DAVID AND SYLVIA STEINER YIZKOR BOOK COLLECTION

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 13688

Berehove Memorial Book

Yahadut Berehovo-Beregsas bi-temunot

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY – NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
YIZKOR BOOK PROJECT

NEW YORK, NEW YORK AND AMHERST, MASSACHUSETTS

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

•

MAJOR FUNDING FOR THE
YIZKOR BOOK PROJECT WAS PROVIDED BY:
Harry and Lillian Freedman Fund
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
David and Barbara Margulies
The Nash Family Foundation
Harris Rosen
David and Sylvia Steiner
Ruth Taubman

•

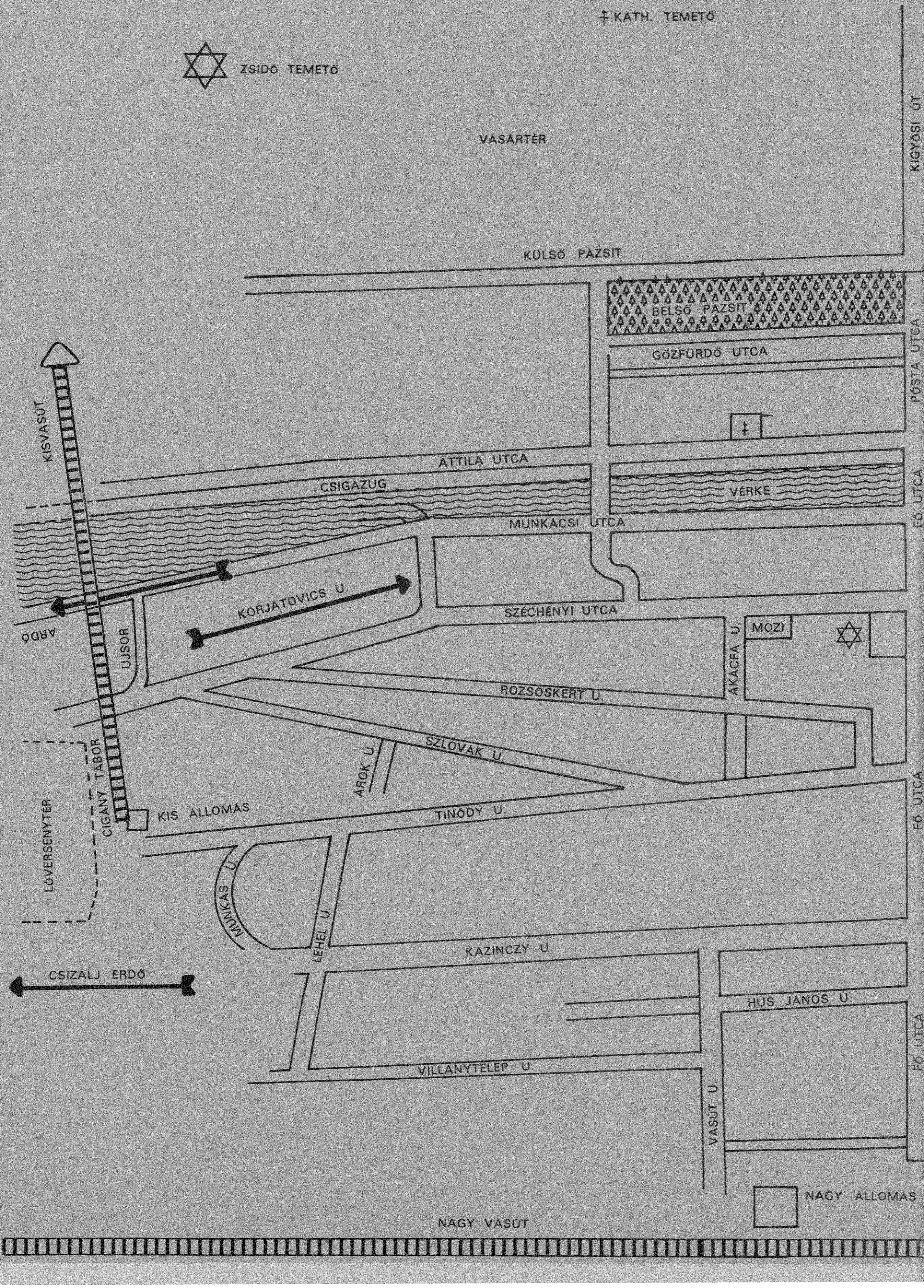
Original publication data

AUTHOR	Halevy, Jehoshua.
TITLE	Yahadut Berehovo-Beregsas bi-temunot.
IMPRINT	880-03 Tel-Aviv-Netanyah : Irgun yotsʿe Berehovo-Beregsas ṿeha-sevivah, 1989.
DESCRIPT	274 p. : ill., maps ; 29 cm.
SUBJECT	Jews -- Ukraine -- Berehove -- History. Berehove (Ukraine) -- Ethnic relations. Holocaust, Jewish (1939-1945) -- Ukraine -- Berehove.
ADD'L TITLE	Berehovo-Beregszasz Zsidossaga Kepekben

THIS BOOK MEETS A.N.S.I. STANDARDS FOR
PAPER PERMANENCE AND LIBRARY BINDING.

PRINTED IN THE U.S.A.

REF. TEMETŐ
BFTC-PÁLYA
SZARKA-HEGY
KASZÁLÓ
MUZSALYI ÚT
MUZSALYI ÚT
GRÓFUDVAR
RÓZSA U.
KÓRHÁZ U.
FÜRDŐKERT
KÓRHÁZ
TEMPLOM UT
VÉRKE
VÉRKE
BÁBOTKA
PETŐFI UTCA
GIMNÁZIUM
DRUGETH U.
AGYPIAC
MAGYAR U.
VÉRKE
UDVAR
ARANY JÁNOS U.
BOCSKAY UTCA
RINYI U.
VÖRÖSMARTY UTCA
NYÉRGYÁR U.
ÁRPÁTI U
VÉRKE
ÁNOSI U.
STRAND
NAGY VASÚT

KATH. TEMETŐ
ZSIDÓ TEMETŐ
VASÁRTÉR
KIGYÓSI ÚT
KÜLSŐ PÁZSIT
BELSŐ PÁZSIT
GŐZFÜRDŐ UTCA
PÓSTA UTCA
KISVASÚT
ATTILA UTCA
CSIGAZUG
VÉRKE
FŐ UTCA
MUNKÁCSI UTCA
KORJATOVICS U.
SZÉCHÉNYI UTCA
ÁRDÓ
UJSOR
AKÁCFA U.
MOZI
ROZSOSKERT U.
SZLOVÁK U.
ÁROK U.
CIGÁNY TÁBOR
KIS ÁLLOMÁS
TINÓDY U.
LÓVERSENYTÉR
MUNKÁS U.
LEHEL U.
KAZINCZY U.
CSIZALJ ERDŐ
HUS JÁNOS U.
VILLANYTELEP U.
VASÚT U.
NAGY ÁLLOMÁS
NAGY VASÚT

יהדות בֶּרֶהוֹבוֹ – בֶּרֶגסַס בתמונות

יהדות
בֶּרֶהוֹבוֹ –
בֶּרֶגְסַס
בתמונות

כתב וערך: **יהושע הלוי**

הוצאה : ארגון יוצאי ברהובו–ברגסס והסביבה

תרגום כותרות התמונות לאנגלית: **ישראל ירקוני**

הכנת מפת רחובות העיר: **משה אייזדרפר**

הציור בעטיפה: **יהודית (יוצי) קסאב**

תל־אביב–נתניה, ישראל, תשמ״ט–1989

הדפסה: אופסט טופרינט בע״מ

דפוס שמגר, ת״א

רשימת חברי ועדות המערכת וההוצאה לאור שסייעו בהוצאת האלבום:

משה–מיקי אייזדרפר
ישראל ירקוני
מרדכי–מיקי ישראלי
יעקב ציטרום
שלמה–שַמוּ קון
אימרֶה קליין
צבי–צֶ׳פי קליין
יוסף רוט
אברהם–אנדי שרֶטֶר

והפעילים שיבואו על התודה והברכה:

קטי (לבית כ״ץ) ארליך
אוה (לבית גלבמן) גֶדיש
דוד גרינוולד
אלישע כ״ץ
אלכסנדר ד״ר ליכטנשטיין
גיורא מגני
בנדי נויפלד
אנדרו–בַּבּוּש שטַרק

התוכן:

עמדנו להקדיש אלבום זה לזכרו של ראש קהילתנו המנוח מר **שנדור וַרי** ז״ל ובני משפחתו אשר ניספו בשואה. אולם המשפחה החיה אתנו (וַרי אלכסנדר וד״ר וַרי גיאורג) החליטה שההערכה והכבוד מגיעים **לכל הקהילה** היהודית של ברהובו–ברגסס ואנו מציינים זאת בדרך זו ובהוקרה.

קהילת ברהובו־ברגסס

(מתוך ״ספר היזכור״ לקהילת בֶּרֶהוֹבוֹ־בֶּרֶגסַס והסביבה)

״עד סוף מלחמת העולם הראשונה השתייכה בֶּרֶגסַס לחלק ההונגרי של הקיסרות האוסטרית־הונגרית. עם הכרזת מדינת צ׳כוסלובקיה נכללה בה גם ברגסס (1919) ושמה הוסב לבֶּרֶהוֹבוֹ. בשנת 1938 צורפה העיר בלחץ הגרמנים להונגריה, ובשנת 1945 נכבשה בידי הרוסים יחד עם כל חבל קרפטוֹרוּס.

תחילת הישוב היהודי במקום היתה במאה ה־17. לפי מסמכים משנת 1735 לא עלה מספר היהודים בעיר על 100 נפש. רק במחצית השניה של המאה ה־18 התחילה להתגבש קהילה מאורגנת.

הראשון ברבני הקהילה הידוע לנו הוא ר׳ יצחק רוכליץ. אחריו עלה על כס הרבנות בשנת 1861 הרב אברהם יהודה ליב הכהן שוורץ, מתלמידי החת״ם סופר. בשנת 1883 נבחר כרבה של הקהילה הרב שלמה שרייבר (סופר), נכד החת״ם סופר. תקופת כהונתו היתה תור הזהב בחיי יהודי בֶּרֶהוֹבוֹ, כבחיי היהודים במרכז אירופה בכלל.

חוק שוויון הזכויות במונרכיה האוסטרית־הונגרית משנת 1867 הסיר מעל היהודים את ההגבלות, שחסמו את דרכם להצלחה כלכלית וחברתית. בתוך זמן קצר נעשו היהודים הגורם החשוב ביותר בכלכלת המדינה כסוחרים, בנקאים ותעשיינים, בפיתוח תרבותה כסופרים וכאמנים ואף הגיעו לעמדות מדיניות חשובות, כצירים בפרלמנט, כחברים בעיריות וכראשי מפלגות.

גם בברהובו שלטו היהודים במסחר ובמקצועות החופשיים, יסדו בתי חרושת ורכשו אחוזות וכרמים. לשיא השפעתם הגיעו היהודים בתקופת הרפובליקה של מסריק. ואף־על־פי שההתעשרות וההתקדמות בחברה הביאו במידה מסויימת להתרחקות ולהתבוללות, לא סרו יהודי ברהובו, בדרך־כלל, מדרך המסורת. ובתקופת הזוהר של הקהילה, כבימי שקיעתה, נודעה הקהילה בכל סביבותיה במוסדות התפילה והתורה שבה. עם מותו של הרב שרייבר נוצר מצב משונה מאד בקהילה: חלק רצה שחתנו, הרב שלמה הירש, ישב על כסאו וחלק אחר התנגד לו. לפיכך התפלגה הקהילה לשתיים, ומכיון שחוק המדינה אסר על קיומן של שתי קהילות בנות אותו זרם, נאלצו דוקא החרדים להתארגן כקהילה נאוֹלוֹגית.

התנועה הציונית חדרה לברהובו באיטיות. אך כבר בשנת 1930 נכלל רוב הנוער בתנועות הציוניות. בתחילה באגודת הצופים ״השומר קדימה״ ואחרי־כן בתנועות בית״ר, הפועל המזרחי והשומר הצעיר. כן התארגנו בקהילה מפלגות ״המזרחי״, הרביזיוניסטים, ״הציונים הכללים״.

בשנת 1938, כשהכריזה ממשלת צ׳כוסלובקיה על גיוס כללי בחששה מפלישת היטלר לצ׳כוסלובקיה, התגיסו גם בני הקהילה היהודית לצבא. הם היו היחידים שהיו מוכנים להלחם למען שלמותה של המדינה. כל היתר קיבלו ברצון את ״הסכם וינה״ (1938), שהעביר לידי הגרמנים את חבל הסודטים וצירף להונגריה את דרום־סלובקיה וקרפטו־רוסיה, ובכללה ברהובו.

עליתו של היטלר לשלטון לא עוררה שנים דאגה בברהובו. אולם אחרי סיפוח החבל להונגריה גזרה הממשלה על היהודים גזרות, שנועדו להשפילם ולרוששם וגייסו אותם לעבודות־פרך במקום שרות צבאי.

בשנת 1941 התחילה השמדת היהודים. תחילה נעצרו כל היהודים שלא יכלו להציג תעודת אזרחות הונגרית. מאתיים וחמישים מהם הועברו לידי הגרמנים בפולניה. בסוף 1942 גוייסו לעבודת כפיה כל הגברים בקהילה ונשלחו לאוקראינה, לבנית ביצורים ולעבודת פרך למען הגרמנים. הם הועברו תחת פיקוח חיילי הצבא ההונגרי, שגילו כלפיהם אכזריות רבה. בין השאר נוצלו היהודים לפינוי שדות־מוקשים ונשלחו לעבור את השדות ברגל וברכב, כדי לפוצץ בגופם את המוקשים.

בחורף 1943-1942 קפאו מקור אלפים מעובדי הכפיה היהודים. עם נסיגת צבאות הציר מאוקראינה, עקב מתקפת הצבא האדום בתחילת 1943, אולצו גם כאלפיים יהודים מעובדי הכפיה ללכת אתם.

הם הוצעדו כאלף קילומטר, בקור ובשלג מברך הדון עד לסביבות דורוז׳׳יצ׳ה. בגלל התנאים הקשים ומיעוט המזון פרצה ביניהם מגפת טיפוס הבהרות.

בדרכים אכזריות הומתו רבבות יהודים מעובדי הכפייה וביניהם מאות מבני הקהילה. מקרב היהודים שלא נסוגו עם הצבא ההונגרי ונפלו בידי הרוסים נספו רבים מאוד במחנות השבויים של הרוסים. רק כמה מאות מהם, אלה שגוייסו לצבא הצ׳כוסלובקי בפיקודו של הגנרל סבובודה, נלחמו לצד הצבא האדום והשתתפו בשחרור סלובקיה ובוהמיה. רבים מהם, ובהם מבני ברהובו, עלו ארצה.

בראשית 1944 לא נותרו בקהילה אלא זקנים, נשים וילדים. אותו זמן היו הנאצים בנסיגה רצופה בכל חזיתות המלחמה והתקוה החלה לפעם בלב היהודים, אך הם נחלו עד מהרה אכזבה מרה: ב־19 במרס כבשו הגרמנים את הונגריה.

ב־31 במרס נכנס הגסטאפו׳ הנאצי לעיר. למחרת, בשבת הגדול תש״ד, הוקמה ״מועצת היהודים״ (״יודנראט״) וניתך מבול של גזרות עליהם: עוצר קבוע מ־6 בערב עד 6 בבוקר ונאסר על היהודים לעזוב את העיר. הטלפונים שלהם נותקו, כלי רכבם ומקלטי הרדיו שלהם הוחרמו. הם נצטוו לענוד את אות הקלון ולערוך מפקד מדוייק של האוכלוסיה היהודית.

בשבת, שמיני של פסח, נאספו מבתיהם 12,000 בני הקהילה והסביבה ולעיני האוכלוסיה הנוצרית, ששמחה לאידם, הועברו לבית חרושת ללבנים ושם הוחזקו דחוסים, ללא תנאי היגיינה ובחוסר מים, כשה״יודנראט״ מופקד עליהם בפיקוח קצינים גרמניים. מזימתם השטנית של הנאצים להסחת הדעת מגורל ההשמדה ולטיפוח אשליות הופעלה בהצלחה גם כאן, עד הרגע האחרון.

ב־14 במאי הופרדו הזקנים, האמהות והילדים מן הצעירים והכשירים לעבודה, ולמחרת הועמסו בקרונות רכבת והובלו לכיוון בלתי־ידוע. בשני משלוחים נוספים, שיצאו ב־17 במאי וב־19 בו, נתרוקנה העיר מיהודים. גורלם היה כגורל שאר מיליוני בני עמנו, שהובלו למוות בימי השואה. כ־80% מבני הקהילה נכחדו.

לאחר המלחמה ניסו שרידי הקהילה לשקם את חייהם ולהחיות מחדש את קהילתם. אולם במהרה נתברר להם שאין עוד סיכוי לכך, וכל מי שיכול עזב את העיר. כ־400 מהם עלו לארץ־ישראל, אחרים הגיעו אל מעבר לים. ואף־על־פי שרובם היכו שורשים והתבססו ברוח ובחומר, יסדו משפחות חדשות והקימו דור חדש החי — לכאורה — בשלוה ובבטחון, לא יישכח מהם זכר השואה, לא בדור זה ולא בדורות הבאים!״

☆

ברגסס־ברהובו־ברגובו היתה עיר ואם בישראל. אף שהעיירה בת כ־20-24 אלף תושבים השתייכה מבחינה גיאוגראפית לרוסיה הקרפטית, דהיינו ליהדות השורשית המזרח־אירופית הנהדרת, היתה יהדות עירנו *למעשה* מודרנית יותר וציונית יותר משאר ערי החבל. (אחד המאפיינים: בברגסס לא דיבר הרוב של האוכלוסיה היהודית בשפת הגולה — אידיש, כי אם בשפת המקום: הונגרית. אך רובם הגדול של יהודי העיר שמר על מסורת אבות. גם הרמה התרבותית הכללית של הקהילה היתה גבוהה מן הממוצע דאז.

התקופה שאליה מתיחס אלבום זה היא למעשה המאה העשרים. לא כתבנו ספר על יהדות עירנו, כי כתיבה על *תולדות* קהילה או יחידת־אוכלוסין מחייבת דייקנות היסטורית והישענות על מסמכים ועובדות. לא יכולנו להתחייב לכך. השואה האיומה הטביעה את חותמה האכזרי על כל מהותנו, שיקולנו ומחשבותינו. קשה לנו לבטא את ברהובו כ״עיר לידתנו״, כאשר מדובר בעיר שהקיאה אותנו מקרבה ולא מעט מתושביה עזר בהשמדת יקירינו. ברור לנו כי אם *בתמונות* רצינו להנציח את התקופה, שהיא בלתי־נשכחת לנו מכל הבחינות, הרי לא יכולנו להתפשט למרחקי הזמן ואף לא לחרוג למאה הקודמת.

המגבלה העיקרית לכמות המצומצמת של החומר — יחסית לגודל היריעה — היא: אנו עצמנו! אילו חיו כל יוצאי ברהובו והסביבה במדינת ישראל, אפשר היה לערוך ״סיבוב״ בערים והמושבות.

אבל מאחר שכל המלאכה נעשתה בהתנדבות של מעטים מאוד, יכולנו לפנות לרוב הידידים אך ורק בכתב. ואם חלק נכבד מאד מבין אחינו לגורל ולמוצא הגיאוגראפי לא מצא לנכון להיענות ולשלוח את התמונות — המסמכים ללא דיחוי, לא אנו הכתובת לתלונות האפשריות! *אתם*, ידידים טובים, המפוזרים בכל חלקי העולם ובמיוחד תושבי ישראל, אתם הייתם צריכים למצוא אותנו.

לעומת זאת נזכור־נא שכמעט כולנו, מי בזמן ומי בכורח האיומים של שנת 1944 — יצאנו את ביתנו בחפזון, בבריחה, בלחץ הצוררים, במצב־רוח קודר. לא העולים הבלתי־לגאליים, לא "המגוייסים" לפלוגות העבודה ולא המובלים לגטו ולקרונות הגירוש — לא הספיקו ולא יכלו לקחת אתם תמונות ומסמכים. ואם לקחו הם התאדו בעשן הסמיך שירד על עם ישראל ועל משפחותינו מידי הרוצחים כולם. וכאשר שבו הבודדים, אודים מוצלים, לעירם שהפכה כמעט ל"יודנריין", דאגו כבר השכנים "הטובים" ויורשי הדירות של היהודים שזכר לא יישאר מהרכוש שנבוז והושמד...

ברור שיש לנו סנטימנטים לעבר, אך לא לעיר "ההיא". גם אם משוטטים אנו לפעמים בחלום, או חלום־בלהות ברחובות ברגסס ועוברים ליד הבתים, החנויות שהורינו בנו והחזיקו בהם, חייבים להיתקל במבטה של האוכלוסיה המקומית, המזכירה שוב ושוב את התופת שהם לא רצו למנוע ואף לא להקל על הקרבנות, לא הביעו הזדהות מינימלית. הם ששו לגירושים והפקיעו את רכוש המגורשים. זה לא יימחק מזכרוננו לעולם ודבר לא ינקה אותם! אבל באלבום רצינו להנציח את המצב דאז, לפני הרת־עולם, לכן הבאנו את התמונות המעטות מחיי המסחר, התרבות, הספורט, החיים הציוניים ותמונות הבתים. האלבום זועק ומבקש: *זכרו אותם!* יהדות ברגסס, שציון היתה קרובה ללבותיהם ומחשבותיהם. הם שאפו להגשמת הציונות והנחילו לנו את החינוך, שהודות לו ניצלו רבים מדור ההמשך.

אנו מעריכים, כי מתוך כ־8000 יהודים שחיו עד סוף 1938 בברהובו־ברגסס והסביבה, חיים היום כ־1000 (אלף) איש בלבד, מפוזרים בעולם הגדול, כמחציתם במדינת ישראל. מספר זה מצטמצם מדי שנה ומדי חודש. התהליך האנושי הטבעי אינו פוסח עלינו. כחובה יהודית־אנושית ראשונה ניסינו לרכז שמות קרבנות השואה ולרושמם ב"ספר היזכור" שלנו. אך לרוע המזל לא תושלם מלאכת־קודש זו לעולם! את כולם כבר לא נוכל לרשום, ממשפחות רבות לא נשאר זכר. לא קרוב, לא שכן, לא ידיד. ייתכן וחלק זעיר מהשמות החסרים יופיע בדמות על אחת התמונות באלבום.

כאשר נדפדף באלבום זה רק אז נוכל להרגיש, כמה תמונות *חסרות!* גם לא יכולנו להתפשט לתחומי חיים נוספים. היה עלינו לאסוף את היש — כל עוד הוא מצוי. רצינו, למשל, להנציח לפחות את ראשי הקהילה היהודית מכל התקופות. לא רק תמונות לא השגנו, גם השמות חסרים. לעומת זאת נשארו מאות תמונות מחיי הנוער הציוני, אך פרסמנו כמות מצומצמת בלבד לשם שמירת פרופורציה כלשהי. נוכל לקבוע ללא שמץ של הפרזה, שהסניפים המקומיים של בית"ר או של אגודת הצופים "השומר קדימה" היו בארגונם הארצי שלהם המאורגנים, החזקים והפעילים ביותר בצ׳כוסלובקיה כולה, עד חיסולה.

"השומר קדימה" זכה לשגר את ראשו כציר לקונגרס הציוני (כבוד גדול בימים ההם). משורות בית"ר ברהובו יצאו שני נציבים (מפקדים ארציים) ושני חברי ההנהגה העולמית של תנועה זו (כבוד לא פחות מרשים בבית"ר דאז), ואחד מהם שימש קצין מפקדת האצ"ל. הודות לחינוך הציוני הלאומי ניצלו מאות חברי תנועות אלו, שרובם עלו ארצה בעליות "בלתי־לגאליות".

וכעת, אחיות ואחים מגדות ה"וֶרקה"; גבירותי ורבותי, יוצאי מחוז ברהובו ובני משפחותיכם — אנו מתכבדים להציג לפניכם את מה שנשאר! *עץ פורח* היתה קהילת יהדות ברהובו, שנתן פרי טעים ומגוון לציונות. אך סערות והוריקנים ניסו לעקרו ושורשיו הושחתו. עד שאנו חיים העץ יעמוד, אך העלים הצהובים נושרים במהירות. *השורשים שנשרפו* הם לעולם לא ינבטו עוד, אבל הפרי שנתן גם הוא לעולם לא יישכח!

בדחילו ורחימו מגישים אנו את תמונות העבר לדור העתיד. הן מתארות לא רק את המציאות

היום־יומית של אותה תקופה, הן גם *עדות אחרונה* לתקופה גדולה ואיומה, לדור של אנשים פשוטים ושל גאונים; עדות למשפחה קטנה, שגדולתה היתה באהבה בין בניה, שתמיד התגברה על חילוקי דעות; עדות אחרונה, כי רוב־רובו של הקולקטיב הנהדר ההוא לא זכה לראות איך הנותרים בחיים, בניהם ונכדיהם של בני קהילת ברהובו והסביבה — מגשימים חלום מאה דורות: הקמת מדינת ישראל! הדור ההוא, שטיפח את התקוה לגורל טוב ונעים יותר בגולה, תקוות שאוכזבו — איננו עוד. ולמעטים שנשארו — ולכולם תולדות־חיים סוערות — ישמשו תמונות אלו זכרונות מרגשים מתקופת הילדות, הלימודים, הפעילות הציבורית כתזכורת (MEMENTO) למפנה הגורלי הטראגי. הן תמונות אכזריות במידת־מה, כי הן הפכו את גישתנו החיובית לעיר הולדתנו לאוירה של בית קברות המוני; לסערה עצומה שהשמידה את רגשי הסולידריות האנושית; קטעה את רגשי הידידות בין בני שני עמים שונים והשלימה את הקרע, אשר לעולם לא יאוחה עוד!

לא נצטדק על הליקויים הטכניים הקטנים, הפזורים בכל עבודת־חובבים כשלנו. כי הרי — למשל — לא יכולנו לפרט את כל השמות המופיעים בתמונות "המוניות". לא את כולם הכרנו. לכן העדפנו שלא להדפיס אותם וגם לא להזכיר שמות של גויים, שהרי לא עליהם כתבנו ולא שמותיהם רצינו להנציח. אל תחפשו, אפוא, שמות בכל מקום, אם כי השתדלנו בכל פרק להזכיר וכך להנציח שמות רבים ככל היותר של יהודי ברגסס והסביבה. (גם את שם העיר אנו מזכירים בשתי השפות, בהתאם לעובדות, גם אם "ברהובו" נשארה לנו סימפטית יותר; ומיותר להזכיר את המלה "והסביבה" בכל הזדמנות, שהרי ברור כי הכוונה היתה לכולנו ביחד!)

ספר "היזכור" של קהילתנו מצוי כרגע בידי גרפיקאי, המשלים את רישום השמות שנוספו לאחרונה. אנו החלטנו לפרסם בסוף האלבום את רשימת יהודי ברגסס והסביבה, אשר נספו בשואה. אין זו עבודה כפולה, כי אם ביטוי של כבוד ואהבה שאנו רוחשים למשפחותינו. עם קבלת האלבום יהיה בידכם גם "ספר יזכור" קטן, בו תוכלו לעלעל ולעיין. כך הופך אלבומנו גם לספר הנצחה, כי מאות ידידים ביחוד מחו"ל, אולי לא יוכלו למצוא את שמות בני משפחותיהם ב"ספר היזכור" הגדול בארץ, וכך תינתן להם האפשרות למצוא את השמות.

והגדתם לבניכם ולבני בניכם, ידידים יקרים מאיזור ברהובו — ברגסס:

כאן נולדו, כאן עמלו, כאן גדלו — אך לא כאן נקברו הוריכם והורי הוריכם. הם רובם הרגישו עצמם קשורים לנצח לאדמות אלו, לעסקים, לכרמים, לבתי חרושת שהקימו שם יש מאין. רובם לא בירושה קיבלו את רכושם, כי אם בעמל כפיהם, בזעה ובדמים! הנה תמונות סבא וסבתא; אבא ואמא וחלק מהדודים והדודות מהמשפחה הענפה, *שאתם* לא הכרתם אותה! זהו עולם ששקע במעמקי השואה! זהו גם חלק מהעולם *שלכם*... לכן, בני הדור החדש, דור התקומה, דור העברים הצעירים: שמרו־נא בלבבכם יחס של כבוד *ואהבה אל השורשים*, שהתמונות המעטות אף הן מובילות אליהם. גם אתם, בנים ובנות, נכדים ונינים שממשפחתכם לא נשאר זכר ואפילו לא צילום אחד: ראו ביהודים טובים אלה, בצעירים ומבוגרים המביטים אליכם במבט של יושר, אמונה ופשטות, ראו בהם את *אבותיכם אתם!* אלבום צנוע זה חייב להפוך רגשית ונפשית את כל יהדות ברהובו והסביבה למשפחה יהודית מפוארת אחת, שהחלק הארי שלה איננו עוד. אבל *זכרם המשותף* יישאר בלבותינו כנכס לאומי יקר לכולנו!

וכאן המקום *להודות* למעטים שנרתמו לעבודת־קודש זו: שלחו צילומים, שמות, הצעות, בירכו ועדיין לא מתחו בקורת. תודה לחברי ועדת המערכת והועדה להוצאה לאור, שעזרו במסגרת יכולתם. אנו מודים לידידתנו — גאותנו *יוצי קסאב* הציירת, שתרמה את הציור המרגש לעטיפת האלבום. תודה למספר ידידים, שהוסיפו שורותיהם להקדמות של 2 פרקים. תודה גם לאלה ש"הפציצו" אותנו בצילומים שלא היו מתאימים לפרסום. ולחברינו בחו"ל, שהרבו לכתוב מלות עידוד לעשיה. תודה *לישראל ירקוני* (פוצקי), שהכין אינדקס שמות של קרבנות השואה. רק הודות לכם, לעזרתכם, אמונתכם והמשענת המוסרית לעשייתנו, הצלחנו למלא את התפקיד שאתם הטלתם עלינו.

קבלו את האלבום הצנוע ברצון ובאהבה, שריד אחרון מיהדות ברהובו — ברגסס המפוארת.

מוסדות ואישים

בחלקו העיקרי מתיחס האלבום לתקופה, שאותה עוד זוכר הדור שלנו: בין שתי מלחמות העולם. דהיינו, לשנים הזכורות לנו לטוב — ימי הדמוקרטיה המסריקאית בצ׳כוסלובקיה, וכמובן לשנים הקשות והגורליות של ערב השואה.

מפאת מגבלות אוביקטיביות מאוד לא הצלחנו לקבל או להשיג תמונותיהם של עשרות אישים בולטים בחיי העיר, אשר מילאו תפקידים מרכזיים בקהילה — החל בראשי הקהילה ועד ליושבי־ראש האגודות הסוציאליות, התורניות ואיגודים ציבוריים אחרים. הסיבה: אין לנו גישה לארכיונים בחו״ל וודאי לא לגנזך (אם עדיין קיים) של הקהילה היהודית ב״ברגובו״. לכן התמונות שבחלק זה, בדומה לשאר הפרקים, הן ״ניצולות־שואה״, תרתי משמע. הן נשתמרו אצל ידידים, אשר חיו בעולם החופשי, או ששמרו מכל משמר ותוך סכנה את המזכרות האחרונות הללו של משפחותיהם ועירם.

מן הראוי לפתוח את האלבום על קהילה יהודית גדולה שאיננה עוד, כאשר בית הכנסת הגדול ורבה הראשי של העיר ברישא.

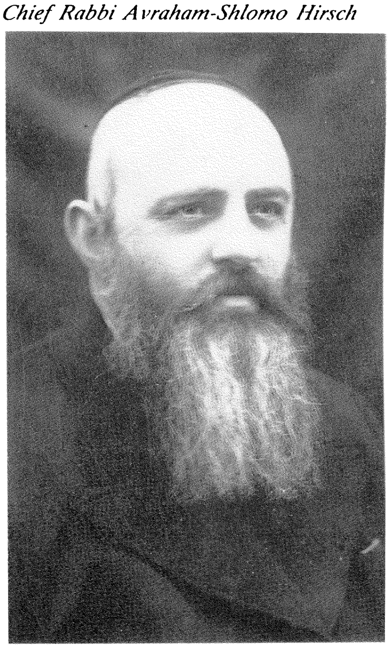
המוסד היהודי המרכזי, החשוב והבולט בחיי קהילה יהודית בגולה, הוא *בית הכנסת*. האישיות המרכזית, המכובדת והחשובה ביותר בקהילה יהודית, הוא *הרב*.

הנה הבנין המרשים והמפואר של בית הכנסת הגדול, בלב־לבה של העיר, אשר נבנה עוד במאה הקודמת. הוא, כמובן, כצנינים בעיני הגויים, אבל בית הכנסת היהודי נשאר על תילו גם

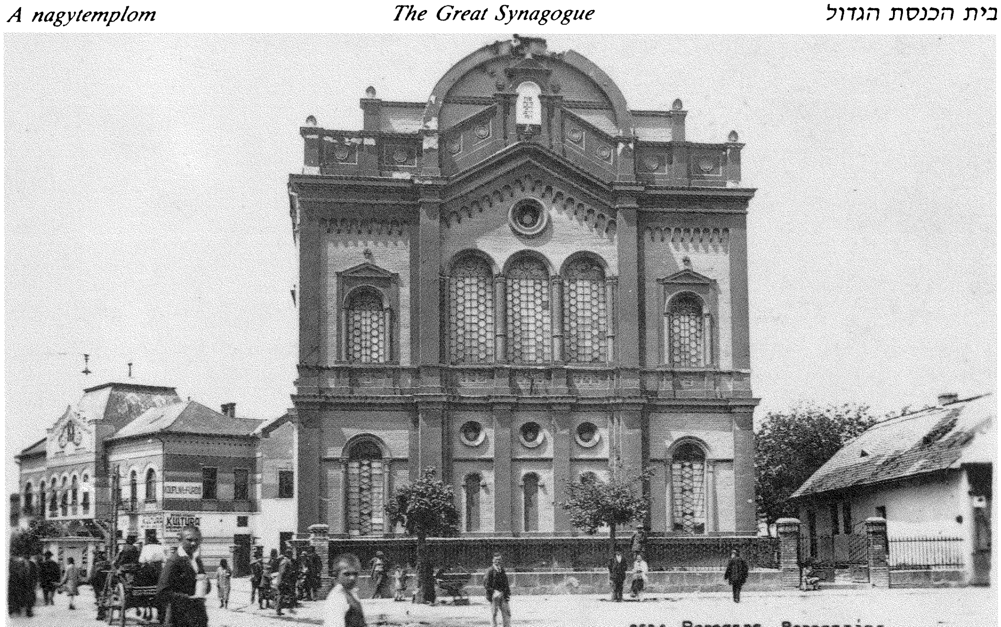
הרב הראשי ר׳ שלמה סופר־שרייבר ז״ל,
נכדו של החתם סופר
Főrabbink R' Slomo Szofer-Schreiber, z"l,
a Chatam Szofer unokája
Chief Rabbi Shlomo Soffer-Schreiber

יורשו וחתנו ר׳ אברהם שלמה הירש,
הרב הראשי האחרון של הקהילה הי״ד
Utódja, r' Avraham-Slomo Hirsch főrabbi
His successor
Chief Rabbi Avraham-Shlomo Hirsch

A nagytemplom *The Great Synagogue* בית הכנסת הגדול

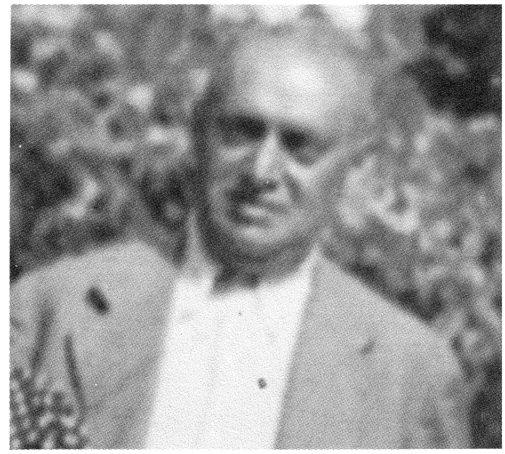

אחרי שאלפי מתפלליו הושמדו. והיו אלה ״המשחררים״ הרוסים דוקא (שלא מיהרו להרוס את מסילות הברזל, שהובילו לאושויץ ולהפציץ את המשרפות שם!) אשר ״דאגו״ לכך שאתר היסטורי־לאומי זה, יצירה נפלאה גם מבחינה ארכיטקטונית, ייעלם מנוף העיר ברגובו. אם הקימו במקומו תיאטרון או דיסקוטק — חד הוא בעינינו. ואם לא נשאר זכר פיזי מבית הכנסת הגדול שלנו — שגם חילוניים התגאו בו — תישמרנה תמונותיו מכל השלבים ונשמור על התבליט שבראש מצבת־הזכרון לקהילתנו, שהוקמה בבית העלמין בחולון, בישראל!

בתי כנסת רבים היו בעיר, אך אפילו תמונה לא נשארה מהם. חלק מאלה נבנה ע״י הקהילה ״החרדית״, שהיתה קיימת כבכל עיר בקרפטורוס, אך אצלנו לא חרגה השפעתה ממסגרתה המצומצמת. ציבור זה לא נהג להצטלם ולצערנו לא נוכל להביא פרטים סטטיסטיים עליהם. הלא גורלם היה כגורל שאר בני עירנו היהודים וזכרם משתלב בזכר הקהילה כולה.

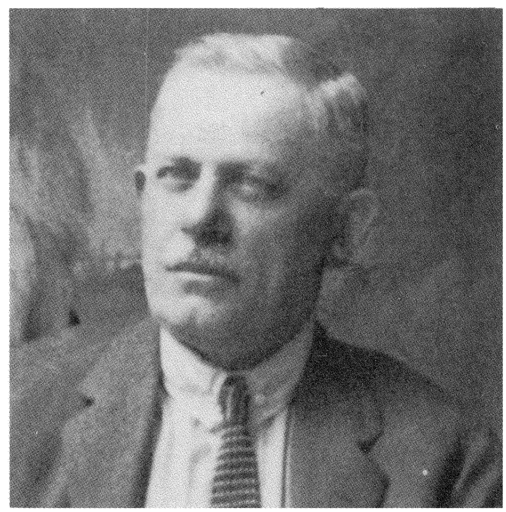
ראינו וקראנו ספרים לזכר קהילות ישראל כשלנו. הפרקים העיקריים של ספרים אלה מתרכזים בפירוט ותזכור שושלת הרבנים שפעלו בעיר. אולם בראש הקהילות עמדו נבחרי ציבור, ״ראשי הקהל״ והגבאים שעזרו לידם והם ניהלו את חיי הקהילה. טבעי הדבר שהסמכות המוסרית־דתית העליונה היתה בידי הרבנים. בתקופה הנסקרת באלבום זה כיהנו בקודש בק״ק ברהובו־ברגסס שני רבנים ראשיים בלבד: *הרב שלמה שרייבר־סופר זצ״ל*, האיש בעל ההופעה הפטריארכלית, אומרת כבוד והדר. אחרי פטירתו נבחר לכס הרבנות חתנו, *הרב שלמה הירש הי״ד*, שנחשב בציבור ל״מודרני״ יותר ובהופעתו הזכיר לנו את הרצל.

המוסדות התורניים שהיו בעיר, ובהם למדו מאות דרדקים, הם: ״תלמוד תורה״, ״יסודות התורה״, ישיבות סגורות ב״חצרות״ רבנים, בהן למדו בחורי ישיבה רבים. ראוי להזכיר שבתקופה ההונגרית דוקא, בראשית שלטונם ערב השואה, פעלה

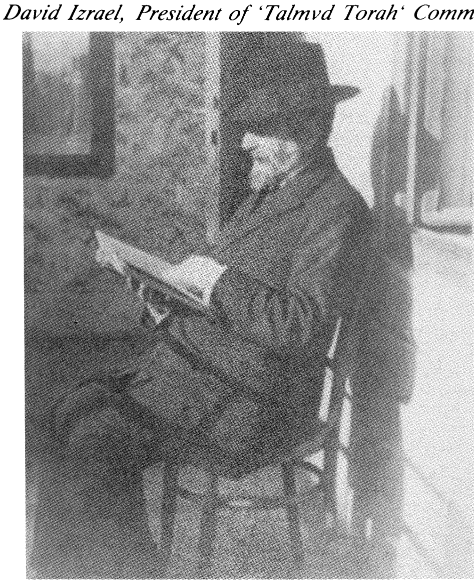

מר שנדור וארי, ראש הקהילה היהודית
Vári Sándor, a hitközség elnöke
Sándor Vári, President of the Jewish Community

מר ליוש הרשקוביץ, יו״ר הקהילה
Herskovits Lajos hitközségi elnök
Lajos Herskovits, President of the Jewish Community

מר דוד ישראלי, יו״ר ״תלמוד תורה״
Izrael Dávid, a "Talmud Tóra" elnöke
David Izrael, President of 'Talmvd Torah' Community

הרוסים ״משכללים״ את בית הכנסת
Az oroszok "átformálják" a nagytemplomot
The Russians 'converting' the synagogue...

ישיבת "בני אשר", שברמתה ובמספר תלמידיה הביאה כבוד לקהילה.

כנהוג במוסד דמוקרטי (וכזה היה ארגון הקהילות היהודיות) מתחלפים בו יושבי הראש והנבחרים, ואנו מזכירים רק מספר שמות של אישים ששרתו את קהילתם בין שתי המלחמות, אך רק מחלק השגנו תמונות: אלכסנדר *וארי*, ליוש *הרשקוביץ*, פישל *הרטמן*, אלברט *פודור*, הרמן־צבי *שינפלד*, שלמה *שוורץ*, יעקב *מרמלשטיין* (קוֹזֶרֶק), ד"ר *בֶּלָה סֶקֶלִי*. שלום שוורץ היה שנים רבות יושב הראש של החברא קדישא. ובשורה זו של משרתֵי הקהילה נזכיר גם את החזן הראשי בבית הכנסת הגדול, מר *ליברמן*, שלידו פעלה מקהלה בניצוחו של בנו, ירוחם ליברמן.

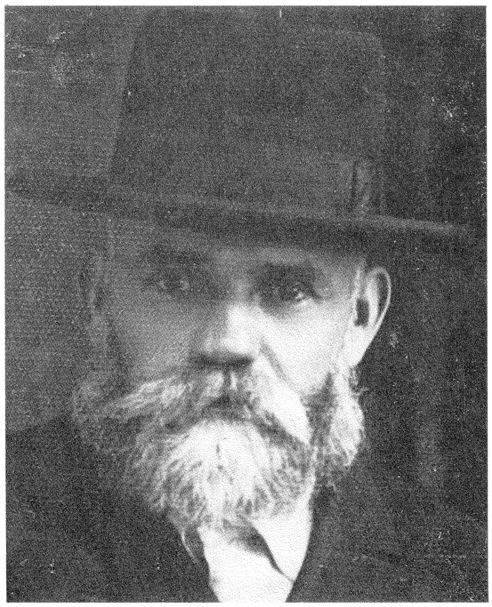
ככל שידוע לנו לא פגעו השלטונות (עדיין) בבית העלמין היהודי. אולם לנוכח הטיפול שהוא מקבל *היום* יש לנו חששות לגבי העתיד. אנו מניחים כי התמונות המעטות שנשארו ומתפרסמות באלבום זה הן הן ההנצחה של אבותינו, שזכו לקבר ישראל.

אם באישים בולטים מדובר, לא נוכל להתפאר בכך שקהילת ברהובו תרמה נציגים בעלי שיעור קומה לעולם המדע, הספרות, האמנות והספורט. את העול בחברה ובמדינה נושאים תמיד האזרחים המצטיינים בפשטותם, הבנתם בבעיות הסביבה ופעלם למען הכלל ולא בכספי הכלל! בחרנו, אפוא, במספר אישים מקומיים, המייצגים היקף רחב של החיים (רפואה, אמנות, צבא, עתונות) ופרסמנו את תמונותיהם. אנו בטוחים, כי אחרי הופעת האלבום *יגלו* אנשינו את גאוני העיר, אותם לא הצלחנו לאתר בעוד מועד...

יודעים אנו למשל שמר *הוגו ויִנצֶה* היה מושל העיר הראשון

מר פישל הרטמן, יו"ר הקהילה
Hartmann Fülöp hitközségi elnök
Fisl Hartman, President of the Jewish Community

דוד שכטר, מראשוני הציונות וממיסדי "המזרחי" בעיר.
David Schächter, a "Mizrachi" egyik alapitója
David Schächter, a founder of 'Mizrachi'.

ר' מרדכי-בר, "שמש" בית הכנסת הגדול, ליד קבר אחותו
R' Mordche-Ber, a templom "samesza" – huga sirjánál
The 'shames' of the Great Synagogue (left)

... וזה מה שנשאר ממנו ...
...és ami maradt belőle
...and all that remains of it...

עם צירופה של ברגסס לרפובליקה הצ׳כוסלובקית. *הד״ר שַנדור קרו* היה ציר באספת הנבחרים של החבל (קרפטורוס). אין ספק שהיו עוד מספר אישים בתפקידים בכירים, עליהם לא קיבלנו לא פרטים ולא תמונות. אך מאחר שאין בכוונתנו להתקשט בשמות גדולים, כי אם להנציח את יהדות עירנו, שהיתה עשירה בחיוניותה, ברוחה ובמוסריותה, אנו מנציחים כאן את כולם שעבדו למען הכלל.

נסיים פרק זה בציטוט מסיפורו של סופר עירנו, שנדור יעקובוביץ־יאק, על ״הנביא ישעיהו והדוד נוטע״:

״...בית התפילה הקטן הזה התקשט שם בחצרם של המרמלשטיינים. את המלה ׳התקשט׳ אומר אני רק בגלל הכבוד לבית הכנסת, כי הרי בית התפילה היה בנין בלוי־ישן, אבל הוא השתייך ללבבות. גם היום, אחרי תקופה כה ארוכה, מופיע לפני, כאילו רק כרגע הייתי נכנס בדלת המרופטת, החומה. אני שומע את נהימתו של וייסהאוס הישיש, אני רואה את עיניו העצבניות של גרינפלד, הנוטה לריב. אני מקשיב לתפילתו האינטימית של דוד גולדברגר, היושב בשורה השניה, ואת שלומוביץ הערני המתפלל בהליכה, הלוך וחזור. כאילו מרגיש אני מחדש את חומו של התנור העומד בפינה השמאלית ומאזין לשיחתם הנבונה של היושבים מסביב לתנור אחרי תפילת ׳מעריב׳...״

גם ״מוסדות״ ו״אישים״ אלה מייצגים בכבוד את יהדות ברגסס היקרה, הבלתי־נשכחת!

פרופ׳ יוסף פטאי בברהובו (בלויית הד״ר אדה קרטס)

Prof' Patai József Beregszászban (Dr. Kertész Ede kiséretében)

Professor Josef Patai in Berehovo (accompanying him Dr. Ede Kertész)

מקהלת בית הכנסת הגדול לאירועים חגיגיים

A nagytemplom énekkara ünnepélyes alkalmakra

The choir of the Great Synagogue for festive occasions

a choloni temetőben az emléksirkő... *...is the memorial in the Cholon cemetery.* מצבת הזכרון בבית העלמין בחולון.

A modelt rajzolta és készitette: Kún Samu צייר והכין את הדגם: שלמה קון

sarokban álló kályha melegét s hallom az esti ima után a kályhát körülülők nem oktalan beszélgetését..."

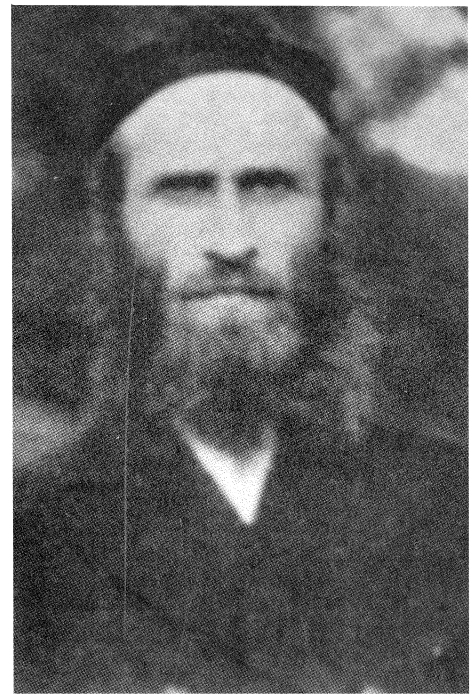
Ezek az "intézmények" és "személyiségek" is joggal, büszkén képviselhetik Beregszász felejthetetlen, drága zsidóságát.

ומהיהודים הפשוטים הטובים של עירנו:

ILYENEK VOLTAK VÁROSUNK ZSIDÓ POLGÁRAI:

THUS WERE OUR TOWN'S JEWISH CITIZENS:

אם יהודיה רגילה

Egy zsidó anya ("jiddise mame")

A Yiddishe Mame

מורה (מלמד) ב"חדר"

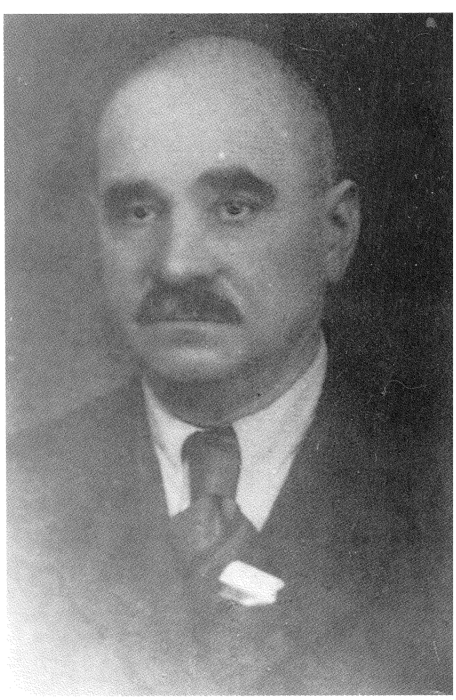
A chéder tanitója (Melamed)

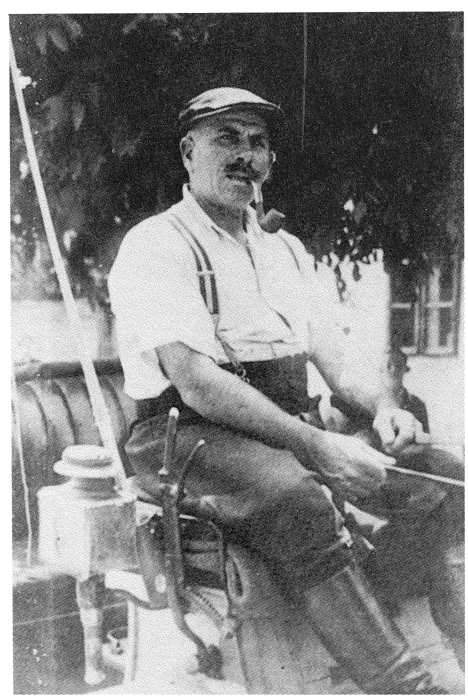
Teacher of the 'cheder' (a melamed)

והמעגל רכושו בגדול - עם הובלה

...és aki többet keres – szállitással

...and the wagoner

העגלון

A fiakkeres

The coachman...

ד״ר פרנץ איז׳ק, רופא, מדריך, ידיד
Dr. Izsák Ferenc, orvos, vezető, barát
Dr. Ferenc Izsák, surgeon, leader, friend

אלברט אלוביץ,
בעל אותות ההצטיינות הרב ביותר בצבא הצ׳כוסלובקי
Elovics Ali,
a csehszlovák hadsereg legtöbbet kitüntetett tisztje
Albert Elovics,
the most decorated officer of the Czechoslovak Army

A hitközség épületének udvarán sokféle tevékenység folyt és ott állandóan uj és uj belső intézmények váltakoztak. Héber elemi, Népkonyha, kóser mészárszékek, baromfimetszők, pászkasütés, stb. Tudomásunk szerint (eddig) a zsidó temető is sértetlenül áll, de sajnos, nincs okunk kételkedni benne, hogy az albumban megjelenő két képecske lesz utolsó emlékünk arról a helyről, ahol azon szeretettjeink sirjai vannak, akiknek még megadatott az utolsó tisztelet a zsidó vallás szerint.

Amikor kiemelkedő személyiségekről beszélünk, nem avval dicsekszünk, hogy a beregszászi zsidóság a tudomány, irodalom, müvészet, vagy a sport világának rendkivüli képviselőket ajándékozott. De arra büszkék lehetünk, hogy *emberanyagunk átlaga* határozottan magasabb színvonalon állt a szokásosnál. A társadalomban rendszerint azok a polgárok hordják a közterhet vállukon, akik egyszerüségükben, a környezet problémáinak megértésében és a közért való munkában tünnek ki. Kiválasztottunk néhány régi barátot, akik az Élet kohójában különböző ürtartalmat képviseltek (orvostan, müvészet, irodalom, katonaság) és képeiket leközöljük. Feltételezhető, hogy az album megjelenése után jó barátaink felfedezik majd a város "lángeszeit", akiket — sajnos — nem találtunk meg idejében.

Tudjuk például, hogy VINCZE HUGÓ Berehovo első kormánybiztosa volt a város Csehszlovákiához való csatolása után. Hogy Dr. KRÓH SÁNDOR a kárpátalji tartománygyülés képviselője volt. Hogy ROTTMAN IGNÁC a város alpolgármesteri tisztségét töltötte be. De további adatokat és képeket nem kaptunk se róluk, se másokról. Nem szándékszunk "feldiszíteni" magunkat nagy nevekkel, csakis annak a csodás zsidóságnak képét visszatükrözni, amely oly gazdag volt életerejében és erkölcseiben. Azokat a közéleti egyéneket és *szellemüket* jegyeztük itt fel, akik önként és becsületesen dolgoztak embertársaikért, kiki a saját munkaterén.

E fejezet befejezéséül idézni fogjuk városunk irójának, Jakubovics-Ják Sándornak novelláját ("Illés próféta és Note bácsi"):

"...Ez a kis imaház ott díszelgett a Mermelsteinék udvarán. Ezt a szót, hogy "diszelgett" csupán a templom iránti tiszteletből irom, mert az imaház bizony ütött-kopott épület volt, de a szivekhez tartozott. Még ma is, olyan hosszú idő után, ugy elevenedik fel előttem, mintha most léptem volna be a kopott, barna ajtaján... Hallom az öreg Weiszhausz dörmögését, látom a könnyen kötekedő Grünfeld szemének nyugtalanságát, figyelem a második sorban ülő Goldberger bácsi magábamélyedő imádkozását, a mozgékony Slomovitsot, aki fel és le járva fohászkodott. Szinte ujra érzem a bal

az orosz "felszabadítók" (akik nem siettek az Auschwitzba vezető vasutvonalakat megsemmisíteni és a gázkamrákat bombázni!) gondoskodtak róla, hogy ezt a történelmi jelentőségü helyet, a kiváló mérnöki müvet — eltüntessék Beregovo térképéről! Hogy szinházat vagy tánctermet emeltek helyére, az a lényegen nem változtat. Ha már nem maradt fizikailag emlék negytemplomunkról, — amelyre a vallástalanok is büszkék voltak — megőrizzük a képet mindhárom "öltözetében" és a templom szimbolikus dombormüvét a choloni temetőben felállított siremléken. A templom maga, mint a hitközség körülötte, felejthetetlen és eltörülhetetlen marad a jövő nemzedékek részére is.

Voltak még templomok Beregszászban, de képek se maradtak róluk. Egy részüket a szélsőséges-vallásosok tartották, akik ugy vezették életformájukat, mint a zárt keretük. Nincsenek statisztikák és részleteket nem hozhatunk róluk. Hiszen sorsuk azonos volt többi hittársaink sorsával és igy emlékük is beleolvad volt hitközségünk emlékébe.

Láttunk a miénkhez hasonló hitközségeket megörökítő könyveket. Azoknak főrésze a városukban szolgáló rabbi-dinasztiák részletezésével foglalkozik. Ugyan a zsidó közélet élén a választott "hitközségi elnökök" és gondnokok állanak, de a vallási-erkölcsi-közéleti szaktekintély a rabbi volt. Az albumunk által átölelt időszakban a beregszászi zsidóság élén összesen két kiváló főrabbi állott: *SHLOMO SCHREIBER-SOFÉR* (a Chatam Sofér unokája, 1884-től), patriarchális, előkelő, tiszteletkeltő megjelenés. Halála után (1930-tól) veje, *AVRAHAM SHLOMO HIRSCH* öltötte fel a főrabbi-köntöst, akit "modernebbnek" tartottak és külseje bennünk Herzl emlékét idézte fel.

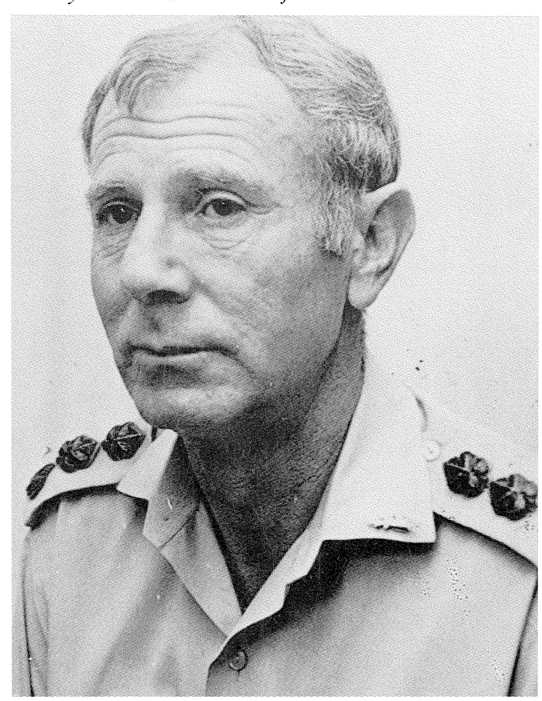
Voltak természetesen vallási intézmények is, amelyekben sokszáz gyerek tanult: "Talmud Torá", "Jeszodot Hátorá", különféle zárt jeshivák rabbik "udvaraiban". Legnagyobb volt közöttük a "BNÉ ASHER" jeshiva, amely csúcspontjára éppen a magyar uralom alatt emelkedett, sokszáz tanítványával és müködése megbecsülést hozott Beregszász zsidóságára.

Egy demokratikus intézményben (mint amilyen a zsidó hitközségek szövetkezete is volt), az elnökök és vezetőségek váltakoznak. Sajnos, csak néhány nevet említhetünk azon kimagasló személyiségek közül, akik a két világháború közötti években szolgálták a város zsidóságát; nem tudtuk az összes neveket, még kevésbbé a képeket megszerezni: VÁRI Sándor, HERSKOVITS Lajos, HARTMANN Fisl, Dr. SZÉKELY Béla, MERMELSTEIN Jakab (Kozarek), FODOR Albert, SCHÖNFELD Hermann-Cvi, SCHWARTZ Salamon (aki a Chevra Kadisha elnöke is volt). Itt említjük meg a nagytemplom főkántorát, LIEBERMANN-t, aki mellett énakkar is müködött fia Jerucham vezetése alatt.

גב' יהודית (יוצי) קסאב, ציירת בעלת שם עולמי
Kaszab Juci, világhirü festőmüvésznő
Judith Cassab, painter of world reknown

ישראל ירקוני (אל"מ)
שלישם הצבאי של 3 נשיאי מדינתנו
Jiszrael Jarkoni (Grünstein) — 3 államelnökünk katonai attaséja
Col. Israel Yarkoni (Grünstein)
military aid to 3 Presidents of Israel

A "Bne Asher" jeshivájának tanitványai 1940 nyarán *Students of the 'Bnei Asher'-yeshiva – summer 1940* תלמידי ישיבת "בני אשר" בקיץ 1940

ZSIDÓ SZEMÉLYISÉGEK ÉS INTÉZMÉNYEK

Albumunk lényeges részében arra az időközre hivatkozik, amely még megmaradt emlékezetünkben: a két világháború közötti évekre, amelyekre legszivesebben emlékszünk vissza: a masaryki demokrácia napjaira Csehszlovákiában és a vészkorszak előtti évekre.

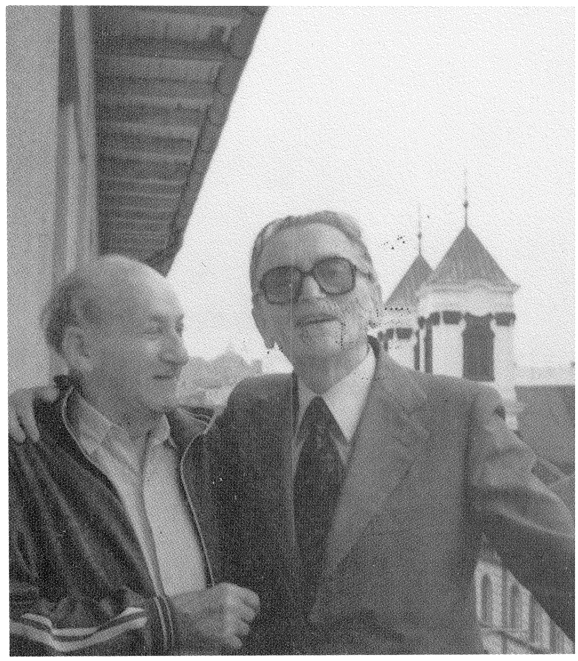
Nagyon tárgyilagos korlátoltság miatt nem sikerült megszerezni kiváló közéleti személyiségek képeit, akik a hitközség életében központi szerepet töltöttek be: hitközségünk elnökei, szociális, gazdasági, vallási és más közéleti intézmények elöljárói. Ennek oka: Nem férhettünk hozzá külföldi levéltárokhoz és főleg a beregszászi hitközség irattárához (amennyiben még létezik). Ezért nemcsak ebben a fejezetben, de a többi részekben megjelenő képek is — mind a katasztrófát átélő képek, a szó legszorosabb értelmében. Többségét a szabad világban élők őrizték meg, mások hozzánőttek családjaink és városunk utolsó emlékeihez.

Méltó tisztelettel nyitjuk meg azt a már nem létező zsidó hitközséget ábrázoló albumot, amikor első fejezetünk elején a város nagytemplomának és főrabbink képei jelennek meg.

A galuti zsidó hitközség életében a legfontosabb, a kiemelkedő és központi intézmény — a *templom*. A zsidó közösség első, legkiválóbb és tiszteletreméltó személyisége — a *rabbi*. Mindezekre büszkék voltunk!

Előttünk a beregszászi nagytemplom imponáló díszes épülete, amely a város szivében épült még a mult évszázadban. Világos, hogy ez szálka volt az antiszemiták szemében, de a zsidó templom még akkor is érintetlenül állott, mikor már imádkozói az égbe szálltak. És éppen

הסופר יעקובוביץ-יאק שנדור עם ידיד (1977)
Jakubovits-Ják Sándor iró, barátjával (1977)
Author Sándor Ják-Jakubovits and friend (1977)

הרב שרייבר בעיר קרלסבד עם בנו ומזכירו
Schreiber főrabbi Karlsbadban fiával és titkárával
Chief Rabbi Schreiber in Karlsbad with his son and secretary

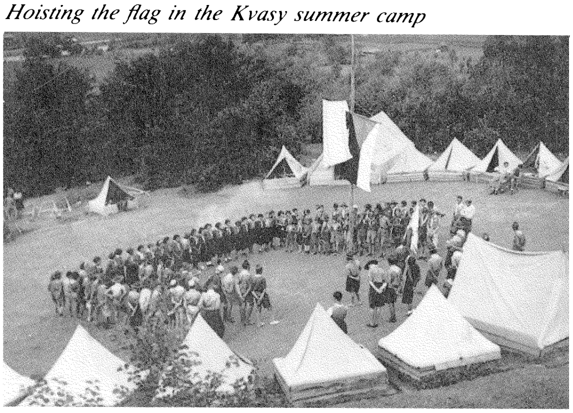

התנועות הציוניות

גרוס בלה – ממיסדי ומפקד התנועה במשך שנים רבות
Grosz Béla, a szervezet megalapitója és feje
Béla Gross, founder and leader of the organisation

הנפת הדגל במחנה קואסי
Zászlófelvonás a Kvasy–i táborban
Hoisting the flag in the Kvasy summer camp

הכנה למצעד לכבוד 10 שנים לייסוד הסניף
10 éves a helyicsoport. Kiindulás a felvonuláshoz
Starting point for parade marking the tenth anniversary

יהדות ברהובו, יהדות ציונית היתה. אין אנו משתמשים בהפרזות, העובדות מדברות בעד עצמן. מגמתנו — לפרסם תמונות ומסמכים רבים ככל האפשר על כל התנועות הציוניות בעיר ואנו יכולים רק להצטער על שחרף פניותינו החוזרות לא קיבלנו מכולן חומר מתאים לפרסום, או חומר בכלל.

אם כי ידוע ששנות השלושים היו השנים של יריבות והתחרות חריפה — לעתים מעל לרצוי — בין זרמי הציונות השונים, וריב האחים התלקח בכל המרכזים היהודיים הגדולים הן בגולה ובמיוחד בארץ־ישראל, הרי בעירנו לא בא הדבר לביטוי קיצוני כלשהו. הסיבה לכך נעוצה, לדעתנו, בשיתוף הפעולה היעיל ובהרכב האנושי של שתי התנועות הגדולות בעיר. תנועות ״החלוץ״ ו״בני עקיבא״ פעלו יותר ״פנימה״, ללא הופעות פומביות גדולות ובולטות. התסיסה — אם היתה כזאת — הסתננה מבחוץ, מצד המפלגה הקומוניסטית החזקה, אשר התנגדה עקרונית לציונות. אבל כלפיה היו כל התנועות הציוניות מאוחדות. לכן גם זכינו לכך שבברהובו לא היו מעולם התנגשויות כלשהן בין תנועות הנוער הציוניות.

הדגשנו כאן את שתי תנועות הנוער הגדולות, המבוססות והותיקות ביותר בעירנו: ״השומר קדימה״ ו״בית״ר״, אשר ״שלטו״ ברחוב הנוער היהודי. ״השומר קדימה״ נוסד עוד בשנות העשרים המוקדמות ועסק בחינוך ציוני, בצופיות אך מעט בפוליטיקה. למעשה יצאה משורותיה — מכוח הסכם ארצי מרכזי — בית״ר, שמנתה בשיא פעילותה מאות רבות של חברים. מאוחר יותר פעל ״הנוער הציוני״, שמקורו גם ב״השומר קדימה״ (הבוגרים). מ״השומר הצעיר״, שנוסד רק בשנת 1933, לא הצלחנו לקבל חומר או צילומים והסתפקנו בצילומי קבוצות, שבין אנשיה מופיעים גם חבריה. בל נשכח את ארגון הנשים ויצ״ו, שפעל רבות בתחום הסוציאלי והחברתי. וכאן גם נזכיר את ״האגודה של נשים יהודיות״ בהנהלת הגב׳ איגנץ וייס וגב׳ ד״ר קרטס מור. ו״אגודת הבנות״, שנשיאה הראשונה היתה ד״ר אמליה בראון ויורשתה קליין־מנדל ארנקה.

בתמונות על שתי תנועות הנוער הגדולות תראו צילומים מהצגות־חובבים. היה הסדר ומסורת של שנים רבות, כי בימי *חנוכה* ערך ״השומר קדימה״ הופעה פומבית גדולה, ואילו בית״ר הצטיינה בהצגות ערבי־*פורים*. שני האירועים האלה הפכו לחויה חברתית־יהודית מרכזית פעמיים בשנה, בה מילאו יהודי העיר עד אפס מקום את אולמה הגדול של העיר. לקראת סוף שנות השלושים ארגנו שתי תנועות אלה *ביחד* ערב־הופעות בלתי־נשכח, בסימן האחדות הציונית.

אין אנו מפרטים את פרטי העבודה השגרתית של התנועות הציוניות. הן בוצעו כבכל ארץ ועיר: קק״ל, תוצרת הארץ,

A széleskörü vezetőség — *The leadership of the 'ken'* — *ההנהלה המקצועית והתרבותית (1936)*

Cserkész-csoport kiránduláson a hegyekben *A group of 'Hasomer Kadimah' scouts touring the mountains* קבוצת צופים וצופות בטיול בהרים

חינוך לעליה, הכשרות, לימוד עברית וכו׳. מן המפורסמות היה כי *במחנות־הקיץ* של תנועות אלו, שהיוו בדרך־כלל את שיא הפעילות השנתית ונערכו במרוכז לכל קיני או סניפי החבל (כל תנועה והמחנה שלה), היו אנשי ברהובו נותני הטון הן במספר המשתתפים והן באיכותם (מדריכים־מפקדים). ותנועות אלו לא נהנו מתמיכות ותקציבים ממרכזיהן. הן היו בנויות על רוח ההתנדבות ודאגו לתכניותיהן וצרכיהן בעצמן.

ראוי כאן לציין, כי הודות לחומר האנושי המובחר של תנועות אלו והחינוך לעליה, וכן הודות לאוירה הדמוקרטית החופשית, יצאו את העיר עשרות בני נוער — וזאת מיד עם כניסת העגלות ״הממוכנות״ של הצבא ההונגרי. כיוונם היה תוצאת חינוכם — ארץ־ישראל. הם הצליחו להגיע ליעדם בדרכים־לא־דרכים, להשתתף בבנינה של המדינה ובמלחמתה לעצמאותה. בעלי יזמה אחרים התפזרו בכל קצות תבל וגורלם זהה עם גורל שאר בני האומה בגולה.

על משפחה יהודית־ציונית מיוחדת במינה כותב קליין *אימרה*:

״אין לצייר את החיים הציוניים התוססים בברהובו מבלי להדגיש את מגילת היוחסין של אחת המשפחות הציוניות הפעילות ביותר בעירנו:

***פישל הרטמן** היה בין הראשונים שקיבל, הזדהה והפיץ את החזון הציוני. השתתף בכל פעולה ויזמה והיה בין נתיני הונגריה הספורים שהשתתף בקונגרס הציוני בבאזל.*

*גם חלומו הציוני התגשם: הספיק לעלות ארצה, יחד עם רעיתו רוזה, והם נטמנו באדמת הקודש שכה אהבוה. הוא חינך את בתו מלוינה ברוח ציונית. מלוינה שכלה את בעלה, איזידור גרוס, בטרם עת והיא עלתה ארצה בעקבות אביה. התפוח לא נפל רחוק מהעץ. גם היא היתה אחת מנושאי הלפיד הציוני וברוח זו חינכה את ילדיה. בנה־בכורה, **בֶּלה גרוס**, היה בין מיסדי ״השומר קדימה״ ו״הנוער הציוני״ וכדוגמת סבו היה גם הוא ציר לאחד הקונגרסים הציוניים בבאזל. אך את הארץ הוא ראה מרחוק בלבד, את חייו נטלו החיות הנאציות בשואה.*

אחיו — אנדי — ישב שנים רבות בארץ ואילו האח השני — ג׳וסי — נפטר בנסיבות טראגיות ונקבר בארץ. גם האחות הקטנה — אנצי —. ישבה עשרות שנים בארץ ומסרה את הלפיד לבתה נורית, החיה בישראל ומחנכת את ילדיה (קים ורוי גורדון) לאהבת המולדת.

אין בתקופתנו משפחות יהודיות רבות, יוצאות הונגריה, כמשפחת הרטמן־גרוס־גורדון, המבטאות את ההגשמה הציונית באמצעות 5 דורות רצופים ומביאות את שאיפות־החיים של יוצאי ברהובו בחיפושים אחרי דרכים חדשות ועל־ידי הגשמת החלום הציוני״.

נזכיר־נא כאן בדרך־ארץ ואהבה מספר שמות מבין ״מנהיגי״

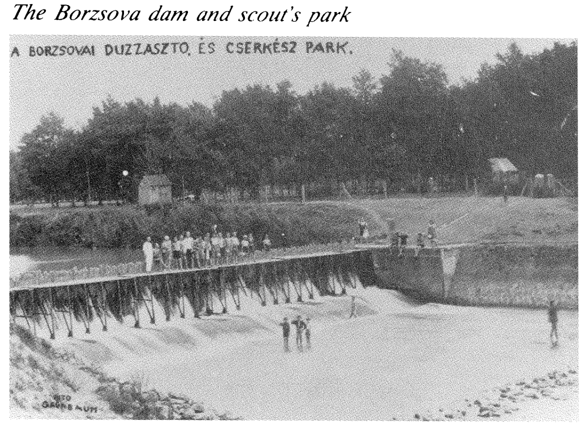

קבוצת ברהובו באמון צבאי ממש (פסקה 1938)
Berhovoi egység igazi kiképzésen (1938)
Military exercise of a Berehovo unit
(Paseka summer camp 1938)

״הנוער הציוני״ במחנה קיץ (1936)
'Hanoar Hacioni' a nyári táborban (1936)
'Hanoar Hatzioni' in summer camp (1936)

הסכר על נהר בורז׳בה ופרק הצופים
A borzsovai duzzasztó és cserkészpark
The Borzsova dam and scout's park

ומיסדי התנועות הציוניות בעיר: בין ראשוני ״השומר קדימה״ והציונים הכלליים אנו זוכרים את בלה גרוס, פישל הרטמן, ליפוט רוז, ברנט האלס, מר פישר, מר שמעון ועוד ועוד. את תנועת בית״ר יסד אלכסנדר וינקלר ומפקדיו הבולטים היו שמואל טייכמן ואלישע כ״ץ. בראש התנועה הרביזיוניסטית פעלו איגנץ פלדמן, דוד־דודי האוזמן, דוד שכטר. ואילו הבולטים בתנועת ״המזרחי״ היו שנדור פישר, איזידור שמעון, יחיאל רוזנבאום, דוד שכטר ועוד. משפחת מגשימים־דתיים היתה של ר׳ חיים־יצחק אלטמן, שעלתה כולה ארצה ושכלה אחד מבניה במלחמת השחרור.

אין להתעלם מהאינטליגנציה הצעירה שבקרב הנוער הלומד, אשר חלק ממנה (לפי אופנת שנות השלושים) הצטרף — מי פיזית ומי אידיאולוגית כסַלון־סוציאליסט — לשורות המפלגה הקומוניסטית, אשר הנחילה להם לבסוף אכזבה מרה. אבל בשנים הטובות והגורליות שלנו, עוד בצ׳כוסלובקיה, נגזלו צעירים אלה מתנועת התחיה העברית. רובם של תועים אלה בשדות זרים שבו אל חיק עמם, אחרי שהרגישו על עורם את האכזריות והצביעות של ״מצילי העולם״.

בימי הרפובליקה היו התנועות הציוניות כמעט הבלעדיות בהופעותיהן בחוצות העיר. כמעט כל שבוע צעדו קבוצות מתנועות שונות, או יחידות מאורגנות היטב, בשורות מלוכדות ונאות לגאותם של אזרחי העיר היהודים, לפליאתם של הגויים וקנאתם (ושנאתם) של ההונגרים. עם פרוץ ההפיכה ההיסטורית במפת האיזור מיהרו הפעילים הציוניים, ובראשם הנוער המאורגן, לצאת את מדינתם החדשה. אך לא רבים העזו ולא רבים הצליחו. הנוער היהודי הנותר גוייס למחנות העבודה הידועים לשמצה וכאשר הגיעו שעות המבחן הקשות, יום הדין הגורלי לבני עמנו, לא היו בעיר צעירים שהיו מסוגלים לעמוד מול האויב ולימין משפחותיהם המעונות.

העבודה הציונית אמנם לא הופסקה גם בימי השלטון ההונגרי, אם כי רוב המדריכים והפעילים עזבו את העיר, אבל הפעילות התנהלה בצורה מחתרתית, או מחתרתית למחצה. שהרי השלטון ההונגרי לא ראה בעין יפה התארגנות צעירים יהודיים, שבעיני השלטונות התאימו לכל היותר לשרת במחנות העבודה. לכן המציאו האחראים שיטות חדשות להתכנסויות ולהמשך החינוך הציוני, כגון: טיולים לסביבה, בבתי הכנסת, בהכשרות שעדיין יכלו לקיימן ועוד.

במקום זה מבקש העורך להביע דעה אישית, שאינה מבוססת על עובדות. היא תיאורטית: איך היו מתנהלים הגירושים, או הרדיפות של האוכלוסיה היהודית בברגסס, אילו היה נשאר בעיר כל הנוער היהודי של שנת 1937? להערכתי מדובר בכ־1500 צעירים בגיל ״צבאי״, שהיו מורגלים לחופש במחשבה ובמעש ובחיים בכבוד. אין כל ספק בלבי, כי הנוער היהודי בעיר ברגסס, בהרכב מלא, היה מתנגד בחריפות להתעללויות ולגזרות. מאות בני הנוער, שספגו בתנועות הנוער הציוניות את רגשי הגאוה

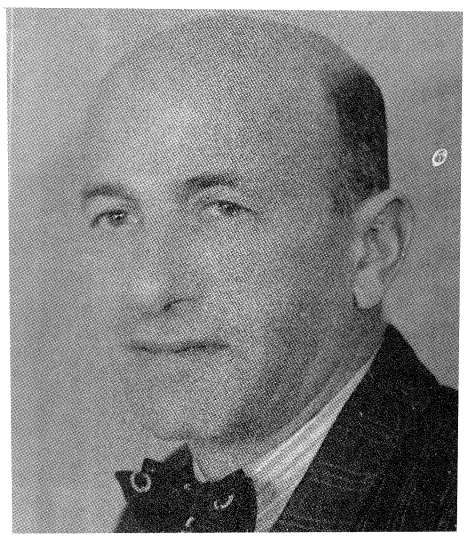
שלושת המפקדים של קן ברהובו:

A berehovoi Ken 3 parancsnoka:

The three commanders of the Berehovo-Ken of Betar:

Winkler Sanyi *Alexander Winkler* אלכסנדר וינקלר

Teichmann Smuel *Shmuel Teichmann* שמואל טייכמן

Katz Elisha (Lisiu) *Elisha Katz* אלישע (לישו) כ״ץ

A "Hasomer Kadima" fejlődésének csúcspontján *'Hashomer Kadimah' at the peak of growth* "השומר קדימה" בשיא התפתחותה (1930)

Felvonulás a város utcáin *Parade in the town streets* מצעד ברחובות העיר

A Betar 'Darga Gimmel' – je (1930) *'Darga Gimmel' of Betar* דרגה ג׳ של בית״ר 1930

Erecbe indulunk! (1938) – és alijáztak! *On the way to Eretz Izrael – they all made it!* פלוגת העולים (1938) – והם אמנם עלו!

A purimi előadásokból *From the Purim-performances* מהצגות הפורים

'Brit Hechajal' – kiszolgált katonák egyesülete *A group of 'Brit Hachajal' members* יחידת ארגון "ברית החייל"

A 'Bné Akiva' vezetői | *Leader of 'Bnei Akiva'* | מדריכי ופעילי "בני עקיבא"

'Shachal' – egység a Bne–Akibában | *The 'Shachal' group in Bnei Akiva* | קבוצת "שחל" צעירי בני עקיבא

A "Farkaskölykök" fellépése — *The 'wolf cubs' performing* — גדוד ״הזאבים״ בהופעת ט״ו בשבט

המשתתפים בתמונה: גולדברגר, נויוולט, ברנר, גרוס ג., גרוס ב., רייזמן, כ"ץ זייגר, קון, אלסטר זיגר ס.

A képen: Goldberger, Neuwelt, Berner, Grosz Gy. ,Grosz B. ,Reismann, Katz Z. ,Zéger, Kún, Elszter, Zéger Sz.

Picture showing Goldberger, Neuwelt, Berner, Gy. Grosz, Reismann, Z. Katz, Zeger, Kun, Elster, S. Zeger

'A félkaru hős' együttese (Purim, 1935)   *Ensemble of the show 'The one-armed Hero' (Purim 1935)*   **הצגת ״הגיבור הגידם״ (פורים 1935)**

Learing while enjoying the excursion

Kirándulnak, tanulnak és örülnek

מטיילים, לומדים ושמחים

Chanuka show. Some of the amateur performers *Mükedvelő–előadás chanukkakor. A résztvevők része* הצגות–חובבים בחנוכה – חלק מהמשתתפים

חיילים יהודים בני העיר - בחופשה משרות חובה.
Beregszászi zsidókatonák szabadságon:
Jewish soldiers from Beregszász on leave.

הבית"רי הצעיר ביותר (פופיל) מקבל את פני ז'בוטינסקי במוקצ'בו
A legkisebb betari (Popiel) fogadja Jabotinskyt Mukačevon
The youngest Betari (Popiel) welcoming Jabotinsky in Mukačevo

Feldmann Ignác, Hausmann Dudi, Schächter Dávid. A Mizrachi élén állott Fischer Sándor, Simon Izidor, Schächter Dávid és Rosenbaum Jechiel (alapítók). (A többi szervezetektől nem kaptunk neveket).

Nem felejthetjük el a tanulóifjúság képzett emberanyagát, akiknek egy része az akkori divatot követve, a kommunista párt hivei lettek; ki aktivan, mások mint szalonszocialisták. Később ugyan keserü csalódás érte őket, de a sorsdöntő és még nékünk kedvező csehszlovák-években — ezek a fiatalok leváltak a zsidó közösség testéről. Sok fiatal zsidó kereste népe bajainak orvoslását idegen és ellenséges mezőkön. Többségük visszatért a nemzet ölébe, miután saját szemükkel látták és saját bőrükön érezték a "világmegváltók" kegyetlen képmutatását.

A köztársaság napjaiban csaknem kizárólag a cionista ifjuság jelent meg a város utcáin. Minden héten meneteltek az ifjusági mozgalmak egységei, a város zsidó polgárainak büszkeségére, a nemzsidók csodálkozására (vagy irigykedésére). Az ország térképén történt történelmi változások nyomában a tevékeny cionisták és a megszervezett fiatalság sietett "uj államát" elhagyni, de nem sokan bátorkodtak és nem soknak sikerült. Az ottmaradt fiatalokat munkatáborokba kényszerítették és amikor a nehéz idők bekövetkeztek, népünk sorsdöntő napjai, nem maradtak fiatalok a városban, akik képesek, hajlandók és rátermettek lettek volna családjuk védelmére.

A cionista munka nem szünetelt a magyar uralom alatt sem, habár a vezetők többsége elhagyta a várost. Többé-kevésbbé illegálisan folytatták a munkát, mert a magyar uralom rossz szemmel nézte a zsidó fiatalság szervezkedését, akik szemükben legfeljebb munkatábori szolgálatra voltak alkalmasak. A felelősek különböző "patenteket" eszeltek ki a cionista szellem erősítésére, a nevelést kirándulásokon, templomban "imádkozva" és hachsarákban folytatták, amig lehetséges volt.

Ezen a ponton engedélyt kér a "szerkesztő" egy *egyéni* és *elméleti* véleményt nyilvánítani:

Feltételezem, hogy 1944-ben a zsidó ifjuság Beregszászban (vagy bármely más kárpataljai városban) ugyanabban a mennyiségben maradt volna meg, mint 1937-ben. Legalább 1000–1500 katonakorban lévő kiképzett fiatalról van szó, akik szabad gondolkodáshoz és élethez szoktak. Szivemben semmi kétség, hogy ebben az esetben *lázadás*, vagy legalább csökönyös ellenállás tört volna ki az üldözések ellen. Ezt a sokszáz fiatalt, akik a cionista szervezetekben a nemzeti büszkeség érzését szivták magukba, a megújuló katonai szellemet kezdték megvalósítani, testileg is átlagnál magasabb helyzetben voltak, ezt a sokszáz és ezer zsidó ifjut nem hurcolták volna mint birkanyájat a vágóhidra! (Sajnos, ez is egy 50 évvel később született álom...)

célja irányában; Erec Jisrael felé! Úttalan utakon kerültek el céljukhoz és sokan vettek részt Izrael önállósági harcaiban és az uj állam építésében. A kiszabadult ifjak másrésze szétszóródott a világon és sorsuk azonos a szétszóratásban élő népünk sorsával.

Egy rendkivüli cionista családról igy ir **Klein Imre**:

"Nem lehet az intenziv cionista életet szemléltetőbben hangsúlyozni, mint egy leszármazási táblázatot felállítani városunk egyik legaktivabb cionista családjáról. Hartmann Fisl az elsők között volt, aki felfogta, hirdette és gyakorolta a cionista eszméket. Résztvett minden megmozdulásban és azon kevés "magyarok" között volt, akik a baseli kongresszuson voltak. Cionista álma is megvalósult, mert még idejében alijázott feleségével, Rózával és mindketten az áhított Szentföldben vannak eltemetve.

A cionizmus szeretetét belenevelte lányába is, Malvinba, aki korán elvesztette férjét, Grosz Izidort. Apja nyomdokában ő is alijázott. Az alma nem esett meszsze a fájától, a cionista eszme fáklyavivője lett és igyekezett gyerekeit is ebben a szellemben nevelni. Fia, Grosz Béla a Hasomér Kadima, majd a Hanoar Hacioni alapító tagja volt és nagyapja példájára, résztvett az egyik bazeli kongresszuson. De a Szentföldet csak futtában láthatta. Életét a Vészkorszakban vesztette.

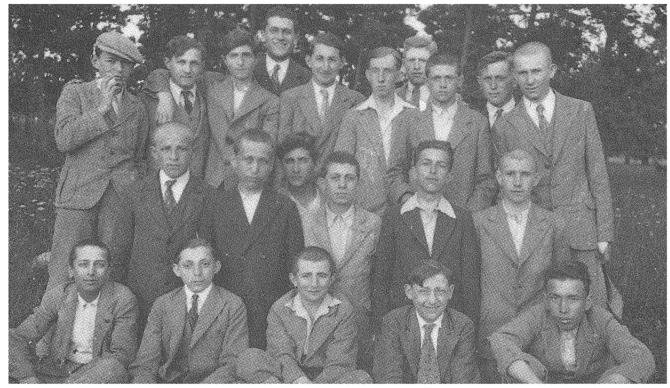
Öccse — Andi — éveket töltött az országban. Legfiatalabb öccse — Gyuszi — szintén itt élt és tragikus körülmények között vesztette el életét a hazai földön.

A legfiatalabb testvér — Anci — évtizedeken keresztül élt az országban, majd a fáklyát lányának, Nuritnak adta át, aki Izraelben él és hazaszeretetre neveli két gyerekét — Kim és Roy Gordont.

Kevés "magyar eredetü" zsidót találunk ebben az évszázadban, mint a Hartmann-Grosz-Gordon családokat, amely öt folytatólagos generációban képviseli a cionista eszmét és megvalósítását egyaránt, a kis Beregszászból elszármazottak élniakarását és az uj utakat kereső zsidóság álmának megvalósítását."

Szeretettel és tisztelettel említjük itt meg a cionista szervezetek alapítóit és vezetőit: A Hasomer Kadima és az általános cionisták előharcosai: Grosz Béla, Hartmann Fisl, Roóz Lipót, Halász Bernát. A Betart Winkler Sanyi alapította és utána a parancsnokai: Teichmann Smuel és Katz Elisha (Lisu). A revizionista párt élén állottak:

מחצית המצולמים יסדו את "השומר הצעיר", השאר נשארו בבית"ר
E fiatalok fele alapította a 'Hasmoer Hacair'-t
Some of these youngsters founded the 'Hashomer Hatzair'

Utazunk a nyári táborba
On the way to summer camp
נוסעים למחנה קיץ

élményévé fejlődött, magas szinvonallal és sokszáz nézővel, akik megtöltötték a város legnagyobb termét. A harmincas évek vége felé a két szervezet együtt rendezett egy felejthetetlen estét, a cionista egység jegyében.

Nem részletezzük az ifjusági szervezetek mindennapi munkáját. Természetes, hogy a cionista élet minden mozzanatával foglalkoztak: KKL, ereci áruk terjesztése, alijára nevelés, héber kurzusok, hachsarák stb. Köztudomásu volt, hogy a nyári táborokban, amelyek az egész év munkásságának csúcspontjai voltak és amelyeket az egész tartomány helyicsoportjai közösen rendeztek, a beregszásziak voltak a szóvivők és ők "liferálták" a táboroknak a legtöbb résztvevőt, hozzá vezetőket és kiképzőket. Pedig ezek a szervezetek nem kaptak központi támogatásokat, vagy engedményeket. Minden az önkéntességre volt építve, önmaguk gondoskodtak szükségleteikről.

Ujra hangsúlyozni akarjuk, hogy csakis a hü cionista nevelésnek, a város zsidó ifjuságának rendkivüli emberanyagának és a szabad demokratikus légkörnek köszönhető, hogy a magyarok bejövetele után, a cionista ifjuság nagy csoportokban hagyta el a várost nevelésük

10 éves a helyicsoport. Kiindulás a felvonuláshoz *Starting point for parade marking the tenth anniversary* חנוכת דגל הקן, 5 שנים להווסדו (1934)

Hangsúlyoztuk a két legnagyobb, legrégibb és legjobban megszervezett ifjusági szervezetet városunkban (Hasomer Kadima és Betar), mert ez a kettő “uralta” a zsidó ifjuság utcáit. A Hasomer Kadima még a 20-as évek elején alakult és inkább cionista neveléssel és cserkészettel foglalkozott, nem politikával. Tulajdonképen soraiból — országos egyezmény nyomában — vált ki a Betar, amelynek az adott korszakban sokszáz tagja volt. Később a Hasomer Kadima idősebb tagjai mint külön szervezet, “Hanoar Hacioni” müködtek. A “Hasomer Hacair” csak 1933-ban alakult meg, de nem sikerült tőlük képeket kapni, igy meg kell elégednünk 1–2 csoportképpel, amelyen tagjaik megjelennek. Nem felejthetjük el a WIZO nőegylet ténykedését főleg társadalmi és jótékonysági téren. Valamint az Izraelita Nőegyletet Weiss Ignácné és dr. Kertész Mórné vezetése alatt. A Leányegylet első elnöknője volt dr. Braun Amália és utódja Mandelné-Klein Aranka.

Említésreméltó a két lényeges szervezet közötti kultur-egyezmény. Hosszú évek hagyománya volt, hogy a Hasomer Kadima Chanukka napjaiban rendezte nagyszabásu mükedvelő előadásait, mig a Betar a Purim-estéken tüntette ki magát. E két rendezvény a zsidó esztendő központi

Katonai szolgálatra kijelölt csoport *A group of Betar members about to join the Czechoslovak Army* הפלוגה לשרות צבאי

A berehovoi 'Hechaluc' helyicsoport *The Berehovo branch of 'Hechalutz'* סניף"החלוץ" בברהובו

A CIONISTA SZERVEZETEK

Berehovo zsidósága — cionista zsidóság volt. E fejezetben az volt az irányzatunk, hogy minél több képet és iratot hozzunk nyilvánosságra a város *összes* cionista szervezeteiről és csak mélyen sajnálhatjuk, hogy számtalan kérésünk ellenére, nem kaptunk mindenkitől alkalmas anyagot, sőt egy résztől egyáltalán nem.

Tudjuk, hogy a cionista szervezetek között a harmincas években volt a legélesebb a vita és vetélkedés, a testvéri szócsaták fellángoltak minden nagyobb galuti zsidó központban és főleg Erec Jisraelben. Városunkban ezt nem éreztük különösebben, aminek főoka, hogy a két legnagyobb mozgalom között ("Hasomer Kadima" és Betar) együttmunkálkodás és megértés volt. A "Bné Akiba" és "Hechaluc" inkább "befelé" müködtek, keveset kerültek a nyilvánosság elé. Ha volt valami erjedés, az inkább kivülről, az erős befolyású kommunista párttól jött, amely lényegében is ellenezte a cionizmust, de velük szemben az összes cionista alakulatok egységesek voltak. Igy Berehovon nem kerültek a cionista szervezetek egymás között semmiféle összekoccanásba.

בלה גרוס כציר לקונגרס, מאחורי הד״ר וייצמן

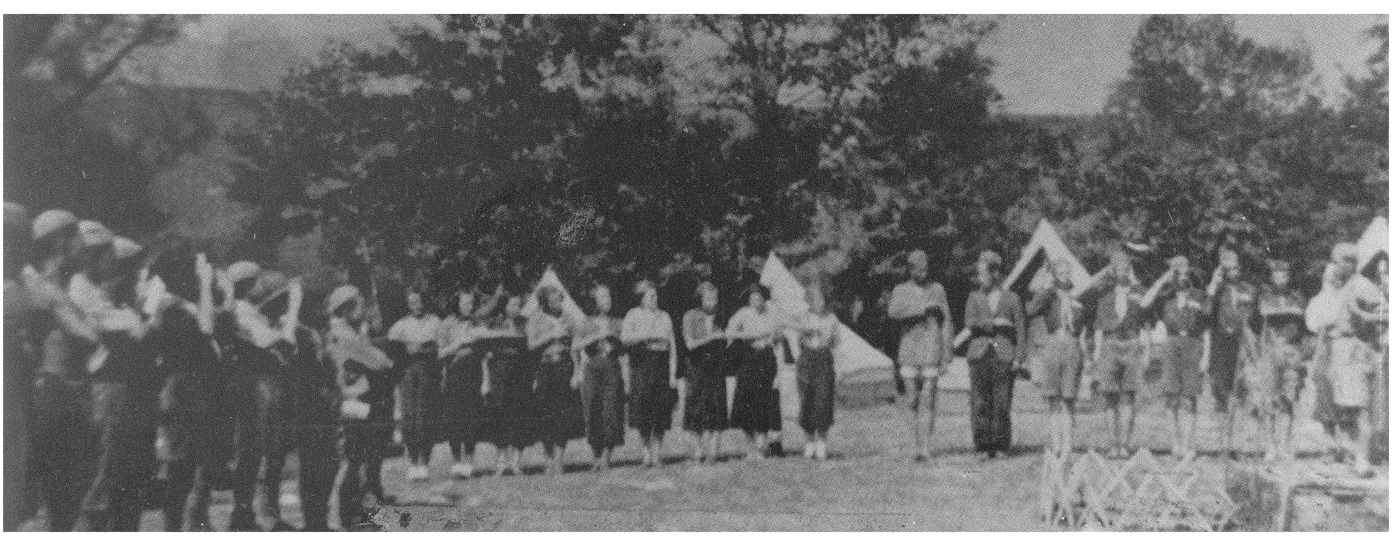
Grosz Béla a cionista kongresszuson (Előtte dr. Ch. Weizmann)

Béla Gross at the Zionist Congress (in front of him Dr. Ch. Weizmann)

במחנה סולוצ׳ין (1935) מסדר בקר לקריאת פקודות היום

Seločin táborában (1935) Reggeli parancsolvasás

Summer camp in Solotsin, reading the order-of-the-day at morning parade

בתים ובתי עסק יהודיים

מסעדה כשרה למהדרין של קליין מור
Klein Mór kóser vendéglője
The kosher restaurant of Mór Klein

אחד התחביבים של הנוער בימים השקטים ההם היה לשוטט ברחובות העיר. כיתתנו רגלנו ברחובות, כי הרגשנו שמכל מקום מביטים עלינו בתים ובתי עסק של יהודים, אשר כאילו יצרו מסביבנו אוירה רגועה, הרגשת בטחון ובטחון עצמי. והרגשתנו היתה כי הורינו הקימו כאן בסיס של חיים ויצירה, שלעולם לא יוגזל מאזרחיה היהודים של העיר.

ברהובו עיר קטנה היתה ואוכלוסיתה היהודית פחות משליש של תושבי העיר. לכן כמעט כולם הכירו זה את זה. המשפחות קשרו ביניהן קשרי־קרבה הדוקים יותר. העסק, אותו טיפח האב היהודי, היה מיועד לבנים־יורשים ובני המשפחה. המבוססים התחילו לבנות עסקים ובתים גדולים יותר, לתפארת העיר כולה. אז קראנו להם "ארמונות", ואלה היו בסך הכל בתים בני 2 — 3 קומות. ומי בנה "ארמונות" (עם שורת חנויות בקומת הקרקע)? מֶהֶש, קוֹנט, ברנר — כולם יהודים.
שכן היהודים היו בעלי היזמה והם בנו. לכן גם כל המסחר, כבשאר ערי קרפטורוס, בידי יהודים היה. וגם *בעלי המלאכה* המוסמכים, המאומנים, יהודים היו לרוב. המפעלים הגדולים הוקמו בידי יהודים. הנה: 3 בתי חרושת ללבנים — של שנדוֹר וַארי, מַנוֹ קוֹנט ויוסף וינקלר — העסיקו יותר מ־500 עובדים קבועים, חלק ניכר ממפרנסי המשפחות בעיר. תעשית העץ היתה בבעלות ה"ה הרמן פריץ' ושַנדור מרמלשטיין. מנהלי

בית העסק והמגורים
של משפחות איזראל ושינפלד

Izrael és Schönfeld családok háza és üzlete
House and business of the Izrael and Schönfeld families

כמעט ממול: המחלבה של משפ׳ וינקלר *Majdnem szemben: a Winkler–tejcsarnok*
On the other side of the street, the Winkler dairy

הבנקים היהודים לא לשם כבוד בחרו במקצוע, הם פשוט משכילים ומוכשרים היו מאחרים! היו בנקים ארציים, 3 מהם בניהול יהודים (וייס פֶּרֶנץ, שמו זלמנוביץ, ברנר). האיגוד לביטוח החקלאים — בניהולו של זולטן קרוֹ. מההצלחה צומחת בדרך־כלל הקנאה, וממנה לא רחוקה הדרך לשנאה.

ראו־נא את שני ה״בזארים״ משני צדדיו של ״השוק הקטן״ וה״שוק הגדול״. עשרות רבות של חנויות מכל הענפים — של יהודים. רק פה ושם חנות של גוי, בחיזוק לכלל. לשוא תסביר למתחרה הלא־יהודי הפוטנציאלי: הרי לכולם היו אותם התנאים, אותן ההזדמנויות, אפילו עדיפות מסויימת לגויים. אבל בעלי ההעזה, הכשרון והיזמה — יהודים היו. ובמדינה דימוקרטית, תרבותית כצ׳כוסלובקיה המסריקאית, לא היתה כל סיבה להתנכר למצליחים, לחרוצים ולפקחים יותר, רק מפני שיהודים הם. לא כאן התחילה, אלא רק נמשכה האנטישמיות, המושרשת בעומק הנפש של הנוצרי.

משוטטים ורואים את מפעלי התעשיה היהודים: שני בתי חרושת *לחביות* בבעלות משפחות רייזמן ונויפלד; מכרה לאבן וסיד של האחים פֶּהֶר; מכרה קאולין של משפחת שטרן. לא רק פרנסה הם נתנו למשפחות העובדים, הם גם הביאו תועלת לעיר ולמדינה ע״י יצוא תוצרתם. גם 3 *טחנות־קמח* של יהודים היו (קרוֹ מנוֹ, נויוולט איגנָץ ואֶרנו, נויוולט שַׁנדור ובניו). או המסחר הסיטונאי בעיר, ביחוד בתעשית *היינות*. סיטונאי־המזון היהודים הפיצו את סחורותיהם גם בחו״ל. לעסק של ח. האוזמן ובניו היתה *אניה* בבעלותה. באותו ענף נזכיר את האחים קאין ושנדור שוורץ.

הגויים ראו את ״הסוחרים העשירים״ בלבד ושכחו בכוונה את היהודים הפשוטים, אנשי העמל והסבל: הסנדלרים, הנגרים, הפחחים, השרברבים, הטכנאים למיניהם, שחריצותם בלטה לעין ועמלו קשות כדי לפרנס את משפחותיהם בכבוד! הללו לא רצו ישר אל בתי המרזח לבזבז שם את שכרם ומשכורתם. היו להם גם יתרונות מוסריים, ״תחרותיים״, ועליהם שילמו בחייהם!

אנשי מסחר ומלאכה אלה לא היו בזבזנים. אדרבה, הם חסכו בכל מצב כדי להבטיח עתיד לבנותיהם ועסק או נכסים לבניהם. ומהו הנכס החלומי של שכבת־הביניים ביהדות עירנו? הכרם! היהודי שאף תמיד לבית משלו, לאדמה משלו, וגם יהודי קהילתנו רצו לשבת ״תחת גפנם״ וליהנות מפרי עמלם. לצאת עם המשפחה אל הכרם, לראות את עצי הפרי ששתלו שם, להתבסם מאשכולות הענבים שהבשילו. הם רצו וידעו לשמוח ושיא השמחה היה בחג הבציר. אבל עד מתי? על זה לא חשבו אז. ובטרם נגזלו האדמות והכרמים מהיהודים (הפרטים משנת 1940), נרשמו ע״י ההונגרים כ־12 בעלי קרקעות יהודים שהחזיקו כ־2000 הקטר אדמות חקלאיות. עם כניסת ההונגרים מיהרו רבים למכור את כרמיהם. בכל זאת נשארו עוד כשנה וחצי אחרי השינוי *כמחצית* ומעלה מזה בעלי הכרמים בעיר — יהודים.

ממול רואים את בית המרקחת של רוטמן
Szemben látni a Rothmann–patikát
On the opposite side one can see the Rothman pharmacy

בית שרטר, פינת רח׳ יאן הוס (ו״הוכחה״ לחנויות יהודיות)
A Sréter–ház (Hus János u. sarkán), ‘érezni’ a zsidóüzleket
The Sréter house on Ján Hus street corner

המקצועות החופשיים? אין ליהודים בלעדיות בשום מקצוע הדורש ידע מיוחד, התמחות ואינטליגנציה. כאמור, כל מקצוע פתוח לכל אדם. אז שואלים: מדוע אם כן הרוב המכריע של רופאים, עורכי־דין ומהנדסים — יהודים היו? כי הם לא רק למדו בתנאי־רעב, תוך עבודה קשה וסבלו מחסור. הם גם התמידו! האחרים לא עשו כן, לכן נשארו במיעוט בין האינטלקטואלים. עם נפילת הרפובליקה מיהרו ההונגרים להוציא את היהודים מכל המשרדים הממשלתיים, המקומיים, בתי הספר ובתי החולים. בשנת 1940 כבר לא היו מורים יהודים, מספר עורכי הדין ירד בהרבה, שופטים כמובן פוטרו מזמן. רק הרופאים והרוקחים המשיכו לעבוד במקצועם *כפרטים*. ברשימת הרופאים הפרטיים משנת 1940 מצאנו 25 רופאים — כולם יהודים...

אנו חוזרים אל סופרנו שַנדור יעקובוביץ־יאק. הוא מספר על צעיר יהודי חסר־כל, שהאמביציה, הכשרון ורצון־הברזל שלו *בלבד* קידמוהו ובבוא הזמן היה *רופא העיר*. וזאת דוגמה אחת בלבד. כותב יאק על ד״ר *הרמן שלומוביץ*: ״הוא ידע כי כבן אלמנה עניה עליו למלא את ראשו בידע; עליו להיות טוב יותר מבני העשירים, שאת קיומם מבטיח ההון של ההורים. אביו נפטר בשחפת בהיות הילד בן 4. אמו לא התחתנה שוב, כי לא רצתה אב חורג לבנה. התפרנסו מבישול לפקידים ורווקים אחרים, ששילמו מעט ואכלו הרבה. הלקוחות אכלו בשר, והאם עם בנה — לחם וקפה־ציקוריה. לארוחת בוקר — לחם יבש. הילד היה תמיד רעב. אבל מעולם לא התלונן...״ סטודנטים רבים יכולים להיזכר בסיפורים דומים, אבל היהודים אינם חייבים להוכיח את סבלם. כי הד״ר שלומוביץ לא יחיד היה בין הרופאים המצטיינים, שילדות דומה עברה עליהם.

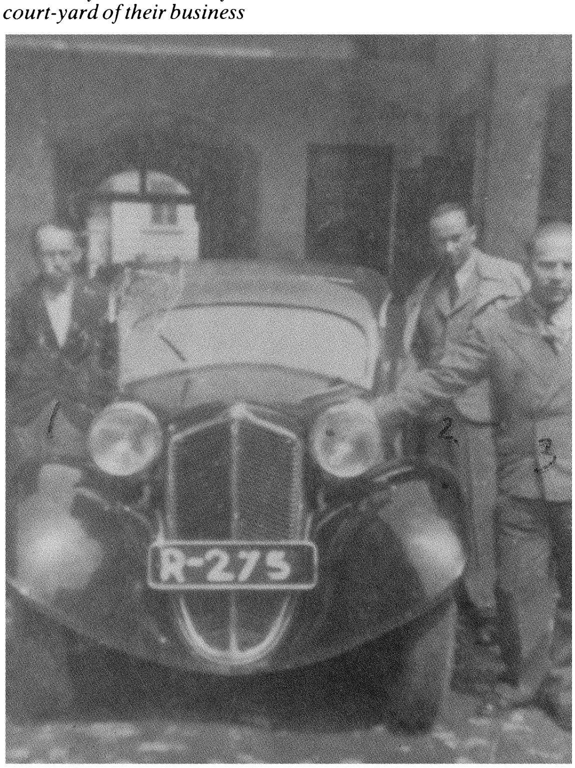
רצינו להנציח *מאות* בתים ועסקים יהודיים, שרובם צולמו ללא ספק, בצורה כלשהי. זה היה נותן תמונה מוחשית יותר לדורות הבאים — איך בנו, איך חיו, איך פעלו אבותיהם *כאשר ניתן להם* ליצור בשקט. אל יתקבל הרושם שהיהודים כולם בעלי־בתים ועסקים היו, לא ולא! רבים מאוד, כמחצית האוכלוסיה היהודית, התגוררו בדירות שכורות. ולא תמיד יכלו לשלם את שכר הדירה. למזלם, רוב בעלי הבתים, מהם שכרו את הדירה, יהודים היו.

במה עוד עסקו יהודים בברהובו? היו סוחרי יינות סיטונאים, שקידמו ענף זה בסחר הארצי והבינלאומי. ״תעשית ההארחה״ אף היא בידי היהודים, כללה מספר בתי מלון ״גדולים״ (ס״ה כ־70 חדר) בבעלותם של משפחות דוֹנט, גולדגלנץ, דֶנֶש ועוד. גם 4 בתי המרקחת היו בבעלות יהודית: מוֹר שנדור, רוטמן איגנץ, וייס אימרֶה, סֶקֶלי פישטַה. לעומת זאת הייתה ״התחבורה״ קטנה — קו אוטובוס אחד בעיר, לכיוון מונקאץ׳, וברור שאת הקו החזיק יהודי. בבית החולים הגדול, יחסית לעיר בינונית זו, היו כמובן רוב הרופאים יהודים.

הרב עובר רק במקרה ליד חנות היינות של גולדשטיין
A fő rabbi csak véletlenül áll a Goldstein borüzleténél
The Chief Rabbi just happens to stand in front of the Goldstein liquor store

הסיטונאים האחים האוזמן בחצר עסקם
A nagykereskedő Hausmann–testvérek udvaruk előtt
Owners of the wholesale firm, the Hausmann Brothers in the court-yard of their business

רוב בני הקהילה התגוררו ברחובות המרכזיים של העיר. אם נגיע לבתים היהודיים בשולי העיר נמצא שם לרוב בתים בני קומה אחת, לעתים באורך של עשרות מטרים — חצר מטופחת עם עצי נוי ופרי וערוגות פרחים, ומול הבנין או מאחוריו — גן־פירות גדול. ברוב החצרות היו בנינים נוספים בגדלים שונים, ואף בהם התגוררו דיירים. האהובים ביותר על בני הנוער היו הגנים שופעי פרי מכל הסוגים, שנשתלו לאו דוקא למטרות מסחריות, כי אם למען היופי, האוירה, הסיפוק. בגנים אלה הרגשנו חופשיים יותר, מאושרים, מוסתרים מפני העולם, ומשום־מה מאוחדים בהרגשת־אחוה יהודית, שלא נמוגה עד היום בין חוגי ידידים מהימים ההם.

הכמיהה לכרם, לגן פירות, לחלקת אדמה מוריקה, מבטאה אולי את חלומותיהם של יהודים־ציונים בגולה לארץ־ישראל, אותה חלמו לראות במצב דומה אחרי עליתם והתנחלותם בה. בינתים היו רבים שתמכו ועזרו לציונות, אבל מעטים המגשימים בגלל מדיניות המדנט הבריטי. החלומות על כרם או פרדס בארץ־ישראל נגוזו. הבתים, החנויות, המפעלים, הכרמים, גני הפירות — עברו ללא מאמץ וללא תמורה לרשות ובעלות הגויים. איש לא טרח ולא חשב לפצות את הבעלים החוקיים על אבדן רכושם, חלומם, חייהם...

בית יהודי בכפר בלז׳ר (אקרמן)
Falusi zsidóház Balazséron (Ackerman)
A Jewish country house in the village of Balazsér (Ackerman)

A Grosz–család háza a Munkácsi utcában — *House of the Grosz family on Munkácsi street* — בית גרוס ברח׳ מונקאצ׳י

ביתו של ארמין קליין (1987!) – 50 שנה ללא שיפוץ
Klein Ármin háza (1987–ben!) – 50 éve nem tatarozták
The house of Ármin Klein in 1987 – for 50 years without repairs

A Kubovics–Mirmelstein–ház, Tinódi u. sarkán
The Kubovics-Mermelstein house on the Tinódy street corner
בית קובוביץ–מרמלשטיין – פינת טינודי

Lázárovicsnéhimzőmühelye | *Needlework factory of Mrs. Lazarovits* | בית מלאכה לריקמה של גב׳ לזרוביץ

Izsák Ödön cipőkészítő üzeme | *Shoe manufacturing in the workshop of Ödön Izsák* | בית המלאכה לנעלים של אדן איז׳ק

A Donáth–ház és szálloda a Főút zsidó házai között *Hotel Donáth and Jewish houses on Main street* מלון ובית דונט ברח׳ הראשי בין בתים יהודיים

A szőlőkertből – a borkiméréshez: a Kahán–korcsmához
And where the wine is consumed – the Kahan tavern
ומהיקב – למכירת היין – בית המרזח של קהאן

Osztálytársak a boldog időkben: 6 zsidólány, 3 magyar fiu

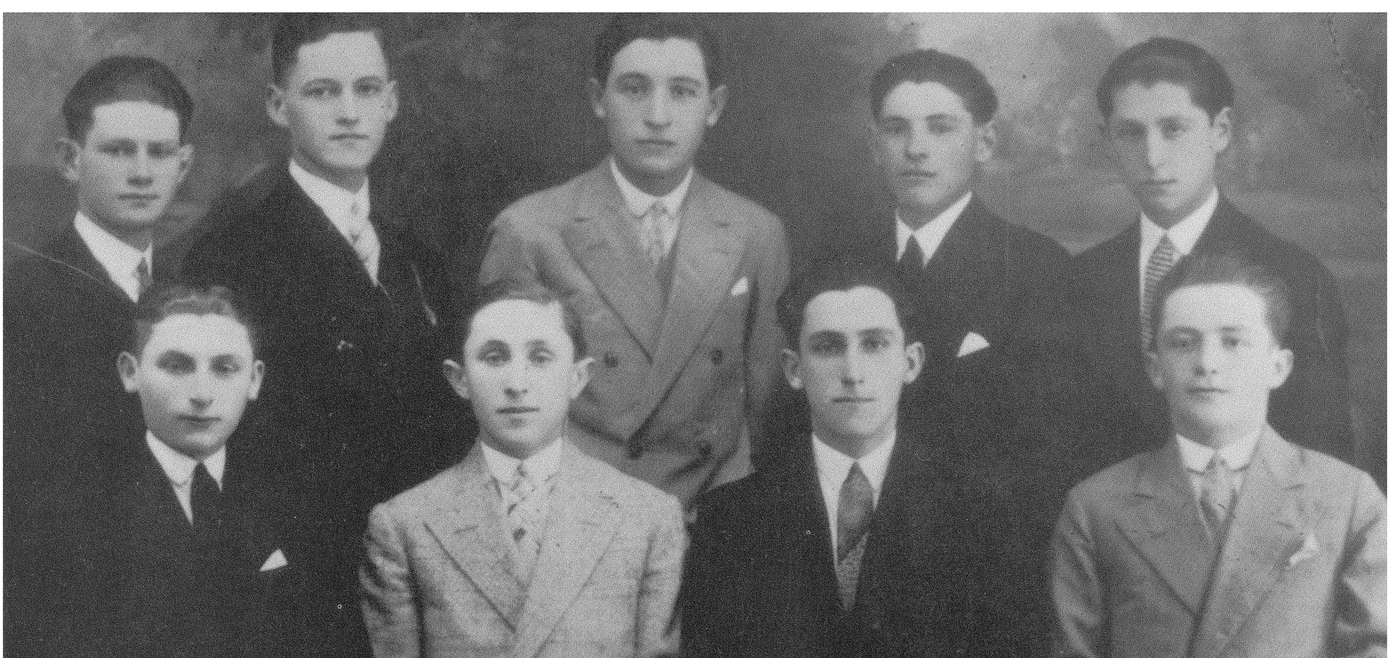
בימים "הטובים", חברים לכיתה: 6 יהודיות + 3 גויים....

Classmates back in the 'happy' days: 6 Jewish girls, 3 'goyim'

Csoport a zsidó ifjuság legjobbjaiból

A group of the cream of Jewish youth in town

קבוצת צעירים, מטובי הנער היהודי בעיר

A kereskedők bálján (1935), majdnem mind zsidó

At the Annual Merchant's Ball (1935) – mostly Jews.

בנשף הסוחרים (1935) – כמעט כולם יהודים

— legalább — bérelt lakásokban lakott. A lakbérre se volt mindig pénz; de szerencséjükre, a háztulajdonosok nagy része szintén zsidó volt.

Mivel foglalkozott még Beregszász zsidósága? A bornagykereskedők ezt a viruló ágat, nemzetközi nagykereskedelemmé fejlesztették (Kesztenbaum, Wachtenheim, Czuker és Korn stb.). A "vendéglátó" ipar is zsidó kezekben volt. Izraelben vannak százezernél nagyobb városok egyetlen szálloda nélkül; — Beregszászban 3 nagyobb (Donáth, Goldglanz stb.) és több kisebb szálloda volt. 4 gyógyszertárt Mór Sándor, Rothmann Ignác, Weiss Imre és Székely Pista vezettek; a "közlekedési ipar" viszont gyenge volt; egyetlen autobusz-járat Munkács felé (persze zsidó kézben). Magasrangú állami tisztviselőink nem voltak a csehek idejében sem. Az említésreméltók: két táblabíró (Elovics és Földes), a városi mérnökök (Brummer, Méhes), a postahivatal titkára (Klein Ármin), az adóhivatal tanácsosa (Weiss).

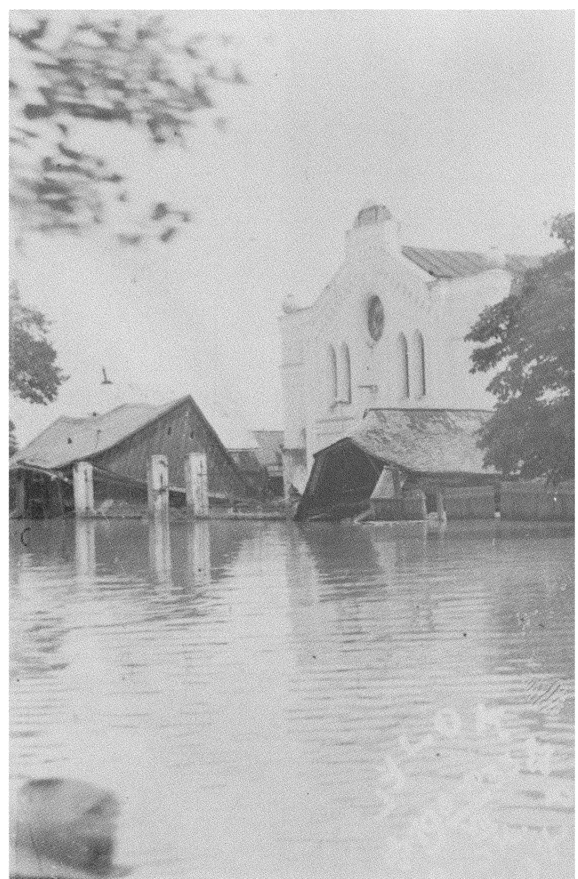
A többség a város központi utcáiban lakott. A város peremeiben többnyire földszintes zsidó házakat találtunk. Néha 20–30 méter hosszúságban, szépen táplált gyümölcsfákkal és virágágyakkal körülvéve. A házzal szemben nagykiterjedésű *gyümölcsöskert.* A házak udvarain további alacsony épületek, még néhány albérlővel. A fiatalság kedvenc helye persze a gyümölcsös volt, ahol a fák rogyadoztak a jó terméstől. Ezeket nem annyira a bevételek végett ültették, inkább a kertek szépségéért, a csendes légkörért, az elégtételért! Ezekben a gyümölcsösökben szabadabbnak és boldogabbnak éreztük magunkat, mintha el lennénk vágva a "külvilágtól", egy olyan zsidó felebaráti-szeretet érzésében egyesülve, amely még ma se oszlott el, annyi évtized és eseményei után, a jóbarátok között...

A szőlőkerthez, a gyümölcsöshöz, a zöldelő földdarabhoz fűződő sóvárgás — talán a galuti zsidókcionisták vágyálmát fejezi ki Erec Jiszrael iránt, ahol ezeket a képeket akarták maguk előtt látni, ha majd alijáznak és letelepednek... Közben legtöbbjük támogatta a cionizmust, de kevesen voltak a megvalósítók. Az ereci pardesz és szőlőkert utáni álmok elillantak. A házak, az üzletek, a gyárak, a szőlőkertek, a gyümölcsösök — minden ellenszolgáltatás és minden "köszönet" nélkül azok tulajdonába mentek át, akik a régi birtokosok vérét követelték és ontották. Senkinek eszébe se jutott a sokszász beregszászit volt vagyonáért kárpótolni. Elkobozták, elrabolták nemzedékek munkájának gyümölcsét, álmait, életét...

קפה ״רויאל״ – מוחזק בסדר
A Royal–kávéházat még rendben tartják
The Cafe Royal is still well preserved

השטפונות בוילוק ב–1933 – בית הכנסת במי השטפונות
Árviz Tiszaujlakon 1933–ban, a zsidótemplom viz alatt
The flood in Tiszaujlak in 1933; the synagogue under water

חנות ספרים פרקש ופלדש בשוק הגדול – פינת בוצ׳קאי
Farkas és Földes könyvkereskedése a nagybazár sarkán
The Farkas & Földes book store on the corner of the Bazaar

Bejárat a Kont–palotába
Entrance to the Kont 'Palace'
הכניסה ל״ארמון״ קונט

"örömünnep" napján, a szüretkor. De meddig lehet örülni? Erre akkor nem gondoltak. Mielőtt elkobozták a zsidóktól a szőlőkerteket (a részletek 1940-ből), a magyar feljegyzések szerint még 12 zsidó földbirtokos 2000 hektár földet tartott magáénak. A magyar okkupáció után igyekeztek sokan szőlőjüket eladni, mégis zsidókézen maradt a szőlőkerteknek több mint *fele*, másfél év elteltével.

Beszéljünk a "szabadfoglalkozásuakról". Nincs elsőbbségi jogunk semmilyen foglalkozási ághoz, amelyhez rátermettség, tudás vagy müveltség szükséges. Minden szakma minden ember előtt nyitva áll. Hát akkor miért vannak a zsidók többségben az ügyvédek, orvosok, mérnökök között? A válasz: mert ők nemcsak jobban tanultak, nehezebben dolgoztak, éheztek és nélkülöztek — de ki is tartottak. A többiek nem igy viselkedtek, ezért maradtak kisebbségben az intelligenciában. A köztársaság bukása után, siettek a magyarok minden közéleti állásból, iskolákból, kórházból — kizárni a zsidókat. 1940-ben már nem voltak zsidó tanítók, az ügyvédek száma erősen megcsappant; a birókat természetesen régen elbocsájtották; csak az orvosok és gyógyszerészek folytatták munkájukat szakmájukban, mint *magánemberek*. A privát-orvosok listáján (1940-ben) 25 nevet találtunk — mind zsidók.

Visszatérünk Jakubovics-Ják Sándor irónkhoz: Elbeszéli egy nincstelen zsidó ifjú történetét, akit nemcsak az ambició, hanem a tehetség és a vasakarat toltak előre és később *városi orvosunk* lett. Ez csak *egy* példa az ezrek közül. Ják Sanyi igy ir dr. Slomovits Hermanról: "Ő tudta, hogy mint egy szegény özvegyasszony fia, köteles a fejét tudással teletömni; jobbnak kell lennie a többitől, a gazdagoktól akiknek jólétét már biztosította a szülők vagyona. Édesapja tüdőbajban halt meg, mikor a gyerek 4 éves volt. Anyja nem ment ismét férjhez, nehogy fiának mostohaapja legyen. Kistisztviselőknek és nőtlen fiatalembereknek főzött, ebből éltek. Azok keveset fizettek és sokat ettek. A kosztosok hust ettek, az anya és gyereke kenyeret és cikóriából készített kávét. Reggelire száraz kenyér. A fiu mindig éhes volt, de sohasem panaszkodott..." Sok zsidó egyetemista emlékszik vissza hasonló, vagy rosszabb életfeltételekre, de a zsidók nem kötelesek szenvédesüket bebizonyítani. Dr. Slomovits nem volt az egyetlen kiváló orvos, akinek ilyen gyerekkora és diákkora volt.

Zsidó házak és üzletek *százait* akartuk volna megörökíteni, mert kétségtelen, hogy legtöbbjét lefényképezték. A képek érzékelhetőbben ecsetelnék a jövő nemzedékeinek, hogyan épitettek, éltek, müködtek dédapáik, ükapáik, amikor *hagyták őket* csendben alkotni. De nehogy az a benyomás keletkezzék, hogy a zsidók mind háztulajdonosok voltak. Nem és nem. A zsidó lakosság fele

szállította áruját a határokon tul. 1927-ben építették dr. László Andor vezetése alatt az impozáns Kereskedők Székházát, amely a város kultur- és társadalmi központja lett (a földszinten mozi, az emeleten modern terem, ahol a szinházelőadásokat tartották).

Sajnos, a "jó szomszédok" csak a gazdag kereskedőket látták és szándékosan "elfelejtették" az egyszerű zsidókat, a munka embereit, a hitközség többségét: cipészek, bádogosok, asztalosok, vizvezetékszerelők, fuvarosok, technikusok, akik szorgalmukkal és szaktudásukkal tüntek ki. Ezek nem szaladtak fizetésükkel-keresetükkel a kocsmákba, mert erkölcsi, értelmi és "versenyképességi" előnyeik voltak, amiért életükkel kellett fizetni! A mi kereskedőink és iparosaink takarékoskodtak, hogy gyerekeik részére jobb jövőt, jobb szakmát, kevesebb gondot biztosítsanak. A mi középosztályunknak ez volt az álma.

Volt a szemükben még egy "álom": a *szőlőkert*. A zsidó mindig saját házhoz, saját földhöz vágyódott. A derék zsidó polgárok szintén "szőlőtőkéjük alatt" szerették volna kezemunkájuk gyümölcseit élvezni. Kisétálni a családdal a szőlőbe, gyönyörködni a gyümölcsfákban, megrészegedni az érett szőlőfürtöktől. Örülni akart a zsidó is az általános

Weisz Márton szőlőjében 'kosaraznak' (a Rigóhegyen) *In the vineyard of Márton Weiss* ביקב של מרטון (מאיר) וייס על הר ה״ריגו״

Vessünk tekintetet a két bazárra ("kispiac" és "nagypiac" két oldalán). Tucatjával voltak ott a zsidó üzletek minden kereskedelmi ágban; csak itt-ott egy nemzsidó üzlete. Hiába magyaráznád a potenciális konkurrenciának, hogy a feltételek egyenlők mindenki részére, a lehetőségek szintén, sőt: a keresztényeknek mindenütt határozott előnyei voltak. De a zsidóknak mások a kvalifikációi: merészség, tehetség, a kezdeményezés láza. És egy kulturált, demokratikus országban, amint Masaryk Csehszlovákiája volt, nem állt fenn semmi ok a szorgalmasabbakat, a sikerültebbeket, az okosabbakat háttérbe szorítani csakis zsidóságuk miatt. Nem itt kezdődött, de itt folytatódott a keresztény lélekbe mélyen befészkelődött antiszemitizmus, amely minden megértés és jóakarat nélkül figyeli a zsidók előnyeit.

Barangolunk az utcákon és látjuk a zsidók által vezetett kis — és nagyipar eredményeit. 2 hordógyár, a Reismann és Neufeld családoké. A Fehér testvérek mészkőbányája; a Sternék kaolinbányája. A három malom (Kroh Manó, Neuwelt Ignác és Ernő, Neuwelt Sándor és fiai birtokában) és több kisebb-nagyobb vállalat nemcsak hasznot hoztak a városnak és az államnak, de kenyeret adtak több, mint ezer munkáscsaládnak is!

A nagykereskedők érdeme, hogy a boripar és gyarmatáru elterjedt Beregszászból külföldre is. A füszernagykereskedők (Hausmann, Kain és Schwartz) "uralták" a piacot. A Hausmann-cég saját hajójával

A Kont Manó téglagyára *Brick factory of Manó Kont* בית החרושת ללבנים של מנו קונט

ZSIDÓ HÁZAK, ÜZLETEK

ועוד אחד של משפחת קהאן (ברטה)
Még egy Kahán–korcsma: a Bertáé
Another Kahan tavern – of Bertha Kahan

"Akkoriban" a zsidó fiatalságnak is kedvenc foglalkozása volt: a város utcáiban kóborolni. Ha a járdákon koptattuk talpainkat, valahogy ugy éreztük, hogy minden aldalról zsidó házak és üzletek tekintenek ránk, amelyek amolyan megnyugtató légkört, biztonsági érzést és önbizalmat varázsoltak belénk. Mintha szüleink itt olyan szilárd alapot alkottak munkájukkal, amelyet a város zsidóságától már soha elrabolni nem lehet.

Beregszász kis város volt, a zsidók a lakosságnak alig egyharmadát képezték. Igy majdnem mindnyájan ismerték egymást. A családok néha szorosabb kapcsolatokat kötöttek egymás között. Az üzlet, vagy az üzem, amelyet egy zsidó apa fejlesztett, a gyerekeknek-örökösöknek volt kijelölve. A megalapozottabbak nagyobb üzemeket és nagyobb házakat építettek, amelyek a város kinézését is emelték. Mi ezeket a 2–3 emeletes házakat "paloták"-nak neveztük. Neveik: Méhes-, Kont-, Berner-paloták, természetesen zsidók.

Mert a zsidóknak kezdeményező erejük volt és építettek. Ezért a kereskedelem is, mint Kárpátalja többi részében, a zsidók kezében volt. A legjobb szakemberek, a legmegbízhatóbb iparosok szintén zsidók voltak. Említettük a gyárüzemeket — csupa zsidó befektetés. A 3 téglagyár — Vári Sándor, Kont Manó és Winkler József — 500 állandó munkást alkalmazott, a város családfenntartó munkásainak komoly részét. A fürésztelep Pritsch Herman és Mermelstein Sándor birtokában volt. A zsidó bankigazgatók nem a "koved"-et keresték a szakmában, ők egyszerüen tehetségesebbek és képzettebbek voltak másoknál. (a bankigazgatók között voltak Weiss Ferenc, Zelmanovits Samu, Berner, Dr. Reismann Simon). Még a földmüvesek biztosító társasága is zsidó vezetés alatt állott (Kroó Zoltán). A siker általában irigységet szül és ettől nincs távol a gyűlölet...

A Méhes–palota *The Méhes 'palace'* ה"ארמון" של מהש

יהודים בבתי הספר

הזכרונות הראשונים בחיים קשורים לרוב בבתי הספר. לעתים רחוקות נשמרים זכרונות מרשימים מגיל רך יותר. עם השנים לקראת ההתבגרות מתרבות גם החוויות מתקופת הלימודים, ששיאן ספוג התרגשויות אישיות, קשיים ואושר נעורים בבית הספר התיכון.

בעירנו היו מספר בתי ספר עממיים, בית ספר טרום־תיכוני. בית ספר למסחר, והדרגה הגבוהה ביותר — התיכון, הגימנסיה הריאלית. רוב התמונות שבאלבום הן כמובן מהשנים היפות של הליברליות הצ׳כוסלובקית. תמונות הבוגרים מוכיחות שמספר היהודים בכיתות הגבוהות של התיכון היה גדול בהרבה מאחוז מספרם באוכלוסיה. ועם הפרזה סבירה אנו טוענים, שכמעט כל התלמידים המצטיינים בכל הכיתות אך לא בכל מקרה יהודים היו.

A legrégibb – 1925 (36 érett, koztuk 20 zsido) *The oldest classe – 1925 (out of 36 graduates 20 Jews)* ה״ישן״ ביותר – 1925 (בין 36 בוגרים 20 יהודים)

1930 – (17 zsidó)

1930 – 17 Jews

1930 – 17 יהודים בתמונה

1933 – (32 diák – 10 zsidó)

1933 – A class of 32, only 10 Jewish students

1933 – 32 בוגרים, רק 10 יהודים

1934 nincs tabló, de vannak zsidódiákok!

1934 – אין תמונת מחזור, אבל הרבה תלמידים יהודים

1934 – No graduation picture, but many of these are Jewish

1935 – Itt még VII. osztály, többsége 1935 – ben érett

1935 – Eleventh ('seventh') grade

1935 – כאן תמונת השביעית, הרוב סיים ב–1935

מגמה מובנת וטבעית השתרשה במשפחות יהודיות רבות, שבהן לא רכשו ההורים השכלה גבוהה אלא עבדו קשה וסבלו כל חייהם: שלפחות אחד מהילדים (ואם המצב הרשה זאת, גם יותר) "יגיע למשהו". וה"משהו" בעיני האם היהודיה היה דוקטור, עורך־דין, מהנדס, רוקח... בפרפראזה צנועה: "ללמוד או לעבוד — זאת השאלה!" ההנחה שלנו היא, כי ב־20 שנות קיום הרפובליקה סיימו את הגימנסיה הריאלית יותר מ־300 בוגרים יהודים. לא כולם אך רובם הגיעו לאוניברסיטאות. כך צמחה בעיר אינטליגנציה חדשה, צעירה, אשר למרבה הצער כבר לא הספיקה לממש את השפעתה על חיי הקהילה התוססת.

ומהתלמידים למורים: יהודים רבים לא היו ביניהם, לא בביה"ס העממי ולא בתיכון. ואם כבר — הרי במקצועות הריאליים כמובן. ברור שהגויים לא הצטיינו באהדה ליהודים. אך בתקופת השיא של השלטון הרפובליקאי היתה הגישה של רוב המורים אוביקטיבית, או לפחות אדישה, ללא אהדה יתרה לתלמידים היהודים. הבודדים שהתיחסו אלינו בחיוב היו אנשי השמאל דוקא. הסיבה לכך — בין התלמידים היהודים היו אז רבים בעלי השקפות שמאלניות.

בכיתות המקבילות של הגימנסיה האוקראינית למדו יהודים מעטים מאוד וגם הם, לרוב, מהסביבה הרחוקה. עצוב יותר היה שבאוכלוסיה יהודית בת כ־8000 נפש לא החזיק מעמד בית

1936–33-ból 'csak' 15 zsidó

1936 – 'A mere' 15 Jewish graduates in a class of 33

1936 - 33 בוגרים ביניהם 15 יהודים

הספר העברי. היה בית ספר עממי לכיתות הנמוכות, שהחזיק מעמד גם תחת השלטון ההונגרי, אבל תלמידיו לא רבים היו. ומאותות הזמן: בעיר הוקם גם בית ספר עממי בשפה הצ׳כית, והמעניין בו — כל תלמידיו יהודים היו.

מאוירה זו של ״וגר זאב עם כבש״, חיים בצוותא ושיתוף ידידותי בין הונגרים לבין יהודים, נפלנו פתאם לבירא עמיקתא של ״השחרור״ ההונגרי. אצלם היה זה טבעי שיש להנהיג הפרדה גזעית. הם הפרידו גם בין בנים ובנות שלמדו בכיתות נפרדות. אבל בספסלי הלימוד הגיעה חיש ההפרדה בין שתי הדתות. ואפילו בתמונות המחזור של הבוגרות מופיעות בנות ישראל בנפרד מהגברות ה״אריות״.

המהפך החברתי־סוציאלי־לאומי הזה ראוי אולי למחקר מיוחד, אך אין זה מתפקידו של אלבומנו. אנו פשוט תוהים, מביטים בתמונות ומנסים להסביר לעצמנו את הניגודים: ״הידידות״ פרחה בין יהודים וגויים, ביקורים הדדיים בבתי ההורים, טיולים משותפים שלא במסגרת בית הספר, תרגולים והכנות לבחינות בצוותא, מפעלי ספורט והתחרויות בעידוד הדדי, אִרגון אירועים בבית הספר תוך מאמץ משותף, אפילו חיזורים הדדיים בינו לבינה. אבל כאשר התחיל לוח השנה להתקדם מ־1930 לעבר 1940, בה במידה השתנתה הגישה של הגויים ויחסם הקודם אלינו. הם התחילו להסתייג מכל מגע

1937 – כתה מאושרת, מבין 18 היהודים שרד הרוב

1937 – Lucky class. Most of the 18 Jews survived

1937 – a 18 zsidó diákból a többség megmaradt

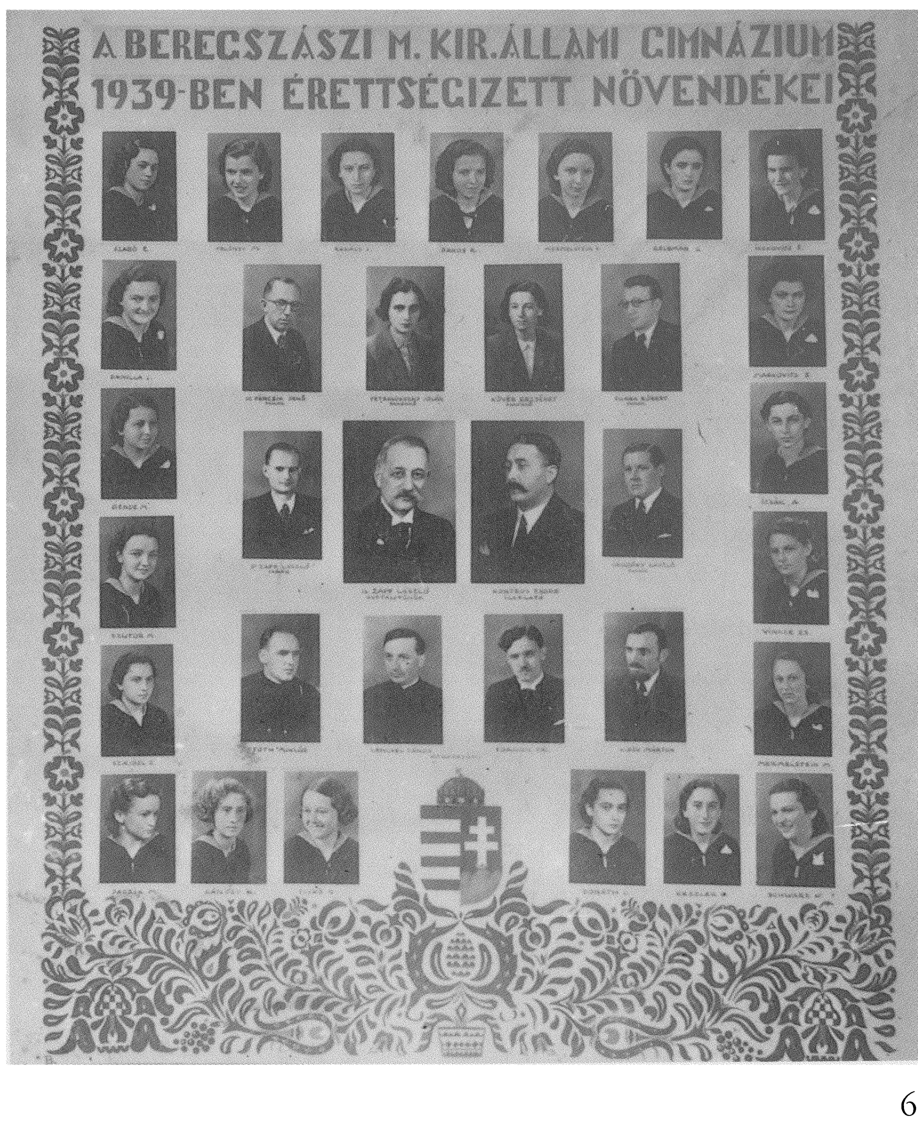

A fenti osztály – a barátság hattyúdala

The same class. Swansong to fraternity

אותה הכתה – שירת הברבור לידידות

1939 – השלטון ההונגרי:
כתת הבנות – היהודיות בנפרד מצד ימין

1939 – A lányosztály – zsidók jobboldalon…
1939 – Girl's class under Hungarian rule; Jews separated on on the right

קרוב, התעלמו בצביעות האופיינית להם מיחסם הלבבי הקודם. וכאשר נעשתה ההפרדה גמורה וגלויה, החל קצב ההתעלמות ההדרגתית מחבריהם לכיתה מזורז מדי. כל זאת כמובן בימי השלטון "החדש", ההונגרי.

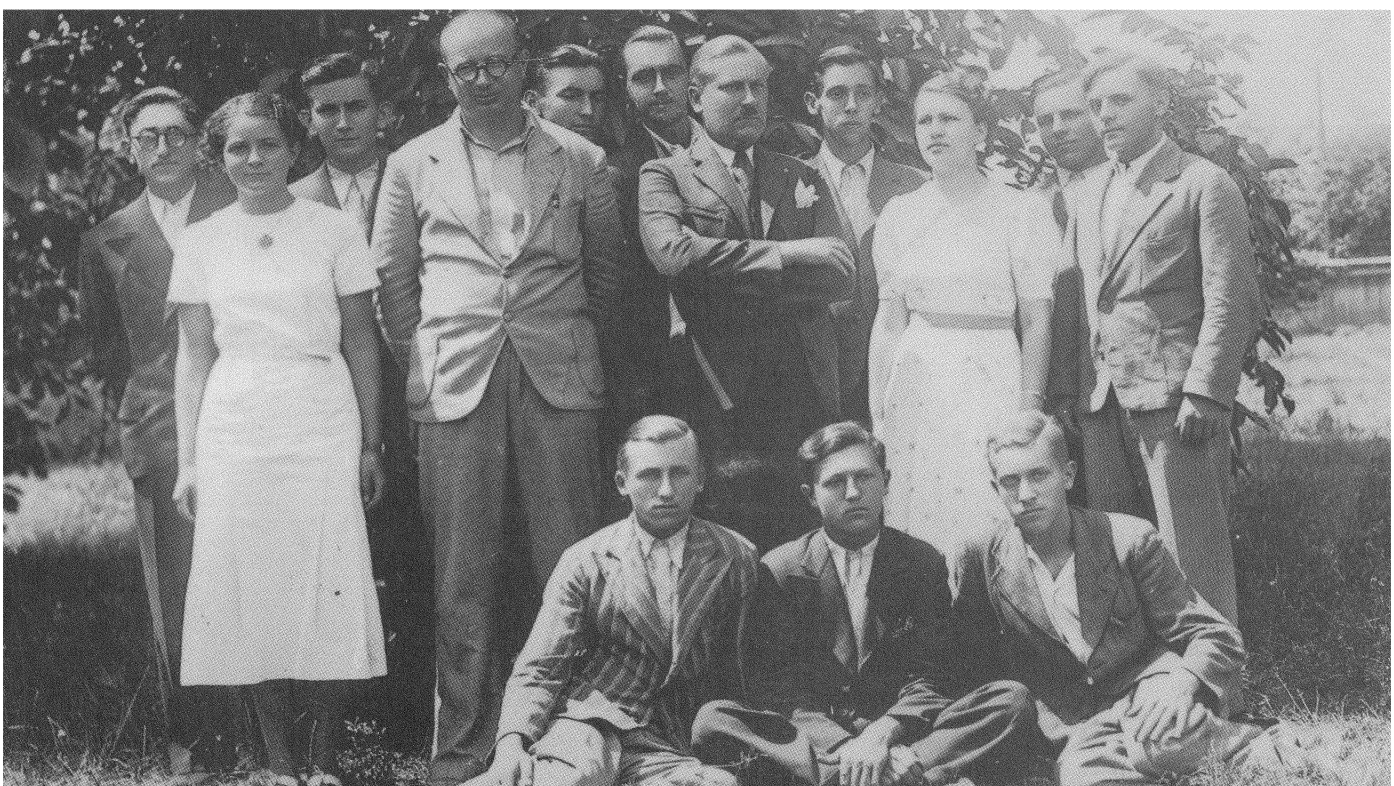
היה זה לקח מר לבעלי האילוזיות שבינינו — והיו כאלה. יושבים להם חברים בכיתה אחת במשך 8—10 שנים, שותפים לגורל, לשמחות לקונדסות, להִילולות סטודנטים; חברים באותה קבוצת ספורט; צועדים יחד לבית הספר כל בוקר; מטיילים יחד בערבים במרכז העיר, מחובקים; רוקדים זה עם זו במסיבות. ופתאום מתברר שהכל היה מזוייף, מאולץ, צבוע, בלתי־טבעי. הלא לפני זמן־מה האמינו שני הצדדים בשותפות הגורל של שני העמים... מהלומה ממש על הרגשות והשכל הישר! ולזכותנו ייאמר: היהודים התפכחו מהר מאוד.

על אף הקשר ההדוק בין יוצאי עירנו ברחבי העולם טרם קיבלנו אישור כלשהו מידידינו ששהו בברגסס (לא בברהובו) על *חברים ללימודים*, שעזרו או הסתכנו בצורה כלשהי בחודשים השחורים של שנת 1944 למען חבריהם על ספסל הלימודים. בתקופת הגטו והגירושים נעלמו כל "הידידים" כביכול מהאופק,

A párhuzamos ruszin gimnáziumban 1 zsidótanulóosztályban

בכתות המקבילות הרותניות – תלמיד יהודי אחד בכתה

In the Ruthenian languange high school only one Jewish sut student

או שהופיעו בצד הצוררים ומיאנו להכיר את חבריהם בעבר. כעת נזכרים אנו, כי אוירה "בין־גזעית" זו הורגשה כבר בבתי הספר העממיים. כבר שם התחילה לבצבץ אצל הגויים הקנאה, שהובילה מהר מאוד להתפוררות "הסולידריות הכיתתית" והפכה במקרה הטוב ביותר ליחסים מלאכותיים, אדישים, בין שני העמים (בעצם אז — בין שתי הדתות).

בסוף שנת הלימודים הופיעה חוברת מסכמת של הנהלת הגימנסיה, עם רשימת המורים, התלמידים לפי כיתותיהם, התקדמותם או הצטיינותם. אילו מצאנו חוברות אלו בעלית הגג של בית הספר ברחוב פטיפי מהשנים היפות והטובות (1919 — 1938) וגם מאוחר יותר, היינו מוצאים בהן, פרט למניעים רגשיים — נוסטלגיים, עובדה מענינת נוספת: מספר יהודים למדו בגימנסיה אפילו בשנת 1944! אבל היחס אליהם היה משפיל ביותר, גם מצד המורים וגם מצד התלמידים.

אם התאכזבנו מהגויים, לפחות נהנינו מהסולידריות בין היהודים, וזו התבטאה גם אחרי הבגרות. בעיר היתה קופת גמ"ח לתמיכה בסטודנטים הלומדים באוניברסיטות, ושמה "אגודת האקדמאים היהודים לעזרה הדדית". הקופה (שבשנים האחרונות לקיומה טיפל בה אימרה קליין) נתנה הלואות

1940 – VII. A fiuosztály (itt–ott 3–4 zsidó) *1940 – Boys class, only 3-4 Jews* *1940 – כתת הבנים (ורק כ־3–4 יהודים)*

לסטודנטים עד 1,200 כתרים לשנה, סכום המספיק לאדם צנוע בערי האוניברסיטות (3) לקיום של כחודשיים. עם סיום הלימודים והתבססותו של בעל התואר במקצועו התחילו החברים להחזיר את ההלואה, וכך נוצרה בקופה המשכיות והכסף הנזיל הבטיח מתן הלואות נוספות. מעולם לא סירבו לתת את התמיכה לזקוקים לה.

מן הראוי היה לפרסם כאן כ־25 "תמונות מחזור" (טַבלוֹ) מ־1920 ועד 1943. אבל נאלצנו להסתפק במה שקיבלנו. גם מספר הצילומים שהשגנו ופרסמנו מראה על חלקם של היהודים בבתי הספר השונים של העיר. הצלחות התלמידים היהודים לא ביישו את "עם הספר". ב־1948 שמעתי מנחה יהודי אומר באירוע בבודפשט: "עם־החרב השאיר את אלוף העולם בחרב לגווע ללא חרב במחנה..." (הכוונה היתה לאלוף העולם, היהודי קַבּוֹש). ואילו אנחנו רק נוסיף: "עם הספר הוכיח בבתי הספר שיודע־ספר הוא והפך במולדתו ל"ספרא וסייפא"!

VII. B. a lányosztály (a tanárok ülnek, a zsidóhittantanár áll)

Grade VII. B., girls (teachers all sitting, Jewish religion teacher standing)

שביעית ב׳, כתת הבנות (המורים יושבים, מורה–הדת היהודי עומד)

1941 – az utolsó 'többég' 20–ból 11 zsidó elkülönítve.

1941 – "הרוב" האחרון: מ-20 בנות 11 יהודיות, אבל הן הופרדו

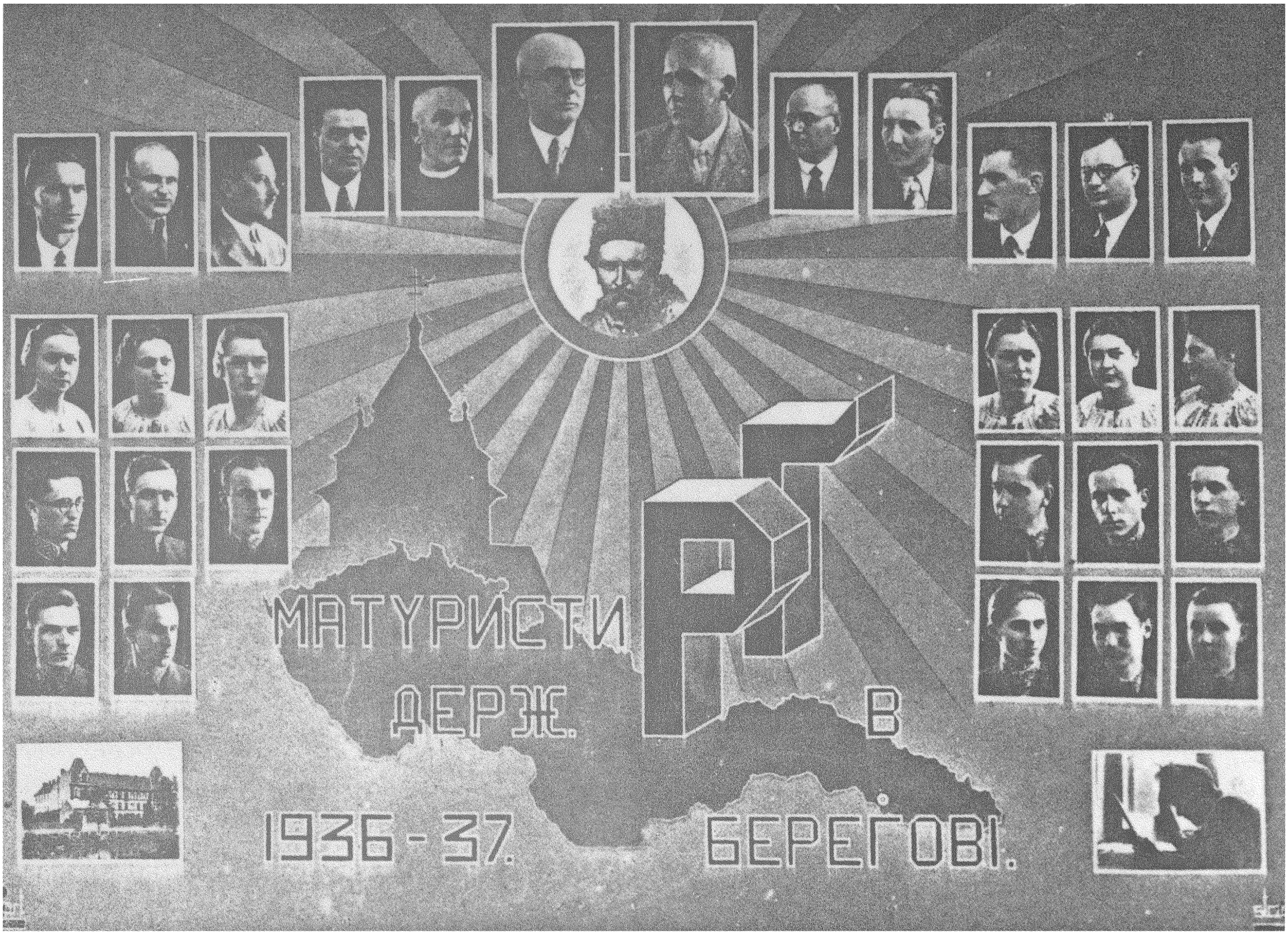
1941 – the last 'majority'. 11 Jewish students separated in a class of 20

1942 – a 6–ik osztály 9 zsidólánya már nem érettségizhetett

1942 – 7 הבנות של הששיות כבר לא הגיעו לבגרות

1943 – The 9 Jewish girls of the tentht ('sixth') grade would never reach graduation

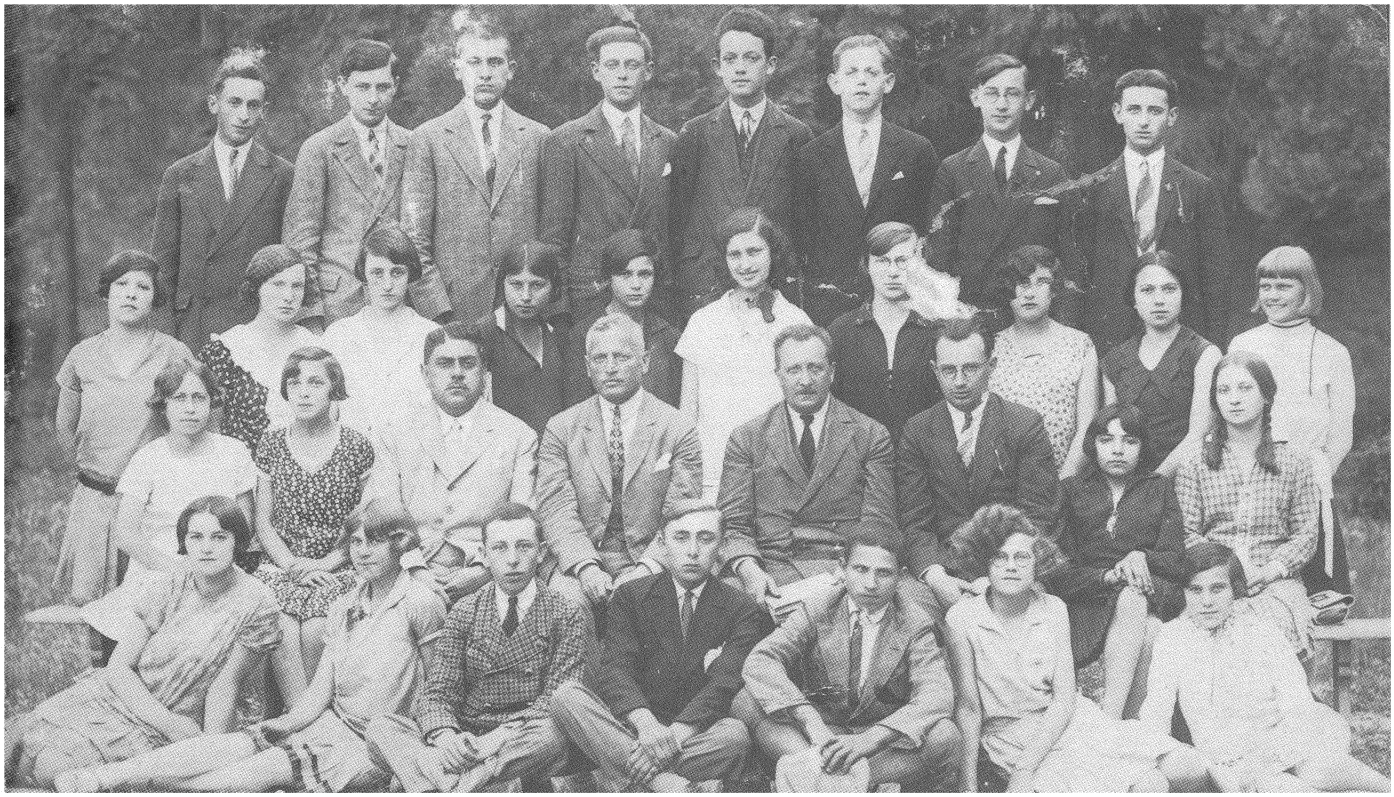

1937–ben az orosz gimnáziumban 1 zsidó érettségizett *1937 – A single Jew among the graduating Ruthenians* *1937 – בגימנסיה הרוסית בוגר יהודי אחד*

A kereskedelmi kurzus levizsgázottjai – 1930 מסיימי הקורס למסחר *1930* (רוב יהודי מוחלט)

Jewish majority amorg course of commerce graduates in 1930

Kereskdelmi iskloa 1929–ben *School of commerce in 1929* *בית ספר למסחר ב-1929*

1936 – az első év növendékei (polgári) *First grade students of civic school – 1936* *1936 - תיכון-אזרחי, תלמידי השנה הראשונה*

1934 – a cseh nyelvü polgári iskola *Czech language civic school – 1934* *1934 – בי״ס תיכון–אזרחי בשפה הצ׳כית*

1932 – 15 polgárista ebben az osztályban – zsidó *1932 – This civic-school class has 15 Jews* *1932 – בכתה ״אזרחית״ זו – 15 יהודים*

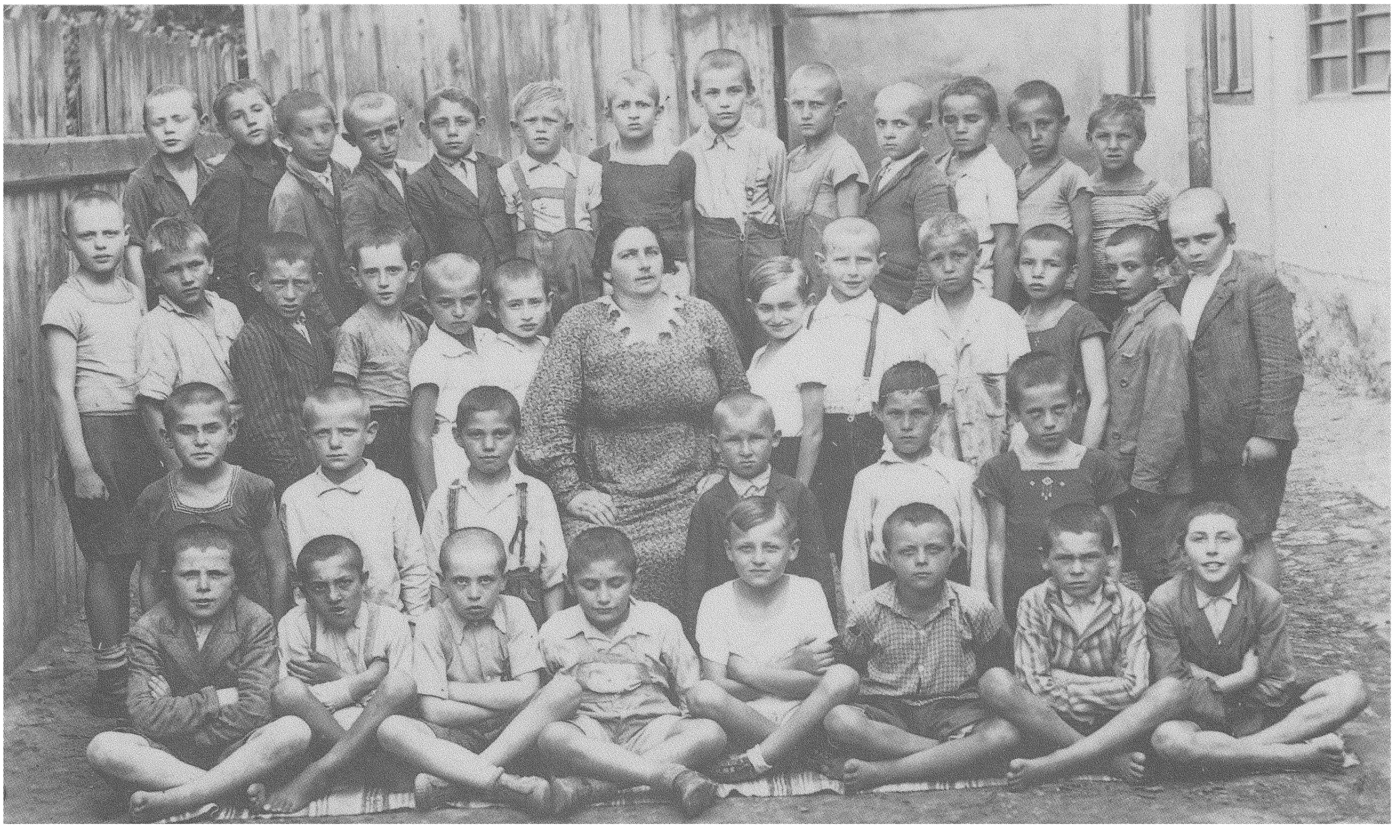

1932 – a lányosztály megkezdi a polgárit *1932 – Class of girls starting civic school* *1932 – כתת הבנות בתחילת הלימודים*

1931 – valaki még felismeri magát? *1931 – Can anybody recognize himself?* *1931 – מישהו עוד יזהה את עצמו?*

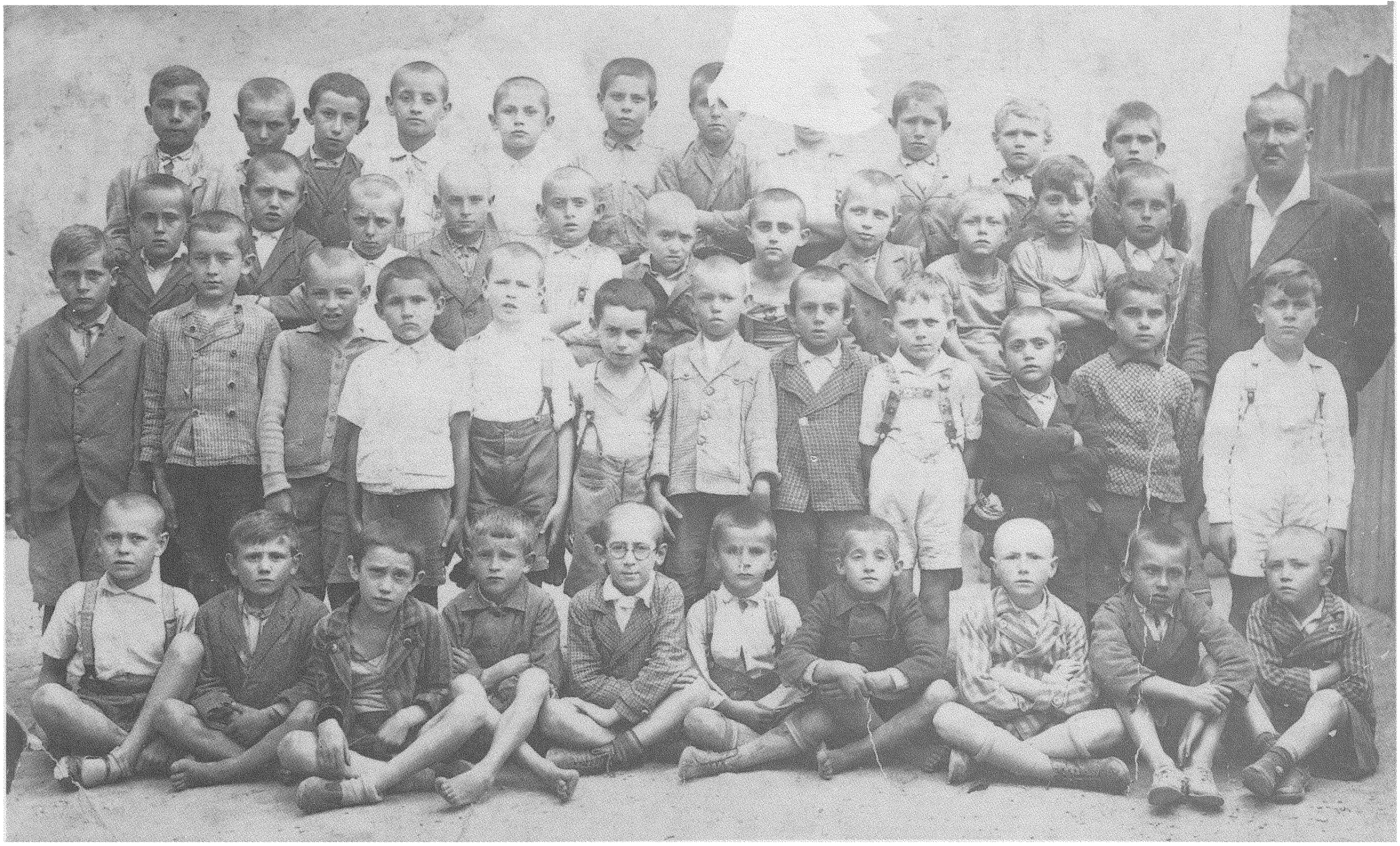

1932 – a tanítónő: Friedné — *1932 – The teacher: Mrs. Fried* — **1932** – המורה – הגב׳ פריד

1932 – egy más iskolában — *1932 – In another school* — **1932** – בבית ספר אחר (לא מזהים)

1933 – nehéz a kopaszokat felismerni *1939 – It is difficult to identify the baldheats* 1933 – איך לזהות את הקרחים?

2 osztály együtt, de melyik iskolában? *Two classes toghether, but which school is it?* שתי כתות ביחד, אבל באיזה בית ספר?

–"יום האם" בגן ילדים ברח' רוז'ושקרט
1935

1935 – 'Anyák napja' a rozsoskerti óvodában

1935 – Mother's Day in a Kindergarten

1930 – טיול כתה לסכר בבורז'ובה

1930 – osztálykirándulás a duzzasztóhoz

1930 – Class excursion to the dam in Borzsova

A 'gazdagok' kirándulása a Tátrába (1938)

Excursion of the 'rich' to the Tatra mountains

טיול ה"עשירים" להרי טטרה *(1938)*

Különböző 'osztályok' a Sternék szőlőjében (1933) *Outing of several classes in the Stern vineyard* טיול כתות שונות בכרם של משפחת שטרן

בית הספר האזרחי בתלבושת בימי ההונגרים
Az egyenruhásított polgári a magyar uralom alatt *The civic school dressed in uniform under Hungarian rule*

deportálás idején eltüntek a "barátok" a láthatárról (vagy talán megjelentek a gyilkosok oldalán?). Ez a "fajok-közötti" légkör már az elemiben érezhető volt. Már ott sarjadt az irígység a magyar szivecskékben, amely a szolidaritás szétesését okozta az osztályban és legjobb esetben közömbös viszonnyá vált a két "vallás" között.

Minden juniusban kiosztották a gimnázium évkönyvét: a tanárok és diákok névsora osztályok szerint, a kitüntetetteket megjelölve. Ha a Petőfi-utcai iskola padlásán megtalálnák eme évkönyveket a szép 1919–1938-as évekből, talán nosztalgikus érzelmeket ébresztenének. De a további évekből kiderülne, hogy 1944-ben még tanult néhány zsidó a "királyi" gimnáziumban. De megtürtségük és a tanárok viszonya hozzájuk több mint lealázó.

Ha a gojokban csalódtunk, legalább élveztük a zsidó szolidaritást. Volt a városban segélyalap, az egyetemeken tanuló zsidó diákok részére: "A zsidó főiskolások önsegélyző egyesülete". Az alap, (amelyet az utolsó években Klein Imre vezetett), kölcsönöket folyamosított zsidó főiskolásoknak, évi 1200 Kč-ig; egy összeg, amely egy szegény diák szükségleteit 3 hónapra fedezte. Tanulmányuk befejezése után és miután az uj diplomások megalapozódtak, fizetni kezdték kölcsönüket és az igy keletkezett folytonosságban a pénztárban állandóan volt forgótőke. Soha senkitől nem tagadtak meg segítséget.

Le kellett volna közölnünk vagy 20 érettségi tablót, ha minden évfolyamból maradt volna kép, vagy az osztály képviselője. A beregszászi zsidó diákok szinvonala és eredményei nem szégyenítették meg a "Könyv népét". 1948-ban hallottam Budapesten egy zsidó konferanszié szájából, a kardvívás zsidó világbajnokának, Kabosnak halálára célozva: "A kard népe kard nélkül hagyta elpusztulni a kard világbajnokát..." Mi csak hozzáfüzhetjük: A Könyv népe bebizonyította a könyvek szentélyeiben, hogy fiai könyvtudók és ha kell, szülőföldjükön "bölcsek és harcosok" váltak belőlük...

1928 – בוגרי בי"ס תיכון – "אזרחי" ביובלם ה־5

1928 – a polgári iskola végzettjei – 5 éves találkozója

1928 – Class reunion 5 years after graduation from 'civic scholl' (junior high)

együttmüködésből — hirtelen zuhantunk le a magas szférákból a magyar uralom mélységeibe. A fajok elkülönítése már "természetes" lett, fiuk-lányok külön osztályokban tanultak, de a diákok *padjaiban* is kezdték az elkülönítést a két "vallás" között. A lányosztály érettségi tablóján (1940-ben) egyik oldalon a zsidó lányok képei, a másikon az árja tündérek...

Ez a társadalmi-szociális-nemzeti felfordulás talán mélyebb kutatásra méltó. De nem ez albumunk feladata. Mi csak nézzük a képeket, felidézzük az emlékeket, az ellentéteket megérteni igyekezvén: a zsidók és magyarok között "virágzott" a barátság; kölcsönos látogatások a szülők házaiban; közös kirándulások, meg "görbe-estek" is; vegyes-csoportok előkészülete a vizsgákra; sportrendezések, bajnokságok kéz-a-kézben; iskolai ünnepségek vegyes bizottságokkal. De ahogy a kalendárium 1930-tól 1940 felé ballagott, olyan mértékben változott a nemzsidók bánásmódja volt kebelbarátaikkal szemben. Előbb némán, feltünés nélkül távolodtak el tőlünk, kétszínüen elmaradtak a szivélyeskedések, aztán gyors tempóban a szakadásra került sor: az osztálytársak ignorálása — az uj, magyar uralom alatt.

Keserü volt a tanulság azok részére, akik illuziókban ringatták magukat eddig; 8–10 éven keresztül együtt ülnek a padokban, bajtársak, sorstársak örömben és csinytevésben, ugyanabban a sportklubban játszanak; reggelenkint együtt lépkednek az iskola felé; egymást átölelve sétálnak a korzón; kirándulásokon, teadélutánokon nem szakadnak el egymástól. És egyetlen villámcsapásra kiderül, hogy mindez hamis, kényszeredett, természetellenes volt! Tegnap még hittek a két nép közös sorsában, — ma orroncsapás érte az agyat és érzelmeket! Ami igaz: a józan-eszü zsidók elég hamar felocsudtak...

Habár szorosak a kapcsolatok a Beregszászból elszármazott testvéreinkkel, egyetlen tanuvallomást se hallottunk eddig, hogy valaki volt *osztálytársaink* közül segített, vagy veszélyeztette magát bármilyen formában 1944 sötét hónapjaiban osztálytársaiért! A gettó és a

המוזר: בי"ס עממי-עברי כתות 5-6 בימי ההונגרים
A kuriózum: a magyarok alatti héber iskola V. VI osztálya
Oddity: fifth and sixth grade of the Hebrew primary school still operating under Hungarian rule

הנ"ל בפינה שכונתה "הגטו"
A fentiek – a 'gettó' – nak nevezett sarokban
The same eight in a corner named 'the Ghetto'

(1933) הגברים היהודים בשמינית
A VIII. osztály 8 zsidódiákja (1933)
Eight Jews of the eight grade – 1933

ה"השתרכות"
המסורתית האחרונה במשותף
Az utolsó közös 'ballagás' (1939)
The last cammonh 'shamble' (traditional march of students – 1939)

mérnök... Avagy beregszászi parafrázisban: "tanulni, vagy dolgozni — ez itt a kérdés!"... Becslésünk szerint a köztársaság 20 éve alatt 300-nál több diák érettségizett a zsidó tanulók közül. Nem mindnyájan, de többségük az egyetemre került. Igy fejlődött ki egy friss, fiatal intelligencia a városban, amely — sajnos — már nem valósíthatta meg befolyását az erjedő zsidó életre és hitközségre.

Viszont a tanárok között nem volt sok zsidó, se az elemikben, se a középiskolákban. A hitközség is alapított egy zsidó népiskolát, amelynek két ismert tanítója: Oppmann Kálmán és Berkovits Méir voltak. És főleg: a *héber elemi* iskolát (alsó osztályok), amelyek még 1943-ban is léteztek a hitközség támogatásából.

Hogy a magyar tanitók nem tüntek ki zsidószeretetben, az világos. De a köztársasági uralom csúcséveiben, a tanárok többségének viszonya objektiv, vagy inkább közömbös volt hozzánk. A pozitiv beállítottságu kivételek a baloldali tanárok voltak (2–3), aminek talán főoka az volt, hogy a diákok között is sok volt a baloldali.

Az ukrán gimnázium párhuzamos osztályaiban kevés volt a zsidó növendék, főleg a távolabbi környékről. Az idők jeléből; volt egy cseh nyelven oktató elemi iskola, amelynek *összes* tanítványai zsidók voltak.

Ebből a "És-lakott-a-bárány-a farkassal" — légkörből, magyar és zsidó diákok közötti majdnem barátságos

Zsidó elemi iskola *Jewish primary school* בית ספר עממי–יהודי

ZSIDÓK AZ ISKOLÁKBAN

Az ember gyerekkori emlékei az iskolával kezdődnek. Ritkán maradnak tartós emlékek a fiatalabb korból. Az évekkel együtt a gyerek élményei is szaporodnak, amelyeknek csúcspontja — rendszerint izgalmakkal és nehézségekkel telt boldog évekkel teli — a középiskola.

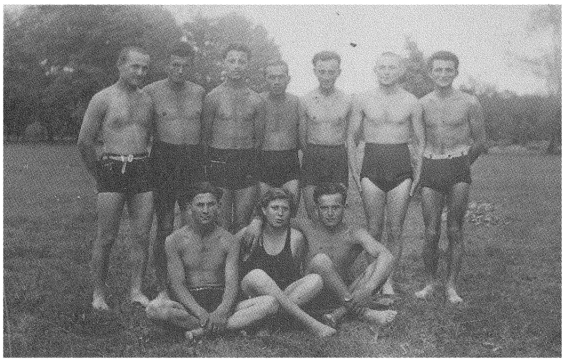
Városunkban volt néhány elemi iskola, polgári, kereskedelmi és a "legfelsőbb" helyi iskola — a reálgimnázium. Az albumban megjelenő képek többsége a liberális csehszlovák korszakból van. Az érettségizők között sok zsidót találunk, néha az osztály vagy az érettek többsége. És nem túlozunk, ha azt állítjuk, hogy *majdnem* minden osztályban — a legjobb, a kitüntetett tanulók zsidók voltak.

Zsidó családokban, amelyekben a szülőknek nem volt magasabb képzettsége (mert egész életükben dolgoztak és szenvedtek), begyökereződött egy általános "irányzat"; legalább a gyermekek egyike (ha a gazdasági helyzet megengedte, többen is) "valamit elérjen". És ez a "valami" a jiddische Mame szemében mi volt? Ügyvéd, orvos,

Héber elemi iskola 1936–ban *Hebrew language primary school in 1936* *בי״ס עממי עברי בשנת 1936*

היהודים בספורט

קבוצת ספורטאים של הנוער הציוני ו"השומר הצעיר"
Sportolócsoport (A Hanoar Hacioni és a Hasomer Hacair tagjai)
Group of athletes, members of 'Hanoar Hatzioni' and 'Hashomer Hatzair'

גם עיירות קטנות יותר כבר נתנו לעולם אלופים. אצלנו לא צמחו אלופי־עולם. אבל נראה שבכל קרפטורוס היתה ברגסס היחידה שתרמה נציג לנבחרת הכדורגל (צ׳.ס.ר. ואח״כ הונגריה). הענף המרכזי והפופולרי היה כמובן גם אצלנו הכדורגל. באוירה ספורטיבית וחופשית לא נעדר מעולם מקומם של היהודים. ומי שלא התאים למגרש מצא מקומו בהנהלות, בהן כיהנו הרבה יהודים בתפקידי מפתח. המדובר בקבוצת־הייצוג "אוניון" ואח״כ "ב.פ.ט.צ.", שרוב הזמן נוהלה בידי יהודים (ארנו הרטמן, דודי האוזמן ואחרים).

ברור שגם בין השחקנים היו יהודים רבים ואנו זוכרים הרכבים, שבהם היו רוב השחקנים היהודים. גם אם נחטא כלפי בודדים ניסינו להרכיב קבוצת־נבחרת מבין שחקני ההרכב הראשון מכל התקופות על טהרת השחקנים — היהודים בלבד (לפי שיטת 2 — 3 — 5 דאז):

בַּנדי שינפלד,
"בּומבַּק רוֹט, יהושע בלוך,
בֶּרטי קליין, בֶּלַה שטַרק, אלכס ליכטנשטיין,
י. ולנשטיין, "קוּרוּץ" קרו, בַּנדי גלאז, פישלי הולנדר, גיולַה האוזמן.

יום ספורט בחצר הגימנסיה (1933) *Sports day in the highschool courtyard (1933)* *Sportnap a gimnázium udvarán (1933)*

ונוסיף "מילואים": שאני בֶּצִ'קי, זולי כ"ץ, "דאצו" שלמון.

השחקנים היהודים צמחו מאגודות הספורט הציונות־יהודיות, שתפקידן היה רב בחיי הנוער היהודי בעיר. מקבוצת "הכוח" הראשונה יצאו שחקנים רבים בהרכב הראשון של הקבוצה הטובה והייצוגית (ב.פ.ט.צ.). צעירים יותר שיחקו בקבוצת "הנוער". אגודת "מכבי" בכדורגל פעלה בעת השלטון ההונגרי, כאשר ניפו את היהודים מהאגודות האחרות. קבוצת "הכוח" זכתה בגביע הנוער בשנת 1935 — 1934. אולם מקבוצת "מכבי" מנע השיפוט ההונגרי העוין את הזכיה באליפות הנוער. גם בקבוצה הבוגרת השניה של העיר (ב.מ.ש.אֶ.) שיחקו מספר יהודים, ביניהם השוער הידוע מרקוביץ מרטין ("נאשי").

ענף כמעט "יהודי טהור" בספורט המקומי היה הטניס. באותם הימים עסקו בספורט "יקר" זה לרוב בני העשירים בלבד (את הציוד והלבוש המיוחד לא יכלו לרכוש משפחות עניות). בין האלופים המקומיים והשחקנים הבולטים היו רק יהודים, ואנו מזכירים רק את המצטיינים בהם: היו אלה *3 זוגות של אחים*, שהיוו למעשה גם את נבחרת העיר — האחים קַלמַן, קֶרטֶס, סֶקֶלִי.

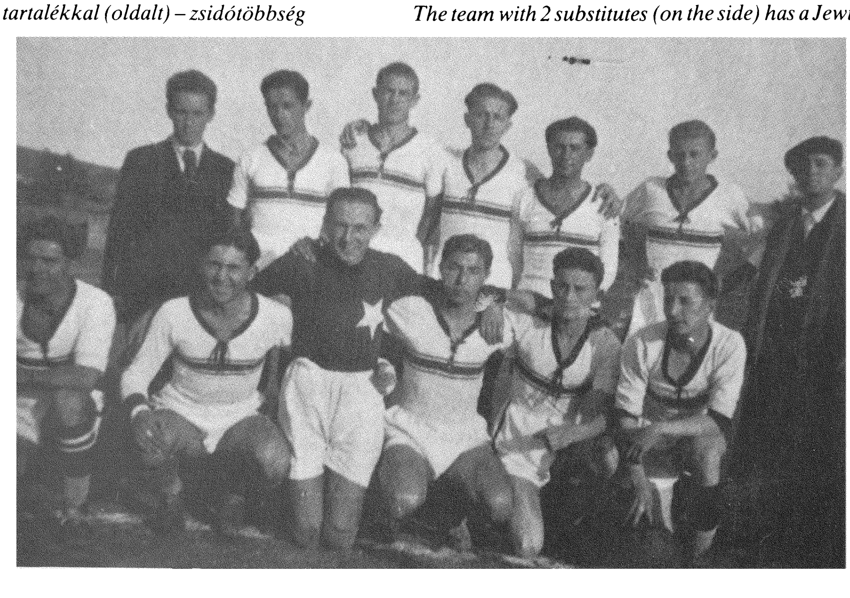
אמנם גם שאר ענפי הספורט פעלו בעיר, ללא הבלטה מיוחדת, ולא נוכל לרשום בודדים מצטיינים. הכוונה לאתלטיקה, שחיה, איגרוף וכו'. בכל תחרות בענפים אלה או אחרים לא נעדרו אף פעם הספורטאים והמנצחים היהודים. הנוער היהודי בעיר לא הרגיש רגשי נחיתות כלפי האחרים, שגם בתחום זה — הבלטת הכוח — לא עלו עלינו! אדרבה, כאשר האוירה הפוליטית עוד היתה חופשית הצטיינו הספורטאים והאגודות היהודיות במירוצים, בהתעמלות ואירועים ספורטיביים אחרים. אמת, לרוב נערכו "ימי ספורט" או תחרויות בעלות אופי ענפי מוגבל יותר, במסגרת בתי הספר, ובראש וראשונה בגימנסיה.

אם נשוה את אחוז היהודים באוכלוסיה המקומית עם מספרם, למשל, בקבוצת הכדורגל הייצוגית, בה היה מספרם

הקבוצה עם 2 אנשי המילואים (מהצד) – עם רוב יהודי

A csapat 2 tartalékkal (oldalt) – zsidótöbbség

The team with 2 substitutes (on the side) has a Jewish majority

לעתים כמחצית הקבוצה או יותר, תהיה בכך הוכחה לרמת החינוך הגופני שהענקנו לבני הנוער שלנו. ומכאן ועד להנחה שבפרק הקודם (אם גם בהערכה מופרזת לדעת רבים) — לא גדול המרחק. הכוונה היא לניחוש להלכה, מה היה קורה לו היו נשארים מאות רבות של צעירים מאומנים אלה בתוך האוכלוסיה היהודית בשעת המבחן הטראגי? נראה כי נושא זה יטריד אותנו גם בעתיד, כי חוזרים אנו אליו בפרקים שונים ובהקשרים שונים.

והסוף — כבשאר ענפי החיים האזרחיים. הכל השתנה במכה אחת, עם כניסת אנשי השלטון ההונגרי לעיר. תחילה עוד נשאר מספר קטן של ספורטאים יהודים פעילים באגודות הספורט הכלליות, אך מספרם צומצם במהירות. האפליה היתה בולטת וגסה וכאשר התחילו לגייס את מיטב הנוער היהודי בשנת 1942 למחנות העבודה הידועים לשמצה, נעלמו כל השמות היהודיים מרשימת הספורטאים וגם ענף זה חדל להתקיים מבחינתנו.

כל המשטרים בכל המדינות הצבועות אינם חדלים מלדבר על הספורט כמאחד את האומות, ללא הבדלים בהשקפות, גזע, מעמד וכו׳. השאלה שלנו אפוא אל העם ההונגרי ״האביר״: ראו את התמונות בפרק זה — צעירים חסונים בני שני העמים במדי ספורט אחידים, מחובקים, מעורבים. שיתוף פעולה טבעי ביניהם, הן על המגרש והן מחוצה לו. בעת נצחון מתחבקים בשמחה. ולפתע — האחד (לא אנחנו!) אינו מביט על השני, לא אומר שלום, אדיש לגורלו ולעינויים שחברו לקבוצה מאתמול סובל, ואולי גם שותף פעיל להשמדתו! איזה תירוץ ״אנושי״ תמציאו כאן? שהגרמנים הכריחו אותם? זו גבורה ואצילות להיכנע לכובשים? איזה ״כבוד״ נשאר לעם, היורק ובועט בפני חייליו וקציניו מלפני 30 שנה בלבד, חיילים וקצינים יהודים שופעי עיטורים, עיטורי־גבורה משלכם?!

שכחו את הלוחמים ושכחו עד כדי אטימות ועוורון שיהודים רבים הביאו להונגריה שבין שתי המלחמות — אליפויות אולימפיות, נצחונות בינלאומיים. זהו ״עם האצילים״, גם בשדה הספורט נתגלה ״רגל הסוס״...

צעירים וילדים יהודים על מחלקים (מתחת לגשר ליד בית החולים)

Zsidó fiatalság korcsolyázik a 'kórházhid' alatt — *Jewish youths ice skating under the 'Hospital Bridge'*

is, mint a többi *életág* — zsidómentes volt a sport Beregszászban is.

Minden kormányrendszer, az összes kétszinü államokban nem szünik meg a sport magasztos hivatásáról prédikálni, a sport amely egyesíti a népeket nem, faj, osztály és világnézeti különbség nélkül. Szerény kérésünk van itt a magát "lovagias"-nak tartó magyar néphez: Nézzétek át a képeket ebben a fejezetben. Erős, izmos fiatalok, egységes sportöltözékben, mindkét nép fiai összeölelkezve és összevegyülve mosolyognak. Természetes együttmunkálkodás van közöttük a sportpályán és azon kivül is. Ha győznek — örömmel borulnak egymás nyakába. És akkor hirtelen megfordul a világ: Az egyik (nem mi) nem is néz a másikra, nem köszön neki, közömbös a barát sorsával kapcsolatban és talán aktivan részt-vesz tegnapi csapatkapitányának megsemmisítésében!

Miféle "emberi" kifogást tudtok itt felhozni? Hogy a németek kényszerítettek erre benneteket? Egy "hősies" és "lovagias" népet a leigázók megadásra kényszerítenek? Hol marad annak a népnek a *becsülete*, amely belerug és arconköpi azokat a hüséges katonákat és tiszteket, akik alig 30 évvel azelőtt bátrabban harcoltak hazátokért és több kitüntetés diszítette melleiket, mint a ti katonáitokat.

Elfelejtették a harcosokat és érzéketlen vaksággal elfelejtették a tényeket: hogy a két világháború között hány zsidó sportoló hozott Magyarország részére olimpiai babérokat, nemzetközi győzelmeket. Ugy rémlik, hogy ennél a "lovagias" népnél is kilátszott a lóláb...

מפגש מדריכי ספורט במסגרת "השומר קדימה"

A Hasomer Kadima sportnapja a gimnázium udvarán

Sports meeting of Hashomer Kadimah

Városi ifj. válogatott (1936), csak 3 zsidó+ 2 vezető

נבחרת הנוער העירונית 1936 (רק 3 יהודים + 2 מנהלים)

The junior selection of the town in 1936. 3 players and two managers are Jewish

A reprezentáló–együttes (B.F.T.C.)
Hartman és 6 zsidó, 5 nemzsidó

The representative soccer team of the town (B.F.T.C.)
comprising 6 Jews and 5 gentiles, with Manager Hartmann.

קבוצת הייצוג של העיר (ב.פ.ט.צ.);
המנהל הרטמן + 6 יהודים, 5 גויים

Kiemeljük a kimagaslóbbakat, a három testvérpárt, akik a valóságban a város tenisz-válogatottjának keretét képezték: a Kálmán, Kertész és Székely testvérek.

A többi sportágak, mint atlétika, úszás, ökölvívás, stb. — nem müködtek különösebben. De néha ezekben az ágakban is voltak versenyek, atlétikai napok, főleg az iskolák keretében — mindenütt találtunk kiváló zsidó sportolókat. Mert a város zsidó ifjúsága nem érzett semmi alacsonyrendüséget a többiekkel szemben, akik ezen a téren — az erő mezéjen — se multak bennüket felül. Ellenkezőleg, a zsidó sportegyletek voltak a "sportnapok", futóversenyek és más rendezményeknek a kezdeményezői és megszervezői.

Ha tekintetbe vesszük a zsidók számát a város lakosságában és tevékenységüket a sport terén; például a vezető futballcsapatban csaknem felét kitenni a kiválasztott csoportban — mindez a zsidó sportnevelés magas szinvonalát bizonyítja. És innen, az előbbi fejezetben felvetett elvont kérdéshez — nem nagy a távolság. Gyakran gondolunk arra, mi történt volna a tragikus megpróbáltatások idején, ha ez a párszáz fiatal atléta és sportember ottmarad? Ez a kérdés a mi nemzedékünket soha nem hagyja nyugton...

A vég — mint a többi életágban. A magyar megszállás utáni rövid időkben, néhány zsidót még megtürtek az általános egyesületekben. Számuk azonban rohamosan csökkent. Mikor a zsidó fiatalság javát besorozták a munkatáborokba, a gyerekeket is munkaszolgálatra kényszerítették — megszünt részünkre a sportmüködés

Ugyanaz a csapat más összeállításban *The same team in a different set-up* אותה קבוצה בהרכב שונה

A HAKOACH zsidóegylet (1932), többségük a BFTC–ben játszott

The Jewish sport club 'Hakoach' (1932). Most of its players made it to the B.F.T.C.

אגודת הספורט "הכח" 1932
(רוב שחקניה עברו לקבוצת הייצוג)

A Hakoach (1935), miután az ifjusági serleget megnyerte — *The 'Hakoah' after winning the Junior Cup – 1935* — *קבוצת ״הכח״ אחרי זכיה בגביע הנוער (1935)*

A SPORT TERÉN

קבוצת "מכבי" 1940 (!)
A Makkabi futballcsapata (1940–ben!)
The 'Maccabi' soccer team (in 1940!)

Beregszásznál kisebb városok is adtak már a világnak bajnokokat. Nálunk nem nőttek a bajnokok a fákon, de ugy néz ki, hogy Kárpátalján ez volt az egyetlen város, amely a futballválogatottnak (Csehszlovákiának aztán Magyarországnak) képviselőt ajándékozott. Mert, mint széles e világon, nálunk is a labdarugás volt a legnépszerübb sportág. Amig szabad volt a légkör, a zsidók helye mindig biztositva volt a sportban is. A város reprezentáló sportegylete a B.F.T.C. volt és annak vezetőségében és együttesében a zsidó sportolók magasan képviselve voltak. (A futballszakosztály vezetői közül megemlítjük Hartmann Ernőt és Hausmann Dudit).

Emlékszünk olyan "felállításokra", amelyekben zsidó többség volt. Lehet, hogy itt is elfelejtünk valakit, de helyesnek látjuk megörökíteni a zsidó sportolók neveit, akik a legismertebbek voltak és igy összeállítottunk kizárólag zsidó játékosokból minden idők válogatottját, akik az első csapatban játszottak:

Schönfeld Bandi

Roth Bumbák   Bloch Sanyi

Klein Berti   Stark Béla   Lichtenstein Sanyi

Wallenstein   Kroó-Kuruc   Gláz Bandi   Holländer Fisli   Hausmann Gyula

És a "tartalékok": Becski Sanyi, Katz Zoli, Salamon "Dacu".

A zsidó játékosok a cionista sportegyletekből nőttek ki. Ezek fontos szerepet töltöttek be a zsidó ifjuság körében. Az első "Hakoach" csapatából fejlődtek ki a város elit-csapatának, BFTC-nek kiváló játékosai. A fiatalabbak a "Hanoar" együttesében játszottak. A magyarok bejövetelével fokozatosan kiselejtezték a zsidókat a sport-életből. Ezidőben sikeresen müködött a "Makkabi" csapata. A HAKOACH megnyerte 1934–35-ben az ifjusági bajnokságot, ami már irigységet keltett a legyőzöttekben velünk szemben. A "Makkabi"-val már nem bántak sportszerüen a magyarok; a "bíró" nevetséges dönteseivel egyszerüen elrabolta tőlük a bajnokságot. A város másik felnőtt-csapata a "munkássport" képviselője volt (BMSE), amelyben szintén voltak zsidók, közöttük a legnépszerübb a kapus Markovits Nasi.

Egy csaknem "kizárólag zsidó" sportág volt a városban — a *tenisz*. Ezt a sportot annakidején főleg a jómódu polgárok gyerekei üzték (a drága felszerelést szegény családok nem fizethették meg). A helyi bajnokok is csak zsidók voltak.

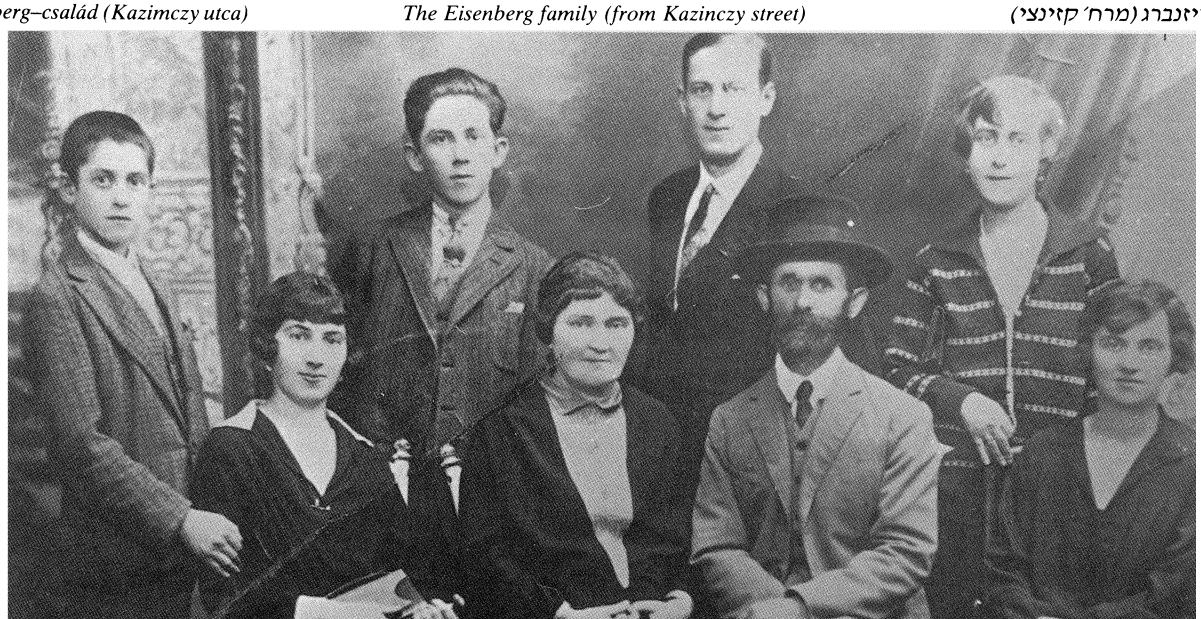
והקהל במגרש הכדורגל (1933) – כולו שלנו
A közönség a futballpályán (1933) – mind a 'miénk'
Soccer spectators – all of them 'ours' (1933)

על משפחותינו

הפרק החשוב, היפה, העצוב, המרומם והמזעזע באלבומנו. האמת הפשוטה נשמעת כאן בנאלית: את הפרק הזה כותבים אנו בדם לבנו... למעשה, אילו יכולנו להשיג תמונה מכל משפחה יהודית בעירנו היה זה "ספר היזכור" האמיתי לקהילה וההנצחה הנעלה ביותר. אבל כבר הדגשנו זאת במקום אחר: רבים־רבים מבין הניצולים המעטים לא הספיקו לקחת או לשמור אתם צילום משפחתי. ניסינו "להרכיב" צילומים כאלה וזה הקל עלינו במעט. אבל מה עוד נוכל לטעון "להגנתנו"? הלא קיבלנו בסך הכל כחמישה־ששה אחוזים בלבד מתמונות המשפחות היהודיות בברהובו.

עיניכם — הדומעות או הסקרניות — מביטות על הדמויות הססגוניות שעל התמונות. הצילום ישן לרוב וספק אם תמצאו רבים, פרט לבני משפחותיכם, המוכרים לכם. האוסף הצנוע הזה — זו היתה יהדות עירנו במאה זו. הראו את התמונות לילדיכם ונכדיכם. הדור החדש צמא *לשורשים* והוא ישמור באהבה וברצון את הזכרון האותנטי ביותר, היקר מכל מבית אבא־אמא. הדמויות האלה תדברנה אל לבם, אם הן רציניות, חייכניות. צילומים מחתונות וצילומים מאולתרים הם יקרי מציאות, ועל ילדינו לדעת כי בעיר ברהובו—ברגסס, ואולי עוד יותר בכפרי הסביבה — צילום משפחתי לא היה דבר שבשיגרה. רק מעטות מהמשפחות יכלו *להרשות לעצמן* בימים ההם להצטלם! שלא כמו היום. עד שהילד מגיע לגיל הבר־מצוה כבר מודבקות *מאות* תמונות שלו בעשרות אלבומים, נוסף לסרטי וידאו, הקלטות ועוד.

Az Eisenberg–család (Kazimczy utca) — *The Eisenberg family (from Kazinczy street)* — משפחת אייזנברג (מרח׳ קזינצי)

R' Mordechaj–Cvi Grünwald és családja *Reb Mordechaj-Tzwi Grünwald and his family* ר׳ מרדכי צבי גרינוולד ומשפחתו

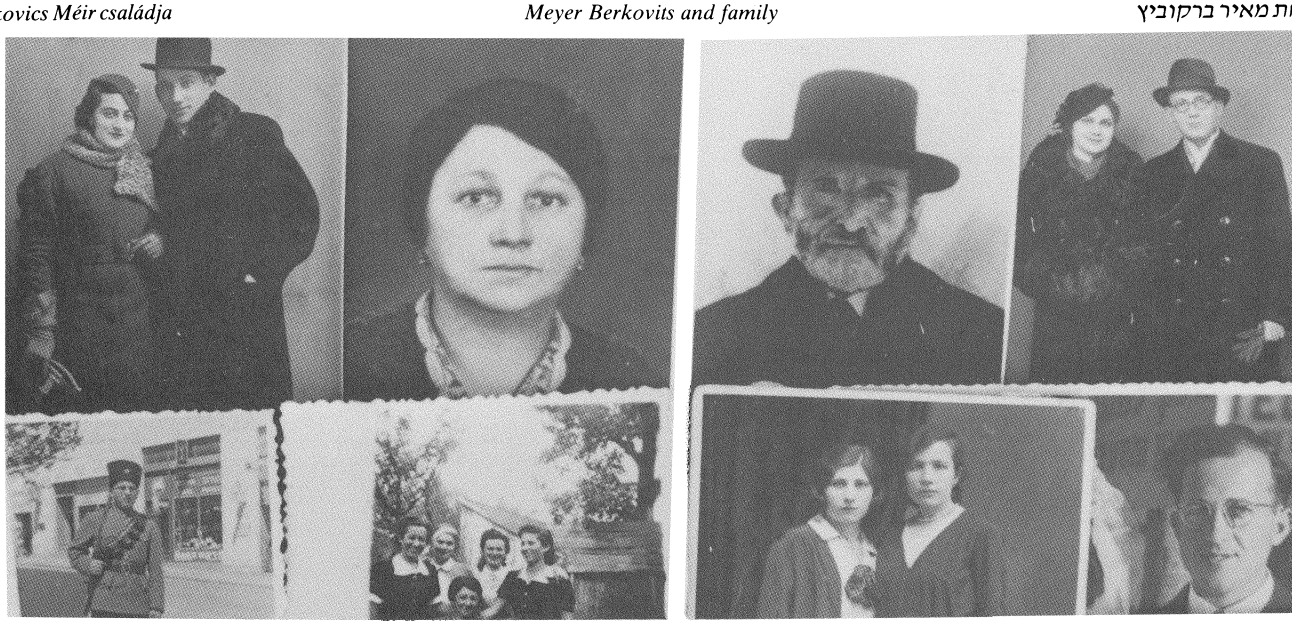
Izráel (Jiszraeli) nővérek és fivérek *Izrael (Jisraeli) sisters and brothers* האחים והאחיות איזראל (ישראלי)

R' Jechezkiel Grünfeld 9 gyereke (1 maradt életben) *The 9 children of Reb Jeshezkel Grünfeld* 9 הילדים של ר׳ יחזקאל גרינפלד (אחד נשאר בחיים)

Berkovics Méir családja *Meyer Berkovits and family* משפחת מאיר ברקוביץ

הצילומים של משפחותינו מברגסס הם ההיסטוריה של קהילתנו.

בין צילומים אלה תמצאו אחדות שעברו יחד עם בעליהן את שבעת מדורי הגיהנום. בין חפציהם האישיים המרופטים שמרו ידידים אלה את *רכושם* האחרון והיקר ביותר: היחידה המשפחתית הקטנה, שבהרבה מקרים נשארה בחיים רק בעל התמונה... רבות יכולות תמונות אלו לספר: איך הן ניצלו? לפחות הן.

מבנה המשפחות היהודיות היו לרוב המבנה הפטריארכלי הקלאסי. אם גם חלק ניכר של יהדות עירנו היה מודרני, אבל מעטים היו בני המשפחה שבגדו ביהדותם, ואחרי השואה דוקא! אבל לא נתימר לקבוע שמשפחות בני עירנו מיוחדות או "יחודיות" היו. כזאת היתה כל יהדות רוסיה הקרפטית! ואמנם מציינים אנו תחום אחד, שלדעתנו הצטיינה בו יהדות עירנו: אם קיימת סטטיסטיקה על מספר ניצולי בני הנוער מערי החבל ההוא, הרי נראה לנו כי בראש הסולם יתפסו מקום־כבוד המשפחות היהודיות בברהובו, שחינכו ועודדו את ילדיהם לעזוב את הגולה, גם במחיר הישארותם שם ללא תמיכה לעת זקנה וצרה. בלבם הם קיוו שעוד יעלו אחרי ילדיהם...

חבל שרבים, רבים הזניחו והחמיצו את ההזדמנות (אולי אחרונה) ולא טרחו לשלוח תמונת משפחתם שאכן היתה ברשותם. אתם רואים את המשפחות לבושות במיטב בגדי־

a Rosner–család *the Rosner family* *משפחת רוזנר*

השבת: הורים, הורי־הורים וילדיהם. אתם רואים משפחות גדולות, שרק 1 — 2 מהמצולמים נשארו לפליטה. הנה הם: בבית, בגינה שלפני הבית, מאחורי הבית, או במעבדת הצלם עצמו, כפי שהיה נהוג אז. ההורים עם ילד־שניים או כל הצאצאים מסביבם; אוירה של חג, אהבה וגאווה — *להיות ביחד*.

צילומים מלפני 50 — 60 — 70 שנה, כאשר כולנו עוד היינו ביחד. בימים ההם אף הם, ההורים, עוד צעירים היו. רובם מסורתיים, בעלי אמונה עמוקה. אבל בחלום הבלהות האפל ביותר לא תיארו לעצמם, כי משפחתם תתפורר. ובין כל המשפחות הנהדרות הללו נותרו אולי משפחה אחת או שתיים שלא נפגעה בשואה.

וממעמקי הנפש עולים הזכרונות — גם אצל הלא־מאמינים — מימי החגים היהודיים הגדולים: *ליל ה״סדר״* ו״הימים הנוראים״. שוב אתה רואה את כל משפחתך לנגד עיניך. ההורים וכל בני הבית מסובים מסביב לשולחן החגיגי. בליל הסדר יושב ראש המשפחה בראש השולחן. הדתי יותר התעטף ב״קיטל״ והסב בין כרים נוחים. מעמד מרגש לסיום התרוצצויות מעייפות של שבוע־שבועיים לקראת החג. ובערב *יום הכיפורים*: הנה כולם הולכים ביחד, סבא וסבתא, אבא ואמא, כולם בנעלי בית הולמות, מלווים בילדיהם, קטנים כגדולים. צועדים בסך לבית הכנסת ובעוד מועד, בטרם ערב, לבל יחמיצו את ניגון־הפתיחה של תפילת ״כל נדרי״. בדרך פוגשים מכרים ושכנים,

ילדי המשפחות גרינפלד, חיים גרינפלד ואולוביץ
2 Grünfeld és Ulovics családok gyerekei
The children of the Ulovits family and two Grünfeld families

Gutman (Berger) Jicchak és családja *Jitzhak Gutman (Berger) and his family* *יצחק גוטמן (ברגר) ומשפחתו*

A Note CHAJIM–család (egy átélő maradt) *The Note Bracha family (one single survivor left)* משפחת נטע חיים (שריד אחד מכולם)

A nagyszámu Berner–család *The large Berner family* משפחת ברנר הענפה

A Grosz és Beck családok *The Grosz and Beck families* משפחות גרוס ובק

החתונה: רפאל גולדברגר – בלומה יעקובוביץ ומשפ׳ רוזנר ושפרבר

Esküdnek: Goldberger Rafael és Jakubovics Bluma. Rokonok: Rozner és Sperber családok

Getting married: Blum Jakubovits and Rafael Goldberger. The relatives: Rosner and Sperber families

כולם מאירי־פנים ומאחלים איש לרעהו "חתימה טובה". בני ריב בעבר לוחצים ידיים, שהרי זהו יום הפיוס. רוב הלא־דתיים נוהרים גם הם בערב זה לבית התפילה ויום הכיפורים מטביע את חותמו על חיי העיר כולה. רק ביום הכיפורים תש"ד היתה נהירה זו צנועה בהרבה וזהירה מאוד. דאגות כבדות וחששות רבים בלב. וכאשר כל הגרונות זעקו אחרי תפילת הנעילה: "לשנה הבאה בירושלים!" — עוד לא הבינו שתפילתם לא מצאה אוזן קשבת במרומים... כי ביום הכיפורים תש"ה כבר לא נשארו מתפללים בבתי הכנסיות, לא היתה "לשנה הבאה" וגם לא "גמר חתימה טובה"...

מוח צלול עודנו מתקשה להבין את הסיבות לשנאה העיוורת, המגונה ובלתי־צודקת ליהודים. ספרים למאות ומחקרים לאלפים כבר נכתבו בנושא זה. "סיבה" נוספת אחת מתגנבת למוחנו וללבנו בהקשר לכך: הקנאה בדרך־כלל מתרכזת סביב לאוביקט שיש לקנא בו. באותן השנים (ויש לקוות שגם היום!) היה *חיי המשפחה* במרכז דאגתו וטיפוחו של היהודי והחברה היהודית. הרגשת הסולידריות, העזרה הדדית, האהבה הכנה בין בני המשפחה, הנישואין היהודים שקשרו את בני הזוג בקשר נצחי, הנכונות להקרבה למען ההורים ואחים. ייתכן שגם תופעה נהדרת זו עוררה את קנאתם־שנאתם של הגויים. הלא הם הביטו עלינו מרחוק, בעינים בוהות ועוינות. הם פירשו לפי רצונם את הנעשה במשפחות היהודיות השכנות. הם חיו לידם, ובכל זאת ראו בהם, ביהודים, גוף מנותק מהעולם שלהם. עולם אחר, ובעיניהם אולי אידיאלי מדי! גם גישה זו יכלה לעורר בהם את השנאה הבלתי־מבוססת. לכן הם לא רק מנעו, אלא גם

משפחת בק־וינגר בשמחתה
A Beck–Winger–család öröme
A joyous occasion of the Beck-Winger family

ועוד חתונה במשפחת איצקוביץ בברגובו (ב־1966!)
Még egy esküvő egy Ickovics–családban (1966–ban!) Beregovon
Another wedding in the Itzkovits-family in Beregovo (1966)

לא חשבו למנוע גירוש "הגזע הזה", המעורר קנאה בגויים גם באחדותו הפנימית והאהבה ההדדית השוררת בתוכו. הקנאה מנצלת גם במקרה זה את האהבה לשם הגברת השנאה?

רוב המשפחות היהודיות התגוררו ברחובות במרכז העיר ומשפחות מעטות מדי בפרברים (כמה יהודים גרו ברחוב אראן יאנוש?). מעטים בעלי הזכרונות החדים בינינו, המסוגלים היום במחשבותיהם "להסתובב" ברחובות ברגסס ולהעלות את שמות המשפחות שהתגוררו ברחוב "שלהם", או למנות את הבתים היהודיים לפי סדר כרונולוגי ברחובות הסמוכים. נראה לנו שגרו שם כל־כך הרבה משפחות יהודיות, עד שהגויים נעלמו בקרבתם... כמובן, המציאות היתה שונה לגמרי. הקהילה היתה גדולה מדי, מכדי שחבריה יהוו "משפחה אחת" גדולה. ולא כולם הכירו את כולם. בכפרים היה המצב שונה. בקהילות קטנות היו מספר משפחות בלבד, עשרות לכל היותר. הם נפגשו לא רק בבית הכנסת (אם היה מבנה כזה בכפר), כי אם בכל אירוע משפחתי וכזה היה חג ושמחה עבור כל הקהילה הקטנה.

ובדומה בתחילת המבוא לפרק כך גם בסיומו — מספר מלים אליכם, ידידים, הקוראים. אליכם שזכיתם לדפדף באלבום זה, אליכם שהגעתם משם בימי הרת עולם, או אחרי המבול; אליכם שבעיני רוחכם הפסקתם להרהר בעתיד לפני 45 שנה ובכל־זאת החזקתם מעמד, כוח ההישרדות שלכם ניצח את השטן והזוועות. אתם ודאי עוד זוכרים חלק מהמשפחות שתמונותיהן *חסרות* באוסף קטן זה. לפחות אתם, ניצולים בני המזל או כוח האמונה, לוחמים צנועים למען ישראל; אתם, שארית המצפון של דור השואה — נסו־נא לזכור ולהזכיר גם אותן המשפחות שלא רק צילום אלא גם זכר לא נשאר מהן!...

Linder Dóri ás gyerekei לינדר דורי וילדיה

Dory Linder and children

Ickovics, Becski családok a Margit és Grünbaum Miksa esküvőjén

The Becski, Itzkovits families at the wedding of Margit & Miksa Grünbaum

משפחות איצקוביץ׳,
בצ׳קי בחתונת מרגיט עם מיקשה גרינבאום

Izsák ödön és családja *Ödön Izsák and his familiy* אשר איזק ומשפחתו

Ickovics Elimelech családja az emléktáblával *The Elimelech Itzkovits family with the memorial tablet* משפחת אלימלך איצקוביץ ולוח הזכרון על שמם

Grünstein Menase–Soma családjának része *Soma-Menashe Grünstein and part of his family* חלק ממשפחת מנשה–שומה גרינשטיין

Berger Jehuda családja (Zrinyi u.) *The Yehuda Berger family (Zrinyi street)* בני משפחת יהודה ברגר (זריני)

משפחת שמואל הולנדר (חלקית)
Holländer Smuel családja (részben)
Part of Shmuel Holländer's family

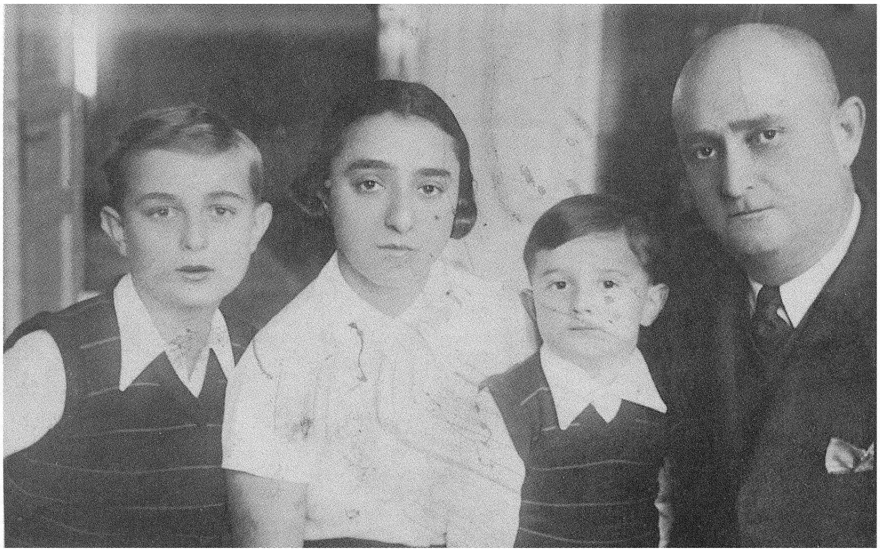

R' Zalman Weiss családja *Reb Zalman Weisz and family* משפחת ר׳ זלמן וייס

גב׳ גרינשטיין -קרו שריקה וילדיה
Grünsteim–Króh Sárika és gyerekei
Sári Grünstein-Kroh and her children

Weisz Pityu és családja *Pityu Weisz and family* פישטה וייס ומשפחתו

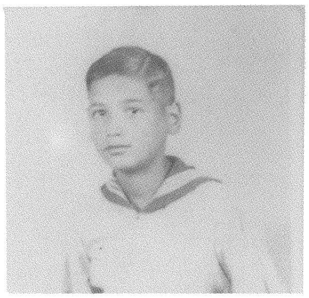
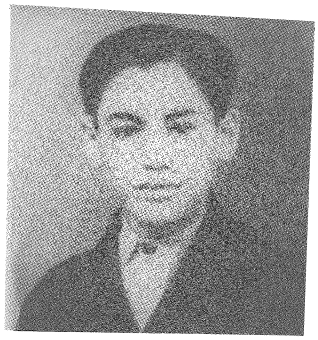

Donáth Hermann és Anna összes gyerekei *All the children of Herman and Anna Donáth* בנות ובני הרמן ואנה דונט

A Weisz Jiszrael–család (Vári) *Jisrael Weisz and family* משפחת ישראל וייס (מוארי)

Jakubovics Jiszrael családja *The family of Israel Jakubovits* משפחת ישראל יעקוביץ

A Wachtenheim–család a 20–as években *The Wachtenheim family in the nineteen-twenties* משפחת וכטנהיים בשנות ה–20

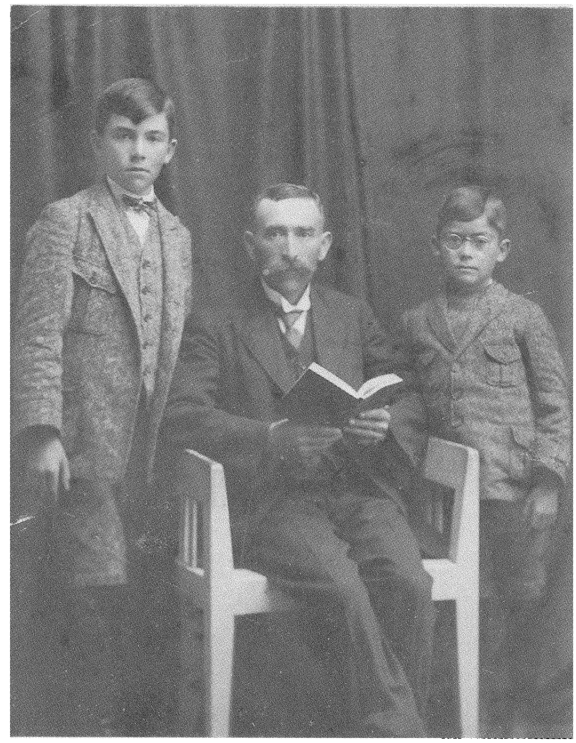

Katz Miksa és családja *Miksa Katz and family* כ״ץ מיקשה ומשפחתו

Lázár Lajos és családja *Lajos Lázár and family* משפחת אליעזר לזר

Weiszhaus József és fiai יוסף וייסהאוס ובניו

József Weiszhaus and sons

חתונת אברהם ליבוביץ (פרט לזוג הצעיר, כולם הושמדו)

Lebovics Avraham esküvője (csak a fiatalpár maradt életben)

The wedding of Avraham Lebovits (only the young couple survived)

משפחות לזרוביץ – קסלר – מרמלשטיין (חתונת יולי 1938)

A Lázárovics–Keszler–Mermelsteim családok (Joli esküvője 1938)

Lázárovits-Keszler-Mermelstein families (the wedding of Joli in 1938)

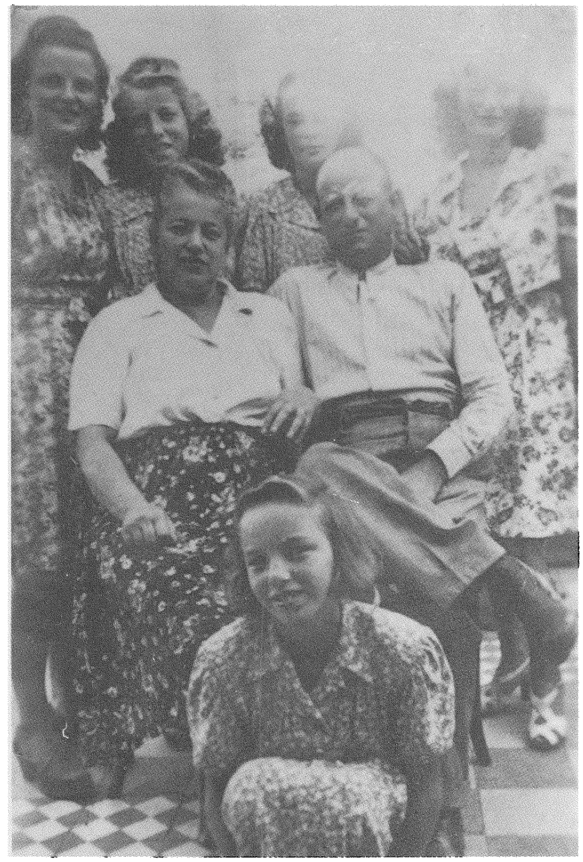
Lichtenstein Avraham és családja — *The family of Avraham Lichtenstein* — אברהם ליכטנשטיין ומשפחתו

A Winkler–család gyerekei a 'gangon' — *The Winkler children on the porch* — בני משפחת וינקלר על מרפסתם

A balazséri Katz–család משפחת כ״ץ מבלאז׳ר *The Katz family from Balazsér*

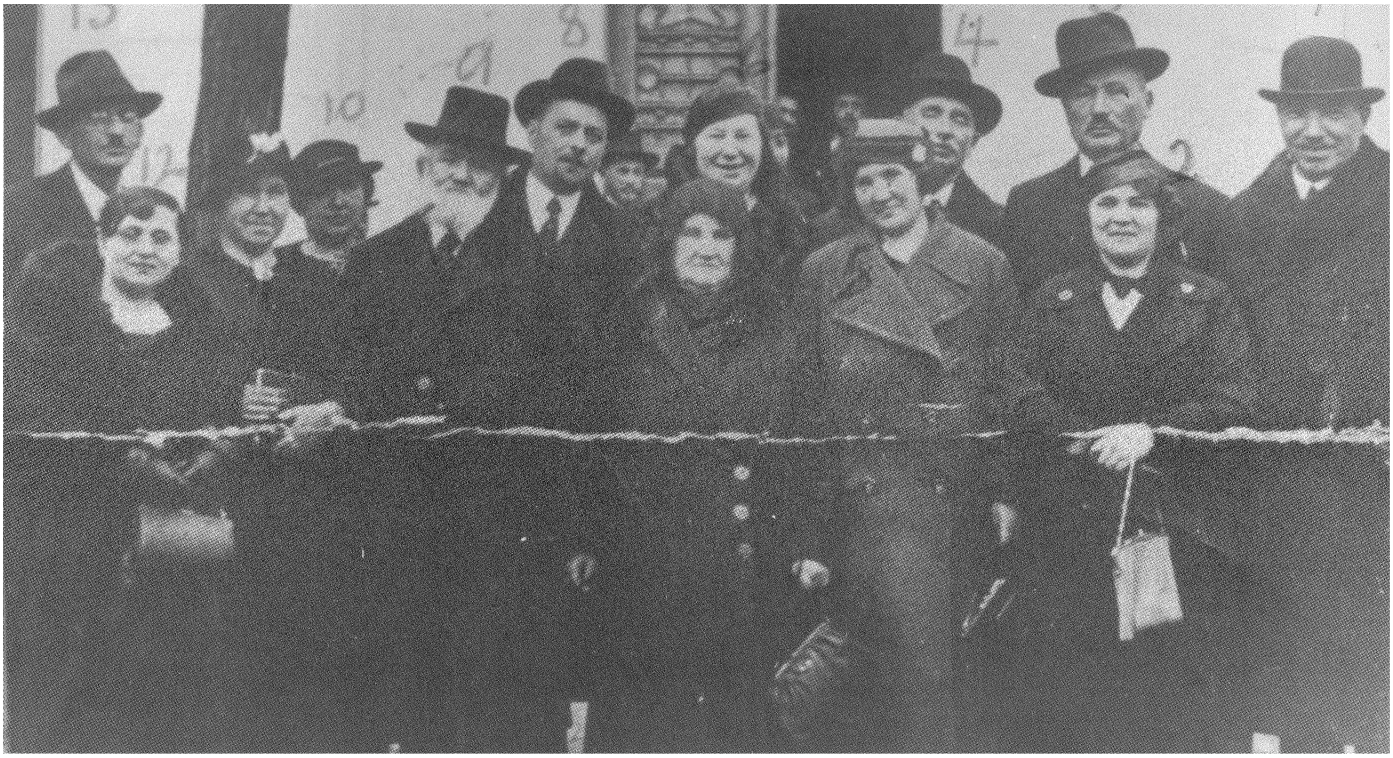
Az ardói Léba Pál családja משפחת ליבה פל מארדו

The family of Pál Léba from Ardó

Mermelsteim és Hartman Lébi családok משפחות מרמלשטיין והרטמן לייבי

The Mermelstein and Lébi Hartman families

משפחות–קרובות: לזרוביץ, שלמון, רוטנר, אלטברגר

Related families: Lázárovits, Salamon, Ruttner, Altberger

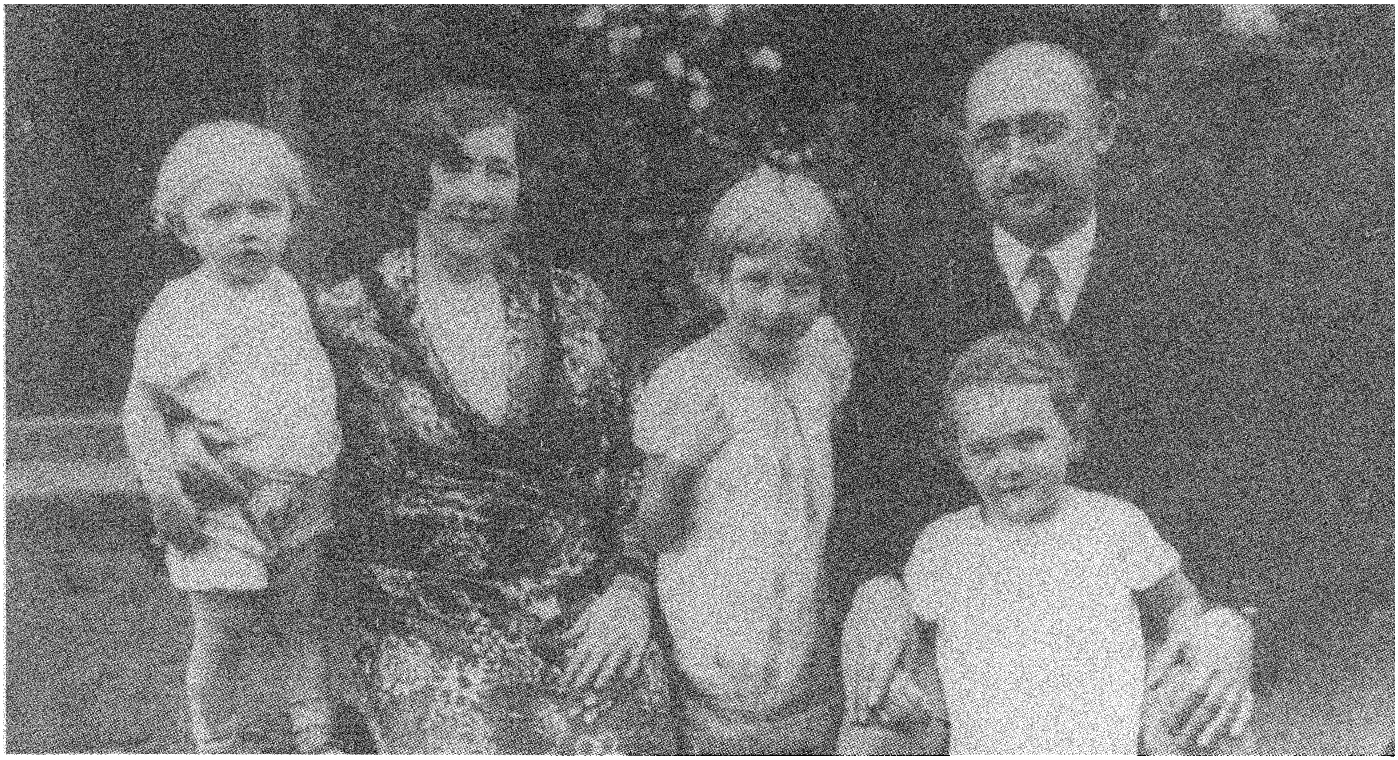
Related families: Lázárovits, Salamon, Ruttner, Altberger

חתונת רוז׳י רוזנר ונגדור גליק (משפ׳ מרמלשטיין, רוזנר, רוט, שמעון)

Rosner Rózsi és Glück Nándor esküvője (Mermelsteim, Rosner, Róth és Simon családok)

The wedding of Rózsi Rosner and Nándor Glück (The Mermelstein, Rosner, Roth and Simon families)

Fuchs Lajos és családja (1933) *Lajos Fuchs and family (1933)* *ליוש פוקס ומשפחתו (1933)*

Frisch Salamon és családja *Salamon Frisch and family* *משפחת שלמה פריש*

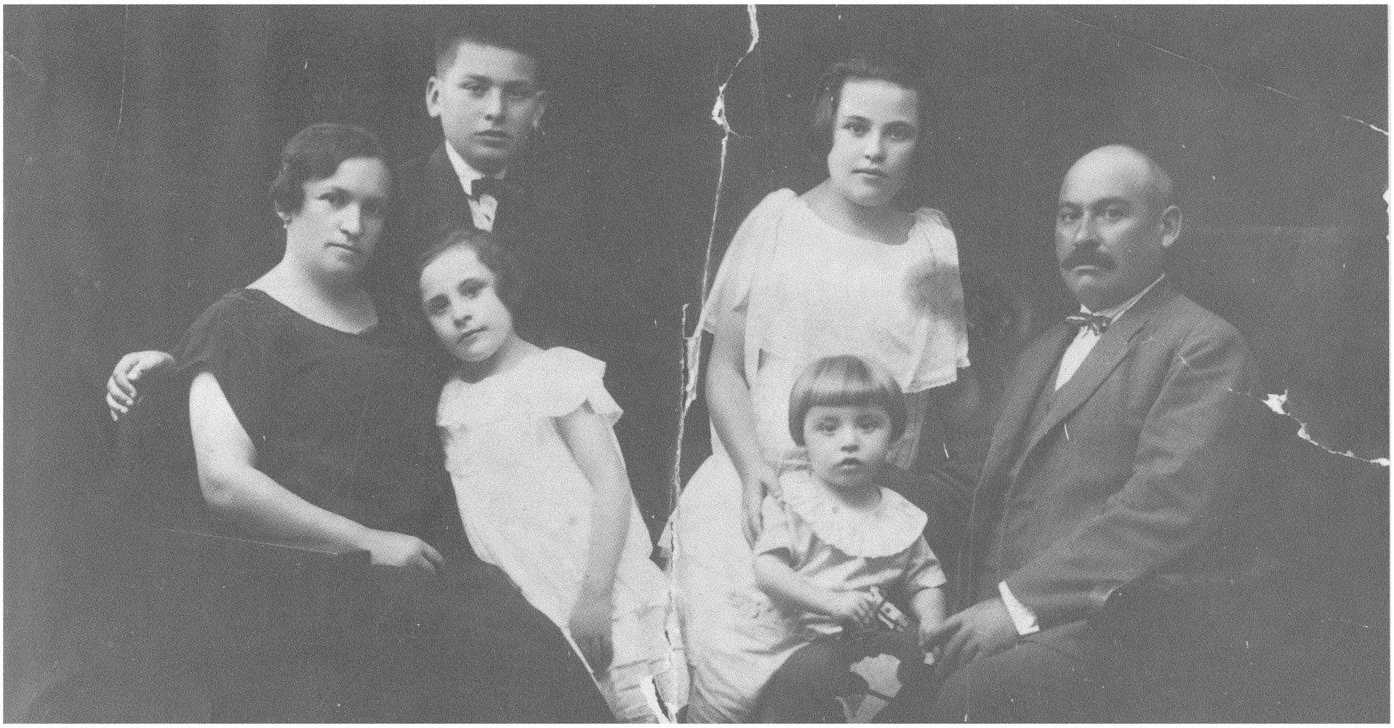

(1929) משפחת אברהם ציטרון

Avraham Citron és családja (A Franky esküvője, 1929) *Avraham Citron and family (the wedding of Franky - 1929)*

Közeli és távoli rokonok a Kain Dezső esküvőjén *Close and remote relatives at the wedding of DezsöKain* כל הקרובים והרחוקים בחתונת דז'ו קאין

Klein Benő és családja *Benő Klein and family* משפחת בנו קליין

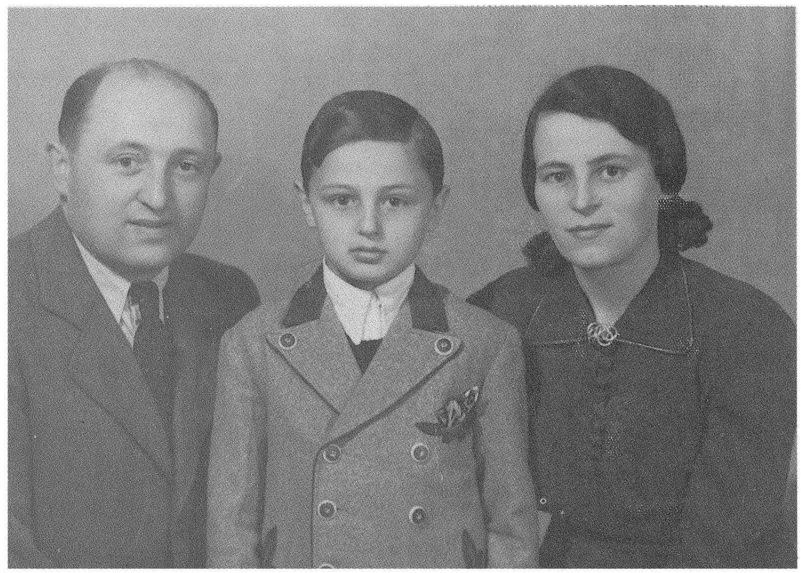
R' Avraham Kahan és családja *Reb Avraham Kahan and family* משפחת ר׳ אברהם כהנא

דודה אילונה פישר ובנותיה והנכדים
Fischer Ilona–néni és lányai, unokái
Ilona Fischer, daughters and grandchildren

Klein Zoltán és családja *Zoltán Klein and family* זולטן קליין ומשפחתו

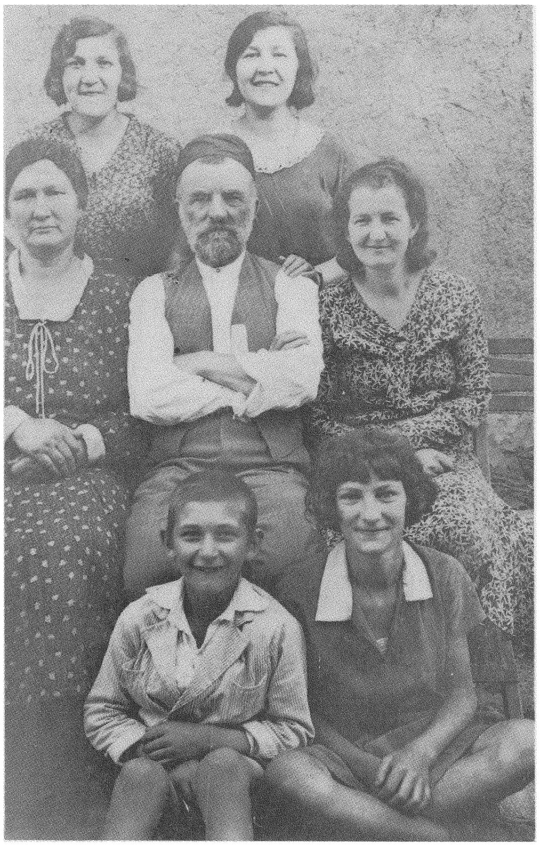
Klein Salamon és családja *Salamon Klein and family* קליין שלמה ומשפחתו

ר׳ מרדכי רוט ומשפחתו

R' Mordechaj Roth és családja

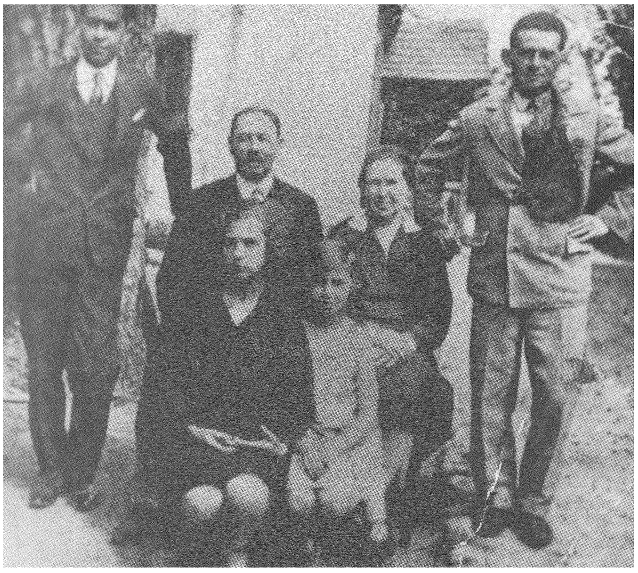
Reb Mordechaj Roth and family

משפחת הנריק רייניץ

Reinitz Henrik és családja

Henrik Reinitz and family

משפחת רוז ליפוט (השען)

Roóz Lipót (órás) és családja

Lipót Roóz (the watchmaker) and family

Schau Lajos és családja *Lajos Schau and family* משפחת אשר שאו

A Rozner és Herschel Mermelstein családok *Hershel Mermelstein and Rozner family* משפחות רוזנר והרשל מרמלשטיין

A Schwartz Avraham–Shamir család 3 nemzedéke 3דורות של משפחת שוורץ – שמיר
Three generations of the Avraham Schwartz – Shamir family

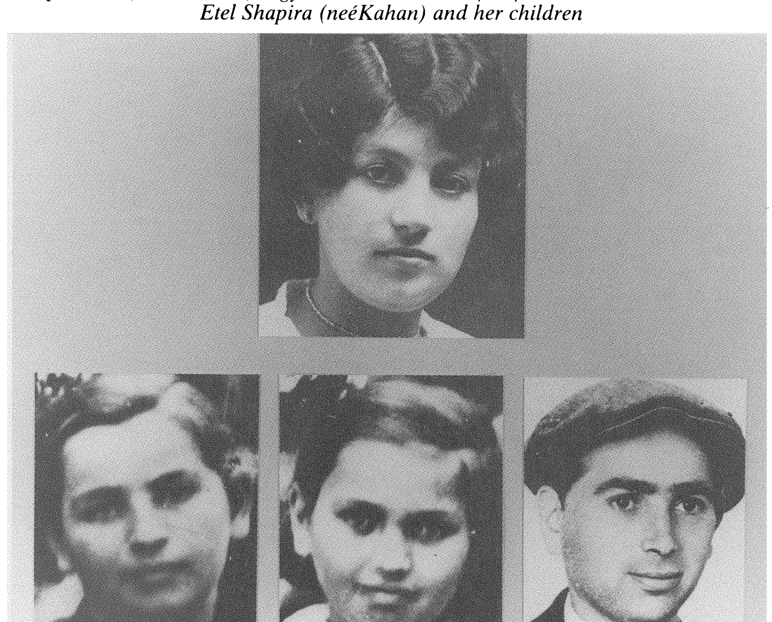

קליין ארמין ומשפחתו

Klein Ármin ás családja — *Ármin Klein and family*

Shapira Etel (Szül. Kahan) és gyermekei משפחת אטל שפירא לבית קאהן
Etel Shapira (neéKahan) and her children

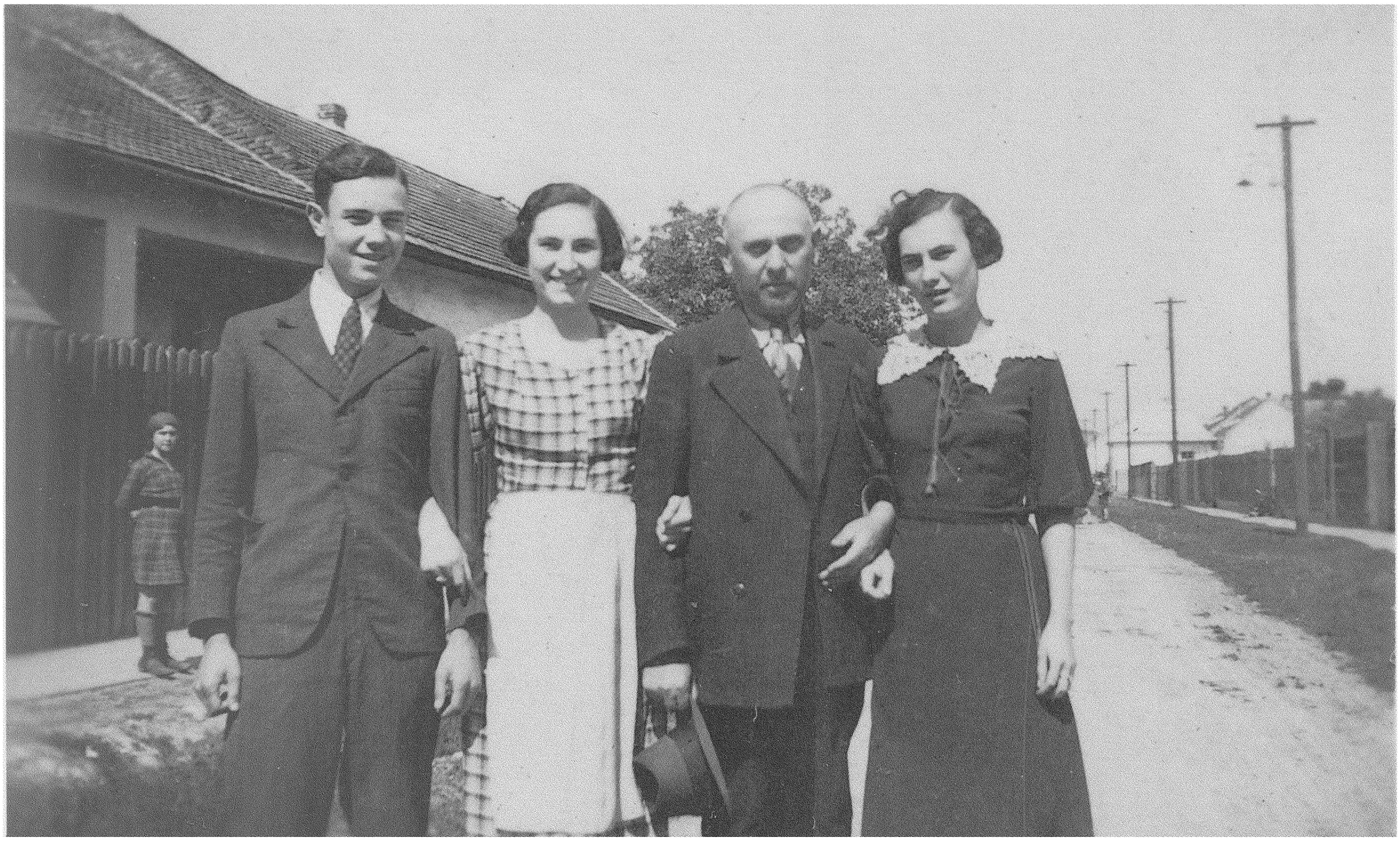
אויגן רוזנר ומשפחתו (הפחח)
Rózner Jenő (bádogos) és családja
Jenő Rozner (the tinsmith) and family

חתונת וילי שכטר – גליק; יעקב ציטרום – פריש קטי (1945)
A Schächter Willy – Glück : Czitrom Jakov – Frisch Kati – esküvők
The weddings of Willy Schächter-Glück; Jakov Czitrom-Kati Frisch

Schwartz Miklós és családja *Miklós Schwartz and family* משפחת מיקלוש שוורץ

Mermelstein Sándor és családja *Sándor Mermelstein and family* משפחת שנדור מרמלשטיין

Ösztreicher Sámuel és családja *Samuel Ösztreicher and family* שמואל אסטרייכר ומשפחתו

Schwartz Vilmos 10 gyerekével (1920) *משפחת וולף שוורץ (1920) עם 10 ילדים*
Vilmos Schwartz and his 10 children

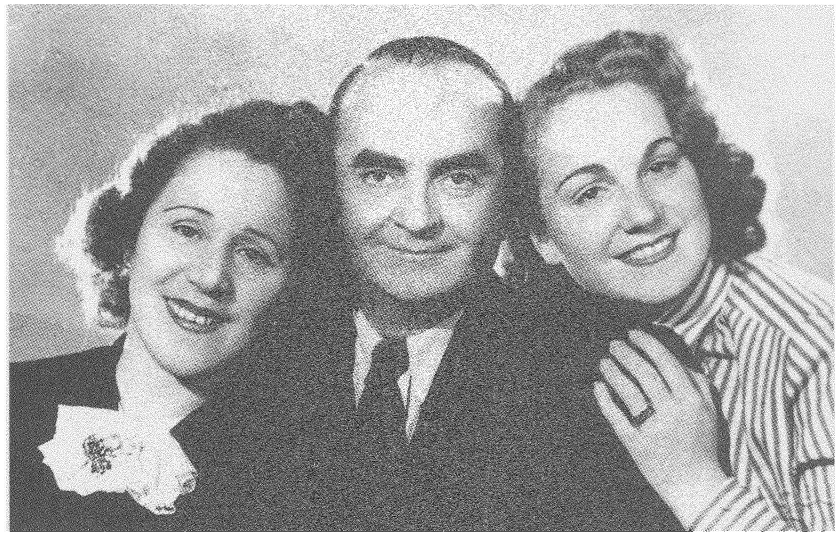

צבי פולק ומשפחתו

Pollák Herman ás családja *Herman Pollák and family*

Kún Herman családja *Herman Kun and family* משפחת הרמן קון

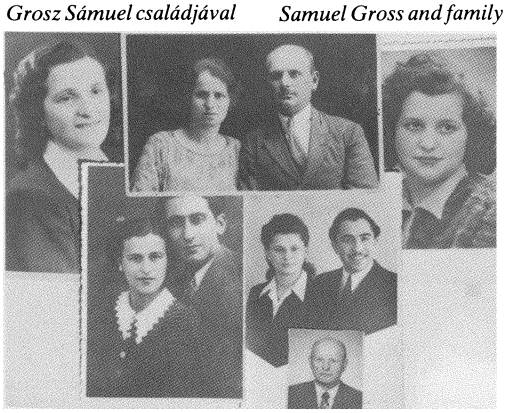
Schwartz Artur cs. *Artur Schwarts' family* משפחת ארתור שוורץ

Bleier Aladár cs. *Aladar Bleier fam.* משפ׳ אַלדַר בלייר (שלא חזרו)

משפחת שמואל גרוס

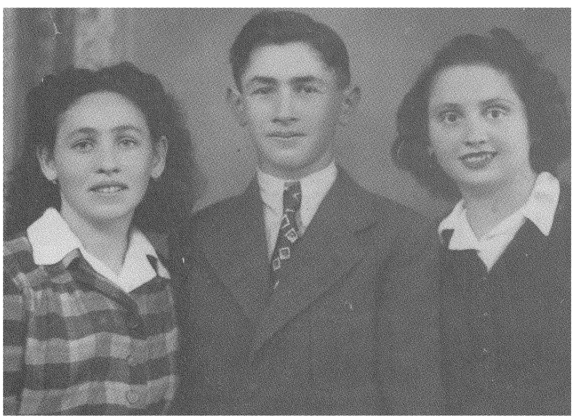
Grosz Sámuel családjával *Samuel Gross and family*

Herman Schwartz és cs. *The Herman Schwartz fam.* משפ׳ הרמן שוורץ

א. גרוס - פירי מרקוביץ וילדיה
A. Grosz – Piri Markovits és gjerekei
I. Grosz – Piri Markovits & her children

משפחת ליוש פלדמן (קבשד)

Lajos Feldman családja (kövesd)

Lajos Feldman & family (Kövesd)

Elszter család

Family Elster

משפחת אלסטר

משפחת מנו ורטש

Vértes Manócsaládja

Ing. ManóVértes and family

Salamon Zsigmond családja és rokonok

The family of Zsigmond Salamon and relatives

משפחת זיגמונד שלמון וקרובים

Fisch Fülöp és családja *Fülöp Fisch and family* משפחת שרגא פיש

שמואל נויפלד ומשפ׳

Neufeld Sámuel és családja *Samuel Neufeld and family*

גב׳ חנה דרומר–פיש וילדיה (כולם ניספו)

Drummer–Fisch Chana és gyerekei (egy se maradt életben)

Chana Drummer-Fisch and her children (nobody survived)

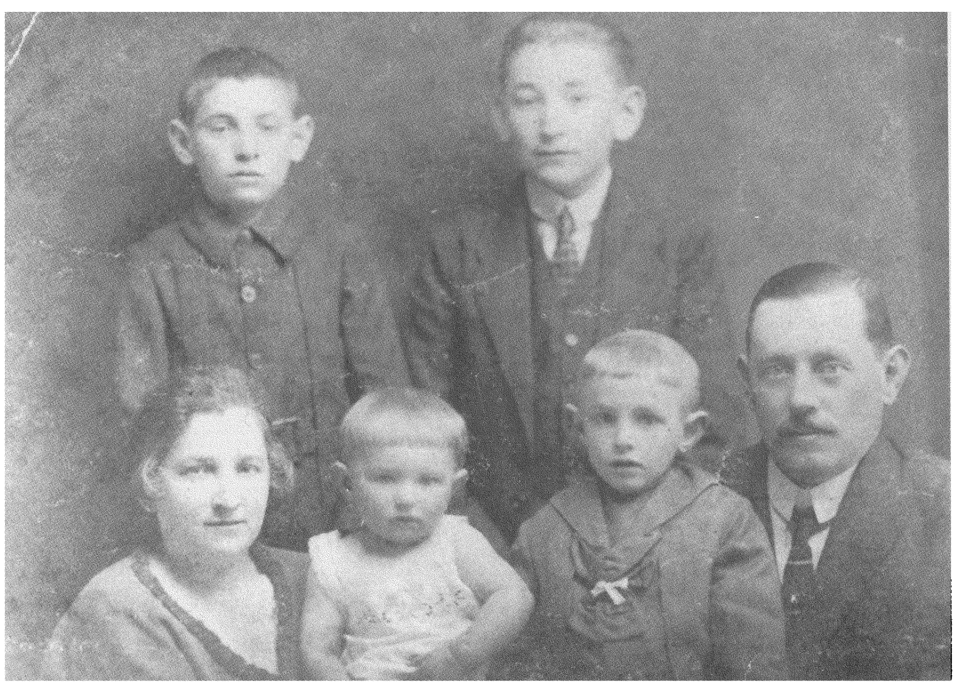

אדה אייזדרפר ומשפחתו

Eisdörfer Ede és családja

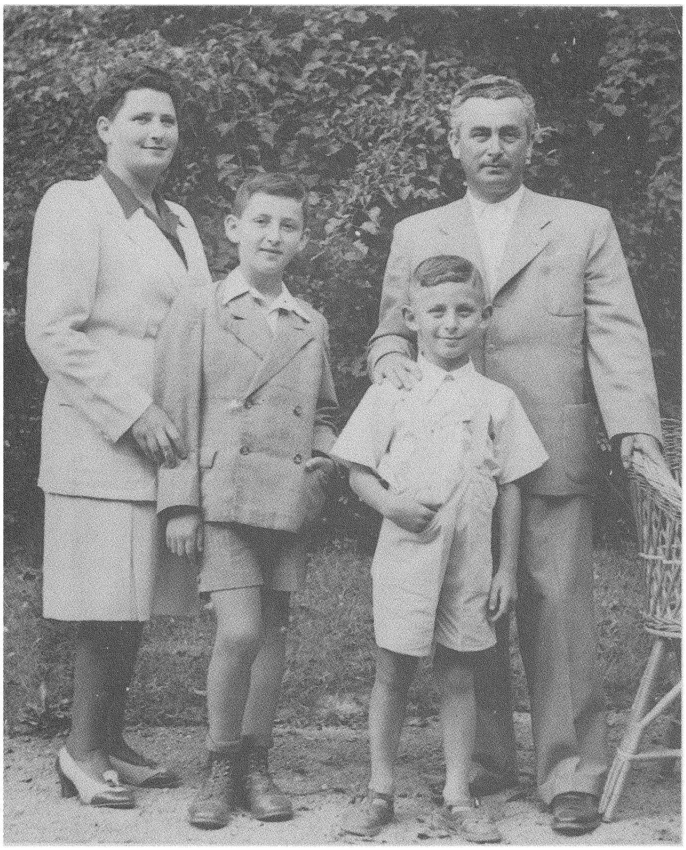
Ede Eisdörfer and family

גרוס איזידור ומשפחתו *(לפני כ–60 שנה)*

Grosz Izidor és családja (60 évvel ezelőtt)

Izidor Grosz and family (60 years ago)

גזה גרין ומשפחתו

Grün Géza és családja — *The family of Géza Grün*

משפחת קונט – קסאב

A Kont–Kaszab–család — *The Kont-Kaszab family*

Markovics Márton (szénás) és családja — *Márton Markovits and family*

מרדכי–שמואל מרקוביץ ומשפחתו

gondolatban fel tudja idézni a családok neveit, akik a szomszédos utcákban laktak. Néha ugy tünik, hogy oly sok volt ott a zsidó család, hogy a keresztények eltüntek körülöttük... Nem igy volt ez a valóságban. A hitközség Beregszászban elég nagyszámu volt, mintsem hogy tagjai egy zárt "családot" képezhessenek. A falvakban más volt a helyzet. Ott a hitközségek legfeljebb egy-két tucat családból, vagy csak néhányból állottak. Ott nemcsak a templomban (ha volt külön épületük) találkoztak, hanem minden családi öröm az egész hitközseg ünnepe volt.

És mint a fejezet elején, a végszót is Hozzátok intézzük, kedves Barátaink: Hozzátok, akik megértétek, hogy ebben az albumban lapozgathassatok; Hozzátok, akik *onnan* jöttetek a világégés idején, vagy a vizözön után; akik nem látták 45 évvel ezelőtt lelki szemeik előtt a jövőt, mégis kitartottatok; életösztönötök legyőzött minden borzalmat és nélkülözést. Ti még biztosan emlékeztek néhány olyan családra, amelyeknek képei *hiányoznak* ebből a kis gyüjteményből. Ti, legalább Ti — a szerencsések és bízvabízók, akik lelkiismeretesen harcoltatok a megmaradásért, igyekezzetek megemlékezni azokról a családokról is, amelyekről nemcsak fénykép, de *emlék se maradt!*

ארנו נייוולט ומשפ׳

Neuwelt Ernő és családja *ErnöNeuwelt and family*

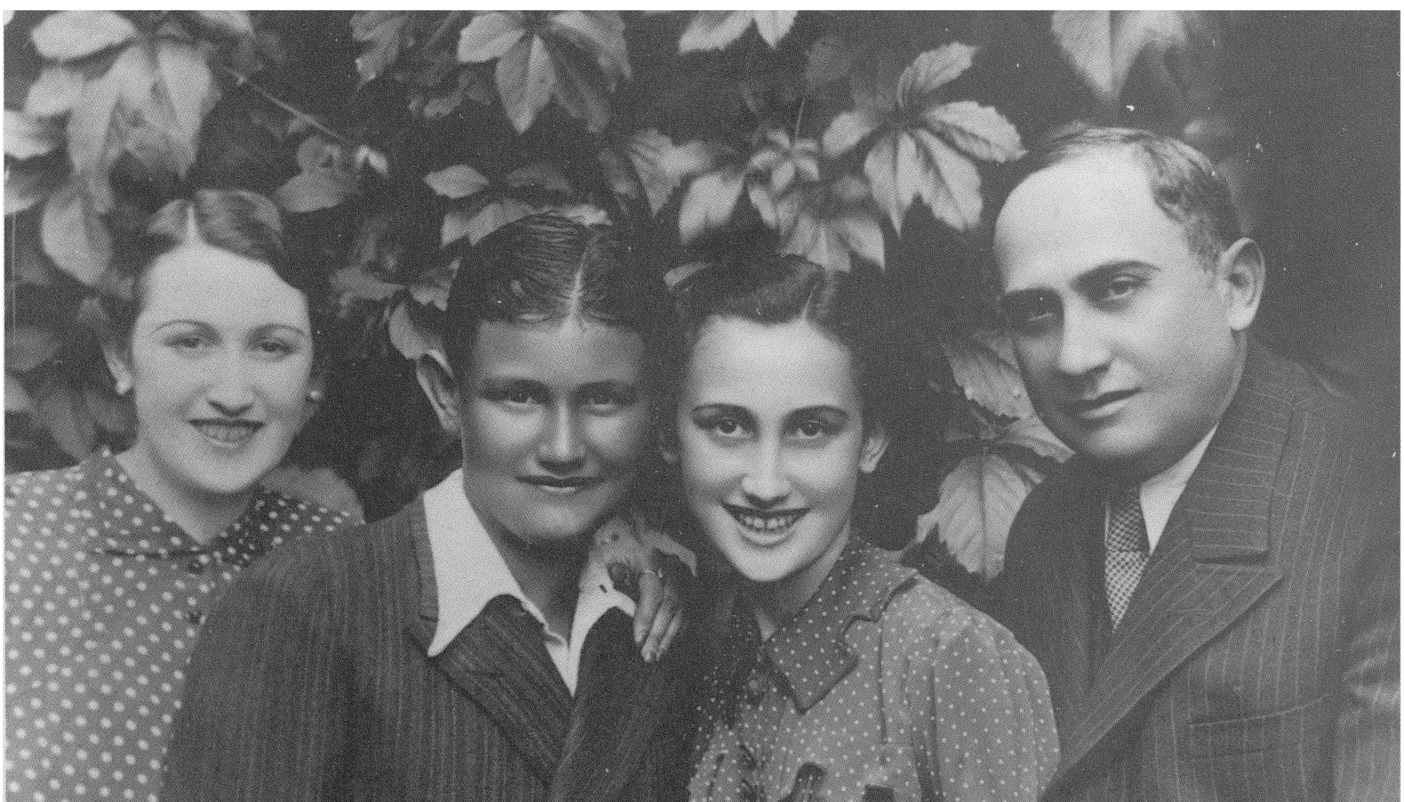
A Markovics–Marko–család *The Markovits-Marko family* משפחת מרקוביץ-מרקו

élet állott. A zsidó szolidaritás megnyilvánulása, a kölcsönös támogatás elve, a családtagok közötti őszinte szeretet, a zsidók közötti házasság, amely az élettársakat örökre összekapcsolja; a szülőkért és testvérekért való önfeláldozási hajlam (és itt nem beszélünk kivételekről); — talán mindezek a magasztos jelenségek is felébresztették a nemzsidók irigységét? Hiszen ők csak távolból, ellenséges-bámuló szemekkel kisérték a szomszédos zsidó családok életét, amelyek szemükben talán túl ideálisoknak látszottak; emberi-erkölcsi tulajdonságok, amelyek mintha a zsidókat jellemeznék és elkülönítik a világ többi polgáraitól? Talán ez a zsidókról alkotott kép is tápolta bennük az alaptalan gyülöletet, amelynek alapján nemcsak nem kisérelték megakadályozni, de *nem is gondoltak* fellebbezni "ennek a fajnak" elüzése ellen. Egy "faj" amely a nemzsidók féltékenységét még egységével és családszeretetével is képes felébreszteni! A gyülölet még a szeretetet is felhasználja szenvedélyének fokozására és megokolására!

A zsidó családok többsége a város közepén fekvő utcákban lakott, csak kevesen a külvárosokban (hány zsidó lakott az Arany János-utcában?). Kevés ma közöttünk az éles emlékezőtehetségü, aki a város utcáin forgolódik és

Fuchs Dezső és családja (1938) *DezsöFuchs and family (1938)* *דז'ו פוקס ומשפחתו (1938)*

Vagy — *jom kippur* előestje: ujra együtt az egész család, a férfiak sötétben, a nők fehérben; mind házicipőben és együtt "menetelnek" a templom felé. Még nem szállt le a Nap, de sietnek, nehogy elmulasszák a "kol nidré" megnyitó melódiáját. Utközben az ismerősök és szomszédok szivélyesen "chatima tová"-t kivánnak egymásnak. Vetélytársak, ellenfelek kezet szorítanak; ez az engesztelés és kibékülés napja. Sok szabadgondolkodó is elmegy a templomba ezen az estén. Ez a zsidó ünnep rányomja bélyegét az egész városra. De 1943-ban az "áramlás" csendesebb és szelídebb lett; a szivek tele aggodalommal, a homlokok gondterheltek. És mikor a bőjt elmultával felzokogott a torkokból a "jövő évben Jerushalajimban"-kiáltás, senki se sejtette, hogy imájuk nem lett meghallgatva... Hol volt egy évre rá, 1944-ben jom kippur napján ez a szeretett nagy hitközség-család? Azok se maradtak meg, akik hittek a "jövő évben" és "gmar chatima tová"-ban...

Ujra es ujra visszatérünk az oktalan, igazságtalan és vak zsidógyülölet okainak keresésére. Könyvek százait és tanulmányok ezreit irták már erről a tárgyról. Egy további "ok" lopakodik be az agyba: az irigység csak olyan jelenségre vonatkozhatik, amelyben van mit irigyelni. Azokban az években (bárcsak ma is!) a zsidó egyén és a közösség gondolatainak központjában a *családi*

Keszler fülöp és családja (Beregardó) *Fülöp Keszler and family (Beregardó)* *משפחת פיליפ קסלר (ארדו)*

משפחת לודוויג סובל

Szóbel Lajos és családja *Lajos Szóbel and family*

nélkül maradnak öregségük és a veszély idejére. Szivükben hitték és remélték, hogy majd utánuk mehetnek ők is...

Kár, nagy kár, hogy sokan elmulasztották az alkalmat (talán utolsót) és nem igyekeztek a birtokukban lévő családi képet elküldeni. Látjuk a családokat szombati öltözetben: szülők, nagyszülők, gyerekek. Látunk családokat, ahol a nagyszámu csoportból csak 1–2 maradt életben. Ott vannak előttünk: a lakásban, a ház előtti kertben, a fényképész műtermében (mint akkor szokásos volt); a szülők a gyerekekkel; milyen jó együtt lenni, ünnepélyes szeretet és büszkeség hangulatában.

50–60–70 évvel ezelőtti képek. Amikor még mindnyájan együtt voltunk a nagy családban. Amikor még a szülők fiatalok voltak. Ők többnyire vallásosak, mély hittel a szivükben, — de legsötétebb rémálmukban se képzelhették el, hogyan fog a drága család szétesni. Az összes beregszászi és környéki családok között talán alig akad egy-kettő, amely teljes számban megmaradt a vészkorszak után.

A lélek mélységéből felszinre jövő emlékek — még a vallástalanoknál is — a nagy zsidó ünnepekhez füződnek: a széder-esthez és a "félelmetes napokhoz". Ujra szemed előtt látod egész családodat: az ünnepélyes asztal körül ülnek a *széder-estén*. A családfő az asztalfőn, puha fehér párnák között, a csipkével diszített "kitl"-ben. Fáradtak az előkészületi lótás-futás után, de arcuk ragyog, boldogok.

Klein Herman és családja (1923) *Herman Klein and family (1923)* *משפחת הרמן קליין (1923)*

CSALÁDJAINKRÓL

A legfontosabb, legszomorúbb, legszebb, legmegrendítőbb és legfenségesebb fejezete albumunknak. Az egyszerü valóság itt banálisan hangzik: Ezt a fejezetet szivünk vérével irjuk. Gyakorlatban, ha minden zsidó családról képet szerezhettünk volna. az lehetne az igazi emlékkönyv, a legmagasztosabb megörökítés. De tény: alig akadt valaki a menekültek között, aki családi képét megőrizhette volna. Próbaltunk ilyeket "összeállítani" és ez bizonyos mértékben segített rajtunk. Mit hozhatunk fel "védelmünkre" ebben a fejezetben, ha csak 5–6%-át a beregszászi zsidó családokból értük el képekben?

Tekinteteink — könnyes vagy kiváncsi szemekkel, átsíklanak a képeken megjelenő arcokon; többsége nagyon régi és kétséges, találtok-e — családtagjaitokon kivül — ismerősöket? Ez volt városunk zsidósága az évszázad első felében. Mutassátok és magyarázzátok meg a képeket gyerekeiteknek, unokáitoknak; az uj nemzedék keresi a *gyökereket* és szeretettel-szivesen fogja őrizni ezt a szülők házából származó legmegbizhatóbb emléket; a komoly vagy mosolygó képmásokat, esküvők vagy más örömtalálkozók alkalmából. És gyerekeinknek tudniok kell, hogy családi fénykép az akkori Beregszászban és főleg a falvakban, nem volt mindennapi esemény. Nem minden család *engedhette meg* magának ezt a fényüzést. Nem mint ma: amig a gyerek bar-micva koráig ér, már fényképek *százai* sorakoznak az albumok tucatjaiban, a hangfelvételek és video-filmek mellett...

Ezek a családi képek — a hitközség történelme.

A képek között vannak olyanok, amelyek birtokosaikkal a hét poklot megjárták. Szétrongyolt személyi "vagyonuk" között őrizték barátaink utolsó *vagyonukat*, a legdrágábbat: a kis családi egységet, amelyből néha a kép tulajdonosa az egyetlen életbenmaradt a családból. Sokat tudnának a képek mesélni, hogyan maradtak meg... Legalább a képek...

Családjainkra a klasszikus patriarchális felépítésében emlékszünk. Habár a város zsidóságának többsége modern volt, kevesen árulták el zsidóságukat és akik — azok éppen a vészkorszak *után*! Nem hivalkodunk avval, hogy városunk zsidósága különb, vagy "kijelölt" volt. Ilyen volt Kárpátalja zsidósága! *Talán* egy téren emelhetjük ki a beregszászi családokat: ha volna egy statisztika az életbenmaradt kárpátalji zsidó fiatalságról, az a benyomásunk, hogy a létra felső fokain becsülettel állnak családjaink, akik arra nevelték és *biztatták* gyerekeiket, hogy hagyják el a diaszpórát, még annak az árán is, hogy szüleik támogatás

גלבמן איגנץ ומשפחתו

Gelbman Ignác és cs. — *Ignác Gelbman family*

ז׳יגה צוקור ומשפחתו

Cukor Zsiga és családja — *Zsiga Czukor and family*

ממראות העיר ההיא

תזהו את הרחוב

You will recognize the street?

felismeritek az utcát?

הנוסטלגיה לעיר הולדתנו אף היא נספתה בשואה, ולא רק היא, גם *סנטימנטים* חיוביים לא נשארו בנו כלפי עיר ילדותנו, שאוכלוסיתה הנוצרית לא עמדה בשום מבחן אנושי או חברתי בימים ההם. אמנם היו ללא ספק בודדים מעטים, אשר דחו *באלם* את הגזרות הבלתי־אנושיות של משטרם־ממשלתם. אבל *לפעול* לא ניסה איש מהם. עד־כדי־כך לא פעל האומץ והכבוד ההונגרי. ייתכן שגם לא יכלו. לנו לא מוכר אפילו "חסיד אומות העולם", צדיק אחד בסדום של בֶּרֶגסַס או בחבל קרפטורוס כולו. המדרגות שביחסים בין שני העמים הובילו מטה־מטה וגם הזמן, השכחה ורצון ההתחכמות של אלה שלא העזו לעזור לא יעוררו בנו סנטימנטים ונוסטלגיה.

אנו ודאי לא ננסה למחוק או לסלף את העבר. אנו מראים שוב את העיר שחרבה, שלעולם כבר לא תהיה בה יותר קהילה יהודית חופשית. אבל לא נוכל להתכחש לשנות ילדותנו היפות, אל המקום שבו חיו הורינו והורי הורינו, שם עבדו, יצרו, פעלו, תכננו, התבססו, חונכו, שמחו, אהבו יחד אתנו. התמונות המעטות המראות את העיר, רחובותיה וסביבתה, הן חלק חשוב מהאלבום. החלק הדומם, המשלים את הזכרונות. התמונות מעוררות אולי גם סקרנות בין המעטים שבינינו, אשר כבר לא זכרו את עירם. אצל הרוב שולטת האדישות ברגשותיהם. אבל לא נסרב *לראות* את התמונות מזירת חיי ילדותנו ובגרותנו.

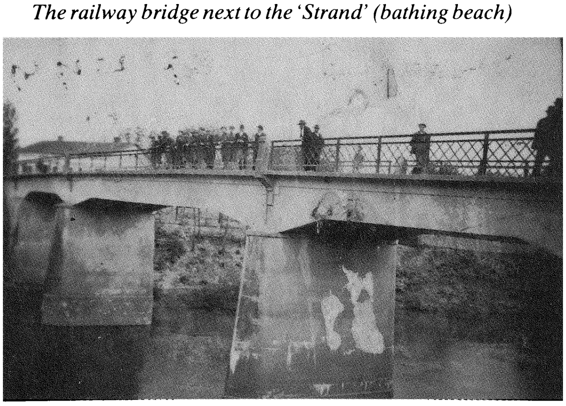
עובדה: שם נולדנו, שם חיינו. על גדות הוֶרקָה. שם טיילנו כל יום על ה"קוֹרזוֹ" שליד בנין בית המשפט המפואר. ישבנו על גדר בית הכנסת הגדול ופיצחנו גרעינים. ובחצר האחורית של בניני הקהילה או בין עצי "גן־הרחצה" שיחקנו כדורגל עד רדת החשכה. מרחובות העיר ראינו את היקבים הרבים שעל הרי הסביבה המרשימים אותנו, אם כי רובם רק גבעות היו (גובה "ההר הגדול" לא עלה על כ־360 מטר). רוב בעלי היקבים יהודים היו, יהודים טובים ונאיביים שזכו בחופש יחסי בדמוקרטיה החדשה וביקשו להתקשר אל האדמה. זה לא ניתן להם, אפילו לדור אחד! התמונות מעידות גם על חיי המסחר הערים שנוהלו על־ידי יהודים חריפי־מוח וחרוצים, ישרי־לב ונאמנים. זכר לא נשאר מהם, רק משהו בתמונות הישנות.

הנה בית המשפט המחוזי, גאות העיר. בימי פעילות היו המסדרונות והחדרים מלאים שופטים ועורכי־דין רבים. יהודים נתנו שם את הטון. הזכרנו את הבנקים, מוסדות מכובדים, ואת שני ה"באזארים", מוקפים חנויות מכל הצדדים ומכל הסוגים — של יהודים. המגדל הקטן של בית ה"קאסינו" שעל שפת הוֶרקה, גם לשם נדחפו יהודים רבים וטובים ולמרבית האירוניה — לפעמים הם נאמנים לתרבות (ולשלטון!) ההונגרית. הנה הבנין המרשים של "היקב הממשלתי" גם שם הסתובבו יהודים רבים, שהרי סיטונאי היינות והיצואנים היו יהודים.

גשר הרכבת, לפני "חוף הרחצה"

A vasuti hid, a strand előtt

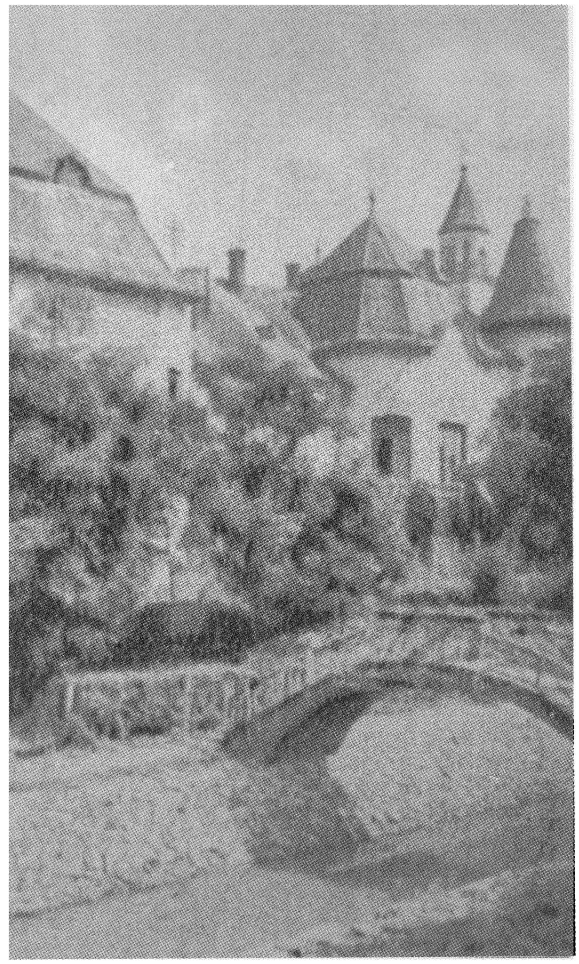
The railway bridge next to the 'Strand' (bathing beach)

ברגסס היתה העיר ״ההונגרית ביותר״ גם בימי צ׳כוסלובקיה. ההונגרים האשימו את הצ׳כים במגמה לטשטש את זהותה ההונגרית של העיר. למעשה הם טענו נגד היהודים, שעזרו בתהליך זה על־ידי תמיכתם ב״המצאת הלאום היהודי״ במקום השתייכות ללאום ההונגרי בימי שלטונם. אנו מודים ב״אשמה״. הציונות היתה חד־משמעית: לאום יהודי. בצ׳כוסלובקיה הדמוקרטית לא היינו חייבים לרשום לאום ״הונגרי״, כי היינו יהודים עם זכויות מיעוט ככל המיעוטים.

פרט למספר הבניינים שהזכרנו לא היו מבנים ״היסטוריים״ או מפוארים במיוחד בעיר־שדה קטנה זו. אבל *הגימנסיה* בלטה בבדידותה בסביבה פשוטה ושקטה, מול התעלה הצרה שחצתה את העיר ושאותה כינו בכל הרצינות ״נהר״. לבנין זה היתה קשורה כל האינטליגנציה היהודית בתקופה הקצרה שסקירתנו מתיחסת אליה. בין הכנסיות של שלוש החטיבות הנוצריות היתה אחת שאגדה נקשרה אליה, ועליה לא ידע אפילו העם עצמו. ולהבדיל, בית הכנסת הגדול שלנו היה הבולט מכל, הן במיקומו והן בצורתו הארכיטקטונית היפה וגם מבפנים.

רוב בתי העיר נמוכים, חד־קומתיים היו. רק המוסדות הממשלתיים והכספיים זכו לקומה או שתיים נוספות. בימים ההם היה בנין אחד בלבד בן 4 קומות (ה״לֶגיוֹ־בנק״). הכבישים — פרט למרכז הרחוב הראשי — נסללו מאבנים מרובעות קטנות. אך לא כל הרחובות זכו לכביש, בקושי למדרכה (אלו כוסו בחורף שכבה עבה של קרח לצורך החלקה לילדים ושבירת־רגל למבוגרים). כן, יום־יום כיתתנו רגלינו ברחובות אלה, ליד הבנינים המוכרים היטב, ובכל־זאת מרגישים אנו היום כי העיר ההיא לא היתה ״שלנו״. ספק אם נשארו היום השמות הישנים של הרחובות. השולטים החדשים לא שכחו להעניק שם של

מועדון ״הקזינו״ בעל המגדלון *Az Uri kaszinókis tornyával*

The Gents' Casino with the tower

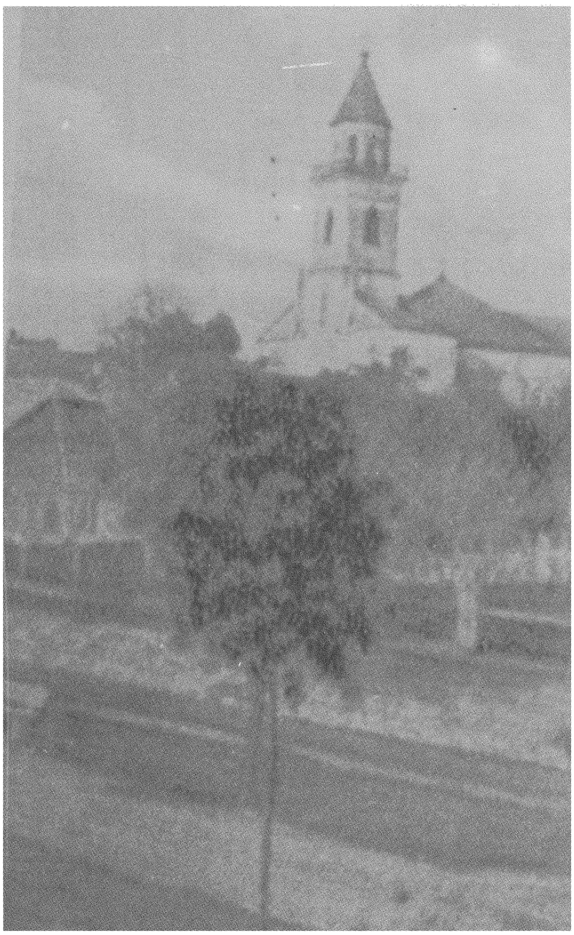
הבזאר הגדול בככר המרכזית *The big bazaar in the central square* *A nagybazár a főtérrel*

אחד הרחובות המרכזיים בעיר ברגובו לצורר היהודים *בוגדן חמלניצקי*. ״מגיעה לו״ הנצחה בעיר ואם בישראל, *ש״6000 מאזרחיה לא חזרו לעיר״* אחרי המלחמה. כך כותבים הרוסים בחוברת־תעמולה בשבחה של העיר ההיא!

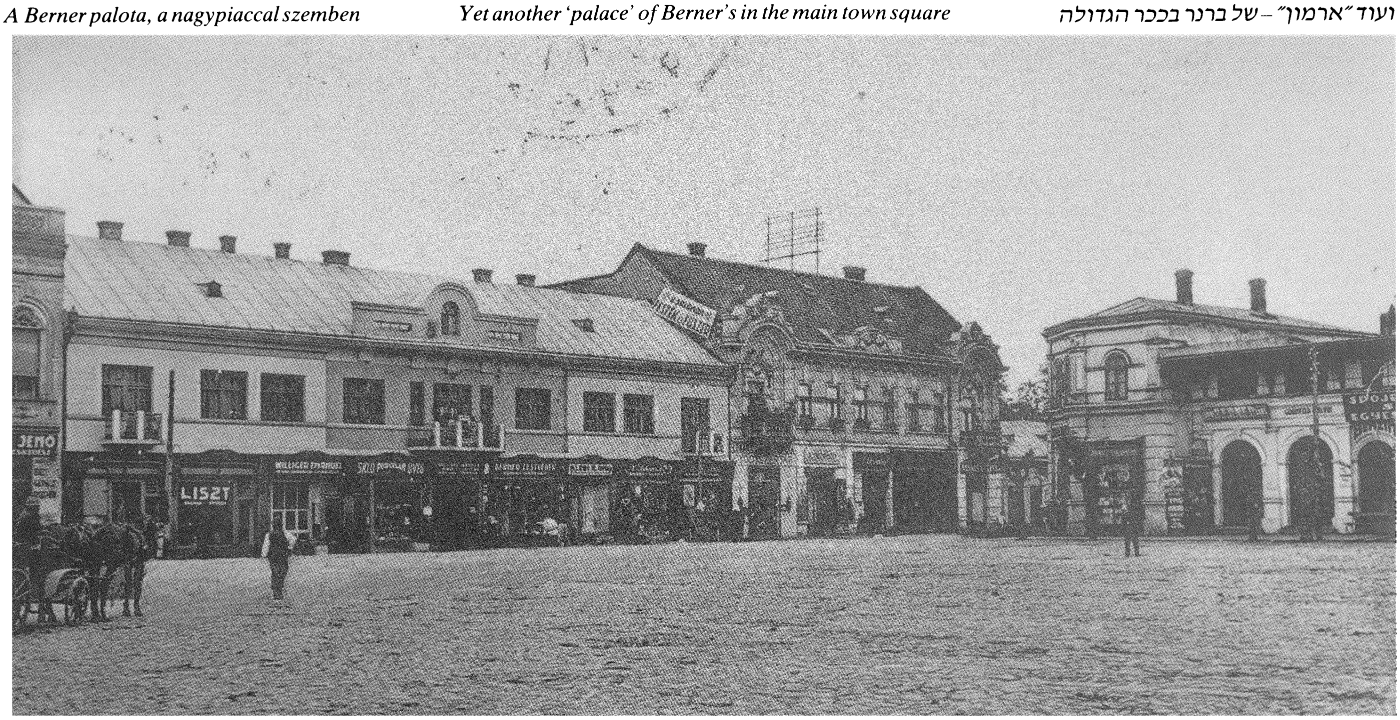
לרבים מיוצאי ברגסס עוד יש חברים או מכרים גויים שם, או בין אלה שבחרו בחיים חדשים בהונגריה. ייתכן גם שכמה מיוצאי עירנו מקיימים קשר הדוק עם הגויים, בהנחה שהללו לא השתתפו בפועל לא בארגון ההגליה ולא בהשמדה. יודעים אנו על בודדים מאוד, אשר הציעו עזרה למספר יהודים בטרם כליאתם בגטו. אבל את הכלל לא נוכל לשנות. המעטים שחזרו בשלום והעדיפו להישאר בברגובו חייבים לחיות ב״שלום״ עם שכניהם. אבל לגבינו קיימת ברגסס אחת בלבד: יוצאי העיר והסביבה בארץ־ישראל וברחבי העולם. רק אלה מאחדים את כולנו *לקהילה* אמיתית שמרכזה בארץ היהודים. רק אתם ביחד מרגישים אנו מחדש את ההשתייכות למשפחה אחת גדולה. ואם נשארו בנו סנטימנטים — הריהם אך ורק לזכר הקהילה היהודית בבֶּרהוֹבוֹ — בֶּרֶגסַס ולכבוד חבריה, שעודם ממשיכים בחיים יהודיים מחוץ לעיר ההיא. לכבוד האחים והאחיות האלה *בלבד*.

לסיכום: כתבנו על האנשים שהיו שם; פקדנו את המעטים שנשארו לפליטה, זכרנו את בניני העיר ורחובותיה, המוכרים לנו ועודם קיימים. אמרנו ״קדיש״ על הבתים, העסקים, בתי החרושת והכרמים — רכושם החוקי של משפחותינו. גם רשמנו לפנינו את המראה החדש של העיר והשלטון החדש המתנכר לעבר ומסלף אותו. בתוך התמונות שבפרק זה תמצאו רק תזכורת, הנמשל, הלקח ההיסטורי. כדאי לראות אותן בלבד — ולזכור...

כנסיה קתולית בעלת עבר היסטורי
A katholikus templom történelmi multjával
The catholic church with his historic past

A Berner palota, a nagypiaccal szemben
Yet another 'palace' of Berner's in the main town square
ועוד ״ארמון״ – של ברנר בככר הגדולה

Jobbra a póstahivatal, balra az adóhivatal — *On the right, the post office, on the left income tax office* — בנין הדאר מימין, משרדי מס הכנסה משמאל

A gimnázium (főgimnázium, reálgimnázium) — *The high school (gymnasium)* — הגימנסיה (ראשית, ריאלית)

A 'mázsa', a halpiac és a régi Vérke

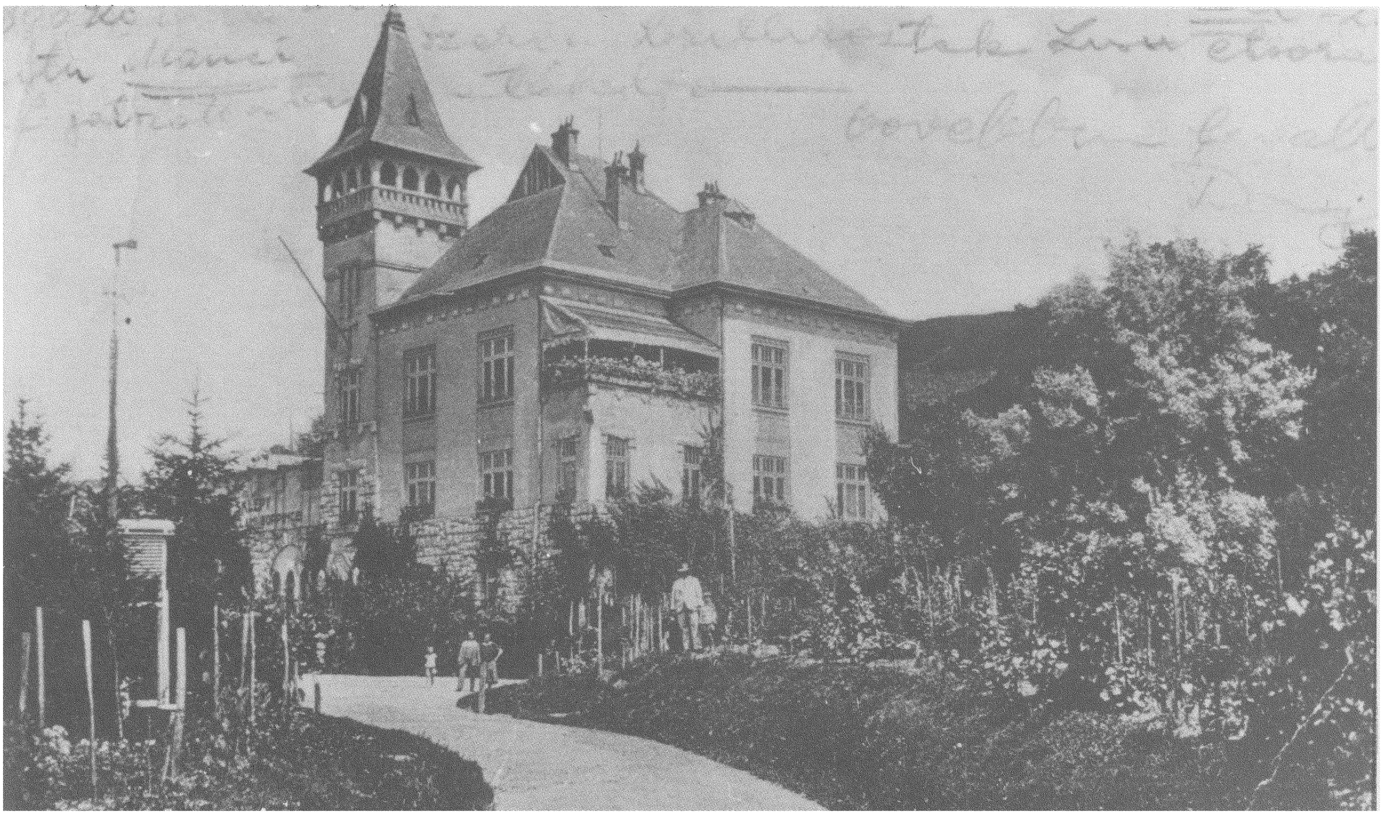
The weigh-bridge, the fish market and the old Verke המאזניים הציבוריים, שוק הדגים והורקה הישן

מרכז העיר (לפני בנק "הלגיון", בית האוזמן)

A város közepe (A Legióbank előtt a Hausmann–ház)

Town center (The Hausman residence before the Legion Bank)

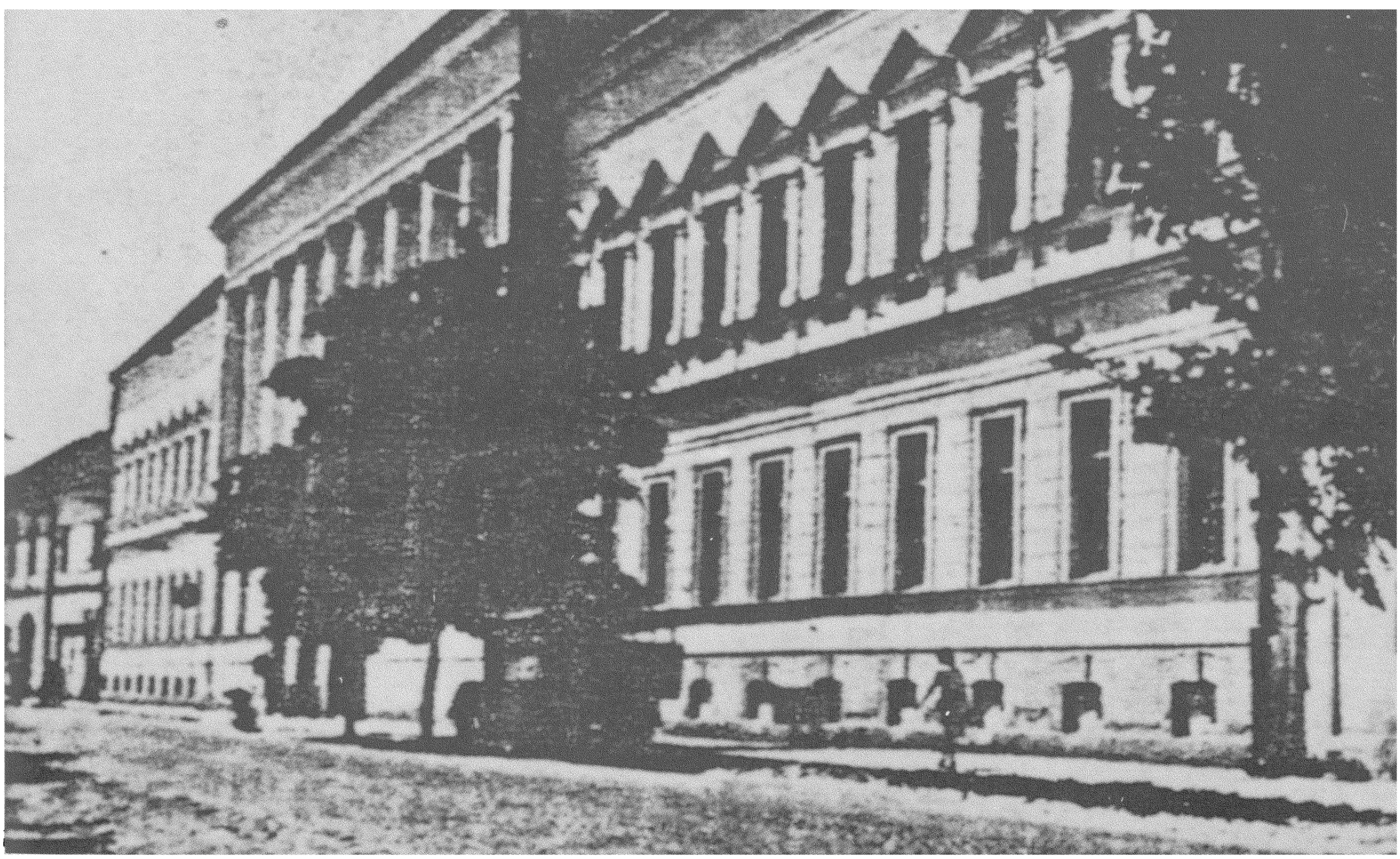

Az állami borpince — *The state owned wine cellar* — בנין היקב הממשלתי

בנין מינהלת המחוז (משרדים ממשלתיים ומשטרה)

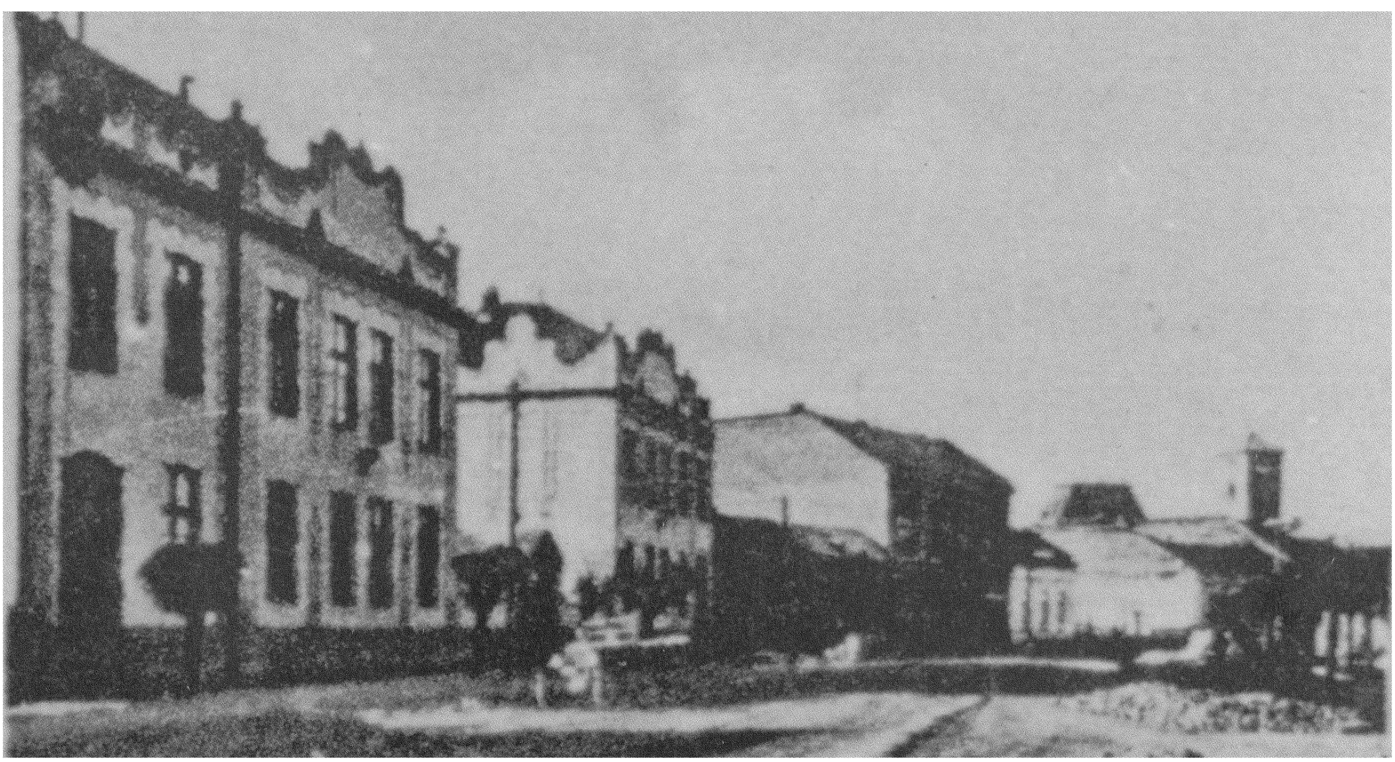
A Vármegyeháza (állami hivatalok + rendőrség) — *The county seat (government offices and police H.Q.)*

képek a zsidótemetőből *The jewish Cemetery* בבית העלמין היהודי

Egy utca *A street* רחוב בעיר

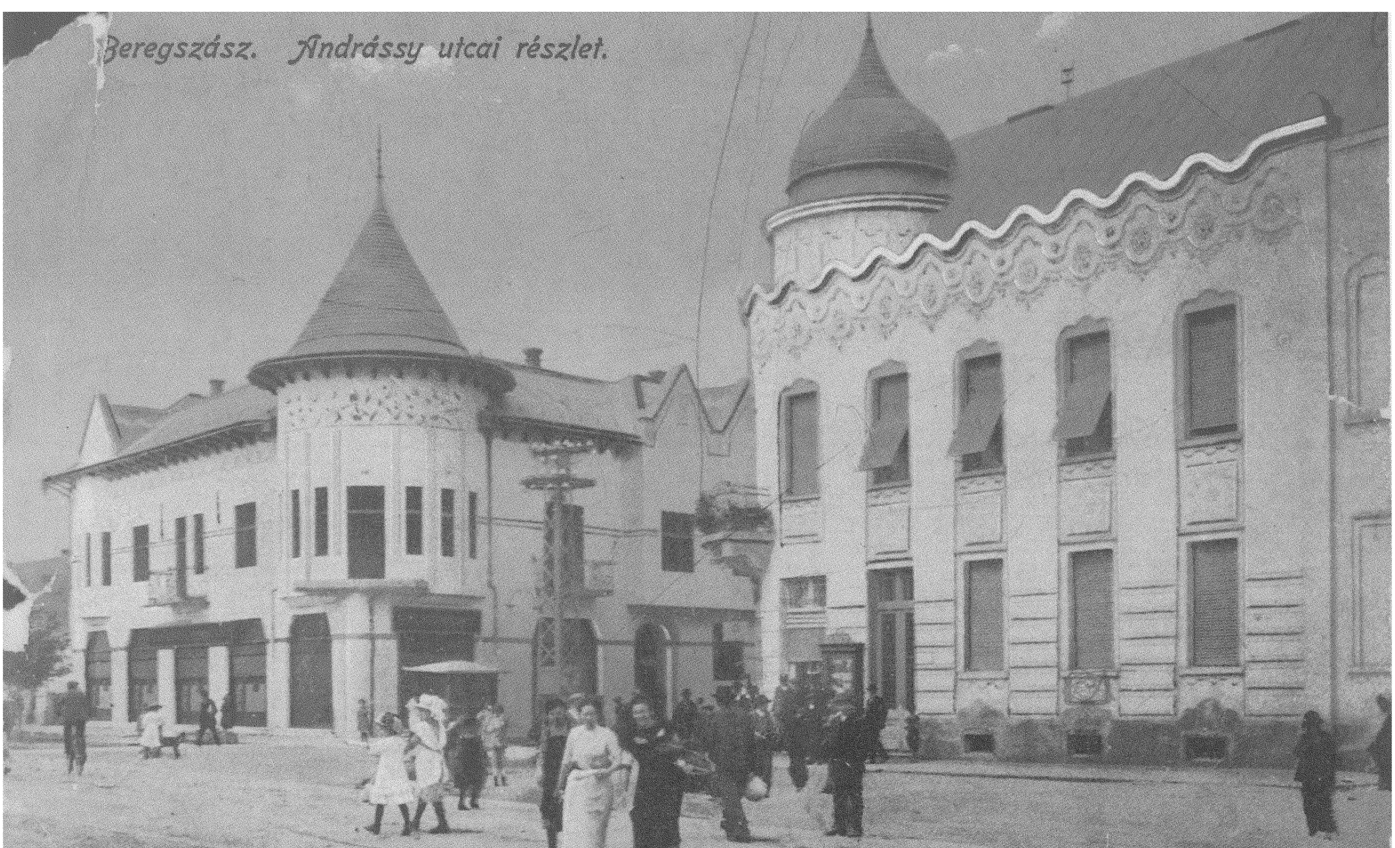

akik "kivándoroltak" Magyarországra. Lehet, hogy vannak közöttük, akik segítségüket felajánlották zsidóknak, mielőtt a gettóba zárták őket, de az általanos tényeket nem lehet megváltoztatni. A megmaradottak között voltak, akik Beregovon maradtak (állítólag közel 300 zsidó család él ma ott) és ezek kénytelenek "békében" élni szomszédjaikkal. De részünkre csak egy Beregszász létezik: a zsidók, akik Izraelben, vagy a szabad világban telepedtek le; mindnyájan együtt alkotunk egy zsidó közösséget, amelynek központja a Zsidó Államban van; csak velük együtt érezzük magunkat egy családhoz tartozóknak és ha maradtak bennünk szentimentek Berehovo-Beregszász nevére, azok csakis azt a hitközséget képviselik, amelynek tagjai azon a városon *kivül* élnek! Nem a város neve, hanem a zsidóság és a hitközség emléke tart össze bennünket!

Összegezve: Testvéreinkről, akik *ott* voltak — irtunk. A megmaradtak kis számát — említettük. A város épületeit és utcáit, amelyekre még emlékszünk — nem felejtettük el. Családjaink hátrahagyott vagyona után — házak, üzletek, gyárak, szőlőkertek — "kaddist" mondtunk. Az uj Beregovo ábrázata, az uj hatóságok, amelyek a multat meghamisítják és elfelejttetik — nem érdekelnek bennünket. E fejezet képei között csak emlékeztetőt fogtok találni, az összehasonlítást, a történelmi tanulságot. Elég, ha látjuk a képeket és emlékezünk.

Egy 'békebeli' kép a Méhes és Kubovich 'paloták' -ról

"ארמונות" מהש וקובוביץ בתחילת המאה

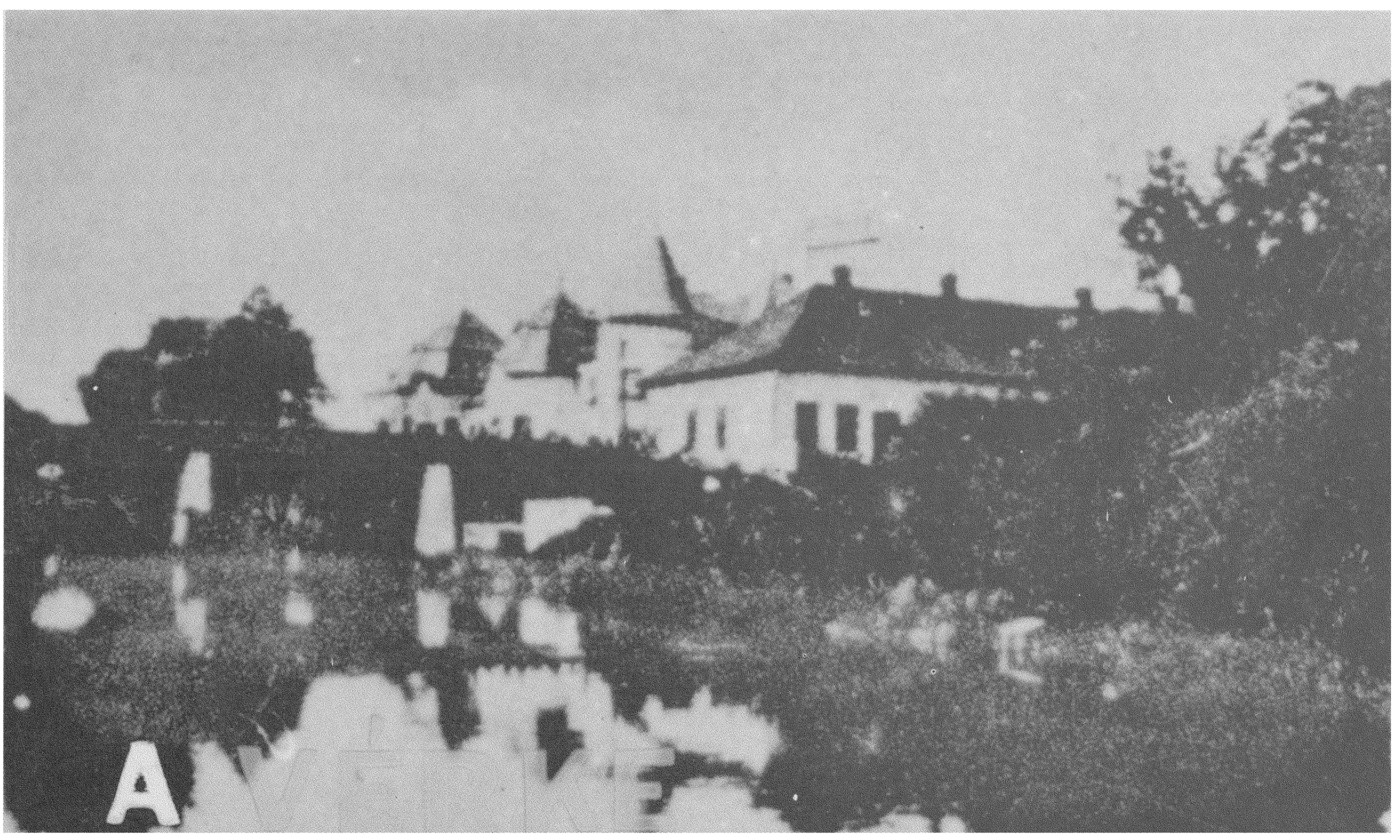
három keresztény egyház kimagasló tornyai között volt egy, amelyhez rege is füződik, de a nép nem tud róla sokat. És illő megkülönböztetéssel, ott *volt* a mi nagytemplomunk is; a legszebb és legfeltünőbb épület, ugy fekvésével, belsejével, mint kiváló építészeti alkotásával.

A város legtöbb háza földszintes volt. Csak az állami és pénzügyi hivatalok kaptak 1–2 további emeletet. Csak egy négyemeletes épület volt annakidején (a Légió-banké). Csak a Főutca közepe volt aszfalt, a többi belső utcák kövezete apró négyszögletes kőkockákból állott, vagy homokkal kevert lehengerett kiskövekből. Műut nem mindenütt volt, de járda igen (ezt télen vastag jégréteg fedte, ezen sikanyóztak a fiatalok és törték lábukat az öregek...)

Igen, nap-nap bolyongtunk ezeken az utcákon, a jólismert épületek mellett és ma mégse érezzük, hogy a város a "miénk" volt. Ma még az utcák neveit se ismernénk meg. Az uj uralom fejesei nem felejtkeztek meg arról, hogy Beregovo egyik főutcáját *Bogdan Chmelnicki* urról nevezzék el. "Jár neki", ennek a véreskezü pogromvezérnek, hogy a valaha harmadrészben zsidók által lakott városban utca legyen a nevén, hiszen ennek a városnak "6000 polgára"nem tért vissza a háboru után...-mint azt az oroszok propaganda-füzete kifejezi...

És mégis, onnan elszármazott testvéreink között vannak, akik máig is fenntartják a kapcsolatot ottani ismerőseikkel,

Amikor a Vérke majd nem folyónak nézett ki *When the Vérke still looked like a river* כאשר ה"ורקה" היה נראה כנהר כמעט

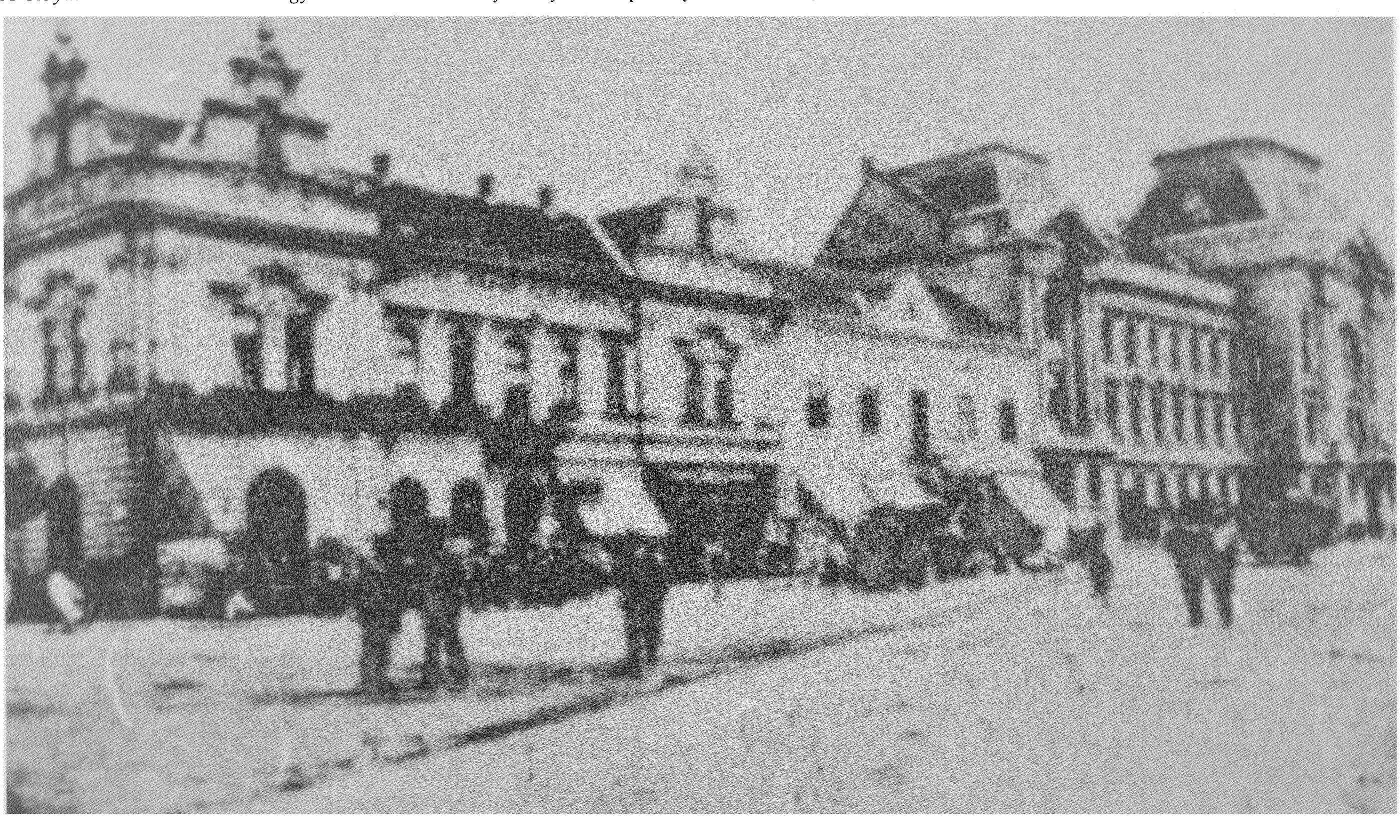
belőlük csak valami a régi képeken...

Ott páváskodik a kerületi törvényszék, a város büszkesége. Tárgyalások napján a folyósók és termek nyüzsögnek a sok embertől; a hangadók a zsidó birók és ügyvédek voltak. Említettük a bankokat és a két "bazárt", köröskörül üzletekkel, majdnem mindnyájan zsidók. Még a Vérke melletti tornyos "Uri Kaszinó"-ba is behatoltak a jó zsidók, akik hüek maradtak a magyar kulturához és (a sors iróniája) néha az uralomhoz is. Ott az állami borpince elegáns épülete; bejáratosok voltunk oda is, hisz a bornagykereskedők is zsidók voltak.

Beregszász volt még a csehszlovák időkben is a "legmagyarabb" város. A magyarok avval vádolták a cseheket, hogy el akarják törülni a város magyar jellegét. Sőt, a zsidók ellen hozták fel, hogy "feltalálták a zsidó nemzetiséget", hogy a magyarság helyett a zsidósághoz tartozóknak vallották magukat. Elismerjük a "vádat". A cionizmus egyértelmileg zsidó nemzetiség volt. Nem voltunk kötelesek "magyar" nemzetiséget vallani, mert zsidók lehettünk kisebbségi joggal!

Az említett épületeken kivül nem büszkélkedhetett vidéki városkánk "törtenelmi" alkotásokkal. Csak a *gimnázium* tünt ki magányában a csendes környéken, a várost átszelő csatornával szemben, amelyet nagykomolyan "folyó"-nak tituláltak. Az általunk vázolt rövid időközben ehhez az épülethez volt kötve a zsidó intelligencia. A

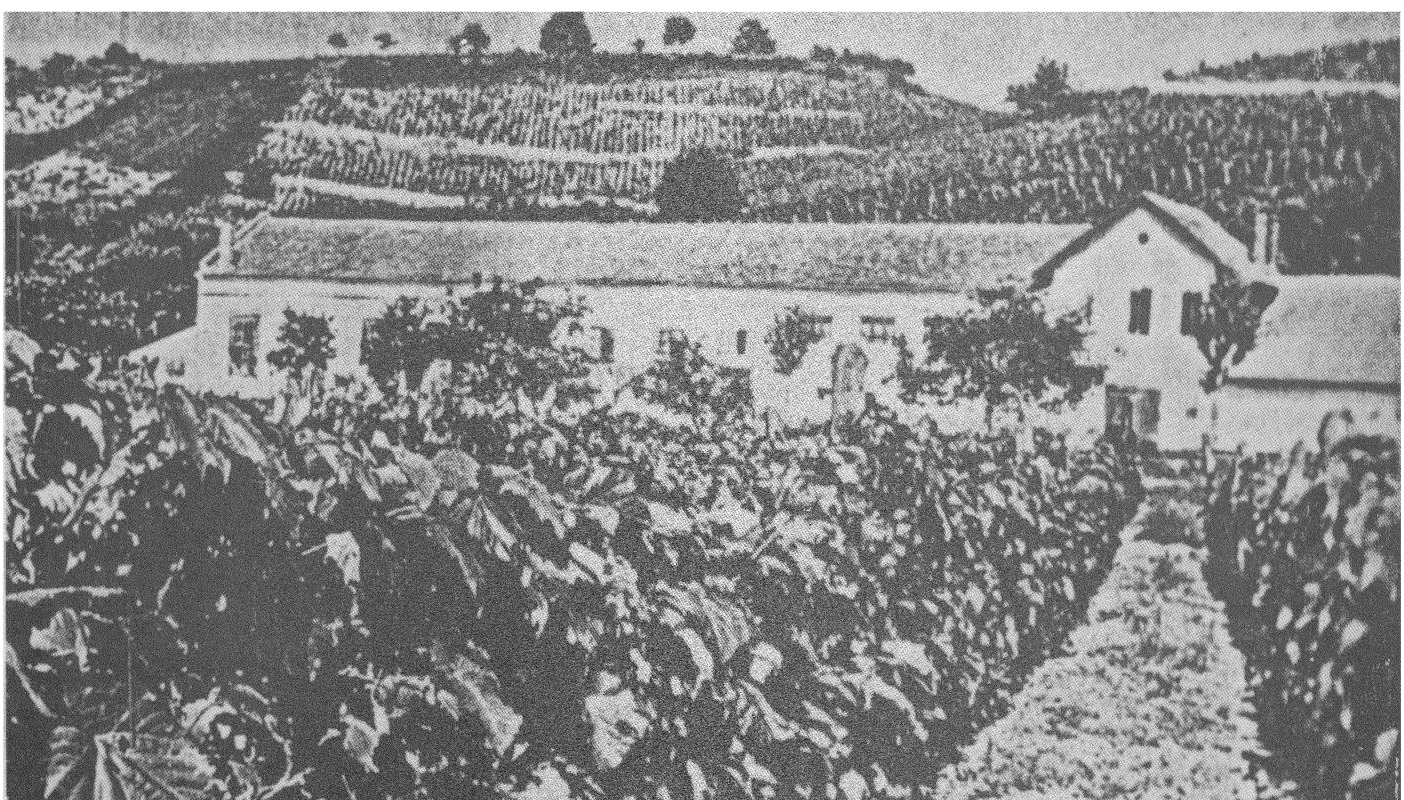
A 'Royal' – kávéház és a korzó egy része *Cafe 'Royal' and part of the 'Corso' (promenade)* קפה "רויאל" וחלק מ"הטיילת"

hitközség nem lesz. De eltörölni ifjuságunk szép éveit, ahol szüleink, dédszüleink évtizedeken keresztül éltek, építettek, tervezgettek, jövőjüket alapozták meg — nem tehetjük. Ez a néhány kép, amely a várost, utcáit, házait és környékét ábrázolja, fontos része az albumnak, a hangtalan része, amely az emlékeket kiegészíti. A képek talán kiváncsiságot ébresztenek azon barátaink között, akik már nem emlékeznek a városra. De a többségnél közömbösség érezhető. De a képeket *látni*, gyerekkorunk és serdülőéveink porondját feleleveníteni — miért ne?

Emlékeket el lehet felejteni, de nem megcáfolni. Tény: ott születtünk, ott éltünk. A Vérke partjain. Ott sétálgattunk naponta a "korzón", a díszes törvényszék épülete előtt. Ott ültünk a nagytemplom kőkerítésén, napraforgómagokkal szemetelve. A hitközség udvarának rozsoskerti részén, vagy a "fürdőkert"-ben naplementéig rugdostuk a labdát. A város utcáiról láthattuk a hegyeket (közöttuk a "Nagyhegy" se volt 360 méternél magasabb) és a szőlőkerteket. A tulajdonosok többsége zsidó volt. Naiv, derülátó zsidók, akik az uj demokrácia édes gyümölcseit élvezve, a földhöz akarták kötni jövőjüket. De ezt nem engedték meg nekik, még egyetlen nemzedékre sem. A képek élénk kereskedelemről tanuskodnak, amelyet főleg az éleseszü és szorgalmas, egyeneslelkü és hüséges zsidók vezettek. Emlék se maradt

Vajjon kié volt ez a szőlőkert?... *Who owned the vineyard?* ...?תוהים: למי היה שייך הכרם הזה

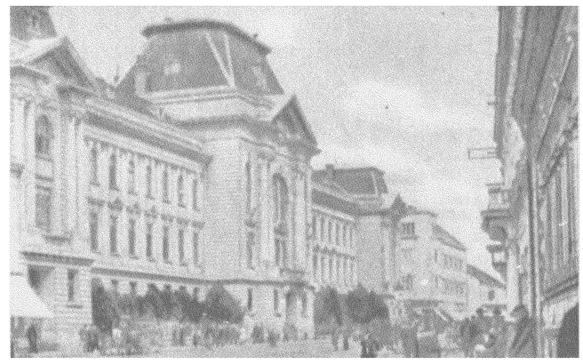

PILLANTSUNK VISSZA ARRA A VÁROSRA...

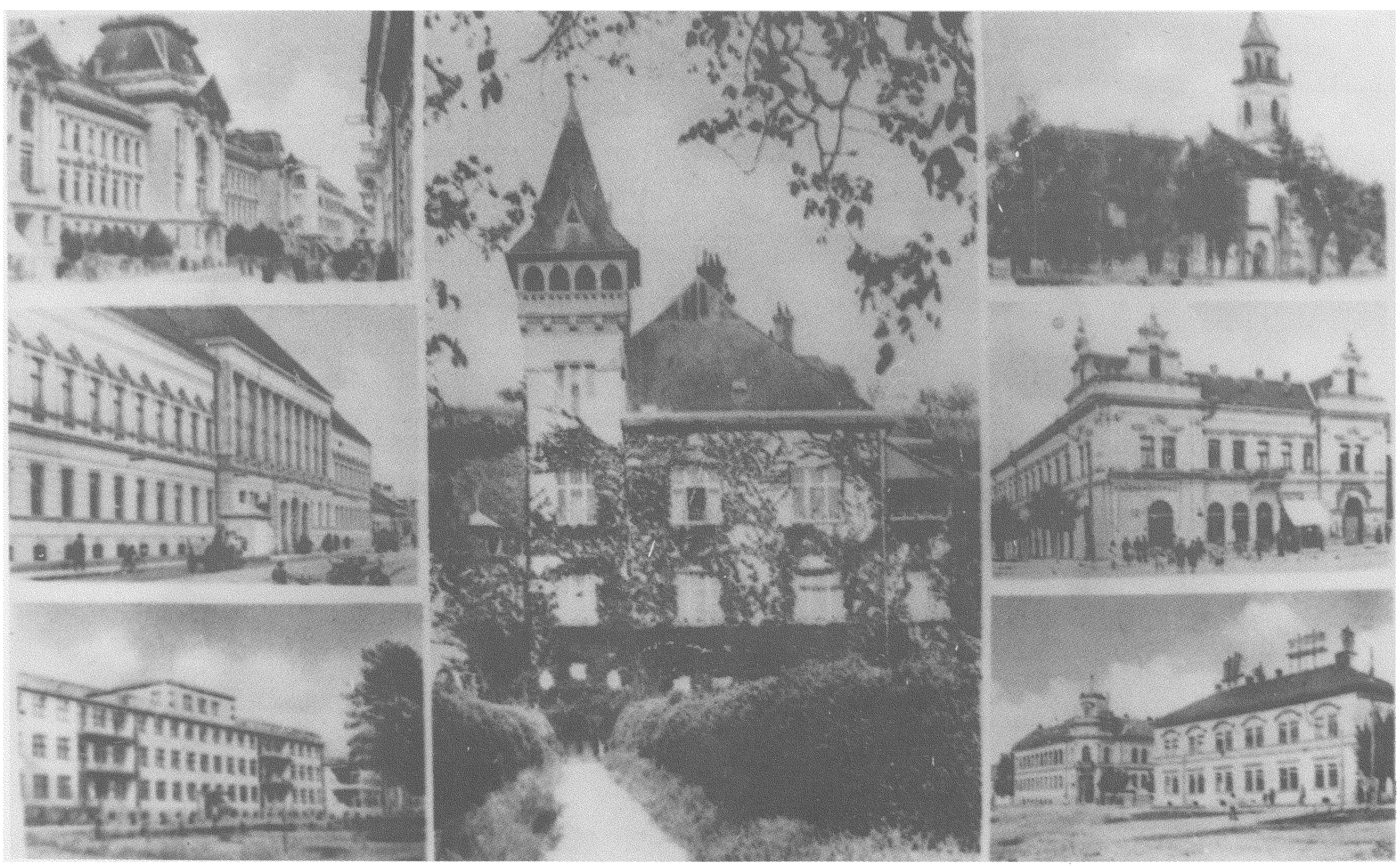
"Szülővárosunk" iránti nosztalgiánk szintén elpusztult a vészkorszakban. Nemcsak az, hanem pozitiv érzelmek se maradtak meg bennünk ifjúkori városunkkal szemben, amelynek lakossága semmilyen emberi és társadalmi próbában nem állta meg a helyét azokban az időkben. Kétségkivül voltak olyanok, akik *némán* elutasították kormányuk embertelen lépteit. De cselekedni nem mertek, talán nem is tudtak, ennyire nem nyult a magyar bátorság és becsület. Nem tudunk egyetlen másvallásu humanistáról, egyetlen "jámborról" Beregszász és Kárpátalja Szodomájában. A két nép közötti viszony lépcsői csupán lefelé vezettek és nem ébresztenek bennünk nosztalgiát, vagy szentimentalizmust.

Mi természetesen nem fogjuk eltörülni, vagy meghamisítani a multat. Ujra mutatjuk azt a várost, amely szemünkben rombadőlt, amelyben soha többé szabad zsidó

הבנין המפואר של בית המשפט המחוזי
A törvényszék impozáns épülete
The impressive building of the district court

7 התמונות המוקטנות (גלויה מימי הרוסים)
Seven small views (picture post-card published under Russian rule)
A hét kép kicsiben (e kép orosz időkben készült)

השלטון ההונגרי ואחרי השואה

את השואה על יהדות הונגריה הביא המשטר ההונגרי. לולא השנאה התהומית של ההונגרים ליהודים, הכניעה מרצון לתכתיב הנאצים, האכזריות החיתית של "אנשי החץ" ההונגרים — לולא כל אלה היו מאות אלפי אחינו נשארים בחיים. ההתדרדרות התחילה אחרי "תכתיב וינה" ואח"כ "הסכם מינכן", נסיגת המערב מפני הסחטנות הגרמנית, קבלת חוקי נירנברג בהונגריה.

לא נתימר להיות אוביקטיביים כלפי אומה שהשתתפה באופן פעיל בזוועות השואה. עלינו לשכוח את התקופה הליברלית — למחצה, שאפיינה את אוסטרו־הונגריה לפני מלחמת העולם הראשונה. היהודים תרמו לא מעט לחיי הכלכלה, התרבות הבריאות, האמנות, הספורט — והישגיהם עלו בהרבה מהאחוז שתפסו באוכלוסיה. רבבות מבני עמנו לחמו, הצטיינו ונפלו למען "מולדת" זרה וצבא זר. גם בתחום זה היה מספר היהודים כפול ויותר משל שאר האזרחים הגויים. "תודת" העם ניתנה לנו במלחמת העולם השניה. בקהילה היהודית הקטנה של ברגסס שהיתה אז, בשנים 1914—1918, נפלו בקרבות 46 יהודים — פי 3—4 מיחסם המספרי בין הגויים! עשרות גם נפצעו, מאות זכו באותות הצטיינות. כל זה נמחק באכזריות הונגרית! האם אפשר לשכוח?

הנער שלנו בפלוגות העבודה עם סרט על השרוול
Fiatalságunk a munkaosztagokban – karszalaggal
Our youth in the work-battalions with the armbands

מעבידים אותם, אבל עדיין מחייכים
Dolgoztatják őket, de még van mosoly
The work is hard, but they still smile

נפרדים מהדמוקראטיה: מסדר אחרון של הצבא הצ׳כוסלובקי
Búcsú a demokráciától: a csehszlovák katonák utolsó parádéja
Farewelle to democracy: the last parade of Czechoslovak troops

את ה״תודה״ הראשונה קיבלנו מיד עם כניסת העגלות של הצבא ההונגרי לברהובו, באוקטובר 1938, והפיכתה לברגסס. לא נשכח את הביטויים, העלבונות והקללות שהטיחו בנו שכנינו ״הטובים״ זה עשרות שנים. אבל טובי הנוער שלנו כבר הבינו את הרמז וחיפשו — ומצאו — מיד דרכים לנטישת העיר והמדינה הזאת לצמיתות. המקצועות החופשיים נסתמו לפניהם, האוניברסיטות נסגרו הרמטית, הדיכוי המשפיל התרחב לכל הכיוונים. קהילתנו לא ישבה על המזוודות, כי לא היו לה אפשרויות רבות להימלט. לא היתה הנהגה לוחמת תקיפה וגאה בהתנהגותה ולכן גם לא יכלה הנהגת הקהילה לשנות את פני הדברים. הם היו ככל קהילות ישראל בהפיכה איומה זו.

לנוער לא נותנים ללמוד? מתחילים אפוא להחליף מקצועות: ללמוד מלאכה, חקלאות, עבודה גופנית קשה — כולם עם הפנים לארץ־ישראל. אבל הגויים החמירו בגזרות: הנוער היהודי גוייס למחנות עבודה, שהפכו לסדום של סדיסטים פרימיטיביים. ורק לעתים רחוקות נמצאו בין המפקדים מעט מאוד ״צדיקים״ (ואנו מציינים זאת ברצון). הצעירים סבלו, אך ניסו להישרד בכל מחיר. גם המלחמה התקרבה לקיצה ולא מעטים מבני עירנו השתחררו בחזית הרוסית. אבל גם לא מעטים נרצחו ללא סנטימנטים והפעם לא ע״י הצוררים, כי אם על־ידי ״המשחררים״...

במשך תקופה קצרה מאוד יכלו יהודי הונגריה לטפח אילוזיות, אם כי ראו וידעו שמכונת־ההשמדה הגרמנית כבר פועלת בארצות השכנות. את האוכלוסיה היהודית התחילו לרכז

מגייסים לעבודה גם ילדים ונער
Gyerekeket és fiatalokat is besoroznak munkára
Youngsters, even children are drafted to work

כל נכבדי העיר והשלטונות (יום עצמאות 1930)
A város és a hatóság összes személyiségei (október 28, 1930)
All the dignitaries ot the town and the authorities (Independence Day, Oct. 28, 1930)

בחודש אפריל 1944 בגטו, שעל שטחו של בית החרושת ללבנים של שנדור וארי. רכושם, כספם, בתיהם, אדמתם ותכשיטיהם הוחרמו ונבוזו ובימים כ״ה — כ״ז — כ״ט אייר תש״ה חוסל הגטו בשיטה הנאצית ובביצוע הונגרי. כאשר הועברו יהודי ברגסס והסביבה לתחנת הרכבת ומשם לאושוויץ, לא נראה ברחובות אף הונגרי אחד שהזיל דמעה אחת!

הטרגדיה הלאומית הגדולה בתולדות אנוש היתה מורכבת מטרגדיות אישיות אכזריות, ששה מליון במספר. מעטים יכלו לעמוד מול גורלם ונשארו לפליטה אחרי עינויי־תופת גופניים כרוחניים. כאשר אודים־מוצלים אלה שבו לעירם וקיוו למצוא חלק מהאוכלוסיה אכול מוסר כליות, צער והשתתפות בגורלים — מצאו אזרחים שלווים, אדישים, צנועים ואפילו עוינים, כאילו דבר לא השתנה מאז הגירוש. כמעט כל הניצולים עזבו את העבר על גדות הוֶרקָה כעבור מספר ימים, או שעות. הם לא יכלו לחיות בין מפקירי הוריהם ושודדי רכושם. הם חזרו למטרה אחת: *לחפש*. אולי נשאר מישהו מהמשפחה? אולי עוד יגיע אחד האחים, האחיות?... ואלה המעטים שעוד נשארו בברגובו נכנעו ללא פשרה למשטר הסובייטי.

והיהודים היקרים שלנו התחילו שוב לנדוד — מערבה. ממערב היה קל יותר להגיע למזרח. למזרח ״שלנו״. שארית הפליטה התארגנה במחנות העקורים לעליה לארץ־ישראל. אחרים העדיפו את קרוביהם מעבר לים והיגרו לארצות־הברית ומדינות חופשיות אחרות. אך רוב־רובם של ניצולי ברהובו והסביבה — עלו לישראל, השתתפו בשחרורה ובבנינה של

פלוגה צבאית, מדים אזרחיים

Katonai egység, civil öltözet — *An army unit but in civilian clothes*

A 'Hanoar Hacioni' utolsólegális kirándulása (1941)

הטיול הליגאלי האחרון של ״הנער הציוני״ – 1941

The last 'legal' excursion of the Hanoar Hatzioni – 1941

מולדתם. ואחרי שהתבססו התחילו למצוא זה את זה, התארגנו לחוג מלוכד — אבל רק על הנייר התחילו לחשוב על הנצחת זכר קהילותיהם במולדת.

אנו משלים את עצמנו כי חוגנו שונה משאר ה״לַנדסמַנשאפטים״ שקמו בארצנו לשם ארגון אזכרות שנתיות לזכר בני משפחותיהם וקהילותיהם. הקשר בינינו באמת לבבי יותר, כמעט משפחתי, וקיימות קבוצות יוצאי ברגסס שקשרי הידידות ביניהן יותר מהודקים. לא יכולנו להתפאר במפעלים גרנדיוזיים שמספר בעלי הון מאותה עיר ״מאושרת״ יכלו לממן לזכר העבר. היזמה הגדולה והיפה על הקמת *״המרכז לחקר הסרטן״* ע״ש קהילת ברהובו, אף היא התפוררה שלא באשמת היוזמים והפעילים. נשאר לנו ספר ״יזכור״ מפואר וכעת גם האלבום להנצחת חיי קהילותינו בתמונות, ונשאר גם החשש שלא נספיק להגשים מפעלים משמעותיים יותר...

אם הקריטריון הוא מספר השנים — הרי זהו הפרק ״הארוך״ ביותר. כי פרק זה לא ייגמר. נכללות בו השנים הגורליות, השחורות ביותר עם כניסת ההונגרים, ימי השואה ואחריה ועד היום הזה. לא חשבנו ולא יכולנו לחשוב על הנצחת *ההווה* החולף. לא נשארו יומנים או זכרונות כתובים וודאי לא מצולמים, מסמכים נדירים ואופיניים. העומס על הגוף, המחשבה והראש היה קשה מכדי לחשוב על ״הנצחת האירועים הזוועתיים״. לכן שמחנו לקבל כל תצלום מחיי היהודים תחת שלטון ההונגרים — אם מבתי הספר או ממחנות העבודה. שכן מהמחנות האחרים ומהימים הנוראים ההם נשארו לנו השמות בלבד.

מהשנים האחרונות בארץ בחרנו במספר תמונות, המראות את יוצאי עירנו בפגישות הנדירות של המשפחה הברגססית. חלק גדול של הניצולים מופיע במפגש העולמי הראשון של יוצאי עירנו וסביבתה, שהיה מאורע חד־פעמי יוצא דופן ויחיד במינו, וספק אם נוכל עוד לחזור עליו. רצוננו להשאיר לדורות הבאים את הצילומים מהעבר הרה־גורל זה, התקופה שעליה ילמדו וידברו במשך דורות רבים לא רק בני העם היהודי, כי אם כל העולם התרבותי. התמונות והמסמכים האלה יישארו לילדינו וצאצאיהם, בתקוה ברורה שנישאר בזכרונם ובזכרון העם היהודי כולו כדור התקומה. הדור שעבר את זעם השואה וחרף הפצעים שלעולם לא הגלידו לחם בעקשנות ובהתלהבות, שמקורן בבית אבא ואמא — להגיע אל האור, על־אף הסכנות החדשות שפקדו גם את דור השואה — אל העצמאות המלאה לעם ישראל ומולדתו!

בסיום הפרק על התקופה ההרואית והגדולה בתולדות עמנו אנו נמנעים מלהשתמש בסופרלטיבים שאין בכוחם לבטא את המציאות, אותה עברנו — או עברה אותנו — בשנות היובל האחרונות. אנו פונים עם פעימות לבנו האחרונות ומבקשים מאת ממשיכי דרכנו, — ישנם ויהיו רבים כאלה — לשמור על זכרו של דור השואה, דור התקומה, דור הלוחמים הראשון, דור המשועבדים האחרון: שמרו את זכר כולם באהבה וכבוד, בהבנה והערצה — לנצח נצחים!

התמונה הראשונה אחרי השחרור,
שיינדי בת ה־15 למחרת השחרור

Első kép a fekszabadulás utáni napon: Seindi itt 15 éves
The first photo after liberation: Sheindi here is 15 years old

יוצאים מערבה, מתכוננים לעליה
Nyugatra vándorolnak. hogy keletre visszatérhessenek
They emigrate to the west as a stopping-stone for aliyah

3 barát volt: Kaufmann–Kafka, Herskovics Mackó, Mermelstein Musz

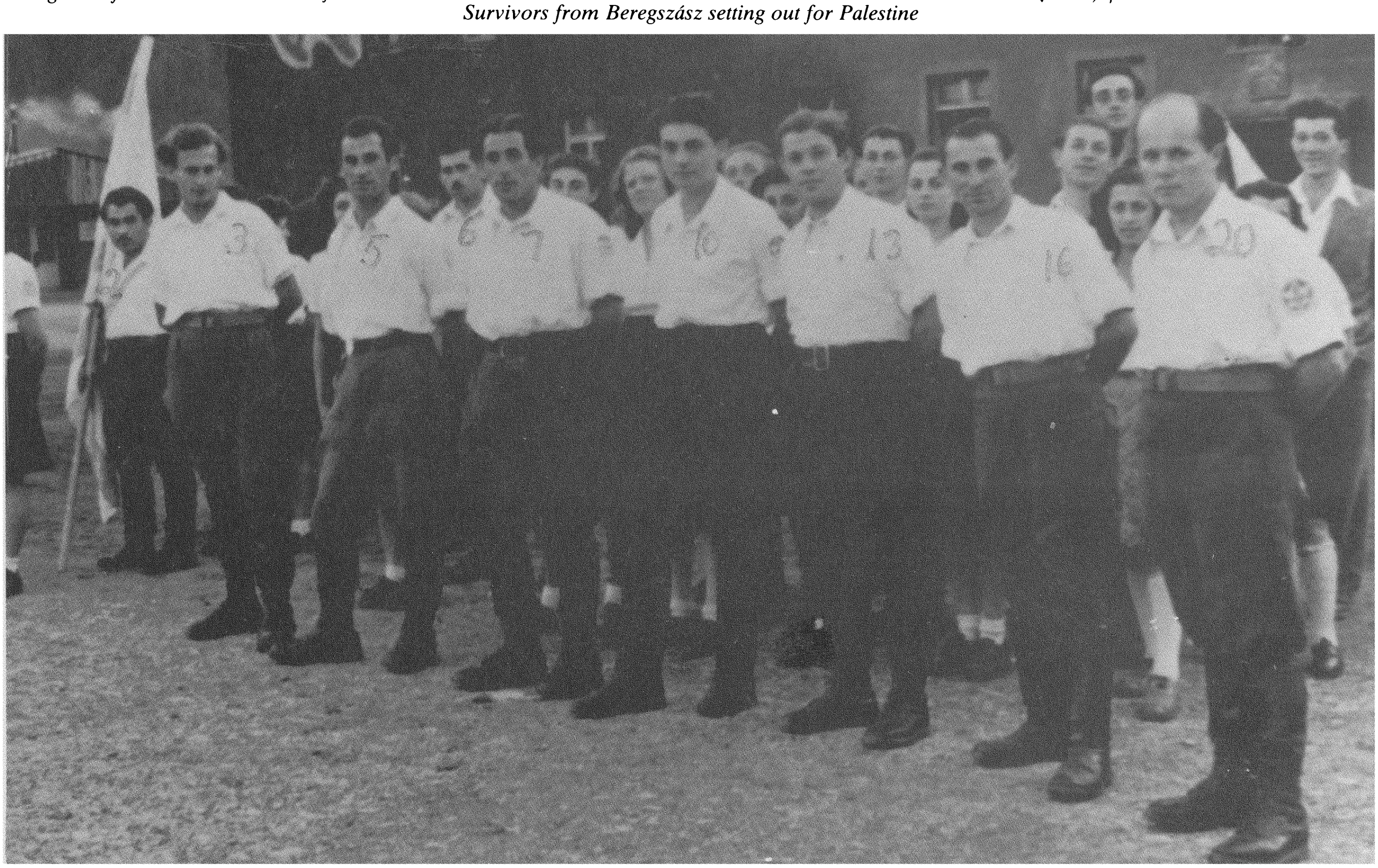
3 חברים שאינם: קאופמן–קפקה, הרשקוביץ ״מצקו״, מרמלשטיין מוס

Three friend who never came back: Kaufmann-Kafka, Herskovits Mackó, Mermelstein Musz

Beregszászi fiatalok készülődnek alijára

ניצולים מברגסס יוצאים לדרך (1946)

Survivors from Beregszász setting out for Palestine

A ČSR–i Betar natanjai találkozója (1951); a beregszásziak

פגישת בית״ר צ׳.ס.ר. בנתניה – 1951, יוצאי קן ברהובו

Czechoslovakian Betar reunion in Natanya (1951); a groupe of ex-Beregszász members

242.

És ezek Beregovon maradtak (a kép 1966–ból)

ואלה נשארו וחיים בברגובו (תמונה מ–1966)

And those who remained in Beregovo (photo from 1966)

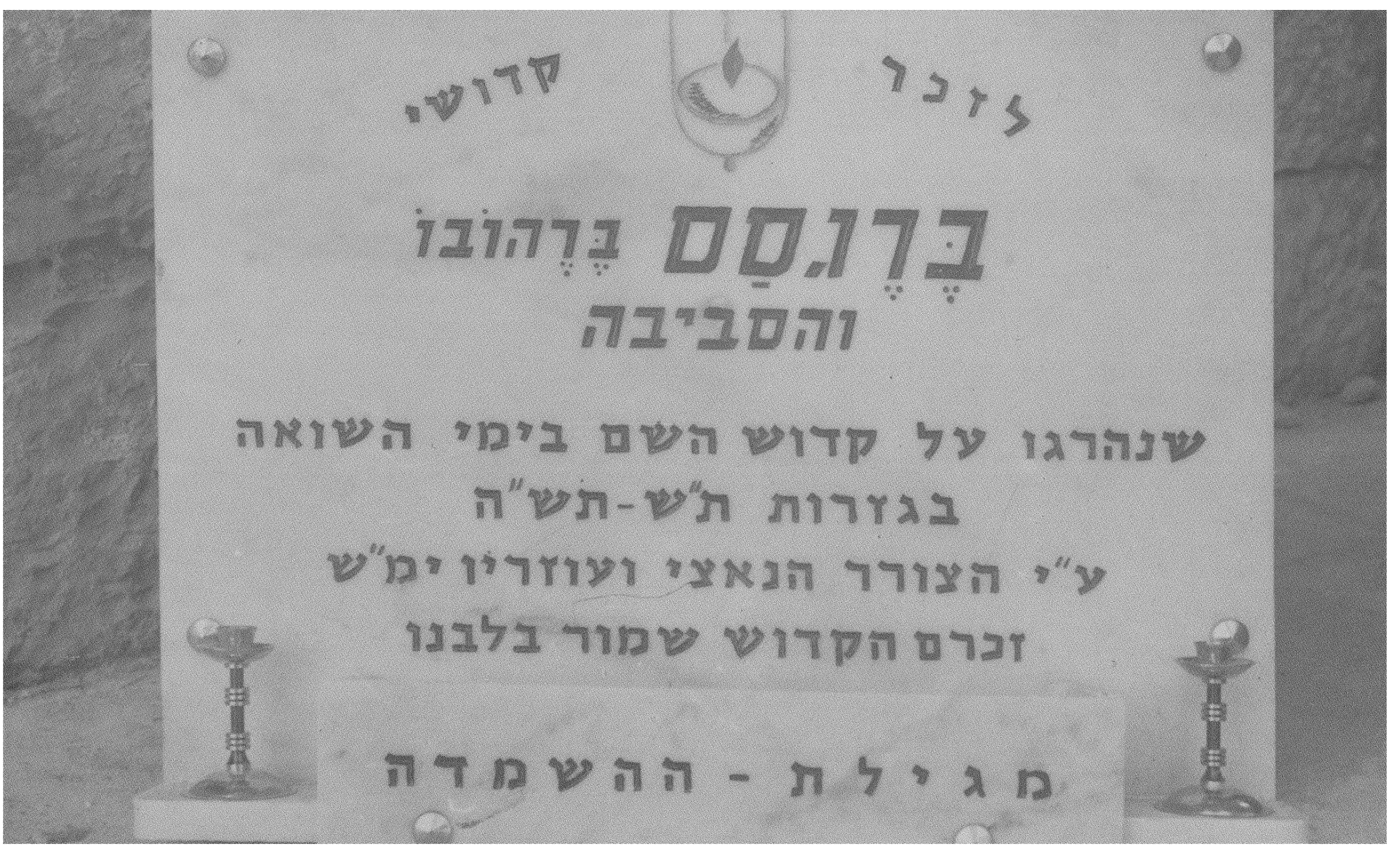

Erdőt ültetnek a jerushalajimi hegyekben hitközségünk emlékére נטיעת יער קדושי ברהובו–ברגסס בהרי ירושלים

Planting of wood in memory of the extinct Jewish community of Berehovo

Emléktábla mártirjaink tiszteletére *Memorial plaque for our martyrs* ולוח זכרון לקדושי עירנו

a gondolatra. Ezért örültünk minden képnek, amiket kaptunk, akár iskolákról, akár munkatáborokról. Mert a többi táborokból — csak a nevek maradtak.

Izraeli éveinkből kiválasztottunk néhány képet, amelyek városunk és környékéről származó barátainknak ritka összejöveteleit ábrázolják. Nagyrészük megjelenik a világtalalkozón készített felvételeken, amelyet megismételni — kétséges. Utódainknak annak a multnak képeit akarjuk meghagyni, amelyről tanulni és beszélni fognak nemcsak népünk tagjai, hanem az egész kulturvilág — hosszú évszázadokon keresztül. És ezeket a képeket *örökségbe* hagyjuk leszármazottjainknak és azok gyermekeinek abban a reményben, hogy emlékezetükben és a zsidó nemzet lelkében mint az ujjáéledés nemzedéke maradunk meg, amely átgázolta a vészkorszakot és az apai-anyai háztól örökölt lelkesedéssel és keményfejüséggel segítette egymást és felebarátait: elérkezni a FÉNYHEZ, az ujabb veszélyek ellenére, Izrael népének önállóságához, szabad ősi földjén és államában!

Népünk történetének legmagasztosabb és leghősiesebb fejezetének lezárásaval igyekszünk a szuperlativokat kikerülni, mert azok se képesek az “élményeket” szemléltetően ecsetelni vagy kifejezni, amelyeken átmentünk (vagy amelyek rajtunk gázoltak keresztül) az utolsó 50 esztendőben. Minden szivdobbanásunkkal arra kérjük útunk folytatóit — és lesznek ilyenek! — hogy a Vészkorszak és az Ujjáéledés nemzedékeinek emlékét — mindnyájukat! — kegyelettel és szeretettel, tisztelettel és megértéssel őrizzétek örökkön örökké!

Megalakítják Beregszász nevére a RákkutatóKözpontot

הנחת היסוד למרכז לחקר הסרטן ע״ש ברהובו

Survivors from Berehovo set up a cancer research center. Corner-stone laying

az csak egy van! Sokan résztvettek Izrael felszabadítási harcaiban. Néhány év mulva kezdték egymást keresni, összejöttek és gondolni kezdtek hitközségünk emlékének megörökítésén — idehaza.

Avval áltattuk magunkat, hogy mi különbek vagyunk, mint a többi "Landsmannschaft", amelyek azért létesültek, hogy évenkint családjaikról és hitközségeikről megemlékezzenek. A beregszásziak közötti kapocs valóban szivélyesebb, csaknem családias és vannak közöttünk kisebb csoportok, amelyek között szoros a kapcsolat. De nem tudunk grandiózis megörökítési-müvekkel dicsekedni, amelyeket néha egy-egy dúsgazdag testvér városa emlékére felállít. Eddig a legnemesebb megörökítési kisérlet a "Központi Rákkutató Intézet" alapítása volt a beregszászi hitközség nevére. De ez sajnos, összeomlott, de nem az alapítók és munkálkodók hibájából. Megmaradt részünkre a choloni temetőben felállított emlékmü; a monumentális Jizkor-könyv és ez a szerény album, amely városunk zsidóságának életét képekben örökíti meg. És megmaradt a maró kétség is a szivünkben, hogy nem maradt elég időnk további és nagyobb terveket megvalósítani.

Ha albumunk fejezeteinek kritériumát az évek képezik, akkor ez "leghosszabb" fejezetünk. Mert ennek a fejezetnek nincs vége. Összefoglaltuk benne a magyar uralom sorsdöntő és fekete éveit, a vészkorszakot és az utána történteket, a mai napig. A tragédia éveiben-napjaiban ki gondolhatott az akkori *jelen* megörökítésére? Nem maradtak naplók, feljegyzések és természetesen képek sem. Az elviselhetetlen suly ránehezedett a testre, az agyra,

Küldöttségünk az elnöki palotában *Our delegation in the President's House, Jerusalem* משלחת חברינו במשכן נשיאי ישראל

A beregszászi és környékbeli zsidóságot 1944 aprilisában kezdték összeterelni a Vári-téglagyár területén felállított gettóba. Vagyonukat, házaikat, földjeiket, pénzüket, ékszereiket elrabolták-elkobozták tőlük és 5705 évének Ijjár hó 25–27–29 napjain felszámolták a gettót, német rendszerrel, magyar végrehajtással. Amikor Beregszász és környéke (8000 lélek) zsidóságát a vasutállomásra terelték és onnan Auschwitzba, nem hiszem, hogy volt egy tucat magyar a városban, aki a függönyök mögött könnycseppet ejtett...

Az emberiség történelmének legszörnyübb nemzeti tragédiája hatmillió ember személyes tragédiájából van összetéve. Kevesen tudták helyüket megállani a kegyetlen sorssal szemben és pokoli testi és lelki kinzások után mégis megmaradtak. Csak maroknyi menekült tért vissza a városba, amely kiokádta őket és mit találtak? Közömbös, nyugodt kétszínű polgárokat, minden bánat vagy lelkiismeretfurdalás nélkül, sőt ellenséges tekintetekkel — mintha misem történt volna az elüzetés óta. Néhány nap, vagy csak pár óra mulva legtöbben elhagyták a vérkeparti büzös jelent. Hogyan is élhettek családjaik kiszolgáltatói és vagyonuk elrablói között? Egy cél hozta őket ide: *keresni*. Talán mégis visszajött valaki a családból? Talán még előkerül egy-egy testvér? Talán maradt valahol egy kis emlék a családról?...

Aztán nyugat felé vették útjukat. Onnan könnyebben érkezhetnek keletre. A visszatértek a hontalanok táboraiban szervezkedni kezdtek — a zsidó hazába akartak visszatérni. Akiknek a tengeren tul voltak rokonaik, azok Amerikába vagy máshova emigráltak. De a többség hazát akart és

נרשמים, מעיינים ב״ספר היזכור״

Bejelentkeznek, a 'Jizkor Könyv,'et nézegetik

Registering and poring over the Memorial Book

האורחים מגיעים למפגש העולמי של יוצאי ברהובו והסביבה

A vendégek befutnak a beregszászi világtalálkozóra

Guests arriving to World Conference of ex-Berehovo Jews

:הצילום הישן שלנו
קבוצת זוגות צעירים ב-15 ביולי 1905 בברגסס

Legrégibb képünk: Zsidó fiatalok csoportja 1905 Julius 15–én

Our oldest picture: a group of Jewish youths on July 15, 1905

sebesültek meg és százak kaptak kitüntetéseket. Mindezt magyar kegyetlenséggel eltörölték! Hát felejthetünk?

Az első köszönetet rögtön megéreztük a magyar szekerizált hadsereg bevonulásával Berehovora és átkeresztelésével Beregszászra, (1938 október). Nem felejtjük el a kifejezéseket, a sérelmeket, az átkozódásokat, amelyeket hosszu évtizedek óta drága szomszédjaink zudítottak fejünkre. A fiatalság erre azonnal utakat keresett — és talált — a város és az ország elhagyására. A szabadfoglalkozásokat eltorlaszolták előttünk; az egyetemeket hermetikusan lezárták; a lealázó és érthetetlen elnyomás minden irányban kiterjedt. Hitközségünk "nem ült a csomagokon", mert sok lehetőség nem volt a menekülésre. Nem volt egy büszke fellépésü, energikus vezetőségünk, amely útmutatásával változtatott volna a helyzeten. Tanácstalanok voltak, mint minden hitközségben azokban a chaoszthozó napokban.

Fiataljaink nem tanulhatnak? Foglalkozást cserélnek: iparos szakmákat, földmüvelést, nehéz fizikai munkákat, minden tekintetükkel Erec Jiszrael felé. A további korlátozó rendeletek se késtek: a zsidó fiatalságot munkatáborokba sorozták, primitiv szadisták birodalmába, ahol csak ritkán akadt egy emberséges tiszt (és ezt szivesen megjegyezzük). A fiatalság szenvedett és létéért harcolt. A háború végefelé közeledett, városunk fiai közül sokan az orosz fronton szabadultak fel, de a "felszabadítók" nem keveset gyilkoltak meg közülük.

Csak rövid ideig ringathatta magát a magyar zsidóság illuziókban, habár tisztán látták, hogyan pusztít a német megsemmisítő-gépezet a szomszédos országokban.

6 זוגות צעירים בחתונת מוריץ בלאו ואסתר- 1918

Blau Eszter és Móric esküvője 1918–ban

The wedding of Esther and Moritz Blau in 1918

פתיחת המפגש העולמי

A világtalálkozómagnyitása

Opening ceremony of World Conference

Emlékezünk – a mártirok részén a choloni temetőben

ושוב יוצאים לחלקת הקדושים להתיחד עם יקירנו

Memorial gathering in Martyr's Section of Cholon cemetery

Külföldi vendégek csoportja az azkara után *A group of overseas participants after the gathering* חלק מהאורחים מחו״ל אחרי האזכרה

A MAGYAR URALOM ALATT ÉS A VÉSZKORSZAK UTÁN

A magyar zsidóságra a magyar kormányok hozták a vészt. A magyarok pokolmélységü zsidógyülölete nélkül, náci-parancsoknak való önkéntes behódolás nélkül és a nyilaskeresztesek állati kegyetlensége nélkül — *párszázezer* testvérünk még élne! A lezüllés végső stádiuma a "bécsi itélet" után kezdődött; folytatódott a "müncheni egyezménnyel", a Nyugat gyáva meghátrálásával a nácizsarolás előtt és befejeződött a nürnbergi törvények bevezetésével Magyarországon.

Nem igyekszünk objektivitással hivalkodni egy olyan nemzettel szemben, amely aktivan vett részt a vészkorszak gaztetteiben. El kell felejtenünk azt a szemi-liberális korszakot is, amely az osztrák-magyar rezsimet jellemezte az első világháború előtt. A zsidók nagy százalékban járultak hozzá a gazdasági, — kultur, — egészségügyi, — müvészeti és sportélet sikereihez és sokkal magasabban tüntek ki, mint aránylagos számuk a lakosságban. Testvéreink tizezrei harcoltak, elestek és kitüntették magukat egy idegen "hazáért", idegen hadseregben. A magyarokkal összehasonlítva, ezen a téren is több mint kétszeres volt a zsidók áldozata. A nép "köszönetét" a második világháboruban kaptuk meg. Az akkori kis zsidó hitközségből (1914–1918) 46 katona esett el, beregszásziak, 3–4-szer annyi, mint számuk a lakosságban. Tizek

הרב הוגו גרין מלונדון באזכרה
Gryn Hugo Rabbi Landonból az azkarán
Rabbi Hugo Gryn at the gathering

Kb. 500 résztvevő az emléknapon *Aroung 500 attend the memorial gathering* קהל של כ-500 איש השתתפו ביום הזכרון

על המסמכים

לא יכולנו לשים דגש מיוחד על החלק הזה של האלבום. המסמכים שהצלחנו להשיג ולהדפיס כאן הם חלקם מקריים וחלקם לקוחים מתחומי חיים שונים, מבלי לסגוד ל״איזון הקדוש״ המאפיין בארץ כל נושא השנוי במחלוקת. ברורה היתה חשיבותם של מסמכים אוטנטיים היכולים רק להשלים את הכתוב והמצולם. לדאבוננו לא יכולנו גם *טכנית* לבחור אפילו את המעניינים ביותר, כי לא היו כאלה. כתיבת היסטוריה דורשת דייקנות מירבית ומדעית. במקרה שלנו עשה הזמן את שלו... אין מסמכים אחרים בהישג ידינו. לכן נוכל רק להדגיש, כי כל התמונות ורק *התמונות* המופיעות באלבום — הן המסמכים האידיאליים והמדוייקים.

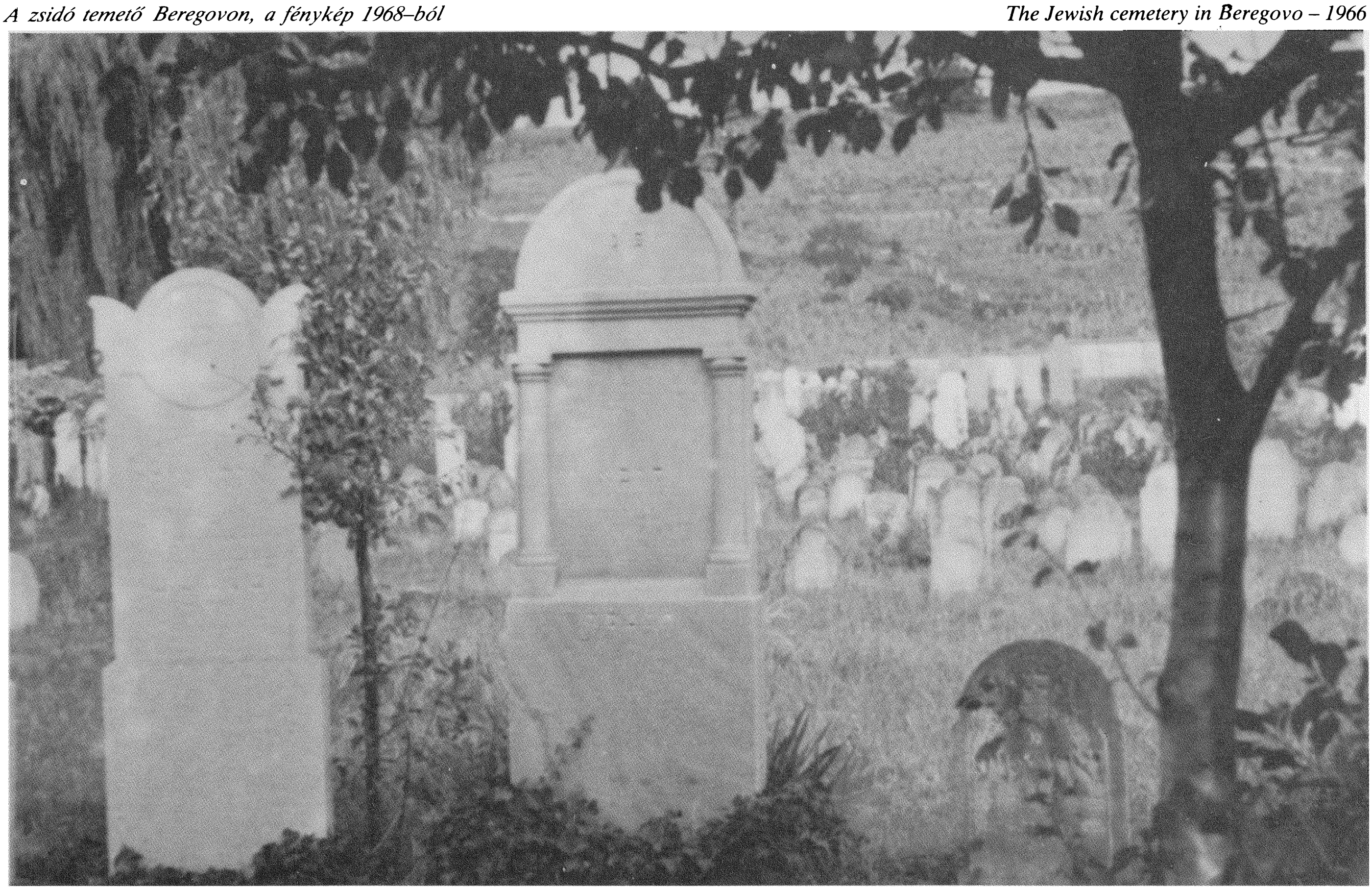
בקהילה היהודית בברהובו היה קיים *ארכיון*. ברור שלא יכולנו להשתמש בו וגם לא להגיע אליו. אין אנו יודעים אם נשארה הניירת שבעלית הגג של משרדי הקהילה. מה יש לצפות משלטונות המשנים גם בית הכנסת לגנזך?...

המעט שנשלח על־ידי ידידים טובים, שחשבו אותם לבעלי ערך

בית העלמין היהודי בברגובו כפי שצולם בשנת 1968

A zsidó temető Beregovon, a fénykép 1968–ból

The Jewish cemetery in Beregovo – 1966

ציבורי, אינו משקף נאמנה את העבר. גם לא חלקית. לכן הדפסנו גם מספר תעודות אישיות, שלדעתנו מאפיינות את התקופה. החלטנו שכדאי להשאיר כמה דוקומנטים צנועים, שאולי יזכירו לידידינו יוצאי ברהובו ברחבי העולם, המחזיקים במגירותיהם מסמכים "מעניינים" יותר, מה החמיצו והחמצנו. יהיה חבל מאוד אם יתברר שגם בנושא זה היה הצדק אתנו.

לא היה לנו ענין בתעודות בעלות משמעות כללית, שאינן קשורות במישרין לקהילתנו. בחוזרים ביקשנו מסמכים אוטנטיים מחיי היהדות והיהודים, ומה קיבלנו? קבלות על תרומות לקרן קיימת לישראל, תעודות רישום ב"יד ושם", תעודות מבתי ספר, רישום קרקעות, תעודת אזרחות צ׳כוסלובקית וכו׳. כל אלה אינם מסמכים חשובים ומאפיינים את חיי הקהילה היהודית. אישור יציאה ממחנה עבודה, פנקס שרות משם — אלה מסמכים *שכן* נוגעים לענין שלנו.

מסיבות הנ"ל, ולא נוסיף דוגמאות, אנו מתנצלים על הכמות והאיכות של החומר בפרק זה. הנושא ראוי לכיסוי עשיר ומגוון יותר. אולם כפי שאנו נוהגים להדגיש לא פעם: בביצוע מפעל גדול כזה (יחסית), שנעשה על טהרת ההתנדבות, יכולנו לסמוך רק על ההבנה ונכונות של הידידים הקרובים והרחוקים בלבד ולהדפיס את מה שיש! שהרי המטרה העיקרית היתה — התמונות. אבל לדידנו גם מעט המסמכים המופיעים כאן אומרים הרבה למעטים, ואולי לא מעט לרבים.

A Reinitzék tüzelőfa-raktára a kisállomásnál

מחסן עצי ההסקה של רייניץ ליד "התחנה הקטנה"

Firewood storeyard of Reinitz near the 'small station'

ért el. A Nemzeti Színház műsorán legkiválóbb szerepei voltak: Faust, Romeo, Hamlet, Jázon, Konstantin *(Bizánc)*, Marcus Antonius stb. Mint filmszínész már Budapesten is igen nagy sikerrel szerepelt. Különösen Babits Mihály *A gólyakalifa* c. regényében adott értékes alakítást. Játszott még a *Tékozló fiú*, *Ave Caesar* és *Mágia* c. magyar filmeken. 1920-ban Bécsben főszerepet játszott Kertész Mihály *Rabszolgakirálynő* c. filmjében. 1925-ben Hollywoodban először az Universal, majd a First National gyárakhoz szerződött. *Az éjféli nap* és a *Norma* c. nagy filmekben alakított. S. R.

Beregi eskü. 1233 aug. 12. tette le II. Endre a B.-t, hogy felszabaduljon az egyházi átok alól, amellyel az Aranybulla rendelkezéseinek be nem tartása miatt sujtotta a pápa. A B.-vel a szentszékkel kötött szerződését erősítette meg és ezzel többek között szentesítette azt a régebbi határozatot is, hogy zsidók állami és egyéb közhivatalokat nem viselhetnek. Azonkívül ígéri, hogy kötelezni fogja a zsidókat bizonyos jel viselésére, hogy felismerhessék és megkülönböztethessék őket a keresztényektől. Ismét eltiltja a zsidókat a keresztény rabszolgák tartásától és végül vagyonuk elkobzását szabja ki büntetésül azokra a zsidókra, akik keresztényekkel törvényes vagy törvénytelen házasságban élnek. Mindezen felül pedig még keresztényekhez örök rabszolgaságba vettetnek. A B., amely pápai beavatkozásra történt, mindenütt a szaracénusokkal vagy izmaelitákkal együtt említi a zsidókat. A pápai követ, Jakab praenestei püspök a király fiait, Kálmánt és Bélát, valamint az országnagyokat és főpapokat utólagosan, egyenként a beregi szerződés betartására megeskettette. Béla 1234. kétízben esküdött meg, hogy a beregi határozatokat szigorúan végrehajtja, sőt azt is megígérte, hogy az álkeresztényeket kiirtja (l. *Álkeresztények*.) A szentszéki követ ezzel ugyan az ország belső zilált állapotán és a nép nyomorán mit sem segített, azt azonban mégis elérte, hogy a zsidókat és izmaelitákat az egyház által kijelölt korlátok közé szorította. Nem sokkal azután, hogy Béla a trónra jutott és a tatárveszedelem fenyegette az országot, 1239. azzal a kérelemmel fordult a pápához, engedje meg, hogy a közjövedelmeket megint a zsidóknak adhassa ki haszonbérbe. Az engedélyt a pápa az országot fenyegető veszély miatt meg is adta és így maga IX. Gergely pápa egyezett bele abba, hogy az általa olyan nagy fontosságúnak tartott B., illetve az eskü főpontja hat esztendő után eltörültessék és a zsidók részben visszanyerjék régebbi pozíciójukat. (V. ö. *Kohn* Sámuel, «A zsidók története Magyarországon».) U. L.

Beregszász *(Beregšaš*, Cs.-Szl., Ruszinszkó), 18,000 lak. A zsidó hitközség 1200 családban, 5000 lelket számlál, 750 adófizetővel. A város zsidóságának kereskedelmi, gazdasági és kulturális tevékenysége már rég túlnőtte a helyi kereteket és intenzív munkájuk által úgy a város, mint a környék lakosságának megélhetését erősen elősegítik. Gazdasági téren a messze híres bortermelés fokozásában a zsidó termelők és kereskedők első helyen állanak. A Schwartz, Hartman-családok

már hosszú évtizedek óta a világkereskedelembe kapcsolták a B.-i borpiacot. Ipari téren a zsidók által alapított Vári, Kont, Winkler-téglagyárak B. és környéke ipari munkásságának adnak állandó kenyeret. A városban lévő hat bank közül négy bank zsidó igazgató vezetése alatt áll. A bankok között a kisembereket segítő Zsidó Hitelszövetkezet (Joint) igazgatója Reisman Simon. A kereskedők, akik a lakosság legnagyobb részét látják el árukkal, kulturális téren is szépen működnek. Az 1927-ik évben László Andor bankigazgató elnöksége alatt felépítették a kereskedők székházát és annak keretében színházi és mozi-előadások számára is helyet adtak B. lakosságának. A közhivatalokban igen sok zsidó vezető tisztviselő van, akik működésükkel az összlakosság megelégedését érdemlik ki. Földes Ervin és Ellovics József mint táblabírák működnek a törvényszéken. Kasztor Sándor évtizedek óta jegyzője B.-nak, Fehér Emil az állami építészeti, Méhes Samu a városi főmérnök. Vincze Hugó több évig volt a város kormánybiztosa. Ruszinszkó tartományi gyűlésébe legutóbb Kroó Sándort, mint a zsidópártnak vezetőjét választották be. A közéletben jelentékeny szerepet töltenek be: Hartman Fülöp, Weisz Sali és Fischli, Katz Jakab, Hausman Áron, Hamburg Salamon, Hartman Ferenc, Izráel Dávid, Schönfeld Hermann, Fränkel Jónás, Mandel Emil, Brummer Nándor, Kertész Ede és Mór és ezek családjai. Kulturális és szociális téren a város nagyszámú zsidó intelligenciája állandóan hatalmas munkát fejt ki. Az irodalom és művészet-pártoló egyesület elnöke Klein Jenő és úgy ennek, mint a színpártoló, valamint a többi kulturális egyesületek tagjainak nagyobb százaléka a zsidóság köréből kerül ki. A hitközség által alapított Chevra Kadisa elnöke Schwartz Salamon. A B.-i zsidó-temetőt 1927. megnagyobbította és tervbevette a csatornázását. A B.-i rabbinátus által alapított Talmud-Tóra intézet, amelynek vezetői Schwartz Jenő és Mermelstein Hillel, a vallási oktatás terén fejt ki eredményes működést. A B.-i izraelita Nőegyletet nagy szeretettel és megértéssel vezetik: özv. Weisz Ignátzné és Kertész Mórné elnöknők. Az Izraelita Leányegylet kulturális és jótékony céllal foglalkozó egyesület első elnöknője: Braun Amália orvos volt, mostani vezetője pedig Mandel Jenőné (Klein Aranka). A hitközség egy négy osztályú elemi népiskolát és két vallásoktatási iskolát tart fenn. Az elemi iskola Oppman Kálmán és Berkovits Mayer igazgatósága alatt áll és az iskola működése iránt az országos iskolai referátus többször elismerését fejezte ki. A Hirsch Sámuel rabbi által vezetett jesivának 100 növendéke, a Talmud-Tóra iskolának 160 állandó növendéke van. A városban négy rendes és öt mellék imaház van. A hitközség évi költségvetése mintegy 700,000 č. korona; filantrópikus és szociális célokra, ebből 80,000 č. koronát áldoznak évente. Külön egyesület gondoskodik a B.-i városi közkórház zsidó betegeinek rituális élelmezéséről. Ez az egyesület Österreicher Ignátz és Friedman Áron vezetése alatt áll. A hitközség első rabbija Schwartz Ignátz volt és 1887 óta Schreiber Salamon tölti be a rabbiszéket. A hitközség elnöke Vári Sándor téglagyáros, alelnökei: ifj. Kroh

על קהילת ברגסס מהלקסיקון היהודי בבודפשט

A budapesti zsidólexikon a beregszászi hitközségről

The Budapest Jewish Lexicon about the jewish community of Beregszász

'Igrot Sofrim' (Author's Letters) book written by Chief Rabbi Shlomo Soffer

ספר

איגרות סופרים

תוכו רצוף אהבה מכתבי קודש מגאוני גדולי הדור ראשי הגולה ממשפחת איגר—סופר העתיקה וגם מגדולי ישראל אשר ערכו מכתבים אליהם וביחוד מרבינו הגדול מופת הדור

מרן **עקיבא איגר** זצ"ל אבדק"ק פוזנא והמדינה

ומחתנו רבינו הגדול מופת הדור

מרן **משה סופר** זצ"ל אבדק"ק פרעשבורג

ומבנם רבינו הגדול

מרן **אברהם שמואל בנימין** זצ"ל אבדק"ק פרעשבורג

ואחיו רבינו הגדול

מרן **שמעון סופר** זצ"ל אבדק"ק קראקוי

וגם מכתבים מרבינו מרן **שמחה בונם סופר** אבדק"ק פרעשבורג

יכילו תורה חכמה ומוסר והנהגות טובות משולבים בסיפורים נפלאים אשר חיבור כזה במקצוע הזה לא הי' עוד בעולם הספרות

כל אלה לקט ואסף וחברם יחדיו עם הוספות והערות יקרות ונחמדות רבות התועלת בהרבה ענינים

בנם ונכדם

הצעיר **שלמה סופר** בה"נ מהראשב"ם זצ"ל

אבדק"ק בערעגסאס והגליל יע"א

~~428~~ יפ 431

נדפס בשנת גאולה וישועה מהרה אמן לפ"ג

בהוצאת בית מסחר הספרים של

יוסף שלעזינגער

ווין — בודאפעסט

צורת הרב הגאון הצדיק זוה"ר

ר' שלמה סופר הי"ו

אבד"ק בערעגסאס, המו"ל ספר הדורה.

Rabbi Salomon Schreiber

Oberrabbiner, Beregszász.

Opis.

SMÍŠENÉ ŽIVNOSTENSKÉ SPOLEČENSTVO V BEREHOVĚ.
BEREGSZÁSZI VEGYES IPARTÁRSULAT.

Čj. 53/1935 szám.   Č. rejstř. 8-289 ai 1935
Lajstr. sz.

VYUČNÝ LIST
FELSZABADULÁSI OKIRAT

Evžen Schau Jenő

narozen 14.května 1916 v Simíru , na základě řád^é učební
született 1916.május 14. Simírben -n, szabályosan megkötött

smlouvy napsané u zdejšího úřadu, dle čís. rejstříku 38/1933 učil se
tanoncszerződés alapján a helybeli nyi'vántartás tétele szerint tanulta a

prodej konfekčních zboží živnost od 1.prosince 1932 do 8.října 1934
konfekciós áru eladási ipart 1932.december 1.-tól 1934.október 8-ig

u firmy F.Karpen ,,Efka,, v Berehově
F.Karpen ,,Efka,, beregszászi cégnél.
Učnovské školy s prospěchem doko.čil, na základě toho vydali jsme
A tanonciskolát eredménnyel elvége,te, ennek alapján ezen felszaba-

jm'novanému tento vyučný list, vlastní rukou podepsalí, opatřili pečetí spole-
dulási okiratot nevezettnek kiadtuk, sajátkezüleg aláirtuk, a társulat pecsétjével

čenstva a prohlašujeme ho s tímto pomocníkovi.
elláttuk és ezennel őt segédmunkássá nyilvánitjuk.

Berehovo, 25.-ho ledna 1935.
1935.január 25.-én.

Dr.Fuchs v.r.
tajemník společenstva
ipartársulati titkár.

Reinitz v.r.
starosta společenstva.
ipartársulati főnök.

Za správnost opisu :

2.III.1935.
tajemník. starosta.

״תעודת שחרור״ של ארגון בעלי המלאכה שהנהלתו יהודית היתה

'Felszabadulási okirat' a zsidó vezetés alatti ipartársulattól

'Discharge Certificate' issued by trade association headed by Jews

A beřehovói BERIT TRUMPELDOR QEN Beregszász város közművelődési testület rendezésében 1936 március 8-án MASARYK-ünnepéllyel egybekötött PURIM-ESTJÉNEK

Műsora

1.) Csehszlovák és héber nemzeti himnuszok. Ènekli: az egyesület énekkara.

2.) Ünnepi beszéd T. G MASARYKRÓL. Tartja: Dr REISMANN SIMON.

3.) Prolog. Irta: Jehosua Citrom. Elmondja: Mandel Èvike.

4.) Gyermekjelenet „Kfar Masaryk" kolónián. Bemutatják Schächter Zeew vezetése mellett a Neser Betar tagjai.

5.) Oroszország 1906. Irta: Fuchs Ernő. Szavalja: Fisch Jachad.

6.) **Analfabéta tanfolyam.**

vigjáték 1 felvonásban Irta: Török Rezső

Szereplők:

Görgei	Elisha Katz.
Jòska, a szolga	Sraga Citrom.
Csendőr	Mordhay Izrael.
Rukovina Dömötör) analfabéták	Moshe Fisch.
Gozvány Péter) analfabéták	Jechiel Szántó.
Dolecskó János) analfabéták	Mardeháj Róthfeld.
Potyezár András) analfabéták	Jiszrael Grünstein.

Szünet.

7.) **Harc az igazságért.**

Dráma 2 részben Irta: Jehosua Czitrom.

Szereplők:

Éva	Mirjam Czitrom
Özv. Heilbergné	Chana Herskovits
Sándor, a fia	Jehosua Czitrom
Schvarc Zoltán) Sándor barátai	Mordhay Israel
Köves László) Sándor barátai	Sraga Czitrom
Kellner Feri) Sándor barátai	Jehosua Krausz
Chomski	Zeew Schächter
Jehuda	Arje Lázár
Repkin	Schmuel Elszter
Hirnök	Mordhay Róthfeld
I. chaluc	Jisrael Grünstein
II. chaluc	Simson Meisels
III. chaluc	Jechiel Szántó

Történik: az első rész Heilbergék lakásán, a második rész egy Transzjordániai katonai chaluctáborban, 1 évvel később.

8.) Kuplék, aktuális strófák. Előadja: Elisha Katz Zongorán kiséri: Klein Béláné.

Szünet.

9. **Jutalomjáték.**

Vigjáték 1 felvonásban, 2 részben. Irta: Vadnai László.

Szereplők:

Báró Lontayné	Ráchel Winkler
Olga, a leánya	Mirjam Czitrom
Kamarás Kristóf szinművész	Elisha Katz
Bozsik, Házmester	Sraga Czitrom
Doktor Szép	Schmuel Elszter
Kapitány	Mordhay Róthfeld
Hámori Ferencz, miniszteri titkár	Mordhay Izrael
Grófnő	Chana Herskovits
Irma	Mirjam Keszler

Konferálnak: **Katz Devo** **Gelbmann Chana.**

תכניה של "ערב פורים" לבית"ר לכבוד הנשיא מסריק (1936)

A Betar purim–elő adása Masaryk tiszteletére 1936–ban *Purim performance of Betar (1936) honouring President Masaryk*

1938 — III. - 12. | A BEREHOVOI BRIT TRUMPELDOR zsidó ifjusági egyesületnek | 5698 — Adar b. 9.

PURIM-ESTJE

Rendező: **Katz Elisha.**

MÜSOR:

1. Prológ: Irta J. Citrom, Előadja; Fisch Jachad.

2. Táncjelenet: Betanitotta, Halász Editke
Bemutatják: Fuchs Zsuzsi, Klein Bella, Káhán Éva, Káhán Frici, Krämer Góta, Klein Hédi, Klein Helén, Sicherman Fancsi.

3. **A BOLDOG APÓSOK**
Bohózat 1 felvonásban

Személyek:

Ujságos . . .	Katz Elisha	Bandi a fia . .	Wolcovits Moshe
Manci a lánya .	Citrom Mirjam	Egy ur . . .	Szántó Jechiel
Hordár . . .	Katz József	Rendőr . . .	Goldberger Jona
Egy hölgy . .	Markovits Jachad		

4. Táncjelenet; Bemutatja, Juditka.

5. Kuplé: Előadják, Dvora és Elisha Katz

Szünet

6. Szavalat; Irta, Fuchs Ernő Előadja: Fisch Jachad

7. **FEKETE ORSZÁG**
Életkép 1 felvonásban

Személyek:

Majerné . . .	Citrom Mirjam	Ábel a Majerné fia	Wolcovits Moshe
Eszter a lánya .	Deutsch Pircha	Dimitrij . . .	Szántó Jechiel
Vazul	Grünstein Israel		

8. Tornaszám: Betanitotta, Bárkányi Károly, gymn. tornatanár
Bemutatja: a Makabi válogatott tornacsapata.

9. Aktuális strófák: Előadja Katz Elisha.

Szünet:

10. **A PECHES ROTSCHILD**
Vigjáték 1 felvonásban 2 részben.

Személyek:

I. rész.

Miniszteri fogalmazó	Wolcovits Mosche	Miniszteri szolga .	Goldberger Jona
Vica a barátnője .	Markovits Jachad	Rotschild Lajos .	KATZ ELISHA

II. rész.

Fekete cégtársak .	Katz József	Nehéz Benő . .	Szántó Jechiel
Fehér	Grünstein Israel	Éva	Fisch Jachad
Koplasek kifutó .	Klein Mosche	Rotschild Lajos .	KATZ ELISHA
Fogalmazó	Wolcovits Mosche.		

Konferál: Egyes Zsuzska.

Az ének és táncszámokat zongorán kiséri: KLEIN BÉLÁNÉ.

Az utolsó 'müsor' 1938–ból, több víg purim nem volt a városban — ועוד תכניה משנת 1938 –"ההצגה האחרונה"

The last bill of programme from 1939; no more gay Purim in Beregszasz ever after

ב״ה

תעודת נסיון

להבחורים דישיבת אדמו״ר הרה״גה״צ שריט״א
אב״ד דק״ק בערעגסאס יע״א.

תרפ״ו נומער 11.
א׳

להב׳ חיים וואלף נויטהויז מק״ק פאלוד

לומד אצל הב׳ ... מק״ס

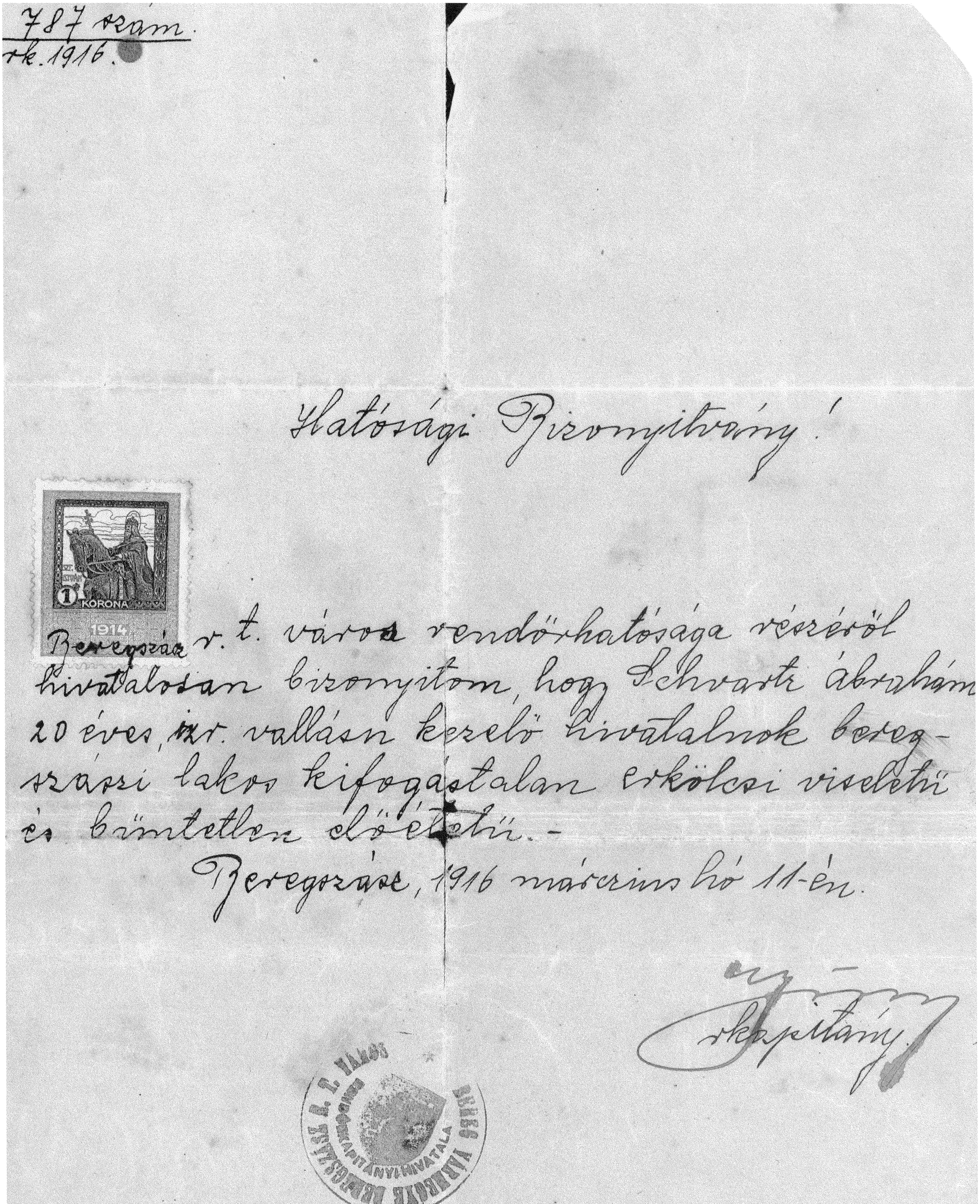
סדר לימודו: שיעור עיון, שיעור פשוט, אורח חיים, יורה דעה

ביאור החותמות והוראתם:

א) עמד לנסיון והשיב כהוגן ויפה מאוד; מורה שהפיק מאוד רצון רבינו שליט״א.
ב) עמד לנסיון והשיב כהוגן: הפיק רצונו.
ג) עמד לנסיון והשיב: מורה שהפיק רצונו במוקצת
ד) עמד לנסיון: לא הפיק כלל
ה) לא הי׳ נסיון: מורה שעמד לנסיון רק רבינו שליט״א לא בחן אותו.
ו) לא עמד לנסיון.

אזהרה.

א) שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו מהעיר חוצה בלי נטילת רשות מאדימור שליט״א וגם יודיע זאת לאחד מהגבאים:
ב) שום בחור לא ילך אל הקודש פנימה אל בית אדמו״ר שליט״א בלי נטילת רשות מאחד הגבאים.
ג) אין לעבור לפני התיבה בלי נטילת רשות מאחד הגבאים
ד) לא ילכו בחוצות ולא יסובבו ברחובות רק לצורך תפלה או ללימוד או לצורך אכילה
ה) לא ילך בהנה אל מלון חברה אם לצורך גדול.
ו) כל בחור אשר ימרה את פי אחד הגבאים או הקרוא׳ מועד אפילו בדיבור קל עניש יענש.
ז) ואם יעבר על אחת מכל אלה ענוש יענש כפי אשר ישיתו עליו
ח) ואם יקנם ג׳ פעמים אז מחוץ למחנה מושבו ואין לו חלק ונחלה אתנו.
ולהשומעים יונעם ותבוא עליהם ברכת טוב.

787 szám
rk. 1916.

Hatósági Bizonyitvány!

Beregszász r. t. város rendőrhatósága részéről hivatalosan bizonyitom, hogy Schvartz Ábrahám 20 éves, izr. vallású kezelő hivatalnok beregszászi lakos kifogástalan erkölcsi viseletű és büntetlen előéletű.-

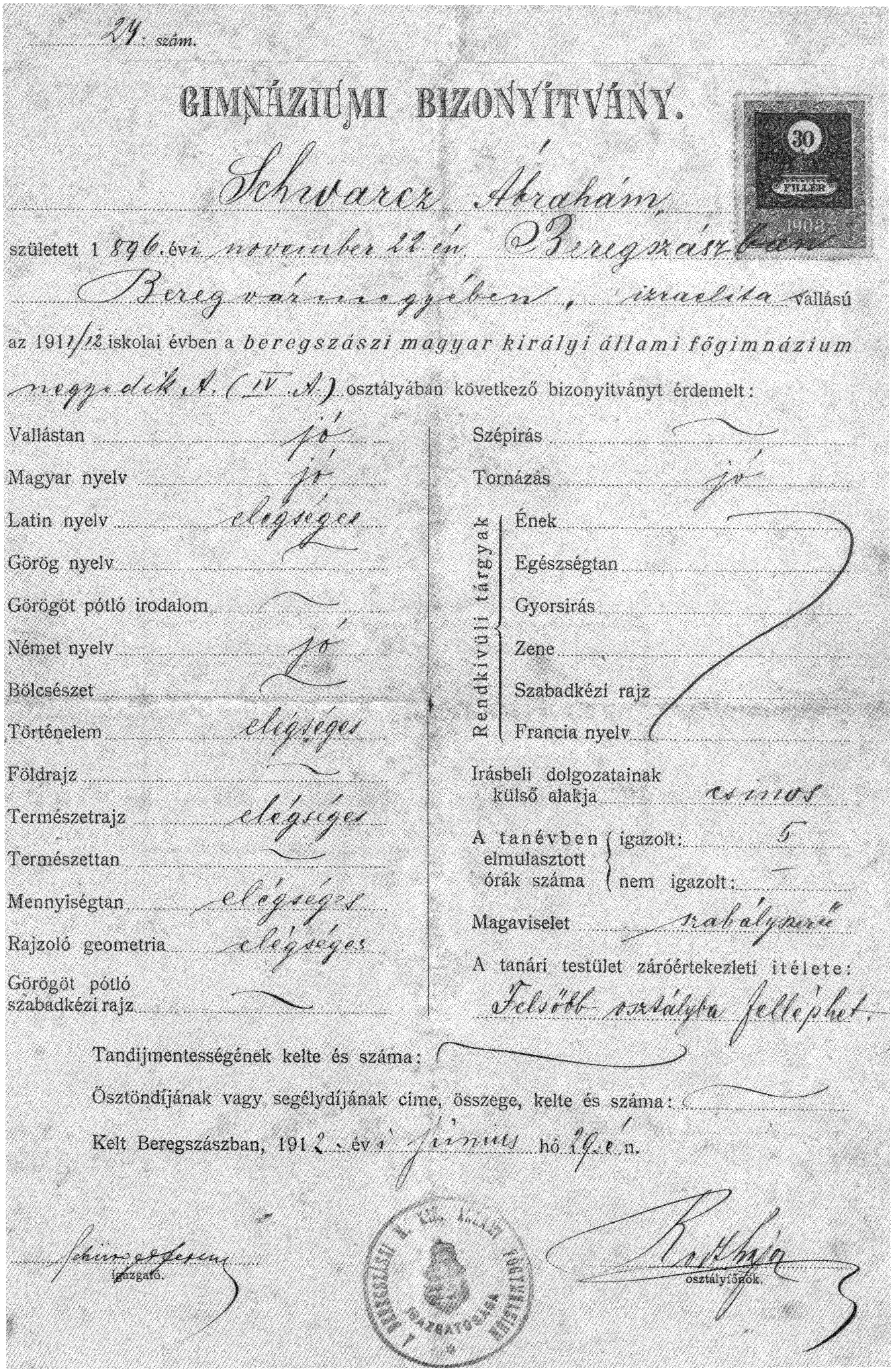
Beregszász, 1916 márczius hó 11-én.

rkapitány

אשור משטרתי משנת 1916 על התנהגות מוסרית, כתובה ביד

Rendőrségi 'erkölcsi igazolvány', kézzel irva, 1916–ból

'Certificate of good character' in handwriting, issued by police in 1916

24. szám.

GIMNÁZIUMI BIZONYÍTVÁNY.

Schwarcz Ábrahám,

született 1896. évi november 22-én Beregszászban

Beregvármegyében, izraelita vallású

az 1911/12 iskolai évben a *beregszászi magyar királyi állami főgimnázium*

negyedik A. (IV. A.) osztályában következő bizonyitványt érdemelt:

Vallástan	jó	Szépirás	—
Magyar nyelv	jó	Tornázás	jó
Latin nyelv	elégséges	Rendkivüli tárgyak: Ének	—
Görög nyelv	—	Egészségtan	—
Görögöt pótló irodalom	—	Gyorsirás	—
Német nyelv	jó	Zene	—
Bölcsészet	—	Szabadkézi rajz	—
Történelem	elégséges	Francia nyelv	—
Földrajz	—	Irásbeli dolgozatainak külső alakja	csinos
Természetrajz	elégséges	A tanévben elmulasztott órák száma: igazolt	5
Természettan	—	nem igazolt	—
Mennyiségtan	elégséges	Magaviselet	szabályszerű
Rajzoló geometria	elégséges		
Görögöt pótló szabadkézi rajz	—		

A tanári testület záróértekezleti itélete: Felsőbb osztályba felléphet.

Tandijmentességének kelte és száma: —

Ösztöndíjának vagy segélydíjának cime, összege, kelte és száma: —

Kelt Beregszászban, 1912. évi június hó 29-én.

[illegible] igazgató.

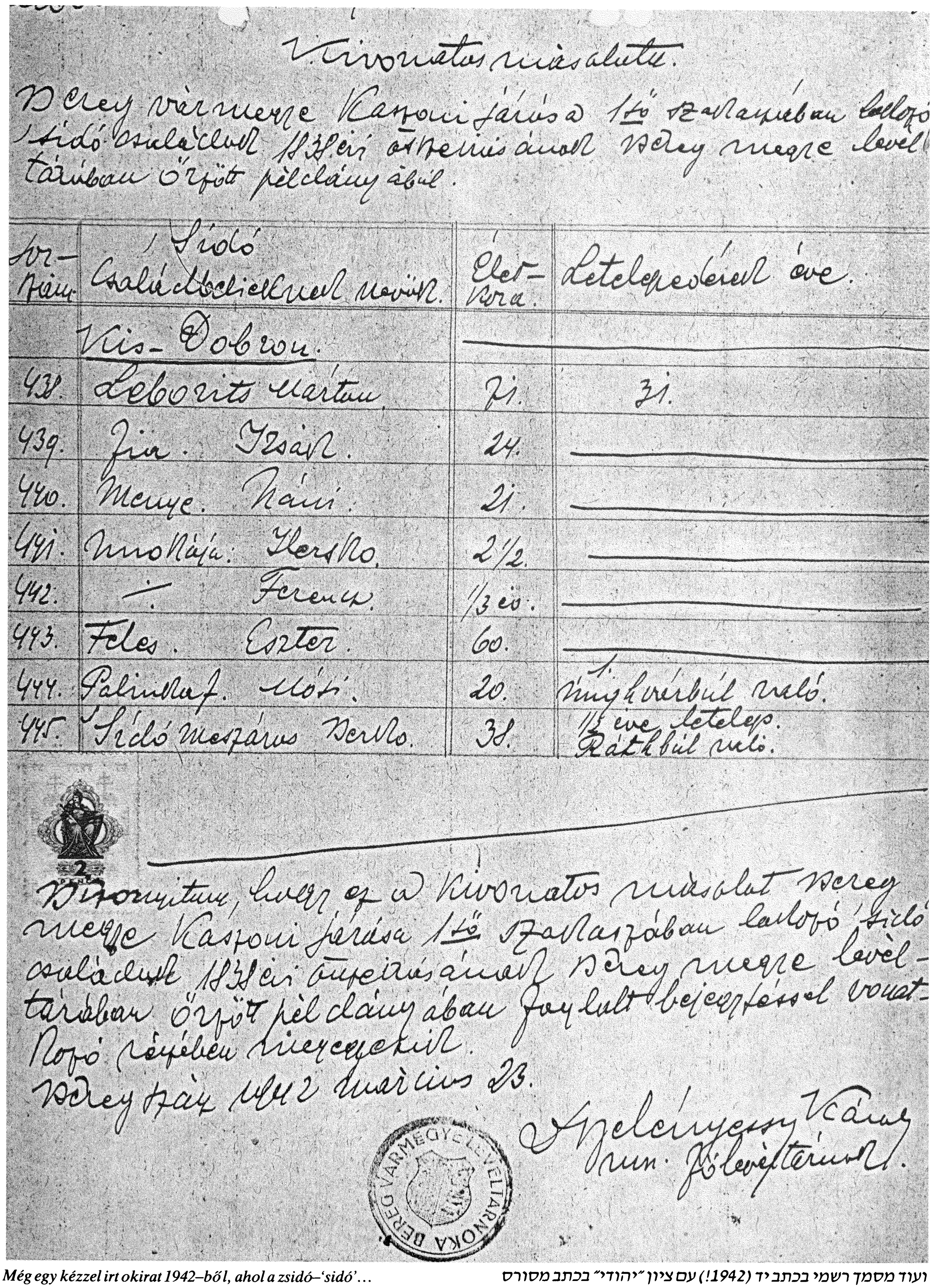
I. BEREGSZÁSZI M. KIR. ÁLLAMI FŐGYMNASIUM IGAZGATÓSÁGA

Roth[illegible] osztályfőnök.

תעודה מכתה ד׳ בגימנסיה משנת 1912 (דפוס ״הלדש״)

Gimnáziumi bizonyitvány 1912–ből ('Haladás' nyomda)

School report of the 'gymnasium' (high school) from 1912

Kivonatos másolata.

Bereg vármegye Kaszoni járása 1-ső szakaszában lakozó sidó családok 1848-évi összeírásának Bereg megye levéltárában őrzött példányából.

Sorszám	Sidó családfőnek és tagjainak nevük	Életkora	Letelepedésüknek éve.
	Kis-Dobron.		—
438.	Lebovits Márton.	71.	31.
439.	Fia. Izsák.	24.	—
440.	Menye. Náni.	21.	—
441.	Unokája: Herskó.	2½.	—
442.	" Ferencz.	1/3 év.	—
443.	Feles. Eszter.	60.	—
444.	Palinkaf. Mózsi.	20.	Ungvárbul való.
445.	Sidó mészáros Berkó.	38.	1/3 éve letelep. Rátkbul való.

Bizonyitom, hogy ez a kivonatos másolat Bereg megye Kaszoni járása 1-ső szakaszában lakozó sidó családok 1848-évi összeírásának Bereg megye levéltárában őrzött példányában foglalt bejegyzéssel vonatkozó részében megegyezik.

Beregszász 1942 március 23.

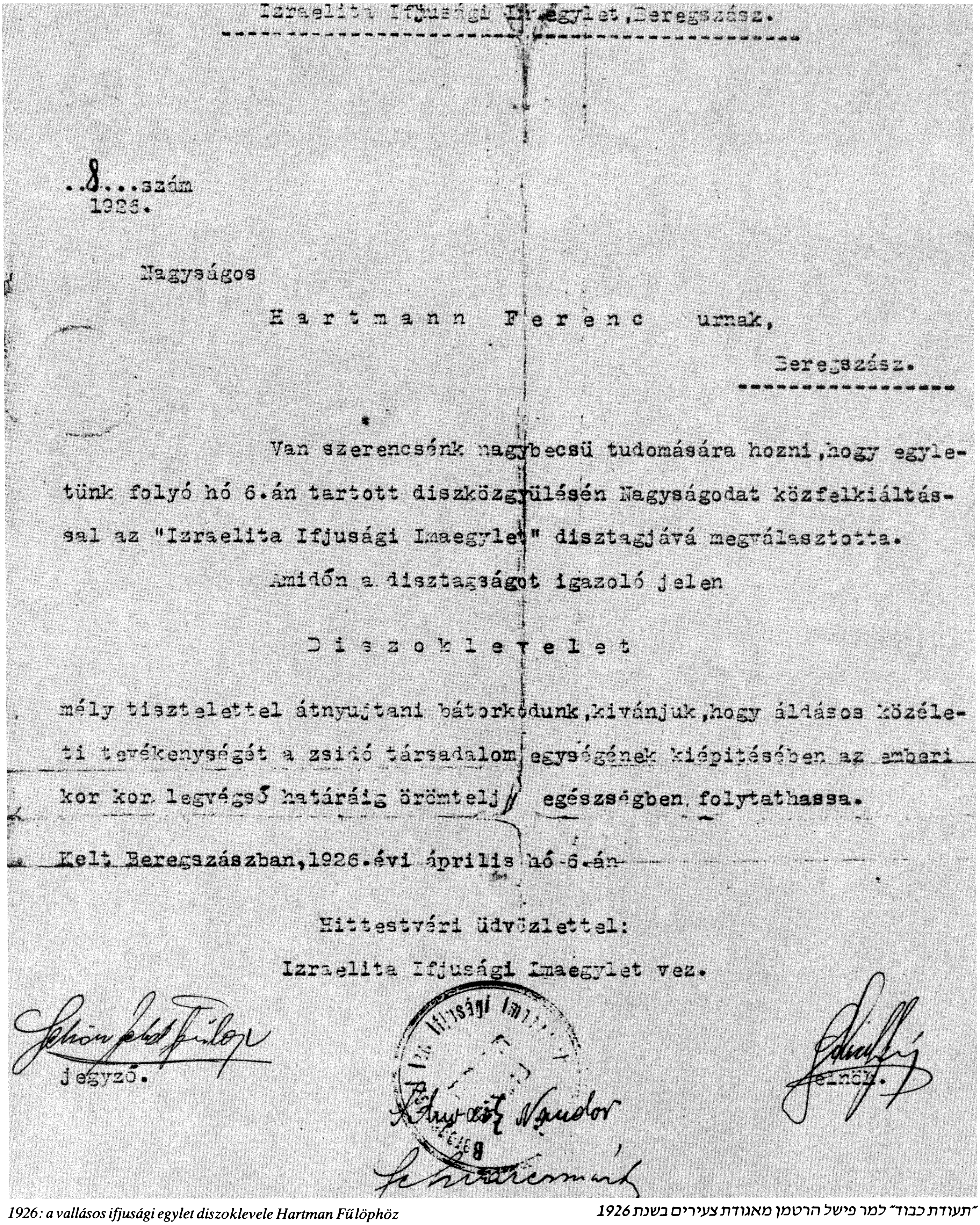
[illegible] Károly
vm. főlevéltárnok.

BEREG VÁRMEGYE LEVÉLTÁRNOKA

Még egy kézzel irt okirat 1942–ből, ahol a zsidó–'sidó'…

ועוד מסמך רשמי בכתב יד (1942!) עם ציון "יהודי" בכתב מסורס

Another handwritten document (1942); 'Jew' written with spelling mistake

Izraelita Ifjusági Imaegylet, Beregszász.

..8...szám
1926.

Nagyságos

Hartmann Ferènc urnak,

Beregszász.

Van szerencsénk nagybecsü tudomására hozni, hogy egyletünk folyó hó 6.án tartott diszközgyülésén Nagyságodat közfelkiáltással az "Izraelita Ifjusági Imaegylet" disztagjává megválasztotta.

Amidőn a disztagságot igazoló jelen

Diszoklevelet

mély tisztelettel átnyujtani bátorkodunk, kivánjuk, hogy áldásos közéleti tevékenységét a zsidó társadalom egységének kiépitésében az emberi kor legvégső határáig örömteljes egészségben folytathassa.

Kelt Beregszászban, 1926. évi április hó 6.án

Hittestvéri üdvözlettel:

Izraelita Ifjusági Imaegylet vez.

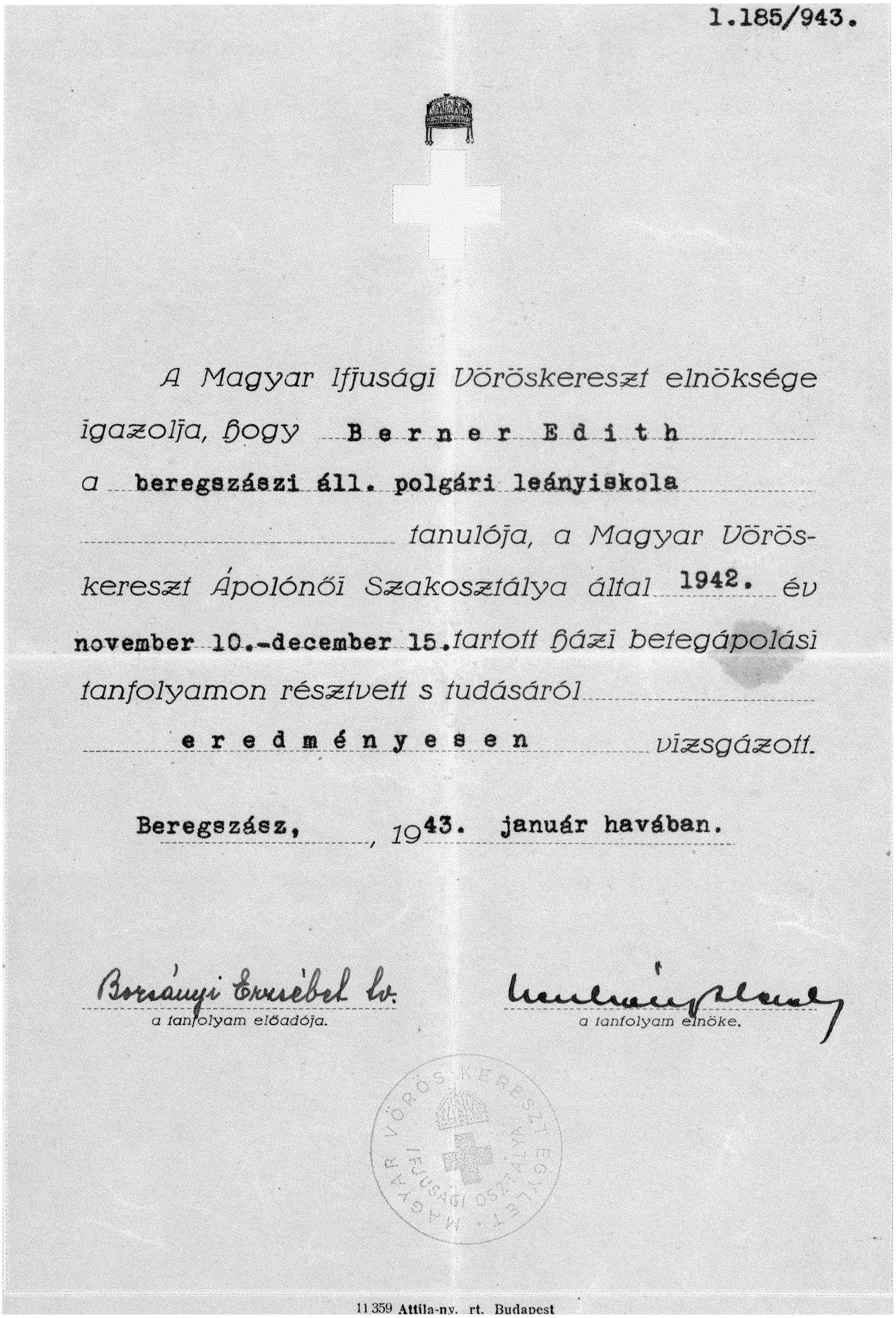
jegyző.

elnök.

1926: a vallásos ifjusági egylet diszoklevele Hartman Fűlöphöz

״תעודת כבוד״ למר פישל הרטמן מאגודת צעירים בשנת 1926

1926: Certificate of Honour from Jouth Organisation to Mr. Fülöp Hartman

1.185/943.

A Magyar Ifjusági Vöröskereszt elnöksége

igazolja, hogy B e r n e r E d i t h

a beregszászi áll. polgári leányiskola

tanulója, a Magyar Vörös-

kereszt Ápolónői Szakosztálya által 1942. év

november 10.-december 15. tartott házi betegápolási

tanfolyamon résztvett s tudásáról

e r e d m é n y e s e n vizsgázott.

Beregszász, 1943. január havában.

a tanfolyam előadója. a tanfolyam elnöke.

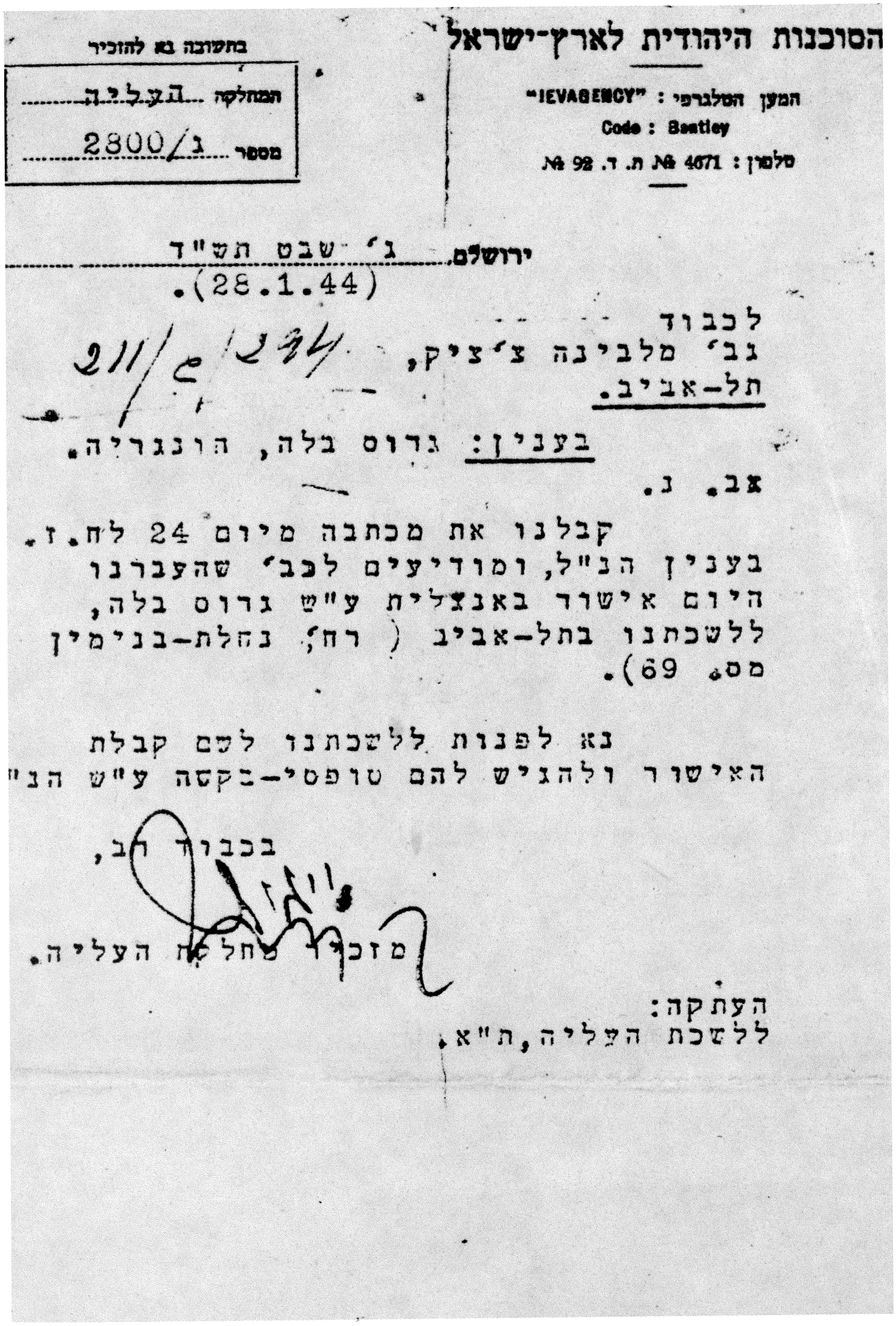
MAGYAR VÖRÖS-KERESZT EGYLET · IFJUSÁGI OSZTÁLYA ·

11 359 Attila-ny. rt. Budapest

1942–ben a Vöröskereszt még eltürt zsidóönkénteseket

בצלב האדום בשנת 1942 עוד קבלו מתנדבות יהודיות

In 1942 the Red Cross still tolerated Jewish volunteers

הסוכנות היהודית לארץ-ישראל

המען הטלגרפי: "JEVAGENCY"
Code: Bentley
טלפון: № 4071 ת. ד. № 92

בתשובה בא להזכיר
המחלקה ...העליה...
מספר ...ג/2800...

ירושלם. ג' שבט תש"ד
(28.1.44).

לכבוד
גב' מלבינה צ'ציק,
תל-אביב.

בענין: גרוס בלה, הונגריה.

אב. נ.

קבלנו את מכתבה מיום 24 לח.ז. בענין הנ"ל, ומודיעים לכב' שהעברנו היום אישור באנגלית ע"ש גרוס בלה, ללשכתנו בתל-אביב (רח' נחלת-בנימין מס. 69).

נא לפנות ללשכתנו לשם קבלת האישור ולהגיש להם טופסי-בקשה ע"ש הנ"

בכבוד רב,

מזכיר מחלקת העליה.

העתקה:
ללשכת העליה, ת"א.

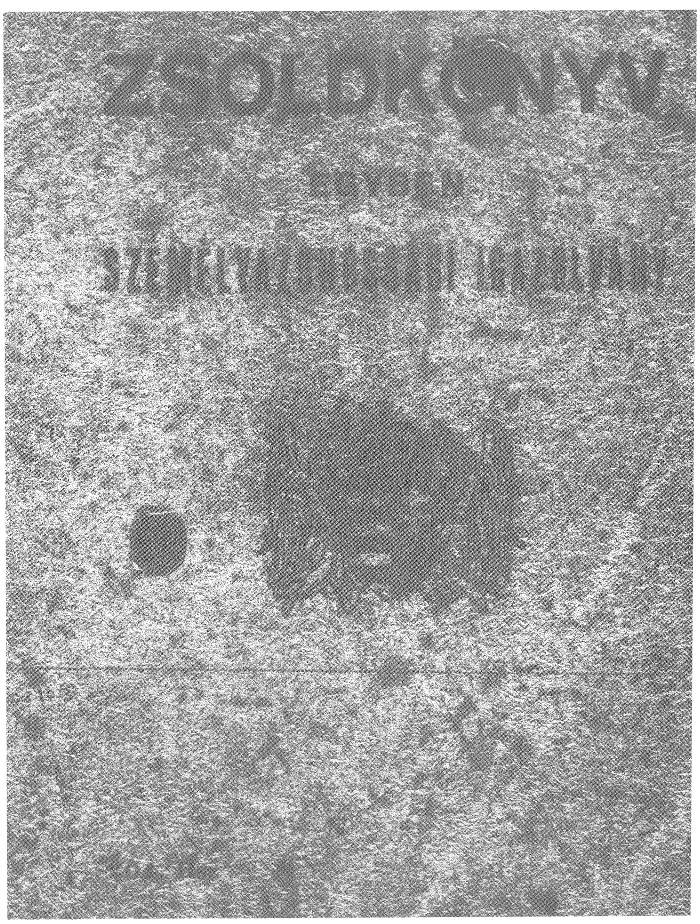
Még egy sikerületlen kisérlet 1944–ben Grosz Béla megmentésére — *עוד נסיון להציל את בלה גרוס ב–1944 – שלא הצליח*

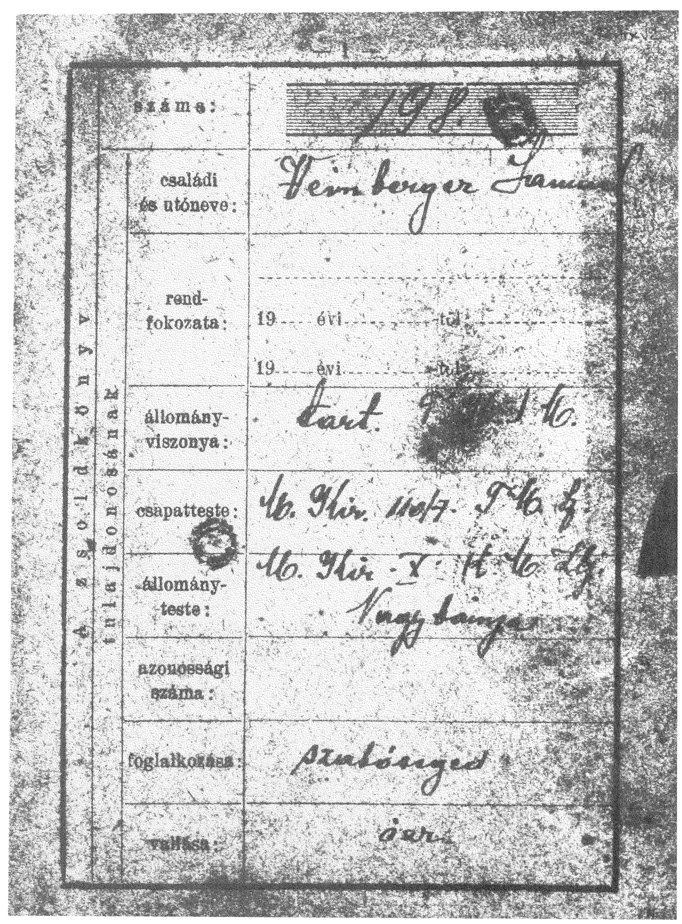
Another unsuccessful attempt in 1944 to save the life of Béla Grosz

פנקס תשלומים לחייל יהודי בפלוגות העבודה מ-1943

Zsidó munkaszolgálatos zsoldkönyve 1943–ból

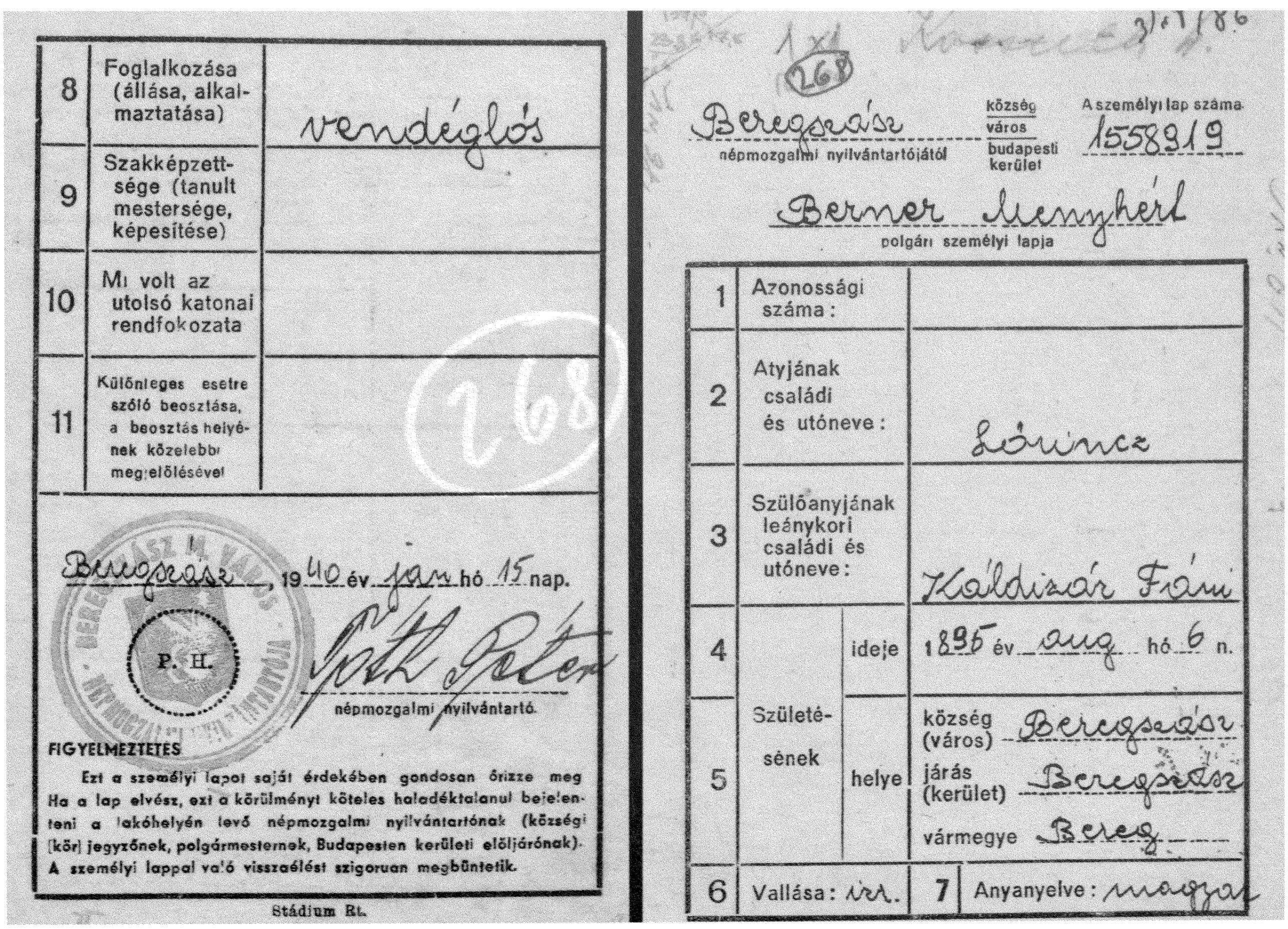
Jewish forced-labour-battalion member's pay book

ZSOLDKÖNYV
EGYBEN
SZEMÉLYAZONOSSÁGI IGAZOLVÁNY

A zsoldkönyv tulajdonosának

száma:
családi és utóneve:
rend-fokozata: 19.... évi .... tól
19.... évi ....
állomány-viszonya:
csapatteste:
állomány-teste:
azonossági száma:
foglalkozása:
vallása:

Polgári nyilvántartólap 1940–ből *Page from official public register (1940)* *כרטסת אישית לאזרחים משנת 1940*

8	Foglalkozása (állása, alkalmaztatása)	vendéglős
9	Szakképzettsége (tanult mestersége, képesítése)	
10	Mi volt az utolsó katonai rendfokozata	
11	Különleges esetre szóló beosztása, a beosztás helyének közelebbi megjelölésével	

Beregszász, 19 40 év jan hó 15 nap.

P. H.

Tóth Péter
népmozgalmi nyilvántartó.

FIGYELMEZTETES

Ezt a személyi lapot saját érdekében gondosan őrizze meg. Ha a lap elvész, ezt a körülményt köteles haladéktalanul bejelenteni a lakóhelyén levő népmozgalmi nyilvántartónak (községi [kör] jegyzőnek, polgármesternek, Budapesten kerületi elöljárónak). A személyi lappal való visszaélést szigoruan megbünteti.

Stádium Rt.

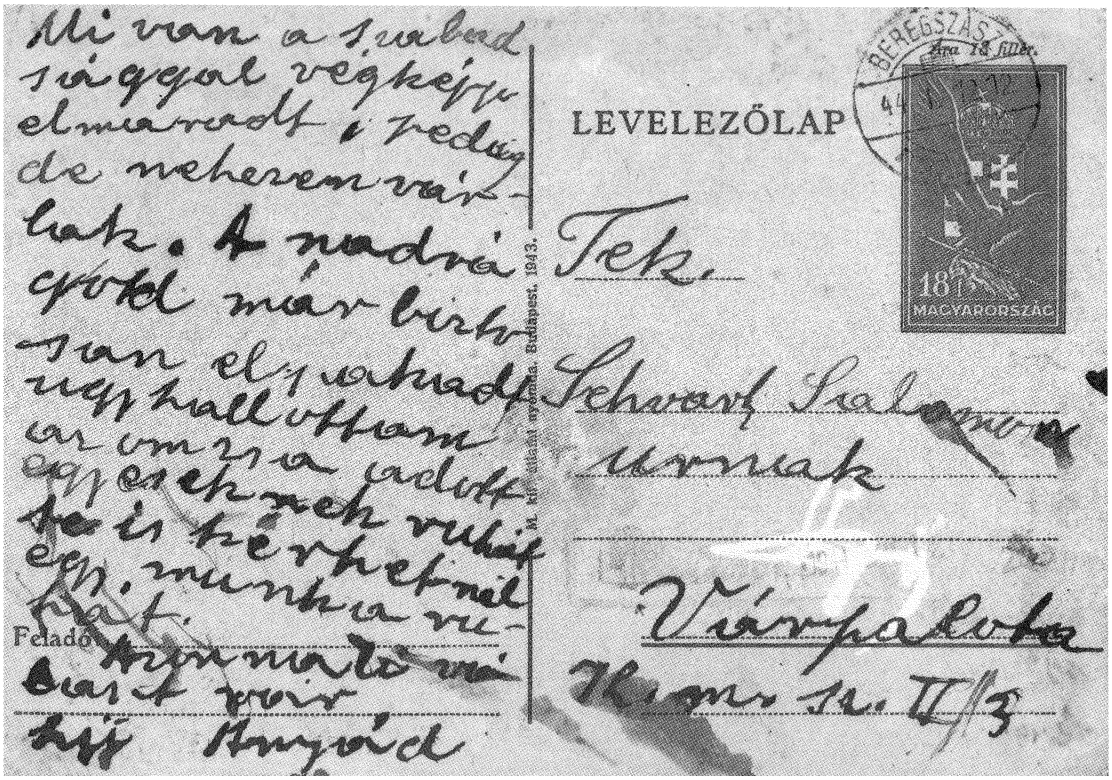
268

Beregszász község / város / budapesti kerület népmozgalmi nyilvántartójától

A személyi lap száma 1558919

Berner Menyhért
polgári személyi lapja

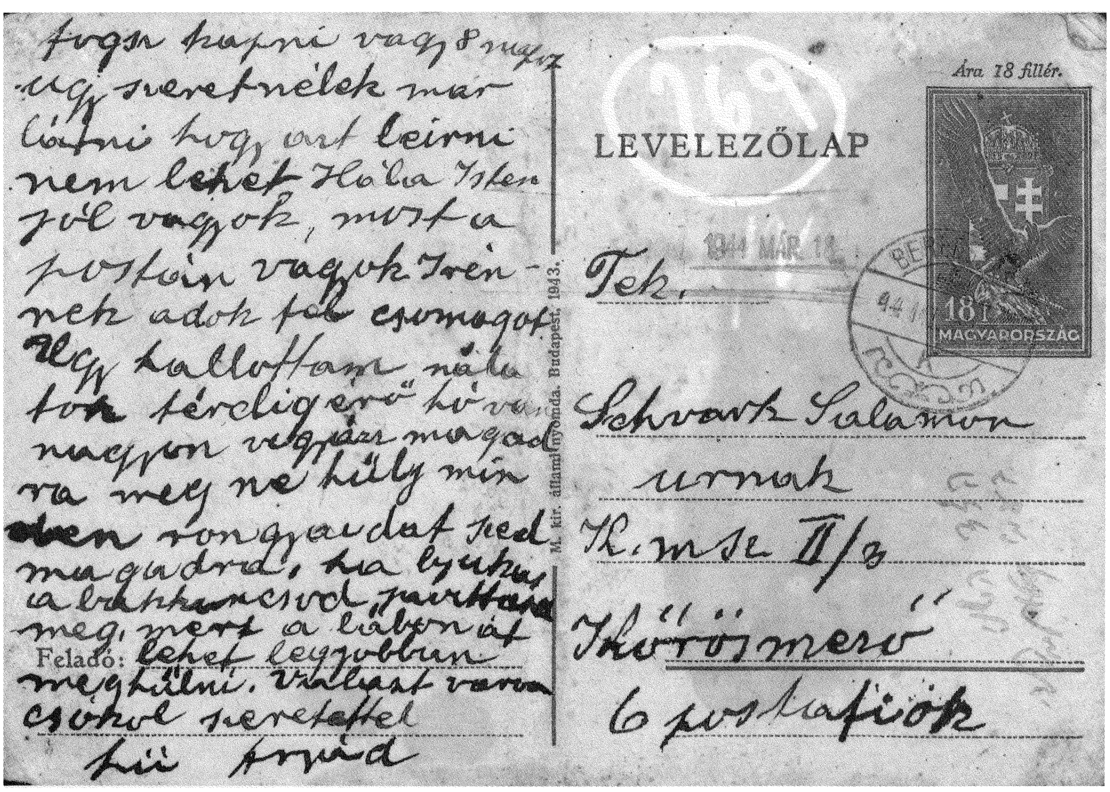
1	Azonossági száma:		
2	Atyjának családi és utóneve:		Lőrincz
3	Szülőanyjának leánykori családi és utóneve:		Káldizár Fáni
4	Születésének	ideje	1895 év aug hó 6 n.
5		helye	község (város) Beregszász járás (kerület) Beregszász vármegye Bereg
6	Vallása: izr.	7	Anyanyelve: magyar

2 גלויות מאם יהודיה לבנה במחנה עבודה (1944)

A munkaszolgálatos a zsidó mama lapjait mentette meg 1944–ből

Two postcards from a Jewish mother to her son in a forcer labour battalion

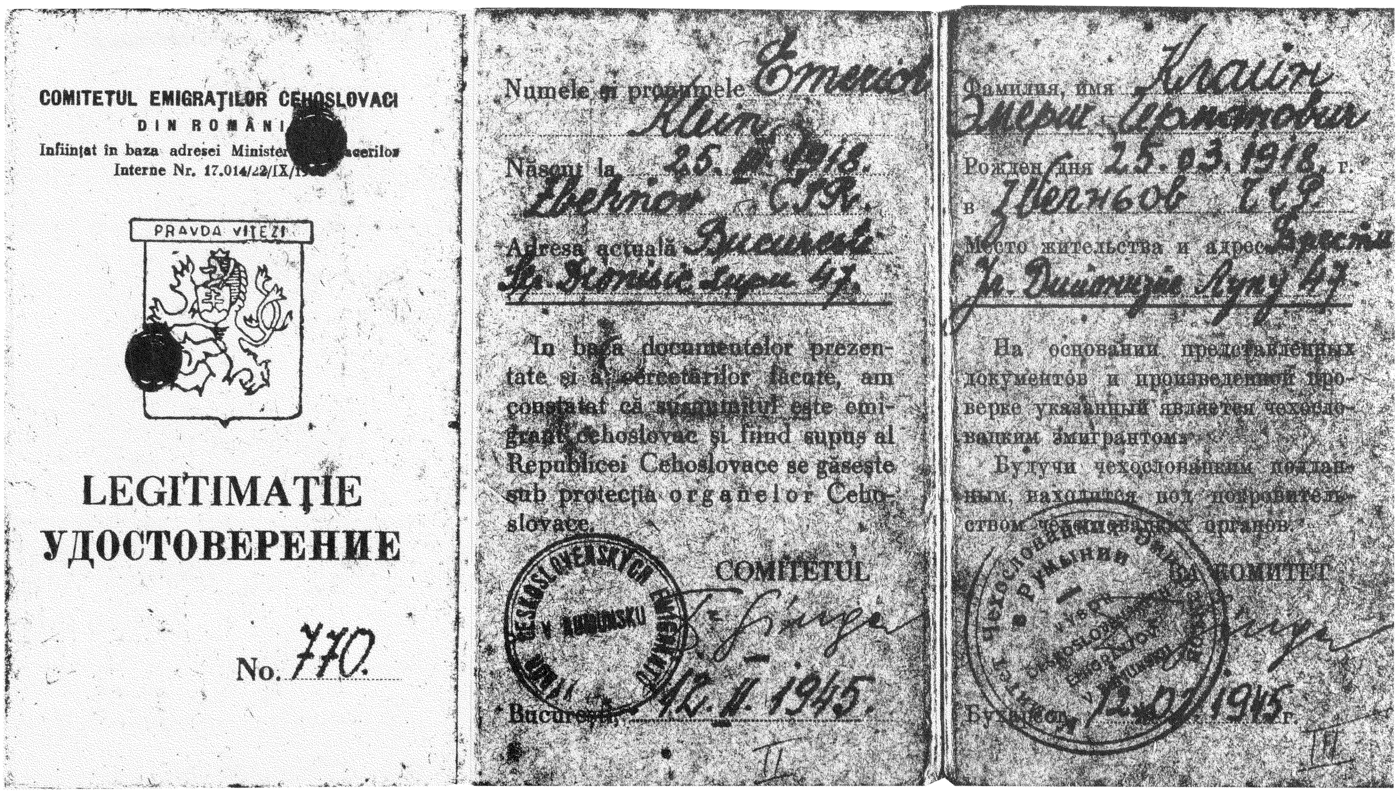

TÁBORI POSTAI LEVELEZŐLAP
Hivatalos feljegyzések:
A feladó
neve:
rendfokozata:
A tábori posta
Cím:
Magyarország jövő békessége és felvirágzása — a szovjetoroszországi harcmezőkön dől el!
A felvevő hivatal kelet-bélyegzője
BEREGSZÁSZ
44 IV. 27 20
M. kir. állami nyomda. Budapest, 1943.
A feladó
neve: Klein Ármin
foglalkozása:
Cím: Klein Imre
A tábori posta száma: Z 203.

lefedezésre. Azonban — ezt is gyakran hangoztattuk — egy ilyen abszolut önkéntességre alapozott és (aránylag) nagyméretü kezdeményezésnél csak közeli és távoli barátainkra szamíthattunk és kinyomtuk azt, ami volt... Elvégre is a főcél, ami szemeink előtt lebegett: a fényképek. Véleményünk szerint még ez a kismennyiségü okirat-gyüjtemény, amelyet itt bemutatunk — sokat mond a keveseknek és nem keveset soknak közülünk.

A romániai csehszlovák emigránsok központját beregszásziak vezették

הוועד של פליטי צ'.ס.ר. ברומניה – נוהל ע"י אנשי ברהובו

'Committee of Czechoslovakian refugees in Romania, run by Berehovo – people

COMITETUL EMIGRAŢILOR CEHOSLOVACI
DIN ROMÂNIA
Infiinţat în baza adresei Minister... ...acerilor Interne Nr. 17.014/22/IX/19..

PRAVDA VÍTĚZÍ

LEGITIMAŢIE
УДОСТОВЕРЕНИЕ

No. 770.

Numele şi pronumele Emerich Klein
Născut la 25. III. 1918.
Adresa actuală Bucureşti

In baza documentelor prezentate şi a cercetărilor făcute, am constatat că susnumitul este emigrant cehoslovac şi fiind supus al Republicei Cehoslovace se găseşte sub protecţia organelor Cehoslovace.

COMITETUL

Bucureşti, 12. II. 1945.

II

Фамилия, имя
Рожден дня 25. 03. 1918 г.
в
Место жительства и адрес

На основании представленных документов и произведенной проверке указанный является чехословацким эмигрантом.

Будучи чехословацким подданным, находится под покровительством чехословацких органов.

КОМИТЕТ

Бухарест 12. 02. 1945 г.

III

Beregszász megyei város polgármestere.

8631 /1944.K.szám. Tárgy: Balder Béla

részére lakás kiutalás.

V é g h a t á r o z a t:

A 6740/1941.M.E.sz.rendelet 6.§.-ának 4.pontja és az 590/1942.M.E. sz.rendelet 12.§.-ának 2.pontja alapján a Klein Ármin tulajdonát képező Széchenyi utca 25. hsz.alatti lakóházban levő három szobából és mellékhelyiségből álló lakást hatóságilag igénybeveszem és azt Balder Béla magántisztviselő részére utalom ki.

A lakás bérét az 5777/1941.M.E.sz.rendelet 1.§.-ának és az 590/1942.M.E.sz.rendelet 1.§.-a értelmében a 100/1943.M.E.sz,rendelet 8.§.-a alapján - havi 40.- pengőben állapitom meg, egyebekben a tulajdonos és az általam bérlőként kijelölt személy közötti jogviszonyra az általános bérleti szabályok az irányadók.

Indokolás:

A lakás a zsidó tulajdonos hatósági kiköltöztetésével üresedett meg s minthogy folyamodó közvetlenül házasságkötése előtt áll s lakása egyáltalán nincs, - kiutalás iránti kérelmét teljesitettem.

Ezen véghatározatom ellen a kézbesitést követő naptól számitott 15 napon belül hivatalomnál benyujtható, de Beregvármegye alispánjához intézendő felebbezéssel lehet élni, a lakó személyének kijelölése ellen azonban jogorvoslatnak helye nincs.

Erről értesitem:

Balder Béla Lónyai u.8.

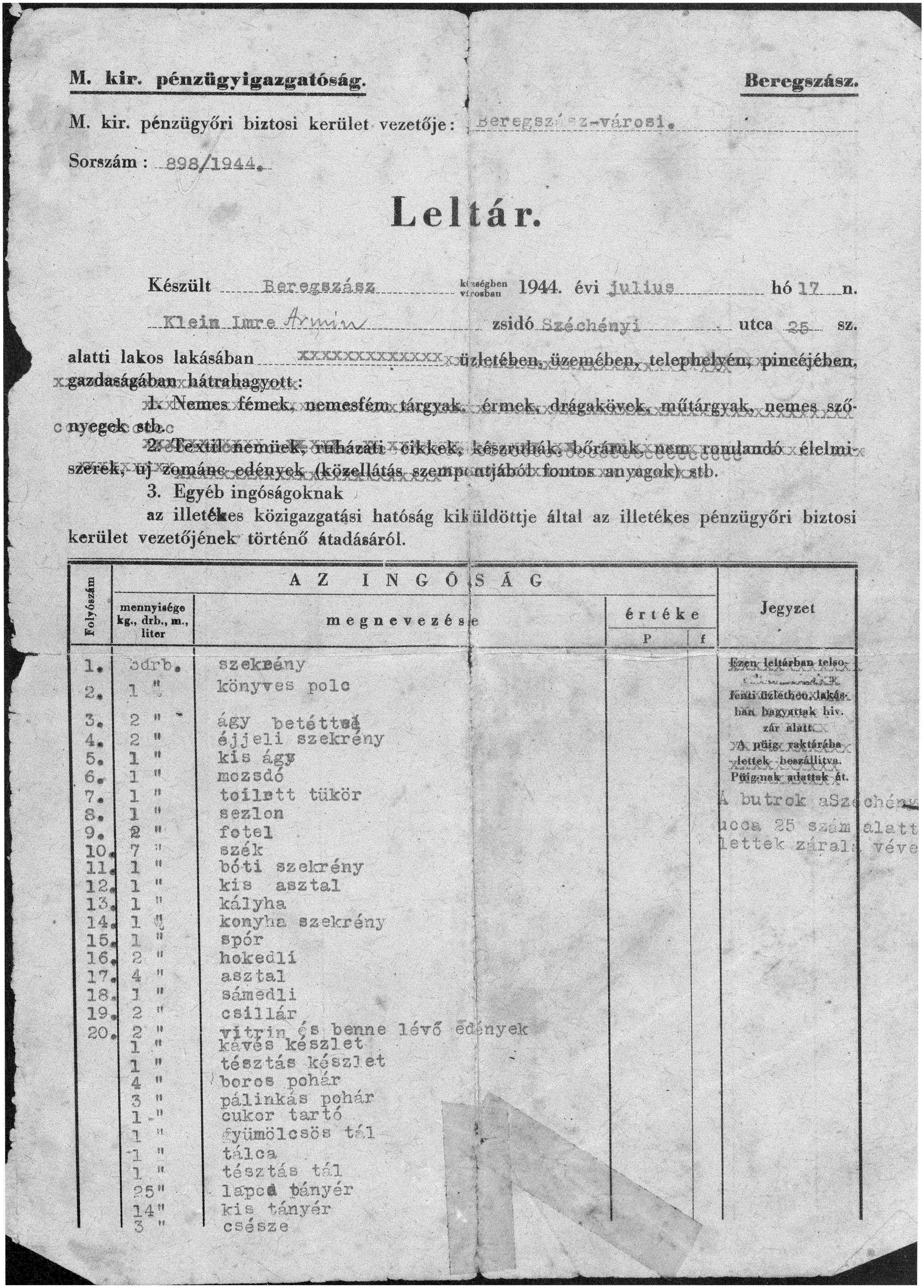
1./ Bakai Imre gondnok, Széchenyi u.80.

2./

3./ a M.Kir.Pénzügyőri Biztosi Kerület Vezetője 2

Beregszász,1944 julius hó 19.-én.

polgármester

M. kir. pénzügyigazgatóság. **Beregszász.**

M. kir. pénzügyőri biztosi kerület vezetője: Beregszász-városi.

Sorszám : 898/1944.

Leltár.

Készült Beregszász községben / városban 1944. évi julius hó 17 n.

Klein Imre Armin zsidó Széchényi utca 25 sz.

alatti lakos lakásában xxxxxxxxxxxxxx ~~üzletében, üzemében, telephelyén, pincéjében, gazdaságában~~ hátrahagyott :

~~1. Nemes fémek, nemesfém tárgyak, érmek, drágakövek, műtárgyak, nemes szőnyegek stb.~~

~~2. Textil neműek, ruházati cikkek, készruhák, bőráruk, nem romlandó élelmiszerek, uj zománc edények (közellátás szempontjából fontos anyagok) stb.~~

3. Egyéb ingóságoknak

az illetékes közigazgatási hatóság kiküldöttje által az illetékes pénzügyőri biztosi kerület vezetőjének történő átadásáról.

Folyószám	AZ INGÓSÁG mennyisége kg., drb., m., liter	megnevezése	értéke P	f	Jegyzet
1.	3drb.	szekrény			~~Ezen leltárban felsorolt ingóságok~~ fenti ~~üzletben,~~ lakásban hagyattak hiv. zár alatt. ~~A püig. raktárába lettek beszállitva. Püig-nek adattak át.~~
2.	1 "	könyves polc			
3.	2 "	ágy betéttel			
4.	2 "	éjjeli szekrény			
5.	1 "	kis ágy			
6.	1 "	mozsdó			
7.	1 "	toilett tükör			A butrok a Széchényi
8.	1 "	sezlon			
9.	2 "	fotel			ucca 25 szám alatt
10.	7 "	szék			lettek zárala véve
11.	1 "	bóti szekrény			
12.	1 "	kis asztal			
13.	1 "	kályha			
14.	1 "	konyha szekrény			
15.	1 "	spór			
16.	2 "	hokedli			
17.	4 "	asztal			
18.	1 "	sámedli			
19.	2 "	csillár			
20.	2 "	vitrin és benne lévő edények			
	1 "	kávés készlet			
	1 "	tésztás készlet			
	4 "	boros pohár			
	3 "	pálinkás pohár			
	1 "	cukor tartó			
	1 "	gyümölcsös tál			
	1 "	tálca			
	1 "	tésztás tál			
	25"	lapos tányér			
	14"	kis tányér			
	3 "	csésze			

Förabbink R' Slomo Szofer-Schreiber leveleiből *Letters of Chief Rabbi Shlomo Soffer-Schreiber* ממכתביו של הרב ר' שלמה סופר־שרייבר ז"ל

Klein Jenő	הב' יעקב ישראל בר' אליהו צבי	Kesztenbaum Jakab	ר' יעקב אברהם בר' בצלאל יונה
Friedmann Samu	הב' שמואל אליהו בר' ליפא צבי	Kesztenbaum Jenő	ר' יעקב בר' שמואל צבי
Krebsz Béla	הב' פנחס בר' פביה	Slomovits Mózes	ר' משה זאב בר' גבריאל
Jakubovits Gyula	הב' יהודה בר' שלום	Friedmann József	ר' יוסף בנימין בר' צבי דב
Klein Móric	הב' משה אהרן בר' מרדכי	Beregi Zsigmond	ר' יהושע בר' חיים
Reuter Ignác	הב' יצחק בר' יוסף	Molnár Ernő	ר' צבי בר' אשר זליג
Gottlieb Hermann	הב' צבי בר' יעקב	Weisz Herman	ר' צבי בר' מנשה הכהן
Grünstein Salamon	הב' שלמה בר' יעקב קאפפל	Friedman Ignác	ר' יצחק בר' זליג
Herskovits Lajos	הב' לייב בר' יצחק	Lőwenwirth Mózes	ר' משה שמשון בר' אליהו
Kroh Márton	הב' מרדכי בר' אליהו	Kaufmann József	ר' אברהם יוסף בר' משה יצחק
Altberger Bertalan	הב' דב בר' יצחק צבי	Herskó Bernáth	ר' חיים דב בר' מאיר זאב
Singer Móric	הב' משה בר' אליהו	Guttman Mór	ר' משה מאיר בר' שמואל
Gelbermann Jakab	הב' יעקב בר' יששכר	Glász Zsigmond	ר' זכריה בר' שמואל
Katz Bernát	הב' דב בר' זלמן הכהן	Hermel Lajos	ר' מרדכי יהודה בר' מאיר
Klein Samu	הב'שמואל בר' ניסן צבי	Dr. Kálmán Miklós	הב' מרדכי דוד בר' יעקב הכהן
Herskovits Izidor	הב' ישראל דב בר' אברהם יצחק	Kroh Ármin	הב' צבי בר' יעקב
Mermelstein Vilmos	הב' זאב בר' יוסף	Spitz Ignác	הב' יצחק אייזיק בר' חיים יוסף
Semler Ignác	הב' יצחק בר' ישראל	Egyes Dezső	הב' דוד בר' יצחק
Schön Izidor	הב' ישראל בר' יהודה זאב	Hartmann Ignác	הב' יצחק אייזיק בר' יוסף צבי
Weisz Jenő	הב' יעקב בר' אליעזר	Rozenfeld Lajos	הב' אליעזר בר' מנחם
Weisz Miklós	הב' משה בר' אליעזר	Gelbermann Simon	הב' שמעון בר' יעקב
Simon Adolf	הב' אברהם בר' צבי	Krauthammer Fülöp	הב' שרגא פייבל בר' ישראל משה
Wachtenheim Márton	הב' מרדכי בר' קלונימוס	Friedmann Ignác	הב' נתן בר' צבי יצחק

OKIRAT—TÖREDÉKEK

Nem emelhettük ki különösebben az album e részét. A különféle iratok, amelyeket sikerült "mozgósítani" és kinyomatni, részben a véletlen következtében kerültek hozzánk, másrészt a közélet különféle ágaiból jönnek és nem is kiséreltük meg a "szent egyensúlyozást" keresni, amely országunkban minden vitátkeltő tárgyat jellemez. Nem voltak nézeteltérések az okiratok fontosságáról, amelyek minden irott anyagot kiegészítenek. Még technikailag se választhattuk a jobb és "érdekesebb" anyagot, mert nem voltak ilyenek.

Gyakran említettük, hogy *történelem*, vagy tanulmány tudományos alapot és anyagot követel. A mi esetünkben nincs szó se történelemről, se tanulmányról, mert ideális okiratokat nem kaptunk és ha azok léteznek, részünkre elérhetetlenek. Igy csak arra hivatkozhatunk, hogy az albumban megjelenő *összes képek a legautentikusabb okiratok!*

A beregszászi hitközségnek volt egy levéltára. Azt nem vehettük igénybe, hiszen azt se tudjuk megmaradtak-e a hitközség épületének padlásán a papirok-iratok a vészkorszak után? Az uj uralom még a templomot is a mult "irattárába" helyezte.

Az a kevés anyag, amit barátainktól kaptunk, amit ők a közösség szempontjából fontosnak találtak, nem tükrözi vissza a multat pontosan. Még részben sem. Mégis kinyomattunk néhány személyi bizonyítványt-igazolványt, amelyek véleményünk szerint a korszakot jellemzik és ugy véljük, hogy helyesen cselekedtünk néhány szerény "okirat" kinyomásával, amelyek talán emlékeztetni fogják a világon szétszórtan élő barátainkat, hogy mit mulasztottak és mit mulasztottunk el! Sajnos, az a benyomásunk, hogy ebben a tárgyban i s igazunk van.

Nem érdeklődtünk általános jellegü iratok iránt, amelyeknek a hitközséghez és tagjaihoz semmi közük. A körlevelekben autentikus papirokat kértünk és mit kaptunk? Elismervényeket KKL-adományokról, bejegyzéseket a "Jad Vashem"-be; iskolai bizonyítványokat, állampolgársági okmányokat, stb. Ezek a papirok (illetőség, himlőelleni oltási igazolvány, stb.) nem zsidójellegü okiratok. Viszont a munkatábori kimeneteli-engedély, vagy szolgálati könyvecske — ezek határozottan a mi ügyünkhöz tartoznak.

A fenti okokból elnézést kérünk az ebben a fejezetben közzétett anyag mennyisége és minősege miatt. A tárgy határozottan méltó volt sokoldalúbb és gazdagabb

על רשימת קרבנות השואה

ה״יזכור״ כבר נכתב ב״ספר היזכור״ שלנו. שם מבקשים אנו לרכז את מרבית השמות של קרבנות השואה מקהילות בֶּרֶגסַס והסביבה. גרסנו כי באלבום המתאר את חיי קהילותינו בתקופה המכרעת ההיא חייבים להימצא גם השמות של בני משפחותינו שאינם עוד. ״ספר יזכור״ יש רק אחד, המקור, והוא יופקד באחד המוזיאונים בארץ לשמירת־עולם. ואילו האלבום הצנוע הזה ימצא מקום בביתם של יוצאי ברהובו והסביבה בכל העולם. וביום הזכרון הכללי, ימי חיסול הגטו (כ״ה — כ״ז — כ״ט באייר), יוכלו חברינו לדפדף ברשימת השמות המסיימת את הכרך, להיזכר בבני המשפחה, בידידים, בשכנים; להיזכר ולהעלות זכרונות; להדליק את נר הנשמה ולספר לבנים, לבנות ולנכדים שלנו, מה עבר על יהודים יקרים אלה, הנמצאים ברשימה ועל אלה שאת שמותיהם לא מצאנו. זו תהיה התפלה הכנה והחרישית מהלב וזה יהיה ה״יזכור״...

לשם התמצאות ברשימה הפשוטה אנו מוסיפים כאן מספר הערות והסברים, שמהם תוכלו לקבל לדעתנו את התשובות לכל שאלה אפשרית שתתעורר בהקשר לרשימה.

הרשימה ערוכה בסדר *א״ב׳ העברי*, אם גם ייתכנו סטיות קלות בסידור הפנימי.

השם העברי אינו מופיע ליד שם המשפחה בכל מקום, כי הוא לא נמסר לנו. את השם עצמו השתדלנו לכתוב בצורה נכונה ככל האפשר, ולא תמיד התחשבנו בכינויו של האדם.

מצויים *שמות זהים* די רבים של המשפחה ושם הפרטי גם יחד. בל יבלבל הדבר את הקורא, מדובר בשמות ממשפחות *שונות*.

לעתים נמסר לנו שם *אבי המשפחה בלבד*, ללא שם פרטי, או נכתב ״ורעיתו״ ללא שם הרעיה. השתדלנו להדפיס כל מה שנשלח, אך ייתכנו גם שיבושים קלים.

ייתכנו גם *כפילויות* והסיבות לכך פשוטות: בן משפחה רשם את שם הנפטרת הן במסגרת משפחתה המקורית והן בין בני משפחת בעלה. או כמה אנשים שונים שלחו שמות ברשימות חלקיות — מי בשם עברי ומי בשם לועזי. אחד שלח שמות משפחה שלמה, השני רק שם או שניים.

רק חלק מאנשי *הסביבה* מסר לנו שם *הכפר*, שבו התגורר הנפטר. לכן רשמנו את שם הכפר (בלועזית בלבד) רק בחלק מהמקרים. ברשימה אין כל הפרדה בין אנשי ברגסס והסביבה.

רשמנו ביחד את השמות של *כל משפחה* לחוד. אם לא מצאתם ברשימה בני משפחה ששמותיהם שלחתם, סימן שקיבלנו רשימה חלקית בלבד. (העדפנו כפילות על מחיקת שמות).

הכתב והכתיב: לא תמיד התחשבנו ברישום השם על־ידי ידידינו, ששלחו אותו אלינו. לקחנו לעצמנו את הזכות לתקן שגיאות או לרשום את השם (במיוחד בלועזית) כפי שמקובל בכל מקום. (דוגמאות רבות לכך, אך מיותר להביאן).

ועוד: קיבלנו שמות נשים עם ציון *שם המשפחה הקודמת*. רק אצל חלק משמשות אלו צירפנו בסוגריים גם את השם הקודם, וזאת בצד העברי בלבד.

בהדפסת השמות באותיות לועזיות השתמשנו *בכתיב ההונגרי*.

לפחות מחצית השמות של קרבנות השואה חסרה ברשימה זו. ניסינו ולא הצלחנו להשיג רשימה מעודכנת מהונגריה. מוסד ממשלתי חשוב, שהתענין גם במרכז הקהילות היהודיות שם, הבהיר לנו שאין רשימה כזאת בנמצא. אם נזכרתם *בשמות החסרים*, אנא שלחו מיד את הפרטים (שם משפחה, שם פרטי, בעברית ולועזית) לנציגות יוצאי עירנו בישראל, שהיא תדאג להוספת כל השמות ל״ספר היזכור״.

תחילה תכננו את הדפסת רשימת קדושי עירנו בצורה שתקל מאוד על הזיהוי המשפחתי. רצינו להוסיף שם האב, או שנת לידה, או מקצועו של ראש המשפחה. אבל המציאות טפחה על נסיוננו. רק אצל כ־20% מהשמות ניתן היה להשתמש בפרט אחיד נוסף. לכן העדפנו את הרשימה השמית המתפרסמת כאן, משפחות־משפחות. החריגים המעטים הם: תוספת שם משפחה קודם, שם הכפר (בלועזית בלבד), או תוספת המלים ״ומשפ׳״, ״וילדיה״, ״ורעיתו״. ואם השתמשנו במלים אלו, הרי בצד ההדפסה העברית בלבד.

אם תתקשו למצוא שם כלשהו, אנא קחו בחשבון: באות העברית א׳ מופיעות האותיות הלועזיות O, E, A באות פ׳ תמצאו את השמות בלועזית באותיות P, F וגם V. ועוד דוגמאות כאלה.

רק בעזרתכם, ידידים יקרים, נוכל להשלים את הרשימה ב״ספר היזכור״. כל מאמצינו ותפקידנו האחרון רוכזו במשימה זו — להנצחת בני קהילת ברהובו — ברגסס והסביבה. כל עוד חיים אנו וידידינו בישראל ובתפוצות, וכל עוד תצטרפו בלב שלם וברצון למאמץ משותף זה, יש סיכוי לסיים בכבוד את המפעל שמעטים יזמו ומעטים ביצעו.

רשימת קרבנות השואה מקהילות ברהובו־ברגסס והסביבה

אברהם
רבקה
אברהם
אלכסנדר
חיים

אברהם
שנדור
ארנו
גזה
רוזה

אגיאש
מרטין
גבי
ז׳וז׳י
רוז׳יקה

אדלמן
דוד־דז׳ו
גוסטב
פישטה
שרה (קאופמן)

אדלר
יעקב
רוז׳י
רחל

אדלר
רחל
בנימין
יהודה
יהושע
יחיאל־מיכאל
משה
ריבל

אדלר
שרה
גיטל
יוסף
ירחמיאל־יעקב
פרל
מרים

אהרנפלד
שיינדל
ארנו

אוברלנדר
שבתאי
הלן
וילמוש
חיים
יולן
מרצי
שמעון

אוברלנדר
שלמה
אסתר
ברוך
חנה
לייב

אופמן
קלמן
ינו
ינקה
מנגי

אייזדרפר
אליהו
חנה
קלמן

אייזיקוביץ
אליהו
יפה

אייזלר
מרדכי
יטה
פרל
רייזל

אייזנר
משה
אילנה
חוה

אייזנברג
אסתר
ברל

איז׳ק
אשר זליג
לנקה

איילנדר
פרץ
גיטל

איינצווייג
שרה־רייזל
ברנרד
ירחמיאל
קטו

איינציג
אליאש
יהודית
מטל
מיקלוש
שאול

איינציג
רחל
אליהו
שמואל

אילקוביץ
מלי
גיאורג
לסלו
מיקלוש

אינדיג
רוז׳י
אדולף
מור

איצקוביץ
אברהם־חיים
בלומה
בנימין
נלי
רייזל

איצקוביץ
איגנץ
אטל
אולגה
אילונה
פאולה
מוריץ
רגינה
אלכסנדר

איצקוביץ
אירן

איצקוביץ
אלימלך
שרה
בלה
מרים
יעקב
שמואל

איצקוביץ
טובה

איצקוביץ
אנטל
שמואל
איבויא
בוריש
יוסף

איצקוביץ
יוסף
וילמוש
אויגן
דורה
אוה
לדיסלב
(לזר)סוזי

איצקוביץ
יצחק
שרה
אלימלך
לאה
ברוניה
יעקב
דוד

איצקוביץ
שמואל
צביה
מנשה

אלטברגר
דוד
חיה

אלטברגר
ינו
אנדי

אלטמן
הרמן
ארנולד
הינדה

אלטמן
משה
יהודית
רבקה
ברכה־יטה
רייזה

אלוביץ
שנדור
קטו(פוץ)

אלטר
טובה

אלטר
יעקב
משה
יוסף
אוה

אלמן
סרנה
בלה

אלפנט
פני
אדולף
בלה
אלכסנדר
אימרה
יוסף

אלק
אנדרה ד״ר ומשפ׳
פישטה
פטר

אנגל
ברטה

אנגל
דז׳ו
גבי
שנדור
גרטה
גיורי
בלה
ארז׳י
קטו

אנגל
יוסף
פני
אברהם
אנה
ארוין
קרול
ויקטור
מנחם
מיקלוש
אילונה
לואיזה

אנגל
יצחק
מרגיט
מגדה
אימרה

אנגל
שנדור
גוטי
יוצי

אסטרייכר
שמואל־יוסף

אקרמן
דוד
שלום
שיינדל

אקרמן
דוד
שמואל
אסתר
צביה

אקרסמן
ליוש
קטו

אקשטיין
שרה
מנוש
משה
אלכסנדר
ברל

ארדאי ד״ר
ורעיתו

ארוש
רייזל

ארנפלד
בלה
פרל

ארנפלד
רגינה

באומן
יוסף
רחל
אנדור
אדית

בורכוביץ
יעקב

בורוש
הרמן
פני

בורנשטיין
אדולף
נלי
ארנסט
רוז׳י
יהודית

בימבי
אהרן
שנדור

בימבי
לורה
לסלו

בימבי
מגדה

בימבי
משה
פרל
רוז׳י
חוה

בימבי
רבקה
הרמן
חנה

בימבי
פירושקה

בלאו
אריה
יונה־טאובה

בלאו
הינדה

בלאו
וילמוש־בנימין
מלכה
הניה
חנה

בלאו
ישראל

בלאו
יהודה־זונדל
מלכה

בלום
גב׳ אדולף

בלום
מרטין ומשפ׳

בלומנטל
דוד
צבי
שרה לאה
עזריאל
יואל

בלייר
אסתר
אריה
אגנש

בלייר
גיטל
ברכה
אסתר
לייב

בלייר
דזידר
רגינה
אויגן
מיכאל
רלי
גיזלה
דוד

בלייר
יצחק

בלייר
(מנדל) פאולה
ארפד
בלה
מיקלוש

בלייר
שנדור
גיאורג

בם
ארטור
וילמוש

בם־סלשי
שרה

בצ׳קי
אדית
אלכסנדר

בצ׳קי
יעקב
ברטה
מיכאל
אירן

בק
רבקה
שמחה
מרדכי

בראון
אוה
יולן
רוזה
עליזה
מרגיט

בראון
בנדי
גזה

בראון
דוד
מרים
שמואל
אטל
אנדור
אילונה
איזידור
אנטוניה
יצחק
מרגיט
יעקב
פרידה
אלברט
עמליה
צבי

בראון
משה
פסיה
בנימין
צבי
דוד
אידה

בראונשטיין
זולי
אסתר
חיים

בראונשטיין
יהושע
הניה־פרל
זאב
דוד

ברגמן
אפרים
חיה
דב

ברגלס
יצחק ורעיתו
ברקו
הרש
לייב
שלמה

ברגר
אריה
מרדכי־יהודה

ברגר
דב
רייזל
דוד

ברגר
דוד

ברגר
זליג
מלכה
שמואל

ברגר
זליג
משה

ברגר
חוה
לייב

ברגר
יהודה
בטי
רוז׳י

ברגר
יוסף
מרים
יואל
חוה

ברגר
יהושע
פרידה
לאה
שרה־פייגה
גולדה

ברגר
נתן־יהודה
חיה
משה
ח״ים
גיולה

ברגי
האם
פישטה
מרצ׳ה

ברויאר
קטו

ברומר
גזה

ברומר
נגדור

ברומר
משה
נחה
שרה
הניה
משה
רוסקו
אפרים
פרץ

ברטה
אימרה
לנקה
מיקלוש
יולן

ברמן
אלק
גבריאל

ברמן
ארמין
ארנו
ינו
יוסף
מנו
שנדור

ברנר
אירן

ברנר
בת־שבע
רבקה

ברנר
חנה
יעקב
מלכה
גיטה
אביש
שרה
פסי

ברנר
מיקי

ברנר
מנחם
משה

ברנר
משה
אלימלך
זונדל
אייזיק
פייגה
הנצ׳י

ברנר
פפי
מרדכי

ברקו
חנה
אסתר
מרדכי
שמואל
יואל
לאה
מרדכי־צבי

ברקו
יצחק־יעקב
יהודית
מינדל
אברהם
שרה

ברקוביץ
אברהם
רוזה
רבקה
קטי
בז׳י
זאב
הרמינה־חיה
מריקה

ברקוביץ
אסתר

ברקוביץ
בת
אסתר
מאיר
לאה
מאיר
פסיה
יהודה
חנה
פנחס
מלוין

ברקוביץ
ויטה
אסתר
ישעיה
דב
מנחם
רחל
יהודית
מאיר
בני
ז׳ני
רוזה

ברקוביץ
זאב
שושנה
מרים
משה־לייב
קטי
דוד
גיזלה
הינדו
ישעיה־הרש
הרמינה
בן־ציון
שלמה

ברקוביץ
יעקב
אסתר

ברקוביץ
לנקה

ברקוביץ
צבי
אטל

ברקוביץ
צבי
גיזלה
אימרה
גדעון
יעקב
חנה
דבורה

ברקוביץ
רחל
בלומה

ברקוביץ
שלום
פרידה
הלן
ליזה
רחל
שרה
ארטור
סרן
רוזה

ברקוביץ
שלום
פלורה
אריך
מנדל
אליז

ברקוביץ
שלום

גוטדינגר
פטר

גוטמן
הוגו
ינו

גוטסמן
הרמן ואשתו

גוטסמן
פיליפ
ברנה
לילי

גוטסמן
פרל
זאב־דב
מינדל

גולדברגר
אברהם־נתן
פני
מגדה
אלכסנדר
דוד
אסתר
משה
יהודית
שלמה
שלום
יעקב־צבי
הנצ׳ו
גולדה
מלכה

גולדברגר
אברהם
צפורה

גולדברגר
ג׳ולה
בז׳י
רוז׳י
רגינה
גיטל
וולף

גולדברגר
זאב־וולף
מרדכי
חיה־ביילה
שלמה

גולדברגר
מיקלוש
שרה

גולדברגר
רחל
רבקה
אטל
גמליאל
ראובן
יעקב(הרב)

גולדגלנץ
בלה ואמו
פיטו

גולדגלנץ
ליבה
יהודית

גולדמן
ארנו

גולדפרב
ישראל
חנה
דוד

גולדשטיין
הרמן
מרגיט

גולדשטיין
זאב

גלב
ביידו
אירמה

גלב
ינו

גלב
יצחק + 2 בנים

גלבמן
זאב
רחל

גלבמן
יוסף
שושנה

גלבמן
יוסף
רחל
אליעזר

גלבמן
שמואל
רחל
יוסף
נתן

גלברמן
איגנץ
הניקה

גליק
אשר זליג

גליק
חיים לייב
זלטה
חדוה
רחל־לאה

גליק
צבי
חנה

גלס
הרמן־צבי
רבקה
אשר
רוזה
ברנרד

גנט
אליהו
רחל
רייזל

גנץ
זולטן

גרוס
דב בלה
לילי
פלי

גרוס
הרמן
רחל

גרוס
יוסף

גרוס
לילי

גרוס
מנהרט
חיים
שרולטה
יולן
לצי

גרוס
רחל

גרוסמן
יחיאל
חנה
משה
חיה גיטל

גרוסמן
רייזל
אליהו

גרין
אליקים־גצל
גבריאל

גרינבאום
איגנץ

גרינבאום
מרגיט (איצקוביץ)

גרינבאום
מרצל־מרדכי
יהודה
איבי
אילונה
שרה

גרינברג
ישראל

גרינברג
שרה

גרינברגר
אימרה
מיכאל

גרינברגר
בלומה

גרינברגר
ינו
הניה ומשפ׳

גרינוולד
בנימין
מיקלוש
הלן

גרינוולד
מרדכי־צבי
טובה
זאב
שרה

גרינפלד
דוד
פפי
סרן
שמו
פני
משה

גרינפלד
בלומה
מלכה
יטה
צילה

גרינפלד
יחזקאל
ליבה־מרים
שמואל
קלמן
אלטר
שרה
משה
אלכסנדר
אסתר
יעקב
חיים

גרינפלד
מרדכי
פרל
יחזקאל
קלמן

גרינפלד
משה
אטל
מנדל
אברהם
שרה
פריידי

גרינפלד
שרה
יחזקאל
אליעזר

גרינשטיין
איגנץ

גרינשטיין
יוסף
שפרה
אריה
שרה

גרינשטיין
ישראל־איסר
אברהם־יהושע
רחל ומשפ׳

גרינשטיין
מנשה
בת־שבע
יעקב
שרה
לסלו
שושנה
צבי־אריה
מאיר
צפורה
אניקו
חיים
יצחק
שרה
אגנש

גרינשטיין
שמואל
יולן
אלזה
לילי

גרנדאשי
מרים

גריץ
זלדה
איידה
דודו
פטי
בלה
מני
שרה
חנה

דודוביץ
ברל
יצחק
ישראל
רייזל
שמעון

דודוביץ
סילקה
צילי
פרל
איגנץ

דודוביץ
פנינה
ברל

דודוביץ
צבי
יצחק
ישראל
אסתר
מרים
שנדור

דודוביץ
שלמה
חנה

דויטש
אהרן

דויטש
ברטי
חנה
שמואל

דויטש
חיה
אנדור
יהודית

דונט
יוסף־חיים
חנה
גרשון
אלישבע
ינוש
טומש

דרוקר
עובדיה
אטל
לואיזה

דרוש
קלרי ומשפ׳

האואר־גרוס
חנה
משה

האואר
יהודית

האוסמן
אהרן
גיולה
אשת ארמין

האופטמן
איגנץ

הגדיש
שמעון

הוברט
זיגמונד ד״ר

הולוש
גיורי
ינוש

הוך
לאה

הולנדר
לאה

הולנדר
מרים
אליהו
שרה

הולנדר
רוזה
סימי
אנדור
ברל

הולנדר
שלום
זלדה
הניו
אלכסנדר
נחמיה
אליעזר
מינדל

הולנדר
שלמה
פסיה
בנימין־משה
צבי
מתי
אברהם־וולף
הנצ׳י
מרדכי
מרים
מטילדה
זאב־אריה

הולנדר
שלמה־יוסף
לאה
ישראל

הולנדר
שמואל
יולן
יצחק

הופמן
דובריש
אברהם
שמואל

הופמן
דוד
חיה
יעקב
לאה

הופמן
דוד
פני
בורישקה
אולגה
משה
צבי
שמואל
יולן

הורן
יצחק
פרידה, 4 ילדים

הייזלר
לייב
פייגה

הייזלר
משה
רוזה

הייזלר
נתן
לואיזה

הירש
אברהם־שלמה
הרב הראשי
ומשפ׳

הלאס
ברנט

הלאס
פני
זולי

הלפרט
חוה
אליעזר

המבורג
שלמה
הרמינה

המבורג
לייב
ז׳ופי
פייגה

הרבסטמן
לאה־ברכה
שלמה־אריה
יפה
יוסף־דוד
דבורה

הרטמן
הרמן
ברטה

הרטמן
ישראל
רבקה
יפה

הרטמן
שאול־מרדכי
רבקה

הרטמן
שרה
לסלו
הני

הרמל
ינו ורעיתו

הרטשטיין
אברהם
הדסה
פייבל
חיה

הרשקוביץ
אסתר

הרשקוביץ
בלה
הרמינה
אנדור

הרשקוביץ
בני
שמואל

הרשקוביץ
זלי

הרשקוביץ
הרמן
הלן
רוזליה
בלה
ינו

הרשקוביץ
יעקב
משה
רחל
יוסף

הרשקוביץ
ליוש
רוז׳י
לילי
טיבור

הרשקוביץ
שרה
מילי

הרשקוביץ
שרה

הרשקוביץ
מנחם
רחל
שלמה
אליעזר
אסתר

הרשקוביץ
מרגיט
איגנץ

הרשקוביץ
משה
אסתר
פייגה

הרשקוביץ
סימה
ורה

הרשקוביץ
הרמן
צציליה(פרידמן)
הלן
רוזה
אהרן
בן־ציון

ואידה
שנדור

וארי
בטי
אסתר

ובר
בנימין
שלמה־לייב
אפרים־פישל

וברמן
פרידה
ינוש

ויזל
ישראל

וולדמן
צבי
שרה
יפה
חיה
רבקה

וולצוביץ
אלימלך
מרים
לילי
שרה
דוד

וולצוביץ
חיה־טובה
צבי־אלימלך
יעקב
סימה
ליוש
ארנו

וייל
זיגמונד

וילינגר
איבי

וילינגר
מאיר
לואיזה

וילינגר
מנחם
לאורה

וילינגר
צבי
חנה
יעקב
אניקו

ויינברגר
יוסף
חנה

ויינברגר
משה
הלן
יוסף־דוד
רחל

ויינברגר
שמואל ומשפ׳

ויינברגר
שרה
אדולף
חיה
בלומה
ינטה

וייס
אברהם
חנה
דוד
רייזל

וייס
אברהם
גיטה
משה
הרמן

וייס
אהרן מנחם
יהודית
צבי
מאיר

וייס
אליוש
אסתר

וייס
גיטל
חנה

וייס
דוד

וייס
דוד־דב

וייס
הלן

וייס
חיים
יוסף

וייס
חנה
חוה

וייס
זיסל
אפרים

וייס
זלמן־לייב
סימה־רבקה
שרה
צביה
חיה
הרשל

וייס
יצחק
פרל
משה־בנימין
זאב
חיים
יעקב
טאובה
רחל־לאה
הינדה
מאיר־זאב
חיה

וייס
לייב
זליג

וייס
מגדה
גיורי

וייס
מלי
בלה
מצה

וייס
פטר

וייס
פישטה

וייס(וארי)
מרים
גוסטב

וייס
פרי
מריקה

וייס
פרקש ד״ר
אליזבט

וייס
רחל
זולי

וייס
שנדור
הלן
אגי

וייס־אדלר
רוז׳י

וייס־ליבוביץ
לאה
הרש־צבי
שמואל
לייב

וייס־קליין
רוזה
גיולה

וייסברגר
גיזה

וייסברגר
גדליה
בוריש
אוה

וייסברגר
מוריץ
ליוש
וילמה
שנדור

וייסברגר
מרים

וייסהאוס
איגנץ
הלן
מוריץ

וייסהאוס
יוסף
פישטה

וינשטיין
שמואל
רוז׳י
בלה

וינצה
הוגו

וינקלר
דב
פרומה
משה

וינקלר
זלמן־משה
רחל
שלומי

וינקלר
משה
חנה
פרנץ
מנצי
שנדור
בלה
פירי
בז׳י
מרגיט

וינקלר
קטלין
אסתר

וכטנהיים
שלמה יוסף
חיה־פסיל
פרל

וכטנהיים
שמואל
מלכה

ולדמן
ברל
שמואל הכהן

ולדמן
נתן
פני

ולדמן
שמואל־לייב
זלדה
יחד־אסתר
צביה

ורדי
שנדור ומשפ׳

ורטש
מרגיט
ינוש

וקסמן
ינטה־רבקה
ברל
אשר

וולץ־וולדמן
יונה

זגר
יצחק

זולדן
טובה וילדיה

זיידנפלד
ברטי

זיידנר
לאה

זיכרמן
מור
ינו
אלכסנדר

זילבר
יטה

זינגר
הרש

זלוביץ
קלמן
גולדה
מיכאל
וולף
שרה

זליקוביץ
מרדכי
יעקב
בנימין
טיבי

זלמנוביץ
מגדה

זלמנוביץ
מרדכי
אהרן

חיימוביץ
ארוין
רוזה

חיימוביץ
צבי־זאב
יצחק
מנחם־משה
ינטה
אסתר
שרה
מלכה
לאה

טאוב
קטו

טאוב
שנדור

טאוב
שמואל־דוד (הרב)
יוכבד
ישראל־שלום
חנניה־ליפא
שרה־חנה־לאה

טאוב־המבורג
גיזה

טגר
בנימין

טודרס
הרמן
פני

טודרס־מרקוביץ
בז׳י

טונמן
יהודה

טיטלבאום
ישראל
שרה
יוסף
אהרן
סריל
פרל
לאה

טייכמן
ניסלה

טישלר
מרים

טלר
יצחק
אטל
גיולה

טלר
מרטה

טנדלר ד״ר
שמעון
לצי

טנדלר־שוורץ
לילי

טננבאום
איזידור
יוליש
ארז׳בט
שנדור
הנריק
זולטן

טרדאי
ד״ר

יוטקוביץ
מנדל
פרידה
הרש־ברל
שרה

ייגר
המשפחה

ימפל
יוסף
מרים
משה
רייזי
שלמה
אברהם
ליבו

יעקובוביץ
אברהם

יעקובוביץ
אסתר
חנה
שמואל

יעקובוביץ
דוד
רחל

יעקובוביץ
יהושע
מיקי
לילי
אברהם

יעקובוביץ
יעקב
ינטה
הנצ׳י
בלומה

יעקובוביץ
ישראל
ז׳ני
מרדכי
יוסף

יעקובוביץ־כהנא
פרידה
שרה
חנה
קלמן

יעקובוביץ
צבי
שלמה
משה
טובה
חיה

יעקובוביץ
רוזה ד"ר

יעקובוביץ
שרה
פרנץ

ישראל
ישראל־דוד
חנה
יעקב
אברהם
שרה

ישראל
הלה
יהודית

כהן
אלכסנדר
בלה

כהן
בלומה
יהושע
מיכאל
הניה
הלן
גיולה
אנשל
אליעזר

כהן(קון)
דנש

כהן
חיים־זאב
ברטה
יעקב
יהודה
מרדכי
גיזי
גיורי
לסלו
יהודה־צבי

כהן
מרדכי
טובה־גיטה
דינה

כהנא
אברהם
רגינה
קלרה

כ"ץ
אהרן

כ"ץ
הנריק ומשפ׳

כ"ץ
הרמן
פירושקה

כ"ץ
גב׳ הרמן + 3 בנות

כ"ץ
יעקב
זולטן
ארז׳י

כ"ץ
ליפוט
רוזה
אדוארד
יצחק

כ"ץ
מרדכי
מרים
שרה
יעקב

כ"ץ
מרטון

כ"ץ
מרדכי ואשתו
יעקב

כ"ץ
משה
רייזל

כ"ץ
משה
מלכה
אלכסנדר
וילמה
הרשו
אטה
יהודית
זולי

כ"ץ
משה
מרדכי
יוסף

כ"ץ
שלום
פרל

כ"ץ
שמואל
שרי

כ"ץ
שמואל־יהודה
שרה
פנחס
שלמה־זלמן
שושנה

כ"ץ
שמואל־פנחס
מרים
שיינדל
רבקה־דבורה

כ"ץ־פרנק
אלקה

כשר
יוליאנה

לוי
ארנולד ומשפ׳

לוי
לנקה

לוי
מור ומשפ׳
סרן

לויכטמן
משה
שפרה
שמואל
אברהם
זאב
חיה

לזר
אליעזר
פרל
בנימין
לייב־אריה
שושנה
שמעון

לזרוביץ
אייזיק־יצחק
מלכה
ברל
יוכבד
שרה

לזרוביץ
גיטל

לזרוביץ
ינו

ליבה
פל
חנה
יורצ׳ה

ליבוביץ
בצלאל
גיטל
שרה
רחל
שמואל־לייב

ליבוביץ
דב
אסתר

ליבוביץ
חנה
ישראל
יוסף־צבי
רוזה
הלנה

ליבוביץ
יצחק
רבקה
שמואל
רבקה

ליבוביץ
נפתלי
רייזל
צבי
שלמה
סימה
חנה
אהרן

ליבוביץ
צבי

ליבוביץ
שיינדל
אפרים־יצחק
חיה־רייזל
פייגה
חנה
אסתר

ליבוביץ
שמואל
חנה
רחל
יהודית
לאה

ליבוביץ
שנדור
מלוין

ליבוביץ
שפרה
אדולף
אלכס
הרמן

ליברמן
ירוחם ומשפ׳

לייכט
רחל
יעקב
שמחה־יחזקאל
שרה
לאה

ליימזידר
אלכסנדר
חנה
מצי
זולטן

ליכטנברג
אמיל ד״ר
גזה

ליכטנשטיין
אברהם־יעקב
גיטל

לינצנר
אידה
ישראל
מיכאל
פירי
רוז׳י
אוה
יהודית
מרטון

לינצר
יהודה
לילי

לינצר
הרמן
לינה

ליסטמן
יעקב שלום
רבקה
פייגה

ליסטמן
מנחם

לנדאו
הרמן ד״ר
ז׳ני ד״ר

לנדאו
וילמוש
הגברת
שרי

לנדאו
חנה

לנגדורף
אלכסנדר
מרים
טמש

לסלו
טושי ומשפ׳
פרנץ

לסלו
מרצ׳ה ומשפ׳

לפקוביץ
הלן
בלנקה

לפקוביץ
הרמין

לפקוביץ
זישה
פייגה

לפקוביץ
יעקב

לפקוביץ
עקיבא־דב
פרל
צבי־יעקב
רחל

לפקוביץ
פרידה רבקה
לאה־גילה

לשק
אירן
וילמה

לפקוביץ
רחל

מאוסקופף
המשפחה

מאירוביץ
ורה
יוכבד

מאירוביץ
מלכה
אנדור
מגדה
שמעון

מוזס
אטוש
אידה

מולדובן
משה־יצחק
רייזה־גיטל
שלום
חיים־מאיר
דוד

מולדובן
שושנה

מורואי
לאה
משה
יוסף

מושקוביץ
ד״ר

מושקוביץ
מלוין
מלכה
יעקב
פני

מושקוביץ
פייגה

מזאי
הרמן
גיזלה
אלכס
גיולה
ינו
הרמינה
טיבור

מיהלי
סרן
אדית
גבי
אבריש

מיהלי־בלאו
פפי
יעקב

מיטלמן
לאה
שיינדל
פייגה
רבקה

מיטלמן
ליבה
אירנה
משה־זאב

מייזלס
בלומה

מייזלס
רגינה

מייזליק
אהרן
אטל
גדליה ו־4 בנות
רבקה

מילר
דוד
לובה
אברהם
אסתר
מאיר־זלמן
יהושע
שלמה
יעקב
שיינדל
זלדה

מן
אויגן

מנדל
לסלו ד״ר
אשתו ובנם

מנדל
שנדור
מרגיט

מנדל
מרים

מרמלשטיין
אטל

מרמלשטיין
הרש
צביה
בן־ציון
ברוך
פירי
רבקה
ליוש

מרמלשטיין
יהושע

מרמלשטיין
יוסף
משה־מאיר
חנה
ברכה

מרמלשטיין
ליוש ואשתו

מרקוביץ
מרטון
אוה
מיקי

מרמלשטיין
אנה
מרטה

מרמלשטיין
מרטון ומשפ׳
שמעון
טיבור
לסלו

מרמלשטיין
משה־הרש
צפורה
מרים

מרקוביץ
אליזבט

מרקוביץ
בלה

מרקוביץ
דב
חנה
זהבה

מרקוביץ
דוד
מרים
אגי
מיקי
גבי

מרקוביץ
זיגמונד
דבורה
קורנליה
סלמון
חוה
לילי

מרקוביץ
יהודית

מרקוביץ
יוסף ומשפ׳

מרקוביץ
יעקב
יולי
ליוש
אילונה
פרי
בנדי

מרקוביץ
יעקב
הלן

מרקוביץ־האוזר
ביילה

מרקוביץ
ליפוט
שרה
אירן

מרקוביץ
מרדכי ומשפ׳

מרקוביץ
מרדכי
מרים
צבי־נח
יהושע
פרל
דב ברל
יוסף
אסתר
דב

מרקוביץ
מרדכי־שמואל
פני
מינדל
סרן
רבקה
מאיר
משה
איטה

מרקוביץ
רוזה
קטלין

מרקוביץ
שושנה

מרקוביץ
שלמה

מייזלס
משה
ארז׳י

נויוולט
הרש

נויוולט
ליוש ורעיתו

נויוולט
שנדור ובניו
לנקה

נוילנדר
רוזה

נוימן
איגנץ
מאיר־וולף
בנימין

נוימן
בורישקה

נוימן
בנדי

נוימן
דוד
אסתר־לאה
יוסף־דב
אהרן

נוימן
הנריק
מרישקה
קלרה
דז'ו

נויפלד
דוד
חיה

נויפלד
יוסף
פאולה
לסלו
מריקה

נויפלד
מרדכי
יוסף
פאולה
אסתר
שמחה

נויפלד
מרטון ומשפ'

נויפלד
שמואל
רגינה
אירן
יוסף
אלה
לצי

נמט
מרדכי
רייזל

נמט
פייגה
חיים־דוד
עזריאל

נמטי
גזה

נמטי
יחזקאל

סבו־הופמן
טובי
יוסף

סובל
יונה־גדליה־חיים
חיה
אברהם־שמחה
פייגה
שרה
גיטל
יוסף־דוד

סובל
שמואל־מרדכי
חיה

סלומון
ישראל־מרדכי
פסל
פייגה
דבורה
יחד
ברוך
מנחם־מנדל
בנימין

סלומון
מרדכי־הירש
ביילה

סלומון
שלמה
חנה
בצלאל־ישראל
בלה
סרן ו־2 ילדיה
אלכסנדר
פרידה ו־3 ילדיה
בורישקה

סלישי
יצחק
מרים

סנטו
אויגן
רלי
אימרה
יחיאל
אולגה
ברטלן
בלה

סנדר
יעקב־חיים
אסתר
גיטה
עמרם

פאי
יוליוס

פאי
ינו ומשפ'

פאל
אברהם

פאל
ישעיה־פסח
פני
רבקה
משה
אריה
אידה
יעקב

פהר
ארמין
פרלה

פודור
אלברט
מרטה

פוגל
חנקה
מאיר

פולק
אילנה
חנן
לוי
טובה

פולק־בימבי
הלן

פולק
חונא
לייב
רייזל

פולק
יוסף
אירן
אליזבט
אסתר

פולק
פנחס
חנה
דוד
לב
לאה
אטה
שלמה

פולק
פרינדל
אברהם־יחיאל
מנחם

פולק
רחל
חנה
מנחם־צבי

פופיל
בצלאל
פני
רחל
יעקב־צבי

פוקס
אלקה

פוקס
ארנו
דוד

פוקס
דוד
פנחס

פוקס
דז׳ו ד״ר

פוקס
יוסף

פוקס
ליוש ד״ר
אלה
טומי

פוקס
לייב
איטה

פיילר
מאיר

פיינר
הלל
אסתר

פיילר
גיטה

פייסיקוביץ
דוד
שרה

פייסיקוביץ
דוד צבי
רבקה
שושנה
יהודה דב
מאיר
לאה

פינק
ארנסט

פיקסלר
חיה
סלי
אריקה
מרסל

פיירשטיין
מוריץ

פירדי
טיבור
שרה
אישטון

פיש
משה
שושנה
חוה

פיש
שרגא
פני

פיש
יוסף
אידה
מוריץ
יונס
אליהו
רז׳י

פישר
אדולף

פישר
אברהם

פישר
אברהם ומשפ׳

פישר
עמנואל

פישר
שנדור ומשפ׳

פישר
יוטה
אלה
ליבה

פלדברנד
מרים

פלדרייטר
הרמן
איגנץ

פלדרייטר
ברנט־דב ומשפ׳

פלדרייטר
גיטה
טובה

פלדש
אדית

פלדש
המורה

פלדמן
יצחק
טובה
צבי

פלדמן
אליעזר
ברטה

פליישמן
ליב

פלקוביץ
יעקב
חנה
הרמן
מאיר
שמעון
יוסף
דניאל

פסטינגר
מכל

פסטר
מוריץ
פירי
יוטקה

פרוכטר
רפאל

פרבנבלום
אילוש

פרידריך
(קולנוע) ורעיתו

פרייס
פייגה

פריד
בנדי

פריד
וילמה

פריד
איטה

פריד
פרנץ ד״ר

פרל
שרי

פרידמן
איזידור
שמואל
הלל
ברטה (קסלר)

פרידמן
אליזבט
משה
הוגו

פרידמן
אברהם וב״ב

פרידמן
אריה־לייב ורעיתו

פרידמן
בריינדל

פרידמן
מאיר

פרידמן
מנחם
עדינה
מרדכי

פרידמן
מאיר
לאה

פרידמן
משה
ברטה

פרידמן
משה־אברהם
שרה

פרידמן
משה־אהרן
אדל
שרה־לאה
הלל
ברטה
יצחק
שלמה־זלמן
חנה

פרידמן
סרן

פרידמן
פנחס

פרידמן
צציליה
איזידור
שמואל

פרידמן
משה־שמואל
בלומה

פרידמן
שמואל
יפה
לאה
יעקב
מיכאל
אריה
אהרן
שלמה
אסתר־שרה

פרידמן
שמואל
רחל
פריידל

פרידמן
שנדור
לאורה

פריש
אירן

פריש
מרדכי־יקותיאל
פסיה
דב
פרל
הינדה

פריש
שלמה
פאולה
לנקה
צציליה

פריש
שלמה
פרל
לאה
צביה
וולף
מוריץ
סרן
דולי

פרישמן
יצחק
חנה
יעקב
שרה
יוסף־משה

פרנק
צבי

פרנק
חנה

פרנקל
לסלו ד״ר
אנה

פרנקל
ישראל־שאול
שיינדל
יצחק־אייזיק
שרה ומשפ׳

פרקש
אדולף
אניקו
רובי

פרקש
אלכסנדר ד״ר
לודויג ד״ר
אליזבט

פרקש
יוסף
שרולטה
אסתר

פרקש
יעקב
יפה
לאה
מלכה
צבי
חוה
אסתר
יוסף
שרה

פרקש
יעקב
אלקה
גיטל

פרקש
יעקב
שיינדל
לאה־צ׳רנה
טאובה־אלקה
חיה־גיטל
יצחק־צבי

פרקש
מרצי
טיבי
לצי
גבריאל

פרקש
רבקה
משה

פרקש
שמואל
שרה
זליג
שרגא
אריה
מיכאל

צוקור
אלכסנדר
אילונה
לצי
הנריאט
פאל

צוקר
אולגה

ציגלר־פישר
לואיזה

ציטרום
ברוך
עמליה
משה
הניה

ציטרום
שמעון
יהודה־צבי

צין
חיים־צבי
משה

צינר
משה

צ׳נגרי
ראובן

קאופמן
זולטן

קאופמן
ינו

קאים
שלמה
רחל
מנחם

קאין
אברהם־חיים
רחל
יורצ׳ה

קאין
הלל
יולן
פיטו
מרדכי
רוברט
דוד
מאיר

קאלה
רגינה

קון
אטה
לצי
גיזי
אימרה

קון
יוסף
עדינה

קון
מלוין

קון
פפי
בלה
ליוש
שנדור
פרידה
מוריץ
יוסף
אנה
עמליה
אילונה

קונט
יוליוס

קונט
מנו הגב׳
פישטה
אילוש

קופולוביץ
יצחק־צבי
שרה
בילה
יעקב־מאיר
הנצ׳ו

קופרשטיין
אברהם משה
שושנה
ישעיהו־דוד
שלום־יהודה
שרה רבקה
רחל – ואחיה
צפורה – ובתה

קלדיזר
שמעון

קלוג
פליקס
רבקה
אילונה

קלוש
דב
פרל
לאה
בנימין
זלטה
אהרן

קלוש
יהושע

קליין
אביגדור
ברכה
צביה
שלמה
פייבל
משה
נוניו
טובי

קליין
אברהם
מאיר
שרה
מרגיט
אליז

קליין
אדולף ורעיתו

קליין
איגנץ
הלן
אנצי
יהודית
לייב ד״ר
סטפן ד״ר

קליין
איגנץ
אסתר
מאיר
יחזקאל
בנימין
צבי
יעקב

קליין
אילונה
אנצי

קליין
אפרים
רוזה

קליין
בלה ד״ר
בינה
חנה

קליין
בלומה
ישראל
רחל
מאטל
שאול

קליין
בנימין
פרל
לייב
אהרן

קליין
בנימין
עמליה

קליין
ברוך
רחל־לאה
בורישקה
דוד

קליין
ברוך
רחל־לאה
בשה
דוד
שמעון

קליין
ברטי ומשפ׳

קליין
הרש־צבי
חיה
יעקב

קליין
הרש
שרה
יעקב
דב
בילה
שמעון
יטי
יצחק

קליין
הרמן

קליין
דינה

קליין
זולטן

קליין סובל
פייגה
ארנו

קליין
גיזלה
דוד
יעקב
הילדה

קליין
טרוש ובעלה

קליין
טיבור
טושי
טמאש
קלרה
הדי
(מלמוש) רגינה

קליין
יהודית
מאיר
צבי־אביגדור
יוסף
גיטל
מלכה

קליין
ינו ד״ר
שרה

קליין
יוליוס
מוריץ
אדולף
טרז
אילונה
מיקלוש
שנדור

קליין
יעקב
שמעון
חנה
הרמינה
צבי
ליוש

קליין
ליוש

קליין
לייב
יהודה משה

קליין
מאיר
דבורה

קליין
מיכאל
פייגה (ליבוביץ)
גיטה
אטה
ברוך
פיטו

קליין
משה
מרים
יעקב
הרמינה

קליין
חיה (ליבוביץ)

קליין
משה
מרים
יעקב
הלה
מיקלוש
פרידה
פלי
בנדי

קליין
מיקשה ד״ר
ארז׳בט
פטר
ינו
איגנץ
הוגו
מוריץ
רוזה

קליין
קטו
טרז

קליין
מרדכי־יצחק
שרה
אדית
אברהם
יוסף
שנדור

קליין
פרנץ
רוז׳י
סידי
משה
שלמה
טרז

קליין
קלמן
מלכה
רבקה

קליין
שרולטה

קליין
שמואל
אילונה
בנדי
חוה
מיכאל
שרה
קטלין

קליין
שמואל
בלה
מיקלוש
בז׳י

קליין
שמעון
פרידה
ינו ד״ר
אטל
ארנו
אילונה

קלמן
הרש ד״ר
הדויג

קלמן
חיים ד״ר
חנה

קסב
אילונה
ברטה
פישטה

קסטור
ארנו
ארז׳י

קמפנר
שנדור
אצ׳י

קסטנבאום
גימפל
שמואל לייב

קסטנבאום
אברהם
רייזל
בלה
בז׳קה
לילי

קסטנבאום
משה
פייגה
בלומה
ברוך

קסטנבאום
פסיל
חנה־רייזל
יהודה
בלומה
אסתר
אשר אנשל
ליבה
מלכה

קסטנבאום
רוזה
דוד
יחזקאל
רבקה
מרים

קסלר
ליוש
מרגיט
ארנסט

קסלר
פייגה

קסלר
פישל
שרה
גיולה
גבריאל

קסלר
צבי
חיים לייב

קסלר
קלרה
טיבי
יהודית
מאיר
מלכה

קראוטהמר
קופל
רגינה

קראוס
יהושע ומשפ׳

קראוס
פרנץ ומשפ׳

קרו
איז׳ו
מלוין
בלה
פל

קרו
דוד
פרקש
שפרה
ברל

קרו
קוצי
קטו
מריקה

קרו ד״ר
שנדור ואשתו

קרטס
אדה ד״ר
אולגה

קרמר
שרה
יוסף
גוטי
טיבור

קרייסמן
פיליפ
הנצ׳ו
ישראל דב
מרדכי
מלכה
שרה פרל
שפרה
אסתר
דינה
חנה
רחל

רגנר
הרמן

רובין
לאה גיצה
שלום
יהודית
אברהם

רובין
פנחס ואשתו

רוז
ליפוט
ז׳נקה

רוז
מנחם
פרלה
לאה
רחל
יורצה
אליעזר
חיה

רוזנבאום
איגנץ
גיזהְ
גיזלה

רוזנבאום
בלה

רוזנבאום
יהודית

רוזנבאום
זיגמונד הגב׳
ינו
הרמן
מיקשה
אלדאר
יוסף
בלה
רוז׳י
אטל
מרגיט

רוזנבאום
יוסף
ורה
מרים

רוזנבאום
פטר

רוזנבאום
רבקה

רוזנבאום
יצחק
טובה פרל
שמואל
אליעזר
טיבור

רוזנבאום
שמעון ומשפ׳

רוזנברג
גולדה (וייס)

רוזנטל
אלכסנדר
אירמה

רוזנפלד
איזידור
אליזבט
צבי
רוזה
פפי
אריה

רוזנפלד
מליטה

רוזנפלד
פנחס
שרה
הרמן
פפי
ליבו
מלוין

רוזנפלד
רוז׳י
לסלו
פישטה

רוזנר
אליעזר

רוזנר
אלכסנדר
מרגיט
ינו
נלי
שמואל
הרמן
ארנו
אליעזר
פרידה

רוזנר
אסתר
צבי
מרים
עזריאל
שלום
ישראל
קריינדל

רוזנר
יעקב
שרה
מרגוט
טיבי
פייגה

רוזנר
מיקי

רוזנר
משה
שרה אסתר
מלכה
דב
הנצ׳ו
שלמה

רוזנר
דוד שלמה
יהודית
שמואל דב

רוזנר
צבי
צפורה

רוזנר
צבי
הינדה
ישראל
שמואל יהודה
רגינה
מלכה
מרדכי אליעזר
צביה
חיה
אברהם

רוט
אברהם

רוט
אילונה

רוט
אליהו
גיטל
ירוחם
מרצל
מרדכי

רוט
דוד ורעיתו
אילו
מנצי

רוט
חנה ומשפ׳

רוט
דוד
רגינה
מרגיט
אילונה

רוט
וילמוש (הקצב)
הדויג

רוט
יוסף
פריצי
מנהרד
ואלי
פטר
מגדה

רוט
מלכה
מריקה
ורה
פייגה
לסלו
משה
אוה
וילמה

רוט
מרדכי
רבקה
לאה

רוט
משה
לצי
ארז׳י

רוט
שמואל צבי
יהודית
מנשה
אייזיק
מרדכי
אלקה

רוטמן
נפתלי
מלכה
מאיר

רוטנברג
יוסף
פני
מיקלוש

רוטפלד
פופי

רוכליץ
(2 משפחות)

רייזמן
אהרן
אירן

רייזמן
יוסף
איבי
יצחק
קטו

רייזמן
קטלין

רייזמן
פטר
מרגיט
ינו

רייזמן
שמעון ד״ר

רייזמן
(הפחח)

רייך
גיזלה
שרה

רייניץ
חיים
מרים

ריכטר
בז׳י ומשפ׳

ריכטר
ראובן ואשתו

ריכטר
רז׳ו
הלן

רפפורט
אסתר
שרה

רפפורט
בלומה
יוליקה

רפפורט
דוד צבי
טובה
חיה
מאיר
שמחה
דורה
דבורה
חוה
בוריש

רפפורט
יואל
משה

שאג
שנדור ד״ר
שימי

שאו
אשר
אסתר
רחל
חוה

שוורץ
אברהם שמואל
פנינה
נחה
משה
בצלאל

שוורץ
אליעזר
אסתר רחל

שוורץ
דב
הלה

שוורץ
דוד
יהודית
ישראל זאב
הרש צבי
משה
שמואל
וולף זאב
יהודית (פוקס)

שוורץ
דז׳ו ורעיתו

שוורץ
דז׳ו
פרי
מיקי

שוורץ
דניאל
צפורה

שוורץ
זאב וולף
זלי
לנקה
יוסף

שוורץ
זלמן
פפי
ברנדי
חיים
ואלי
טיבור

שוורץ
יהודית
מרדכי
רובי
טומי

שוורץ
יוסף
שרה
זאב
לאה

שוורץ
יוסף מנחם
רבקה

שוורץ
יצחק מרדכי
דוד
יהונתן בנימין
צבי

שוורץ
יהודה חיים
איטה
חיה
ביילה
יעקב
חיה שרה

שוורץ
יהודה
מרים

שוורץ
יעקב

שוורץ
ישראל
איטה

שוורץ
טיבור

שוורץ
לילי
אמריך
בלה

שוורץ
מור ומשפ׳

שוורץ
מיקי
פרי

שוורץ
מנדל
בר דב

שוורץ
מנהרד
גיאורג
פרי

שוורץ
מרגיט

שוורץ
משה

שוורץ
משה
שרה ליבה
אסתר
פנחס מנדל

שוורץ
משולם
שלמה
יולי
דבורה
חוה

שוורץ
עזריאל
לאה
ישעיהו מרדכי
יוסף
לייב
אברהם

שוורץ
צילי

שוורץ
רחל
ליוש
ברטה
מיקלוש
אידה
רוברט
אגי
מרצי

שוורץ
שמואל
הינדה
יהודית

שוורץ
שלמה
רייזל
משה דוד

שוורץ
שמעון

שטג
הוגו
הלן

שטיינברג
אברהם
יעקב

שטיינברגר
אברהם
אסתר

שטיינברגר
אמיל

שטיינברגר
איזידור
אטלקה
שנדור
זולטן

שטיינברגר
הרמן
רוז׳י

שטיינברגר
יקותיאל־יהודה
סימה־רבקה
דוד

שטיינר
אולגה

שטרן
אברהם בר
פני

שטרן
ישראל
יהודית
אברהם
מאיר
רבקה

שטרנשוס
יהודה
דוד

שטרק
אליעזר
שיינדל

שטרק
יואל צבי
אלקה

שטרק
ישראל

שיינר
רגינה
יולי
רוזליה

שינברון
אברהם

שינברגר
ליוש ומשפ׳

שינברגר
(נעלים)ומשפ׳

שינפלד
אברהם

שינפלד
איגנץ
פייגה
שמו
לנקה
בלה
פריידי

שינפלד
איזידור

שינפלד
אנדור
שרי

שינפלד
הרמן
אירמה
ארנו
מרגו
ינו
רוז׳י
אירן

שינפלד
חנה
יחזקאל
אלכסנדר

שינפלד
שמואל
טובה
אברהם
מילי
אביגדור צבי
רנה
פייבל
אסתר

שכטר
ארז׳י

שכטר
אביגדור צבי
חנה יטה
אברהם ברוך
יצחק
בלומה
הנצ׳ה

שכטר
דוד
יהודית
סימה
אסתר גולדה
חוה
אסתר חיה

שלומוביץ
הרמן ד״ר

שלזינגר
שרה
סימה
אברהם
משה
יצחק

שלייפר
אלברט
צבי

שלמון
אהרן
ורה

שלמון
איגנץ
ז׳ני
גיזי

שלמון
הרמינה (בלייר)

שלמון
ברכה
צבי

שלמון
בלה
סרן
שנדור
בורישקה

שלמון
מור
רוזה
גיזלה

שלמון
נגדור
רשקה
הרמין

שלמון
פני

שלמון
פרומה
פייגה

שלמון
רחל לאה
חיים

שמואל
אסתר

שמואל
בלה
איגנץ
עמליה
ברקו
רגינה
צציליה

שמואל
ליוש
פני
גיזי
יוסף
שרי

שמילוביץ
מרטין
איבי

שמילוביץ
צבי
שרה
מנחם זאב
טובה
פרל

שמעון
הרמן
מלוין
דוד
אטוש
מלכה
יוסף
איצו
אריה
רבקה

שמעון
הרש
לייב
אברהם
אהרן
משה

שמעון
פנחס
שלמה

שמעונוביץ
יהודה

שפיגל
(מכלת) ומשפ׳

שפיץ
אליעזר
פייגה
הרשל
מרדכי
שמואל
בנימין
בטי
מרים
בת־שבע

שפיץ
מיקלוש
זולטן

שפירא
אלימלך צבי
אטה

שפר
יעקב
שרה
צבי
זוסיה
מנחם זאב

שפרבר
יוסף
פייגה
חנה מלכה

שר
ינו
יולישקה

שרטר
ישראל מנחם
מרים לאה
חיה טובה
חיים דב

שרפר
אנה

WEISS-LEBOVITS
Ilonka (Bátyu)
Tibor
Smuel
Lajos

WIESEL
Jisrael

WILLIGER
Emanuel
Laura

WILLIGER
Herman
Anna
Jenő
Anikó

WILLIGER
Ibi

WILLIGER
Meir
Lujza

WINKLER
Béla
Fáni
Miklós

WINKLER
Katalin
Eszti

WINKLER
Lajos
Janka
Ferenc
Manci
Sanyi
Béla
Piri
Bözsi
Margit

WINKLER
Mór
Rózsi
Slomi

WOLCOVITS
Chaja
Henrich
Jenő
Szerén
Lajos
Ernő

WOLCOVITS
Márkusz
Manci
Lilli
Sári
Dávid

ZÉGER
Jicchak

ZELIKOVITS
Mordechaj
Jakab
Benjamin
Tibi

ZELMANOVITS
Magda

ZELMANOVITS
Mordechaj
Aron

ZELOVICS
Kálmán
Aranka
Miklós
Vilmos
Szerén

ZICHERMAN
Mór
Jenő
Alexander

ZOLDÁN
Tova

WEINBERGER
Joszéf
Chana

WEINBERGER
Móric
Helén
Joszef-David
Rachel

WEINBERGER
Sará
Adolf
Chaja
Bluma
Juta

WEINBERGER
Smuel és cs.

WEINSTEIN
Sámuel
Rózsi
Béla

WEISSBERGER
Gedalja
Boris
Éva

WEISSBERGER
Géza

WEISSBERGER
Mirjam

WEISSBERGER
Móric
Lajos
Vilma
Sándor

WALDMAN
Cvi
Sara
Irén
Erzsébet
Anna

WEISSHAUS
Ignác
Helén
Móric

WEISSHAUS
József
Pista Dr.

WEISS
Abraham
Giza
Pista
Herman

WEISS
Avraham
Chana
David
Reisel

WEISS
Chaim
Joszef (Ilosva)

WEISS
Chana
Éva

WEISS
Alajos
Eszter

WEISS
Dávid

WEISS
Farkas Dr.
Erzsébet

WEISS
Feri
Marika

WEISS
Gizella
Chana

WEISS
Helén

WEISS
Jolán
Ferenc

WEISS
Ignác
Pepi
Mózes
Farkas
Henrik
Jakab
Teréz
Róza
Helén
Meir
Chaja

WEISS
Leibu
Zelka

WEISS
Magda
Gyuri

WEISS
Máli
Béla
Maca

WEISS
A. Mendel
Judit
Cvi
Meir

WEISS
Péter

WEISS
Pityu

-VÁRi
Manyi
Guszti

WEISS
Rachel
Zoli

WEISS
Sándor
Helén
Ági

WEISS
Tibor

WEISS
Zalman-Leib
Szima-Rivka
Sara
Civja
Chaja
Hers

WEISS-ADLER
Rózsi

WEISS-KLEIN
Rózsa
Gyula

SZABÓ-HOFFMAN
Tubí
Joszéf

SZÁNTÓ
Jenő
Relly
Imre
Miklós
Olga
Bertalan
Béla

SZENDER
Jakov-Chajim
Eszter
Gitta
Amram

SZÓBEL
Jónás
Hani
Nándor
Piroska
Sarolta
Gizella
József

SZÓBEL
Sámuel
Hani

SZŐLŐSi
Emil (Bene)
Hermina

TÁGER
Benjamin

TARDAI
Dr.

TAUB
Anikó

TAUB
Kató

TAUB
Sanyi

TAUB (Rav)
Smuel-David
Jocheved
Iszrael-Salom
Chananja-Lipa
Sara-Chana-Lea

TAUB-HAMBURG
Giza

TEICHMAN
Niszla

TEITELBAUM
Jizrael
Sara
Joszef
Ahron
Szeril
Perl
Lea

TELLER
Ignác
Etus
Gyuszi

TELLER
Márta

TENDLER Dr.
Simon (Jasina)
Laci

TENDLER-SCHWARTZ
Lili

TENNENBAUM
Izidor
Julis
Erzsébet
Sándor
Henrik
Zoltán

TISCHLER
Mirjam

TODRESZ
Herman
Fáni

TODRESZ-MARKOVITS
Bözsi

TONMAN
Jehuda

VAJDA
Sándor

VÁRADI
Sándor
és cs.

VÁRI
Betty
Eszter

VÉRTES
Margit
János

VINCZE
Hugó és cs.

VOGEL
Lenke
Meir

WACHSMAN
Jente-Rivka
Berl
Aser-Ansl

WACHTENHEIM
Adolf
Margit

WACHTENHEIM
József
Piroska
Piri

WALDMAN
Berl
Smuel

WALDMAN
Natan
Fani

WALDMAN
Smuel
Zelda
Alice
Magda

WALTZ-WALDMAN
Jona

WEBER
Béla (Vári)
Laci
Öcsi

WEBERMAN
Frida
János

WEIL
Zsiga

SCHWARTZ
Simon

SCHWARTZ
Tibor

SCHWARTZ
Vilmos
Záli
Lenke
József

SCHWARTZ
Zoltán
Pepi
Erzsébet
Imre
Vali
Tibi

SCHWARTZ
Zoltán (Vári)
Lea
Miklós
József
László
Kálmán

SER
Jenő
Juliska

SIMON
Herman
Malvin
David
Etus
Malka
Joszi
Icu
Ári
Rivka

SIMON
Herman (Muzsaly)
Lébi
Avraham
Ári
Mózsi

SIMON
Pál
Lajos

SIMONOVITS
Jakab

SLOMOVITS
Herman Dr.

SMILOVITS
Herman
Szerén
Vilmos
Edit
Irén

SMILOVITS
Márton
Ibi

SPERBER
Joszef
Feiga Jitta
Chana Malka

SPIEGEL
(füszeres) és cs.

SPIRA
Herman
Etel

SPITZ
Eliezer
Feige
Hersl
Mordechaj
Smuel
Benjamin
Betty
Mirjam
Bat-Seva

SPITZ
Miklós
Zoltán

SRÉTER
Emil
Margit Margit
Klári
Béla

STARK
Herman
Ilona

STARK
Izrael

STARK
Lajos
Zseni

STÉG
Hugó
Helén

STEINER
Olga

STEINBERG
Avraham
Jakov

STEINBERGER
Avraham
Eszter

STEINBERGER
Emil

STEINBERGER
Herman
Rózsi

STEINBERGER
Izidor (Bene)
Etelka
Sándor
Zoltán

STEINBERGER
Leopold
Cecilia
Dezső

STERN
Bernát
Fáni

STERN
Ignác
Jolán
Andor
Miklós
Magda

STERNSCHUSS
Juda
David

SEIDENFELD
Berti

SEIDNER
Ibolya

SILBER
Jeta

SINGER
Hers

SCHÖNFELD
Herman
Irma
Ernő
Margó
Jenő
Rózsi
Irén

SCHÖNFELD
Ignác
Feiga
Samu
Lenke
Bella
Freidi

SCHÖNFELD
Izidor és cs.

SCHÖNFELD
Samu
Tobi
Adolf
Mili
Viktor
René
Fülöp
Eszter

SCHWARTZ
Abraham Smuel
Pnina
Necha
Moshe
Becalel

SCHWARTZ
Cili

SCHWARTZ
Daniel
Malvinka (Jánosi)

SCHWARTZ
Dávid
Jolánka
Gusztáv
Hers Cvi
Moshe
Samu
Wolff
Juliska (Fuchs)

SCHWARTZ
Dezső
Feri
Miki

SCHWARTZ
Dezsőés neje

SCHWARTZ
Dov
Hella

SCHWARTZ
Izidor
Ita

SCHWARTZ
Izsák
David
Aurel
Herman

SCHWARTZ
Jakab

SCHWARTZ
Jehuda
Mirjam

SCHWARTZ
Jehuda Chajim
Jitta
Chaja
Beila
Jakov
Chaja Sara

SCHWARTZ
Jolán
Mordechaj
Robi
Tomi

SCHWARTZ
Josef
Sára
Zeew
Lea

SCHWARTZ
József
Regina

SCHWARTZ
Lajos (Gát)
Róza

SCHWARTZ
Margit

SCHWARTZ
Lili
Imre
Béla

SCHWARTZ
Mendel
Berl

SCHWARTZ
Menyhért
Gyuri
Feri

SCHWARTZ
Mesulam
Salamon
Vera
Joli
Éva

SCHWARTZ
Miki
Feri

SCHWARTZ
Mór és cs.

SCHWARTZ
Moshe
Sara Liebe
Eszter
Mendel

SCHWARTZ
Rozália
Lajos
Berta
Miklós
Ida
Róbert
Ági
Marci

SCHWARTZ
Salamon
Rózsi
Miklós

SCHWARTZ
Samuel
Ilona
Magda

RUBIN
Éva
Sándor
Jolán
Andi

RUBIN
Pinchasz és neje

SÁGH
Sándor Dr.
Simi

SALAMON
Áron
Vera

SALAMON
Béla
Szerén
Sándor
Boriska

SALAMON
Fáni

SALAMON
Berta
Herman

SALAMON
Hermina (Bleier)

SALAMON
Ignác
Zseni
Gizi

SALAMON
Mariska
Feige

SALAMON
Márton
Berta
Fáni
Sári
Jolán
Bernát
Menyhért
Enrő

SALAMON
Mór
Róza
Gizella

SALAMON
Mordechaj
Beile

SALAMON
Nándor
Reska
Hermin

SALAMON
Rachel
Chajim

SALAMON
Zsigmond
Hermina
Zoltán
Béla
Szerén
Sándor
Frida
Boriska

SAMUEL
Béla
Ignác
Amália
Berko
Regina

SAMUEL
Eszter

SAMUEL
Lajos
Fáni
Gizi
József
Sári

SCHAU
Lajos
Eszter
Rachel
Chava

SCHÄCHTER
David
Ida
Zsuzsanna
Ágota
Éva
Hedvig

SCHÄCHTER
Erzsi

SCHÄCHTER
Herman
Hermina
Ernő
Izsó
Ibolya
Hajnal

SCHÄFFER
Jakov
Sara
Cvi
Zuszia
Menachem Zew

SCHÄRFER
Anna

SCHEINER
Regina
Joli
Rozália

SCHLEIFER
Albert
Hugó

SCHLESINGER
Sara
Szima
Avraham
Moshe
Jicchak

SCHÖNBERGER
Lajos és cs.

SCHÖNBERGER
(cipős)és cs.

SCHÖNBRUNN
Avraham

SCHÖNFELD
Artur

SCHÖNFELD
Andor
Sári

SCHÖNFELD
Chana
Jechezkiel
Alexander

ROSENFELD
Izidor
Erzsébet
Hersu
Róza
Pepi
Leib

ROSENFELD
Melita

ROSENFELD
Pinchasz
Sári
Herman
Pepi
Leibu
Malvin

ROSENFELD
Rózsi
László
Pista

ROSENTHAL
Sándor
Irma

ROSNER
Cvi
Cipora

ROSNER
David-Slomo
Judit
Smuel-Ber

ROSNER
Herman (Beregujfalu)
Helene
Ernest
Samuel
Regina
Margit
Lajos
Cili
Helén
Avraham

ROSNER
Jenő
Sári
Margit
Tibi
Fáni

ROSNER
Lázár

ROSNER
Miki

ROSNER
Moshe
Sara-Eszter
Malka
Dov-Béla
Hencsu
Slomo

ROSNER
Sándor
Margit
Jenő
Nelli
Samu
Herman
Ernő
Lézer
Frida

ROSNER
Stella
Herman
Maris
Zoltán
Sándor
Izidor
Klári

ROTH
Avraham

ROTH
Chana és cs.

ROTH
David és neje
Ili
Manci

ROTH
David
Regina
Margit
Ilona

ROTH
Elijahu

ROTH
Ilona

ROTH
József
Frici
Menyhért
Vali
Péter
Magda

ROTH
Malka
Marika
Vera
Fáni
László
Mór
Éva
Vilma

ROTH
Márton
Regina
Ella

ROTH
Móric
Laci
Erzsi

ROTH
Sámuel
Ida
Menyhért
Ignác
Miklós
Etus

ROTHFELD
Puffy

ROTTENBERG
József
Fáni
Miklós

ROTH
Vilmos (a hentes)
Hedvig

ROTHMAN
Naftali
Malka
Meir

POLLÁK
Betty
Ernő
Béla

POLLÁK
Hugó
Lajos
Berta

POLLÁK
Ilana
Chanan
Levi
Tova

POLLÁK
Fülöp
Chana
David
Lev
Lea
Eta
Salamon

POLLÁK
József
Irén
Elizabet
Eszter

POLLÁK
Rózsi
Lili
Öcsi

POLLÁK-BIMBI
Helén

POPIEL
Zsigmond
Fani
Gabi
Laci

RAPPAPORT
Bluma
Jolika

RAPPAPORT
Eszter
Szerén

RAPPAPORT
Herman (Kaszony)
Teréz
Chaja
Meir
Szimcha
Giza
Éva
Boris

RAPPAPORT
Joel
Moshe

REGNER
Herman

REICH
Gizella
Sara

REINITZ
Heinrich
Malvin

REISMAN
Aron
Irén

REISMAN
József
Ibolya
Náci
Kató

REISMAN
Katalin

REISMAN
Péter
Margit
Jenő

REISMAN
Simon Dr.

REISMAN
(a bádogos)

RICHTER
Bözsi és cs.

RICHTER
Rezső
Helén

RICHTER
Reuven és cs.

ROCHLITZ
(2 család)

ROÓZ
Lipót
Zsenka

ROÓZ
Menachem
Ibolya
Lea
Rachel
Jorca
Eliezer
Chaja

ROSENBAUM
Béla

ROSENBAUM
Ignác
Giza
Gizella

ROSENBAUM
Judit

ROSENBAUM
Péter

ROSENBAUM
Rivka

ROSENBAUM
Simon és cs.

ROSENBAUM
Zsigmondné
Jenő
Herman
Miska
Aladár
József
Béla
Rózsi
Etel
Margit

ROSENBERG
Auguszta (Weiss)

ROSENBERG
Ignác
Etel
Sanyi
Lajos
Tibor

MOSKOVITS
Fáni

MOSKOVITS
Malvin
Malka
Jakov
Fani

MÓZES
Etus
Ida

MÜLLER
David
Luba
Avraham
Eszter
Meir-Zalman
Jehoshua
Slomo
Jakov
Seindl
Zelda

MEISELS
Moshe
Erzsi

NEUMANN
Ignác
Meir Wolf
Benjamin

NÉMETH
Márton
Rózsi

NÉMETH
Feigá
Chajim-David
Azriel

NÉMETI
Berti

NÉMETI
Géza

NEUFELD
David-Dezső
Hermina

NEUFELD
József
Paula
László
Marika

NEUFELD
Márton

NEUFELD
Mordechaj
Joszéf
Paula
Eszter
Szimcha

NEUFELD
Samuel
Regina
Irén
Jószef
Ella
László

NEULÄNDER
Róza

NEUMANN
Bandi

NEUMANN
David
Eszter
Bernard
Ahron

NEUMANN
Henrik
Mariska
Klári
Dezső

NEUMANN
Boriska

NEUWELT
Ernő

NEUWELT
Lajos

NEUWELT
Sándor
Lenke

OBERLÄNDER
Sámuel (Tarpa)
Helén
Vilmos
Chajim
Jolán (Vári)
Marci
Simon (Tarpa)

OBERLÄNDER
Slomo
Eszter
Baruch
Chana
Leib

OPPMAN
Kálmán
Jenő
Janka
Mengi

ÖSZTREICHER
Sámuel

PÁL
Avraham

PÁL
József
Fáni
Fáni
Ibolya
Miklós
Lajos
Ida
Jenő

PALKOVITS
Jakab
Chana
Herman
Meir
Simon
Joszef
Daniel

PEISZIKOVITS
David
Sara

PEISZIKOVITS
Herman
Rózsi
Roza
Bernard
Meir
Lea

PERL
Sári

PREISS
Feiga

MARKOVITS
Jenő
Julia
Lajos
Ilona
Ferenc
Bandi

MARKOVITS
József és cs.

MARKOVITS
Judit

MARKOVITS
Lipót
Sara
Irén

MARKOVITS
Márton
Éva
Miki

MARKOVITS
Márton
Fáni
Matild
Szerén
Rózsi
Meir
Moshe
Jita

MARKOVITS
Mordechaj

MARKOVITS
Mordechaj
Mirjam
Hers
Sija
Perl
Berku
Josef
Eszter
Berl

MARKOVITS
Róza
Katalin

MARKOVITS
Samuel

MARKOVITS
Soshana

MARKOVITS
Zsigmond
Dvora
Kornelia
Salamon
Chava
Lili

MAUSKOPF
Család

MEIROVITS
Vera
Jolán

MEISELS
Bluma

MEISELS
Regina

MEIZLIK
Ahron
Etel
Géza
Rivka

MERMELSTEIN
Annus
Márta

MERMELSTEIN
Etel (Kovászó)

MERMELSTEIN
Herman
Fáni
Margit

MERMELSTEIN
Hers
Cvia
Bencion
Baruch
Piri
Rivka
Lajos

MERMELSTEIN
Joszef
Moshe-Meir
Hani
Bracha

MERMELSTEIN
Lajos és neje

MERMELSTEIN
Sándor

MERMELSTEIN
Simon
Márton és cs.
Tibor
László

MEZEI
Herman
Gizella
Sándor
Gyula
Jenő
Hermina
Tibor

MIHÁLY
Szerén
Edit
Gabi
Ábris

MIHÁLY-BLAU
Pepi
Jakab

MITTELMAN
Lea
Seindl
Feiga
Rivka

MITTELMAN
Lili
Irén
Vilmos

MOLDOVAN
Moshe-Jicchak
Reize-Gitl
Salom
Chajim-Meir
David

MOLDOVAN
Zsuzsi

MORVAI
Lujza
Mór
József

MOSKOVITS
Dr.

LEBOVICS
Ignác
Rózsi
Samuel
Rivka

LEBOVICS
Naftali
Reizl
Cvi
Slomo
Szima
Chana
Ahron

LEBOVICS
Sándor
Malvin

LEBOVICS
Sifra
Adolf
Alex
Herman

LEBOVICS
Smuel
Chana
Rachel
Judit
Lea

LEFKOVITS
Akiva-Dov (Tarpa)
Perl
Cvi-Jakov
Rachel

LEFKOVITS
Alex
Feiga

LEFKOVITS
Fáni
Edit

LEFKOVITS
Helén
Blanka

LEFKOVITS
Hermin

LEFKOVITS
Jakab és cs.

LEFKOVITS
Rachel

LEICHT
Regina
Jakab
Fredi
Valeria
Lili

LEIMSIDER
Alexander
Hanni
Maci
Zoltán

LEUCHTMAN
Mózes
Cili
Smuel
Adolf
Vilmos
Helén

LICHTENBERG
Emil Dr.
Géza

LICHTENSTEIN
Adolf
Katalin

LIEBERMAN
Jerucham és cs.

LINCZER
Herman
Lina

LINCZER
Jehuda
Lili

LINCZNER
Ida
Jiszrael
Mihály
Piri
Rózsi
Éva
Judit
Márton

LISZTMAN
Jakab
Regina
Fáni

LISZTMAN
Menachem

LŐWI
Arnold és cs.

LŐWI
Lenke

LŐWI
Mór és cs.

MAJEROVITS
Malvin
Andor
Magda
Samu

MANDEL
LászlóDr. és cs.

MANDEL
Mirjam

MANDEL
Sándor
Margit

MANN
Jenő

MARKOVITS
Béla és cs.

MARKOVITS
Béla
Ilona
Zahava

MARKOVITS
Beila-Berta

MARKOVITS
David
Mirjam
Ági
Miki
Gabi

MARKOVITS
Erzsébet

MARKOVITS
Jakov
Helén

KRAUTHAMMER
Koppel
Regina

KRÉMER
Sara
Joszéf
Goti
Tibor

KREISZMAN
Fülöp
Hencsu
Jiszrael Dov
Mordechaj
Malka
Sara Perl
Sifra
Eszter
Dina
Chana
Rachel

KROH
Dávid
Farkas
Sifra
Berl

KROH
Izsó
Malviń
Béla
Pál

KROÓ
Kuci
Kató
Marika

KROÓ
Sándor Dr. és cs.

KÚN
Dénes

KÚN
Jenő (Zápszony)
Ida

KÚN
Malvin (Beregsom)

KÚN
Pepi
Béla
Lajos
Sándor
Frida
Móric
József
Anna
Amália
Ilona

KÚN
Eta
Laci
Gizi

KUPFERSTEIN
Avraham (Kaszony)
Sosana
Jeshaja David
Salom Jehuda
Sara Rivka
Rachel
Cipora

LANDAU
Hani és cs.

LANDAU
Herman Dr.
Zseni Dr.

LANDAU
Vilmos
Vilmosné
Sári

LANGDORF
Alex
Mirijam
Tamás

LASEK
Irén
Vilma

LÁSZLÓ
Marcsa és cs.

LÁSZLÓ
Tusi és cs.
Ferenc

LÁZÁR
Lajos
Paula
Béla
Leopold
Zsuzsi
Simon

LÁZÁROVICS
Gizi

LÁZÁROVICS
Ignác
Amália
Béla
Jolán
Sára

LÁZÁROVICS
Jenő

LÉBA
Pál (Ardó)
Anna
Jolán

LEBOVITS
Becalel
Gizi
Sara
Rachel
Samuel

LEBOVITS
Bernát
Etel

LEBOVICS
Chana
Izidor
Herman
Róza
Helén

LEBOVITS
Eugenia (Dobrony)
Ferenc
Ilonka
Ági
Vera
Edit

LEBOVICS
Herman (Ujlak)

KLEIN
Jenő Dr.
Sári

KLEIN
Jenő (Ardó)
Simon
Hani
Hermina
Herman
Lajos

KLEIN
Judit
Meir
Herman
Jenő
Gizella
Malvin

KLEIN
Kálmán
Malka
Rivka

KLEIN
Kató
Teréz

KLEIN
Lajos

KLEIN
Lajos
Miklós

KLEIN
Miksa
Olga

KLEIN
Miksa Dr.
Erzsébet
Péter
Jenő
Ignác
Hugó
Móric
Róza

KLEIN
Mór
Fáni
Gizi
Etelka
Béla
Pál

KLEIN
Mordechaj–Jicchak
Sara
Edit
Bumi
Joszef
Sándor

KLEIN
Moshe–Alex
Mariska
Jenő
Hermina

KLEIN
Oszkar
Piri
Leo
Viktor

KLEIN
Samu
Béla
Miki
Bözsi

KLEIN
Sándor
Mirjam
Jenő
Hella
Miklós
Frida
Pál
Bandi

KLEIN
Sarolta

KLEIN
Simon
Frida
Jenő Dr.
Etel
Ernő
Ilona

KLEIN
Smuel
Ilona
Bandi
Éva
Michael
Sara
Katalin

KLEIN
Teréz és férje

KLEIN
Tibor
Tusi
Tamás
Klára
Hédi
Regina (Malmos)

KLEIN
Vilmos
Berta
Aranka
Sándor
Ferenc
Mózes
Nyunyu
Tobi

KLEIN
Zoltán
Erzsébet
Ernő

KLUG
Felix
Rivka
Ilona

KOHN
Sándor
Bella

KONT
Gyuszi

KONT
Manóné
Pista
Ilus

KOPLOVITS
Ignác
Szerén
Bella
Jenő
Helén

KÓSER
Julianna

KRAUSZ
Ferenc és cs.

KRAUSZ
Jehoshua és cs.

KESZLER
Fülöp
Sara
Gyula
Gabi

KESZLER
Herman
Arnold

KESZLER
Klára
Tibi
Judit
Meir
Amália

KESZLER
Lajos
Margit
Ernő

KESZTENBAUM
Adolf
Rézi
Béla
Bözsi
Lili

KESZTENBAUM
Gimpl–Géza
Sándor

KESZTENBAUM
Móric
Frida
Blanka
Ernő

KESZTENBAUM
Peszil (Muzsaly)
Chana–Reizl
Jehuda
Bluma
Eszter
Aser–Ansl
Liebe
Malka

KESZTENBAUM
Róza
Dezső
Ferenc
Irén
Margit

KLEIN
Abraham
Meir
Sara
Margit
Aliz

KLEIN
Adolf és neje

KLEIN
Ármin
Ilona
Tibor

KLEIN
Béla Dr.
Erzsébet
Anna

KLEIN
Benő
Amália

KLEIN
Bernát
Róza
Boriska
Dezső
Sándor

KLEIN
Bernát (Borzsova)
Boriska
Róza
Dávid

KLEIN
Berta
Jiszrael
Rózsi
Manci
Saul

KLEIN
Berti és cs.

KLEIN
Dinyu

KLEIN
Ferenc
Rózsi

KLEIN
Ferenc
Rózsi
Szidi
Moshe
Salamon
Teréz

KLEIN
Gyula
Móric
Adolf
Teréz
Ilona
Miklós
Sándor

KLEIN
Herman

KLEIN
Hermin (Lebovics)

KLEIN
Hers
Sara
Jakov
Dov
Beile
Simon
Jetti
Jicchak

KLEIN
Ignác
Helén
Anci
Jutka
Lajos Dr.
István Dr.

KLEIN
Ignác
Eszter Cili
Meir
Herman
Béla
Cvi
Jakab

KLEIN
Ilona
Anci

KAHÁN
Bluma
József
Mihály
Henia
Helén
Gyula
Ansl
Eliezer

KAHÁN
Márton
Katalin
Éva

KAIM
Slomo
Rachel
Mendi

KAIN
Avraham (Palád)
Rachel
Jolán

KAIN
Gyula
Jolán
István
Mór–Mordechaj
Róbert
Dezső
Tibi

KÁLDIZÁR
Simon

KALLA
Regina

KALLUS
Bernát
Piroska
Lea
Benjamin
Zlata
Aron

KALLUS
József (Badalló)

KÁLMÁN
Endre Dr.
Hedvig

KÁLMÁN
József Dr.
Anna

KATZ
Ahron és cs.

KATZ
Henrik

KATZ
Herman (Bégány)
Piroska

KATZ
Hermanné és 3 lánya

KATZ
Jakab
Zoli
Erzsi

KATZ
Lipót
Róza
Eduard
Jicchak

KATZ
Márton

KATZ
Márton és neje
Jakab

KATZ
Miksa
Malka
Alexander
Vilma
Herman
Eta
Judit
Zoli

KATZ
Mordechaj (Balazsér)
Mariska
Margit
Jakab

KATZ
Mór
Márton
József

KATZ
Moshe
Reizel

KATZ
Pinchasz
Mirjam
Sári
Rezsi

KATZ
Smuel (Balazsér)
Szerén
Alfréd
József
Erzsébet

KATZ
Mirjam
Sári–Jaffa
Rivka–Dvora

KATZ
Smuel
Sara

KATZ
Salom (Bégány)
Perl

KATZ–FRANK
Elka–Ilona

KASZAB
Ilona
Berta
István

KASZTOR
Ernő
Erzsi

KAUFMANN
Jenő

KAUFMANN
Zoltán

KEMPNER
Sándor
Öcsi

KERTÉSZ
Ede dr
Olga

KESZLER
Feige

ICKOVITS
Antal
Samuel
Ibolya
Boris
József

ICKOVITS
Irén

ICKOVITS
Ignác
Záli
Móric
Lenke
Berta
Jakov
David

ICKOVITS
Ignác
Etel
Olga
Ilona
Paula
Móric
Regina
Sándor

ICKOVITS
Mór
Ilonka
Bella
Margit
Jakab
Gábor

ICKOVITS
Tubi

ICKOVITS
Smuel
Cvia
Menase

ICKOVITS
Vilmos
József
Jenő
Dóra
Éva
László
Zsuzsi

ILKOVITS
Máli
Gyuszi
Laci
Miklós

INDIG
Rózsi
Adolf
Mór

IZSÁK
Ödön
Lenke

IZRAEL
Dávid
Chana
Jakov
Avraham
Sara

IZRAEL
Hella
Judit

JAEGER
Család

JAKUBOVITS
Avraham

JAKUBOVITS
Dávid
Rozália

JAKUBOVITS
Frida
Sara
Chana
Kálmán

JAKUBOVITS
Irén
Helén
Samuel

JAKUBOVITS
Jakab
Hanci
Blanka
Etel

JAKUBOVITS
Izidor
Zseni
Mordechaj
József

JAKUBOVITS
Sara
Ferenc

JAKUBOVITS
Róza Dr.

JAKUBOVIS
Sándor
Miki
Lili
Bumi

JAKUBOVITS
Zwi
Slomo
Móric
Gizi
Chaja

JAMPEL
József
Mirjam
Moshe
Reizi
Slomo
Avraham
Leibu

JUTKOVICS
Mendel
Frida
Hers–Ber
Sara

KAHÁN
Avraham
Regina
Klára

KAHÁN
Chajim–Zew
Berta
Jakov
Jehuda
Mordechaj
Gizi
György
László
Jehuda–Cvi

HEISLER
Nándor
Lujza

HERBSTMAN
Lea–Bracha
Slomo–Arje
Jaffa
Joszef–David
Dvora

HERMEL
Jenő és neje

HERSKOVITS
Bella
Hermina
Andor

HERSKOVITS
Beni
Samu

HERSKOVITS
Eszter

HERSKOVITS
Herman
Helén
Rozália
Béla
Jenő

HERSKOVITS
Herman
Cecilia (Friedman)
Helén
Rózsi
Áron
Benci

HERSKOVITS
Jakab
Moshe
Rózsi
József

HERSKOVITS
Lajos
Rózsi
Lilly
Tibor

HERSKOVITS
Margit
Ignác

HERSKOVITS
Menachem
Rachel
Slomo
Eliezer
Eszter

HERSKOVITS
Moshe
Eszter
Feiga

HERSKOVITS
Szima
Vera

HERSKOVITS
Sara

HERSKOVITS
Sári
Mili

HERSKOVITS
Záli

HOCH
Lenke

HOFFMANN
David
Chaja (Borzsova)
Jakov
Lea (Dobrony)

HOFFMANN
Dávid
Fani
Boriska
Olga
Béla
Imre
Sámuel
Jolán

HOFFMANN
Dobris
Avraham
Smuel

HOLLÄNDER
Mirjam
Elijahu
Sara

HOLLÄNDER
Róza
Szimi
Andor
Beru

HOLLÄNDER
Salom
Zelda
Heniu
Alexander
Nechemja
Eliezer
Mindl

HOLLÄNDER
Samu
Jolán
Ernő

HOLLÄNDER
Slomo
Peszi
Benjamin–Moshe
Cvi
Mati
Avraham–Wolf
Hencsi
Mordechaj
Mirjam
Matilda
Zeew–Arje

HOLLÄNDER
Slomo–Joszef
Lea
Jiszrael

HOLLÓS
Gyuri
Jancsi

HORN
Izsák
Frida

HUBERT
Zsigmond dr.

ICKOVITS
Avraham
Bluma
Benjamin
Nelli
Rózsi

GRÜNFELD
Jechezkiel
Libe Mirjam
Smuel
Kalman
Alter
Sara
Moshe
Alexander
Eszter
Jakov
Chaim

GRÜNFELD
Mordechaj
Perl
Jecheskiel
Kalman

GRÜNFELD
Moshe
Etel
Menyhért
Adolf
Sarolta
Fáni

GRÜNFELD
Sara
Jechezkiel
Eliezer

GRÜNSTEIN
Ignác

GRÜNSTEIN
Izidor
Adolf
Rachel és cs.

GRÜNSTEIN
Jenő
Sári
László
Zsuzsi

GRÜNSTEIN
Smuel
Jolán
Elza
Lili

GRÜNSTEIN
Soma
Berta
Jenő
Sári
László
Zsuzsi
Lajos
Miksa
Fáni
Anikó
József
Ernő
Sári
Ágnes

GRÜNWALD
Béla
Miklós
Helén

GRÜNWALD
Márton
Tilda
Vilmos
Sári

GRÜTZ
Zelda
Aida
Dudu
Pati
Bella
Manyi
Sári
Hani

GUTTMAN
Hugó
Jenő

HIRSCH
AVRAHAM SLOMO
és cs.
a hitközség főrabbija

HAUER
Judit

HAUER–GROSZ
Jolán (Kaszony)
Lacika

HAUPTMAN
Ignác és 5 gyereke

HAUSMAN
Aron
Gyula
Árminné

HALÁSZ
Bernát

HALÁSZ
Fáni
Zoli

HALPERT
Helén
Harry

HAMBURG
Lajos
Zsófi
Flóra

HAMBURG
Salamon
Hermina

HARTMAN
Herman
Berta

HARTMAN
Izrael
Regina
Éva

HARTMAN
Saul
Rezsi (Kigyós)

HARTMAN
Sári
Laci
Hani

HARTSTEIN
Avraham
Hadasza
Feivel
Chaja

HEGEDÜS
Simon

HEISLER
Lajos
Feige

HEISLER
Moshe–Mór
Róza

GOLDBERGER
Avraham
Fáni
Magda
Sándor
David
Eszter
Moshe
Judit
Salom
Slomo
Jakov–Cvi
Hencsu
Golda
Malka

GOLDBERGER
Avraham
Cipora

GOLDBERGER
Gyula
Bözsi
Rózsi
Regina
Gitl
Wolf

GOLDBERGER
Miklós
Sara

GOLDBERGER
Rachel
Rivka
Etel
Gamliel
Reuven
Jakov (Rav)

GOLDBERGER
Zeew–Wolf
Mordechaj
Chaja–Beila
Slomo

GOLDFARB
Herman (Bégány)
Helén
Dezső

GOLDGLANZ
Béla és anyja
Pityu

GOLDGLANZ
Lilly
Judit

GOLDMAN
Ernő

GOLDSTEIN
Herman
Margit

GOLDSTEIN
Wilhelm

GOTTDINGER
Péter

GOTTESMAN
Fülöp
Berta
Lili

GOTTESMAN
Herman és neje

GOTTESMAN
Perl
Zeew–Dov
Mindl

GROSZ
Béla
Lili
Pali

GROSZ
Berta

GROSZ
Herman
Rachel

GROSZ
Josef

GROSZ
Lili

GROSZ
Menyhért
Ernő
Sarolta (Kaszony)
Jolán
Laci

GROSSMAN
Jechiel
Chana
Moshe
Chaja Gitl

GROSSMAN
Márta
Ernő

GRÜN
Géza
Gabi

GRÜNBAUM
Ignác

GRÜNBAUM
Marcel
Gyula
Ibi
Ilona
Sári

GRÜNBAUM
Margit

GRÜNBERG
Julius

GRÜNBERG
Sara (Reinitz)

GRÜNBERGER
Berta

GRÜNBERGER
Imre
Michael

GRÜNBERGER
Jenő
Henia

GRÜNFELD
Bluma
Malvin
Jolán
Elza

GRÜNFELD
Dávid
Pepi
Szerén
Samu
Fáni
Moshe

FRIEDMANN
Nándor
Adela
Gyula

FRIEDMANN
Pali

FRIEDMANN
Samu
Rózsi
Irén

FRIEDMANN
Sanyi
Laura

FRIEDMANN
Smuel
Jaffa
Lea
Jakov
Michael
Arje
Aharon
Slomo
Eszter–Sara

FRIEDMANN
Szerén

FRIEDRICH
(mozis) és cs.

FRISCH
Irén

FRISCH
Márton
Peszi
Ernő
Gyöngyi
Klára

FRISCH
Salamon
Paula
Lenke
Cecilia

FRISCH
Slolmo
Perl
Lea
Civia
Wolff
Móric
Szerén
Dolly

FRISCHMANN
Jicchak
Chana
Jakov
Sara
Zoltán

FRUCHTER
Adolf

FUCHS
Dezső
Péter

FUCHS
Dezső Dr.

FUCHS
Elka

FUCHS
Ernő
Dudi

FUCHS
József

FUCHS
Lajos
Ella
Tommy

FUCHS
Lajos
Julia

FÜREDI
Tibor
Sári
István

GANZ
Zoltán

GELB
Ignác és 2 fia

GELB
Jenő

GELB
Bajdu (Bene)
–SZŐLŐSI Irma

GELBMAN
Josef
Shoshana

GELBMAN
József
Rózsi
Sándor

GELBMAN
Smuel
Rózsi
Joszéf
Natan

GELBMAN
Viktor
Rózsi

GELBERMAN
Ignác
Hanika

GENÁTH
Elijahu
Rachel
Reizel

GERENDÁSI
Mária

GLÁSZ
H. Lajos
Regina
Antal
Róza
Bernard

GLÜCK
Herman
Hanna (Csaroda)

GLÜCK
Lajos
Záli
Edit
Lili

GLÜCK
Miklós

FEINER
Gyula
Eszter

FELDBRAND
Mirjam

FELDREITER
Bernát és cs.

FELDREITER
Gizi–Gitu
Tova

FELDREITER
Herman
Ignác

FELDMAN
Ignác
Gizella
Ervin

FELDMAN
Lajos (Kövesd)
Berta

FESZTER
Móric
Piri
Jutka

FESZTINGER
Mechl

FEUERSTEIN
Móric

FINK
Ernest

FISCH
József (Badalló)
Ida
Móric
Jenő
Ernő
Rezsi

FISCH
Fülöp
Fáni

FISCH
Móric
Rózsi
Éva

FISCHER
Abrahám és cs.

FISCHER
Abrahám (Gut)

FISCHER
Adolf

FISCHER
Emánuel (Gut)

FISCHER
Ilona
Erzsi
Lujza

FISCHER
Sándor és neje

FIXLER
Éva
Sali
Erika
Marcel

FLEISCHMAN
Leib

FODOR
Albert
Márta

FÖLDES
Tanító és neje
Edit

FRANK
Hanna

FRANK
Herman

FRÄNKEL
Izidor
Seindl
Izsó
Sara

FRÄNKEL
László Dr.
Anna

FRIED
Bandi

FRIED
Ferenc Dr.

FRIED
Jite (vendéglős)

FRIED
Vilma

FRIEDMANN
Avraham és cs.

FRIEDMANN
Arje és neje

FRIEDMANN
Brandl

FRIEDMANN
Cecilia
Izidor
Samuel

FRIEDMANN
Elizabet
Moshe
Hugó

FRIEDMANN
Izidor
Samuel
Hillel
Berta

FRIEDMANN
Meir

FRIEDMANN
Meir
Lea

FRIEDMANN
Móric
Berta

FRIEDMANN
Móric
Maris

FRIEDMANN
Moshe–Ahron
Adél
Sara–Lea
Hillel
Berta

FRIEDMANN
Moshe–Smil
Bluma

EINZWEIG
Sara
Bernard
Jerachmiel
Kató

EISIKOVITS
Elijahu
Jaffa

EISENBERG
Eszter
Berl

EISLER
Mór
Julia
Lilly
Rozália

EISNER
Mór
Ilona
Magda

ELEFÁNT
Fáni
Adolf
Bella
Sándor
Imre
József

ELEK
Endre dr. és cs.
Pista
Péter

ELLMAN
Szerén
Béla

ELOVICS
Sándor
Kató (Putz)

ENGEL
Berta

ENGEL
Dezső
Gábor
Sándor dr.
Grete
Gyuri
Béla dr.
Erzsi
Kató

ENGEL
Jenő
Margit
Magda
Imre

ENGEL
József
Fáni
Avraham Dr.
Anna
Er v in
Karol
Viktor Dr.
Menachem Dr.
Miklós
Ilona
Lujza

ENGEL
Sándor
Góti
Juci

ECKSTEIN
Sarolta
Menyhért
Mór
Sándor
Béla

ERDEI DR.
Fogorvos és neje

FARBENBLUM
Ilus

FÁY
Jenő és cs.

FÁY
Gyula

FARKAS
Adolf
Anikó
Robi

FARKAS
Jakab
Ilona
Blanka

FARKAS
Jenő
Zseni
Lenke
Malka
Cvi
Chava
Eszter
József
Sara

FARKAS
Jenő
Seindl
Lenke
Magda
Éva
Izidor

FARKAS
József
Sarolta
Eszter

FARKAS
Marci
Tibi
Laci
Gabi

FARKAS
Róza
Móric

FARKAS
Samuel
Sara
Zoltán
Fülöp
Tamás
Mihály

FARKAS
Sándor Dr.
Lajos Dr.
Elizabet

FEHÉR
Ármin
Perla

FEILER
Gita

FEILER
Meir

BREUER
Kató

BRUMMER
Géza

BRUMMER
Moshe
Necha
Sara
Henia
Moses
Ruszko
Efraim
Peretz

BRUMMER
Nándor

BURECHOVITS
Jakov

CIN
Chajim–Cvi
Moshe

CINNER
Moshe

CSENGERI
Rezső

CUKOR
Sándor
Ilona
Laci
Henriette
Pál

CZIGLER
Lujza

CZITROM
Bernát
Máli
Moshe
Hencsu

CZITROM
Simon
Jehuda–Cvi

CZUCKER
Olga

CHAIMOVITS
Ervin
Róza

CHAJIMOVITS
Zwi–Zeew
Jicchak
Menachem–Moshe
Judit
Eszter
Sara
Malka
Lea

DARVAS
Klári és cs.

DAVIDOVITS
Berl
Jicchak
Jiszrael
Reizl
Simon

DAVIDOVITS
Hers
Jicchak
Izidor
Etel
Maris
Sándor

DAVIDOVITS
Paula
Berl

DAVIDOVITS
Szilka
Cili
Perl
Ignác

DAVIDOVITS
Salamon
Olga

DEUTSCH
Ári

DEUTSCH
Bertalan
Hermina
Alexander

DEUTSCH
Chaja
Andor
Judit

DONÁTH
József
Anna
Gerson
Elisheva
János
Tamás

DRUCKER
Andor
Etel
Lujza

EDELMAN
Dezső
Guszti
Pista
Sári

EGGYES
Márton
Gabi
Zsuzsi
Rózsika

EHRENFELD
Béla
Julia

EHRENFELD
Regina

EHRENFELD
Seindl
Ernő

EILÄNDER
Peretz
Gitl

EISDÖRFER
Ede
Honor
Kálmán

EINZIG
Elias
Jutka
Motl
Miklós
Lajos

EINZIG
Róza (Kaszony)
Elemér
Sándor

BERNER
Manó
Pali

BERNER
Miki

BERNER
Moshe
Elimelech
Zindl
Eizik
Feiga
Hencsi

BERNER
Pepi
Mordechaj

BERNER
Rivka
Bat–Seva

BIMBI
Lóra
László

BIMBI
Magda

BIMBI
Moshe
Perl
Rózsi
Éva

BIMBI
Piroska

BIMBI
Rivka
Herman
Chana

BLAU
Hermina

BLAU
Izrael

BLAU
Jehuda (Tarpa)
Malka

BLAU
Lajos
Teréz

BLAU
Vilmos
Malvin
Elza
Inci

BLEIER
Aladár
Paula
Árpád
Béla
Miklós

BLEIER
Erzsébét
Lajos
Ágnes

BLEIER
Gitl
Bracha
Etu
Leibu

BLEIER
Regina
Desider
Eugen
Michael
Relli
Gizella
David

BLEIER
Sándor
György

BLUM
Adolfné

BLUM
Márton és cs.

BLUMENTHAL
David
Cvi
Sara–Lea
Zrilu
Joel

BORNSTEIN
Adolf
Nelly
Ernst
Rózsi
Judit

BOROS
Herman
Fáni

BÖHM
Artur
Vilmos

BÖHM–SZŐLŐSI
Sári

BRAUN
Bandi
Géza

BRAUN
David
Mirjam
Smuel
Etel
Andor
Ilona
Izidor
Antonia
Jicchak
Margit
Jakab
Frida
Albert
Amalia
Cvi

BRAUN
Éva
Jolán
Róza
Aliz
Margit

BRAUN
Moshe
Peszia
Béla
Jakab
David
Ida

BRAUNSTEIN
Jehoshua
Henia–Perl
Zeew
David

BRAUNSTEIN
Zoli
Etu
Chajim

BERGER
Zelig
Magda
Sándor

BERGER
Zelig
Moshe

BERGLÁSZ
Jicchak és neje
Berki
Hersi
Leib
Slomo

BERGMANN
Efraim
Chaja
Dov

BERKU
Chana
Eszter
Mordechaj
Smuel
Joel
Lea
Mordechaj–Cvi

BERKU
Jicchak–Jakov
Judit
Mindl
Avraham
Sara

BERKOVITS
Avraham
Róza
Rivka
Kati
Bözsi
Vilmos
Hermina
Marika

BERKOVITS
Bat
Eszter
Meir
Lea
Meir
Peszia
Jehuda
Chana
Pál
Malvin

BERKOVITS
Eszter

BERKOVITS
Herman
Etel

BERKOVITS
Hers
Gizella
Imre
Gideon
Jakab
Chana
Dvora

BERKOVITS
Jenő
Etel

BERKOVITS
Lenke

BERKOVITS
Róza
Berta

BERKOVITS
Salom
Frida
Helén
Liza
Rachel
Sara
Artur
Szerén
Rózsi

BERKOVITS
Sándor
Flóra
Erich
Mendi
Elizabet

BERKOVITS
Sulem

BERKOVITS
Vita
Alexander
Eszter
Bernát
Róza
Emanuel
Rachel
Judit
Meir
Beni
Zseni

BERKOVITS
Zeev
Shoshana
Mirjam–Margit
László
Kató
David
Gizella
Hindu
Saje–Hers
Hermina
Benci
Slomo

BERMAN
Elek
Gábor

BERMAN
Ernő dr.
Ármin dr.
Jenő
József
Manó
Sándor

BERNER
Chana
Jakov
Malka
Gita
Avis
Sara
Peszia

BERNER
Irén

BEREGSZÁSZ ÉS KÖRNYÉKE MÁRTIRJAINAK NÉVSORA

ÁBRAHÁM
Rivka
Avraham
Alexander
Chaim

ÁBRAHÁM
Sándor
Ernő
Géza
Rózsi

ACKERMAN
David
Salom
Seindl

ACKERMAN
David
Smuel
Eszter
Cvia

ACKERSMAN
Lajos
Kató

ADLER
Jenő
Rózsi
Elza

ADLER
Rachel
Benjamin
Jehuda
Jehoshua
Jechiel–Michael
Moshe
Rival

ADLER
Sara
Gitl
József
Jerachmiel
Perl
Mirjam

ALTBERGER
Dezső
Hermina

ALTBERGER
Jenő
Andor

ALTER
Jakab
Moshe
Joszi
Éva

ALTER
Toba

ALTMAN
Herman
Arnold
Hinda

ALTMAN
Moshe
Judit
Rivka
Bracha–Jiti
Reizel

AROS
Reizel

BARTA
Imre
Lenke
Miklós
Jolán

BAUMANN
József
Andor
Edit
Rózsi

BECK
Regina
Szimcha
Márton

BECSKI
Edit
Sanyi

BECSKI
Jenő
Berta
Irén
Miklós

BEREGI
Zsigmondné

BERGER
Alexander
Frida
Lea
Feiga
Golda

BERGER
Bernát
Dezső
Rózsi

BERGER
Chava
Leib

BERGER
Dezső

BERGER
Ignác
Hermina
Miklós
Hugó
Gyula

BERGER
Jehuda–Jenő
Betty
Rózsi

BERGER
Joszéf
Mirjam
Joel
Chava

BERGER
Leo
Mordechaj

A MÁRTIROK NÉVSORÁHOZ

A "jizkort" már megirták a "Jizkor-könyv"-ben. Abban akarjuk összpontosítani Berehovo-Beregszász és környéke áldozatainak névsorát, akik a vészkorszakban maradtak. Ugy éreztük, hogy az album, amely a sorsdöntő évekből veszi tárgyát és azokat akarja megörökíteni hitközségünk életében, köteles megemlíteni azoknak neveit, akikről ir. Az eredeti Jizkor-könyv egy izraeli muzeumban lesz elhelyezve és ott őrizve minden időkig. Ezt az albumunkat 1000 példányban nyomattuk ki és minden barátunk házában helyet találhat. Az általános évforduló (Jahrzeit) napján, a getto liquidálásának időpontján — Ijjar 25-27-29 — lapozgathatunk ennek a kötetnek a végén kinyomatott névsorban és emlékezhetünk.

Emlékezhetünk fájó szeretettel családjainkra, barátainkra, szomszédjainkra. Felidézhetjük a multat a mécses meggyujtásakor és elmondhatjuk gyermekeinknek, utódainknak: mennyit és hogyan szenvedtek ezek a drága lelkek, akik e névsorba beirattak és azok, akiknek neveit nem találtuk. Ez lesz talán soknak a szivében a hangtalan ima, ez lesz a jizkor...

Hogy könnyebben feltaláljátok magatokat a névsorban, néhány megjegyzést ajánlunk figyelmetekbe és véleményünk szerint, ez a magyarázat minden felvetődhető kérdésre megadja a választ:

A névsor a héber *alef-bét* szerint van összeállítva, habár a belső rendben lehetnek kisebb eltérések.

— A *héber név* nem jelenik meg minden családi név mellett és fordítva: a magyar részen is héber nevet irunk latin betükkel, mégpedig ugy, ahogy azt nekünk beküldték. Mégis igyekeztünk *helyesen* irni a neveket és nem mindig tekintetbe venni becenevet, elnevezést.

— Vannak *azonos* nevek (családi és személynév együtt), ez ne vezesse félre az olvasót. Két különböző családról van szó.

— Néha csak a *családfő* nevét kaptuk meg, héber vagy magyar személyi név nélkül (szándékosan nem használjuk a "kereszt"-nevet)... Vagy "és gyermekei", vagy 'és neje" — a név nélkül. Megkiséreltünk mindent ugy irni, ahogy kaptuk, de akadhatnak tévedések is.

— Ha mégis találtok *kettő*sségeket, az okok: a beküldő az elhunyt (nő) eredeti családnevét adta meg, egy más családtag férje családi nevén irta be; vagy: 2-3 különböző személy részleges névsort küldött be, egyik a héber, a másik a magyar nevet megadva; vagy: valaki egy teljes családi névsort adott meg, egy másik rokon csak 1-2 nevet.

— A *környékbeliek* nem mindig adták meg a falu nevét, tehát nem mindenütt jegyeztük azt fel. A község nevét mindenütt magyarul irtuk. Beregszász és a környék nevei *egy* egyetlen listában jelennek itt meg.

— A nevek *családok szerint* vannak összpontosítva. Tehát a belső alefbét nem mérvadó itt. Ha nevek *hiányzanak* a családi listán, jele annak, hogy hiányos névsort kaptunk a családról.

— *Helyesírás*: Nem mindig vettük tekintetbe a rokonok vagy barátok kézirását. Megengedtük magunknak a hibákat kijavítani, vagy ugy irni a neveket, ahogyan szokásos (főleg a nemhéber szövegben).

— Gyakran hozzáirták a férjezett asszonyok neveihez a *lánykori* nevét is. Csak részben irtuk hozzá, mégpedig a héber oldalon.

— A baloldalon megjelenő neveket (latin betükkel) a magyar helyesírás szabályai szerint nyomtuk ki.

— Ha nem találtátok a keresett nevet, vegyétek tekintetbe: a héber *alef* alatt megjelennek a latin A, E és O betük is. Vagy: a héber "Pé" alatt a latin F, P és V betük is, stb.

A vészkorszak áldozatainak legalább *fele* hiányzik ebből a névsorból. Megkiséreltük a magyar illetékes intézményeknél egy teljes listát kapni, de sikertelenül. Ők fordultak a központi zsidó intézményekhez is. A válasz: nincs ilyen lista. Tehát ha olvasás közben eszetekbe jutnak *hiányzó nevek*, kérjük az adatokat (családi és személyi név, héber név, lakóhely) a beregszászi központi bizottság cimére Izraelben haladéktalanul beküldeni, hogy a Jizkor-könyvbe beirhassák.

A vészkorszak áldozatainak névsorát eredetileg ugy terveztük, hogy az azonosítás megkönnyítése végett még egy általános adatot hozzáirunk. Például: az édesapa nevét, születési évet, vagy foglalkozást. De kiderült, hogy további azonos részletet legfeljebb egy negyedénel kaphattunk volna. Ezért előnybe reszesítettük a családok szerinti névsort. Itt-ott vannak kivételek: hozzáirtunk előbbi nevet (héberben), a falu nevét (magyarban), vagy hozzáfüzni "és családja", "és neje", "és gyermekei" (a héber névnél).

Kedves Testvéreink! Csakis segítségetekkel egészíthetjük ki a "Jizkor-könyv"-be már beirt 2600 nevet. Ugy érezzük, hogy ez az *utolsó feladatunk* (hogy ne beszéljünk kötelességről); Berehovo és környéke hitközségeinek áldott zsidóságát megörökíteni. Ezt is csak mindaddig valósíthatjuk meg, amig országunkban és a nagyvilágban élnek és éreznek olyan barátok, akik *önkéntesen* és őszinten fognak csatlakozni e felhivás kezdeményezőihez, felejthetetlen családjaik emlékére és tiszteletére.

Jakubovits-Ják Sándor:

AUSCHWITZ

Szemétdombbá
púposodó
szürke, darabos hamu;
millió és
millió vértanu.

A domb egyre
magasodik,
szürkés, darabos hamuvá
égett
anyák jóság selymébe
burkolt szive,
szerelmünk
kacagó szeme,
barátunk barátságot
szorító keze:
bús lelkünk
minden kedvese.

A domb egyre
magasodik,
szürke, darabos hamuvá
égnek
áldott állapotos
anyák,
kenyeret kereső
apák,
csókkal életre
keltett csöppnyi életek
és az életért reszkető
öregek.

A domb egyre
magasodik,
a szürkés, darabos hamut
hordják és hordják
a megrakott taligák;
most ég szürkés,
darabos hamuvá
a gondolat,
a szabadság,
az egész világ!

על דאבדין...

מקום־כבוד זה מוקדש לזכרם של חברינו־צעירינו, אשר נתנו את חייהם ונפשם למען שחרור ארצנו במלחמות ישראל.

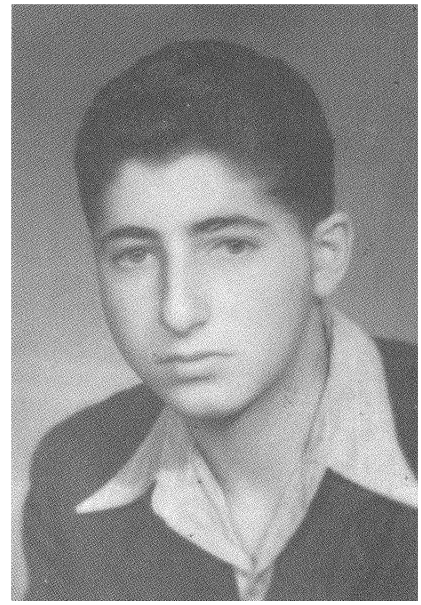
חמישה גבורים יוצאי ברהובו־ברגסס והסביבה נפלו *במלחמת הקוממיות*.

בן יקר של הורים־ידידים — האב יליד ברהובו — מת מות גיבורים בערבות סיני *במלחמת יום הכיפורים*.

בדאבה ויגון ובאהבה ללא גבול מקדישים אנו דפים אלה לזכרם הברוך.

צר לנו אם יתברר שחברים נוספים מיוצאי עירנו או בנם איבדו את חייהם במלחמות מולדתנו — ולא הצלחנו לאתרם.

תהיה נשמתם האצילה של כל מגיני־לוחמי ארץ־ישראל צרורה בצרור גיבורי ישראל מכל הדורות לנצח!

יצחק אדלר ז״ל

בן מיכאל ומינדל. נולד בשנת 1928 בעיר ברהובו.
המשפחה היתה דתית ויצחק (״איצו״) למד ב״חדר״, בבי״ס עממי ובישיבה.

דרכי־חיים עגומות של נער יהודי במאה העשרים. הוא עובר את כל העינויים והסבל במחנות ההשמדה, חוזר ערירי, בודד, ל״עירו״ בשנת 1945, ולפני ראש השנה תש״ו עוזב את ברגסס בדרכו לארץ־ישראל והוא בן י״ז בלבד.

הגיע ארצה באנית מעפילים בשנת 1947. הצטרף למספר חודשים לקיבוץ, משם עבר לכפר־סבא, כדי להימצא ליד קרובי משפחה. עבר לירושלים ולמד נגרות.

במלחמת השחרור שירת בחטיבת ״אלכסנדרוני״ והשתתף בכל הקרבות של החטיבה. ולמר גורלו — *ביום הכרזת המדינה*, ה׳ באייר תש״ח (14.5.1948), נפל בקרב על כפר סבא הערבית והוא בן 21 בלבד!

יצחק הובא למנוחת עולמים בפתח תקוה, בין שאר גיבורי ישראל ולוחמיו.

ADLER JICCHAK ז"ל

Született 1928-ban Beregszászban. Szülei Michael és Mindl. Vallásos volt a család és Jicchak (Icu) tanult a chéderben, elemiben és jeshivában.

Egy zsidó gyerek szomorú életútja a kegyetlen huszadik században. A náci-táborokban átszenvedi az összes kinzásokat és megpróbáltatásokat. Magányosan tér vissza 1945-ben “városába”, senkije se maradt. Rosh Hashana előtt elhagyja Beregovot és alig 17 éves korában elindul Erec Jiszrael felé.

1947-ben érkezett az országba “maapil”-hajón. Néhány hónapig egy kibbucban élt, azután átment Kfar Savára, ahol rokonai voltak. Onnan Jerushalajimba költözött és asztalosságot tanult, de nem sokáig.

Kitört az önállósági-háború és Jicchak bevonult az Alexandroni zászlóaljba, amelynek összes harcaiban résztvett. De a keserü sors a leggúnyosabban sujtotta ezt a tisztaszivü zsidó gyereket: *Izrael Állama kikiáltásának napján*, Ijjar 5-én, 1948 május 14-én esett el az arab Kfar Savában dúló harcokban. Icu összesen 21 éves volt.

A petach-tikvai katonai temetőben alussza örök álmát a zsidó nemzet többi harcosai és hősei között.

סרן יעקב אלטמן ז״ל

בן חיים־יצחק ושרה אלטמן, מהמשפחות המסורתיות הותיקות והציוניות של עירנו.
נולד ב־17.9.1916 בברגסס.

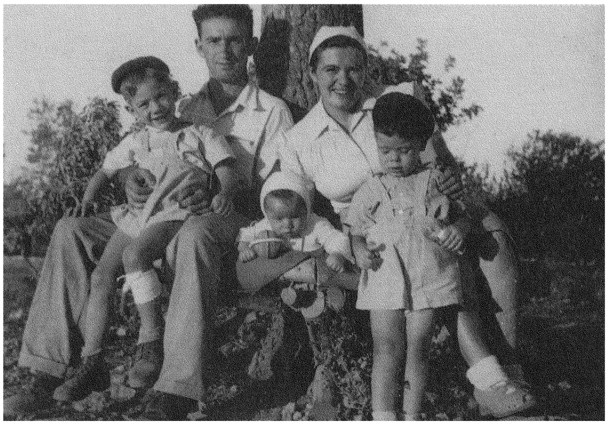
הכרנו אותו בשם ״יַנקוֹ״. היה פעיל ומדריך בתנועת הנוער ״בני עקיבא״, שם חינך את הצעירים לקראת עליתם ארצה. הוא לא רק נאה דרש, אלא גם נאה קיים: יצא אף הוא לדרך ואחרי נדודים מהעיר הכבושה ע״י הנאצים, פראג ודרך יוגוסלביה, הגיע ארצה בשנת 1939 בעליה ״בלתי־לגאלית״.

הצטרף לקבוצת הכשרה של ״הפועל המזרחי״ ליד כפר פינס (״קבי אברהם״). כשרונותיו המנהליים הביאוהו למלא תפקידים מרכזיים כמזכיר פנים, רכז (סדרן) עבודה ואף נשלח לקורס מ״פ של ה״הגנה״.

עם ״קבוצת אברהם״ הגיע יעקב *לכפר־עציון*, שם המשיך למלא תפקידים מרכזיים. תחילה היה סמל גושי בגדוד הנוטרים (בפקוד אנגלי ובהדרכת ה״הגנה״) ונתמנה מפקד הגוש בעת המצור על גוש עציון. יעקב היה מפקדו הראשון של הגוש וגם האחרון, עד נפילתו יום אחד לפני הקמת המדינה, ד׳ באייר תש״ח. הוא נרצח בבונקר המפקדה. את דרגתו הצבאית קיבל אחרי מלחמת השחרור.

עצמותיו נמצאו ע״י הרב גורן בשנת תש״ט ונטמנו בבית הקברות הצבאי על הר הרצל. השאיר רעיה ו־3 ילדים, שהלכו בעקבות מעשי אבות. 2 מילדיו שבו אחרי מלחמת ששת הימים לגוש עציון והיו ממיסדיו של *כפר עציון* המחודש, שם נפל אביהם הגבור. האם והבן השלישי נשארו ומתגוררים בקבוצת יבנה.

תהילת־נצח לזכרו — גאוות קהילת ברהוֹבוֹ.

ALTMANN JAKOV (kapitány) ז"ל

Született Beregszászban 1916 szeptember 17-én,
mint városunk egyik legrégibb vallásos-cionista családjának,
Chaim-Jicchak és Sara Altmann fia.

Közöttünk "Jankó" volt a neve. A Bné Akiba ifjusági mozgalomban nevelte az ifjuságot alijára. És mint jó cionista, aki nemcsak "prédikál", hanem meg is valósítja tanítását, elindult az ereci utra. A nácik által okkupált Prágából, Jugoszlávián át érkezett haza Izraelbe, 1939-ben, mint "illegális" bevándorló.

Csatlakozott a "Kvucat Avraham" nevü hachsarához, Kfar Pinesz mellett. Tehetsége napfényre került és központi tisztségeket töltött be, mint munkabeosztó, mint belső titkár és elküldték őt századparancsnoki kurzusra a Haganában.

A "Kvucat Avraham"-mal érkezett *Kfar Ecionba*, ahol komolyabb feladatokat róttak rá: a környék segédrendőreinek őrmestere és később a kerületi parancsnokká nevezték ki Gus Ecionban. Jankó volt a tömb első parancsnoka és az utolsó is, amikoris elesett az Állam kikiáltása előtti napon (Ijjar 4), 1948 május 13-án. A parancsnokság bunkereiben gyilkolták meg az arabok. Katonai rangját a felszabadító háboru után kapta meg.

Földi maradványait Goren tábornok-főrabbi találta meg 1949-ben; a Har Herzlen temették el Jerushalajimban.

Özvegyet és 3 gyereket hagyott maga után, akik apjuk nyomdokaiban haladtak. A 6-napos háboru után visszatért 2 fia Gus Ecionba és a megujult Kfar Ecion megalapítói közé tartoznak, ahol édesapjuk elesett földjük és hazánk védelmében. Felesége és harmadik fia Kvucat Jawneben maradtak a mai napig.

Örök dicsőség emlékének, a beregszászi zsidóság büszkeségének-hősének.

יעקב כהנא ז״ל

בן משפחת כהנא הענפה,
נולד ביום כ״ד מרחשון תרפ״ב (25.11.1921) ברהובו.

הגיע ארצה באנית מעפילים, צעיר חדור אידיאלים ורצון לעשיה. הוא הצטרף מיד לקיבוץ בכרכור ואח״כ בגליל. השתקע *בלהבות־הבשן* והקים שם משפחה. חבריו מספרים כי היה מלא שמחת־חיים וחדוַת־עבודה.

בעת הפלישה הערבית והמצור על להבות־הבשן נפסק הקשר הטלפוני עם העמדות. יעקב התנדב למשימה המסוכנת: לעבור בכל העמדות ולדווח על הנעשה שם. כאשר הפעיל את מכשיר הקשר, בהיותו בעמדת הרפת, פגע בו כדור והוא נפל במקום. חבריו הכניסוהו לעמדה והזעיקו עזרה, אך הצעיר היפה ומלא החיים כבר לא היה בחיים.

כותב עליו חברו שאול: ״לרגע עמד הלב מדפוק. אחר כך, בשפתיים הדוקות, הושטנו ידינו לנשק, אימצנו אותו אלינו. איש לא דיבר. הבוקר אור. האויב חידש את התקפתו ביתר שאת. ואנו נשבענו אמונים לזכרו של יעקב: את חיינו נפקיר, אך את האדמה הזאת, המקודשת בדם חברינו — אותה לא נפקיר!״

יעקב נפל ביום כ״ו באדר תש״ח (6.4.1948), עם שחר עצמאותנו, בלהבות הבשן.

אשריך, אם כאלה הם גיבוריך — ישראל!

KAHANA JAKOV ז"ל

A nagyszámú és ismert Kahan-család fia,
született 1921 november 25-én Berehovon.

Jakov is illegális hajón érkezett az országba, tele idealizmussal és tettrekészen. Karkurban, majd a Galilban egy kibbuchoz csatlakozott és végleg letelepedett Lahavot Habasan kibbucában, ahol családot alapított. Barátai tanusága szerint — az életöröm és munkaszeretet jellemezte őt.

Az arab invázió idején, amely ostromzár alá vette Lahavot Habasant, megszünt a telefonösszeköttetes az állások között. Jakov jelentkezett a veszélyes feladatra: ellenőrizni az összes fedezékeket és jelentést tenni a helyzetről. Mikor az istállók fedezékéhez érkezett és a telefonkészüléket müködésbe akarta hozni, elérte a gyilkos golyó és a helyszínem elvérzett. Barátai bevitték a fedezékbe és segítséget kértek, de a szép, élettel teli férfi már nem volt életben.

Barátja, Saul, irja róla: "Egy másodpercre megállt szivdobogásunk. Azután összeszorított ajkakkal a fegyverhez nyujtottuk kezünket és azt magunkhoz szorítottuk. Senki se beszélt. Beköszöntött az uj nap. Az ellenség megtetőzte támadásait. És mi hüséget esküdtünk Jakov emlékének: Életünket is feláldozzuk, de ezt a földet, amit barátunk vére szentesített, soha fel nem adjuk!"

Adar hó 26-án, 1948 április 6-án esett el Jakov, önállóságunk első virradataiban, Lahavot Habasan védelmében. Boldog lehet Izrael országa és népe, ha ilyenek a hősei!

צבי סַנטו ז״ל

״אֶרנו״ נולד בשנת 1923 בעיר ברהובו למשפחת סַנטו מרובת הילדים.
אחרי ילדות מאושרת ותוססת עברו גם עליו שנות היסורים והזעזועים.

צבי גוייס למחנות העבודה ההונגריים, אך לא השתחרר משם. הוא נשלח למחנה ריכוז גרמני באוסטריה וניצל ממש בנס.

אחרי שחרורו לא רצה לחזור למקום הולדתו. הצטרף למחנות שארית הפליטה, שם התכוננו בני הנוער לעלות ארצה וללחום לשחרורה. הוא פעל בצרפת בין חברי הנוער ועלה ארצה באנית מעפילים בטרם קום המדינה.

בארץ הצטרף לקיבוץ *רמת הכובש*, שם חי, שם לחם ושם גם נפצע קשה בשנת 1948. מפציעתו זו במלחמת השחרור לא הבריא. הוא עבר יסורים נוספים בבתי חולים שונים, ניתוחים רבים, אך הפציעה היתה קשה מדי.

8 שנים הוסיף להיאבק בפציעתו הקשה ונפטר בשנת 1956.

הוא נקבר כחייל שנפל במלחמת השחרור. יהי זכרו ברוך.

SZÁNTÓ CVI ז"ל

"Ernő" — 1923-ban született Beregszászban, az ismert sokgyermekes Szántó-családban. Boldog és tevékeny gyerekkor után — kivette részét a szenvedésekből és megrázkódtatásokból.

Cvit a magyar munkaszolgálatokhoz sorozták be, de onnan "kiszabadult". Csöbörből vödörbe. Német koncentrációs táborba küldték-vitték, Ausztriába és onnan a csodával határos módon menekült meg.

Felszabadulása után nem akart többé "szülővárosába" viszszatérni. Csatlakozott a megmenekültek csoportjaihoz, ahol a fiatalok alijára és az izraeli felszabadítási háborúra kepezték ki magukat. Franciaországban nevelte a nála fiatalabb gyerekeket és egy" illegális alijával" érkezett ide még az államalapítás előtt.

Ramat Hakovesh kibbucában telepedett le. Ott élt, ott harcolt és ott sebesült is meg súlyosan 1948-ban. Ebből a sebesülésből sohase gyógyult meg. Évekig szenvedett, kórházból kórházba, mütétről mütétre szállították, amig a betegség végleg legyőzte őt és 1956-ban meghalt.

Mint a felszabadító-háboruban elesett hőst temették el. Áldott legyen emléke.

יעקב פרקש ז״ל

כינויו היה ״יאקי״.
מוצאו מהכפר ליד ברהובו, שהיה ידוע בטיב היין שלו: מוז׳אי.
נולד שם ביום 18.5.1928.

כילד הצטרף לתנועת הנוער ״דרור״, אך נעוריו טבעו בים השנאה של שנת 1944 והוא אז בן 16 בלבד, אך בעל גאוה יהודית ובטחון עצמי. זה עזר לו לעבור את השואה ולהתמסר אחריה לחינוך ילדים.

הוא הצטרף לצוות מדריכים של בית ילדים יהודיים משארית הפליטה, אתם הגיע לאיטליה והמשיך להדריכם ולהכינם לקראת החיים בארץ־ישראל.

היה חבר ה״הגנה״ ועבר בה קורסים ואימונים.

הגורל, שהסביר לו פנים עד אז, עזר לו להגיע למדינת ישראל החדשה. אך הוא לא הספיק להתבסס בה. פגעה בו הטרגדיה של צעירי הגבורים של עמנו בשחר עצמאותנו: הוא נקרא מיד אל הדגל ורק 9 ימים אחרי עליתו כבר השתתף בקרבות־הדמים של *לטרון* שם נפל ביום 24.5.1948.

הובא למנוחת עולמים עם שאר גיבורי ישראל, שנתנו לנו את החיים, על הר הרצל בבירת ישראל.

בן 20 בלבד היה בנפלו. כבוד לזכרו!

FARKAS JAKOV ז"ל

Született a Beregszász melletti, borairól hires Nagymuzsaly falujában 1928 május 18-án.
Beceneve "Jaki" volt, igy ismerték a "Dror" ifjusági szervezetben, amelyhez fiatalkorában csatlakozott. Boldog fiatalsága az 1944-es gyülölettengerbe fulladt. Csak 16 éves volt a vészkorszak elején, tele zsidó büszkeséggel és önbizalommal. Ez segitette a kegyetlen napok átélésében.

A felszabadulás után a fiatalabbak nevelésének szentelte magát. Belépett egy a megmeneküItek által felállított gyerekotthonba mint kiképző, velük együtt érkezett Olaszországba, ahol a gyerekeket az ereci életre készítette elő. Ő maga a Haganában kapott kiképző-kurzust.

A sors, amely eddig aránylag kedvezően viselkedett vele szemben és segítette őt ősi hazájába visszatérni, nem engedte meg jövője megalapozását. Jakit fiatal hőseink egyik legnagyobb tragédiája sujtotta önállóságunk hajnalán. Azonnal bevonult és az országba érkezése után alig 9 nappal résztvett a Latrun környékén duló véres harcokban és ott esett el 1948 május 24-én, 6 nappal 20-ik születésnapja után.

Az Örök-városban hozták őt is örök nyugalomra, a Herzl-hegyen, Izrael többi hősei között, akik halálukkal biztosították életünket. Dicsőség emlékének!

סמ״ר נחום רותם (רוט) ז״ל

בן שרה ויוסף, נולד בנתניה ביום 29.10.1949.
את רוח ההתנדבות ואומץ הלב ירש מהוריו, אנשי המחתרת הלוחמת.
אביו, יוסף רוט יבל״א, מפעילי החברים בחוג יוצאי ברהובו — ברגסס.

נחום היה גבר חסון, יפה־תואר, גבוה, מלא חדות־חיים ורוח טובה. החיוך לא מש מפניו וקל היה לאהוב אותו. את לימודיו סיים בבתי הספר השונים בנתניה (בוגר בי״ס ״אורט״). בגלל מצב בריאותו (נכות שלא הורגשה) יכול היה להשתחרר משרות בחזית. אבל הוא התעקש לשרת ביחידה קרבית ואכן גוייס לחיל השריון, שם שירת בתפקיד של נהג טנק.

חבריו לנשק מספרים עליו כי התנדב לכל משימה וזאת בטבעיות, כאילו היה זה מתפקידיו השגרתיים. במלחמת יום הכיפורים, כאשר התנהגלו הקרבות המרים והקשים ביותר מסביב למעוז ״טלויזיה״ בקרבת תעלת סואץ, נפגעו קשות הטנקים של יחידתו. הוא עצמו נהג בטנק של מפקד הפלוגה ונפל באוקטובר 1973, מספר ימים לפני יום הולדתו ה־24.

נחום השאיר אשה ותינוק בן חודשיים (מיכאל), וכן הורים ואחות.

אנו מרכינים ראשינו לפני גבורתו של ראשון מדור ההמשך של יוצאי ברהובו, שחייו הקצרים היו מלאי אהבה למשפחתו, לעמו ולארצו.

עצמותיו נטמנו בבית הקברות הצבאי בנתניה.

NACHUM ROTEM-ROTH (törzsőrmester) ז"ל

Született Natanján, 1949 október 29-én, Szülei: Sara és Joszéf. Bátorságát és az önkentességre való hajlamát szüleitől örökölte, akik a harcoló földalatti mozgalom tagjai voltak. Édesapja, Joszéf Roth (Kotyó) a beregszászi körökben állandóan aktiv szerepeket tölt be.

Nachum megtermett, magas, szép férfi volt, tele életörömmel és jókedéllyel. Egy ember, akinek — mint mondani szokás — a mosoly nem tünik le az ajkáról és könnyü volt őt megszeretni. Iskolai tanulmányait is Natanján fejezte be (az Orth-szakiskolában érettségizett). Egészségi állapota miatt — ami külsőleg nem látszott — mentesítve lehetett frontszolgálattól. De csökönyösen követelte hogy harci egységben szolgáljon és igy került a páncélosztaghoz, ahol mint tankvezető szolgált.

Barátai elmondják, hogy Nachum minden feladatra önként jelentkezett és oly természetesen, mintha az mindennapi feladata lenne. A Jom-Kippur-háboruban, amikor a Szuez-csatorna mellett, a "Televizió" erődítmény körül a legádázabb harcok folytak, egységének tankjai erősen megsérültek. Ő maga a kapitány tankját vezette és ott esett el 1973 októberében, 24 éves születésnapja előtt.

Özvegyet és kéthónapos csecsemőt (Michael) hagyott maga után, valamint örökké gyászoló szüleit és hugát.

Fejünket kegyelettel hajtjuk meg a beregszászi elszármazottak uj nemzedékének első elesettjének hősiessége előtt, akinek rövid élete gazdag volt családjához, népéhez, hazájához való szeretettel. Földi maradványai a natanjai katonai temetőben nyugszanak.

יזכור

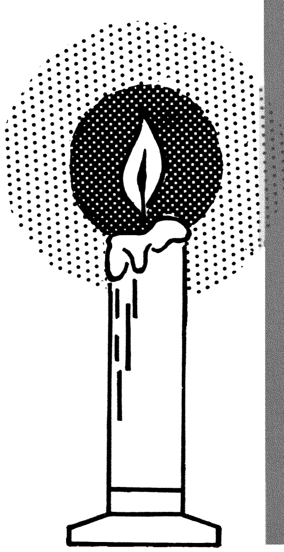
לזכרם של קדושי קהילות ברהובו — ברגסס והסביבה

נתיחד־נא, אחים ואחיות, עם דמויות העבר. נפנה היום את מחשבותינו לאחור, אל בנות ובני קהילת ברהובו — ברגסס – פרנסיה, ראשיה וחבריה. נזכור את אלפי בני משפחותינו, אשר הובלו כצאן לטבח מהגטו בברגסס אל ההשמדה האכזרית.

נזכור את העיר הנוכריה ההיא, בה ראינו פעם עיר־הולדת לנו. זוכרים אנו את העיר וסביבתה הרחבה, שם חיו המשפחות היהודיות במשך דורות רבים בבטחה כביכול. אבל בעת המבחן הגדול, בשעת המצוקה הנפשית והגופנית האיומה, בגד בהם העם שבתוכו הם חיו. בגדו בהם שבעתיים ובעורמה השכנים הצבועים. בוגדים היו ה"ידידים", החברים ללימודים. ויקירינו הטהורים נשלחו אל תאי המוות בודדים – מאוכזבים — מנושלים — מנודים — מבויישים, לאחר שגזלו מהם את כבודם האנושי תוך עינויי־תופת.

לפני כיובל שנים התרחשה האיומה, הבלתי־אנושית והמפלצתית שבטרגדיות של העם היהודי. הורינו, אחיותינו — אחינו, ילדינו ונכדינו, עוללים ויונקים, נשים וזקנים הובלו אל המוות בשיטות עינויים, שרק מוחות של חיות־אנוש חולניים — מתוחכמים יכלו להמציא. ולא בנשק, לא בחרב – כי אם באש, בדם, בחנק, בגזים, בטביעה ושריפה השמידו אותם... גורל אחיד ומחריד נפל בחלקם, של כל אלה שהיו יקרים לנו מכל. זאת לעולם, לעולם לא נשכח ולא נסלח!

יום־יום, שעה־שעה זוכרים אנו אותם: בני משפחותינו הזכים והישרים, פשוטים ונעלים, מלאי אהבה ונכונות־הקרבה למען קרוביהם ועמם – שעצמותיהם לא מצאו את מקום מנוחתם האחרונה. אפרם הקדוש פוזר בנכר, בין מדינות עוינות. גופותיהם נעלמו על אדמות ארורות. רק בתוך לבותינו הם טמונים וחיים לנצח. רק בנפשותינו הם קיימים תמיד. הם נמצאים כאן בינינו, על אדמת ארץ־ישראל ששוחררה למענם בדם בנינו וצעירינו. אנו מרגישים וזוכרים אותם בכל מקום שם נפגשים יוצאי סביבתנו, קרבנות המאה העשרים, הקרבנות הטהורים והאצילים ביותר של האנושות "הנאורה", הבלתי־אנושית, הצבועה והאדישה!

כך זוכרים אנו את האלפים של יהודי ברגסס והסביבה הקרובה והרחוקה, שהגורל המר התאכזר להם. את זכרם הברוך והקדוש ננציח כאן על אדמת אבותינו. ברגשי־אבל עמוקים ובאהבת־בנים ללא גבול, הזועקת נקם, מרכינים אנו את ראשינו וכל מחשבותינו הנוגות מופנות אל דמויותיהם ביראת־כבוד אין־סופית, היום, מחר ולנצח נצחים!

ארץ, אל תכסי דמם!

JIZKOR

BEREGSZÁSZ ÉS KÖRNYÉKE ZSIDÓ MÁRTIRJAINAK EMLÉKÉRE

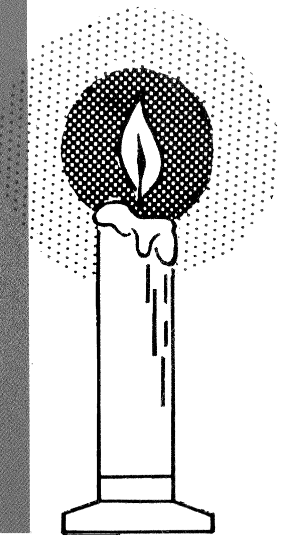
Emlékezzünk rájuk! Térjünk vissza gondolatainkban a multba. Idézzük fel emlékezetünkben a beregszászi hitközség személyiségeit, oszlopait és tagjait. Testvéreink, családjaink ezreit, akiket — mint nyájat a vágóhidra — cipeltek el a beregszászi gettóból a kegyetlen megsemmisítésre.

Emlékezzünk ma arra a gerinctelen városra, amelyet valamikor szülővárosunknak tartottunk. Emlékezzünk a nagykiterjedésü környék számos falvaira, ahol családjaink nyugalomban és biztonságban érezték magukat hosszú nemzedékeken keresztül. De a nagy megpróbáltatás idejében; a dermesztő lelki és testi szorultságban — elárulta őket az a nép amely között éltek; a hamis szomszédok kétszinüen cserben-hagyták őket; az ugynevezett "barátok" árulók lettek, elvetemült gyilkosok csatlósai; osztálytársak és tanárok eltüntek a láthatárról és a mi drága családtagjaink magukra hagyatva, mindenükből kifosztva, keserüen csalódva-kiközösítve-megszégyenítve hurcoltattak a kinzásokkal megelőzött borzalmas halálba!

Fél évszázaddal ezelőtt érte el a zsidó népet történelmi tragédiáinak legembertelenebb és legirtózatosabb fejezete. Emberi állatok betegesen eltorzult fantáziájában kieszelt kínzások kiséretében kergették szüleinket, testvéreinket, férjeinket, feleségeinket, apró gyerekeinket és unokáinkat a pusztulásba. Nem fegyverrel, nem karddal hanem tüzben és vérben, gázban és vizben, irtózatos kínzások közepette rabolták el tiszta életüket! Egyetlen és kegyetlen sors érte el mindnyájukat, amit soha, soha el nem felejthetünk és meg nem bocsájthatunk.

Nap-nap, minden órájában és minden percében visszaemlékszünk rájuk: jámbor, jóakaratu, szorgalmas és tisztaszivü néptársak, akik családjaikat és nemzetüket önzetlenül szerették, de még elhamvasztott földi maradványaiknak se adatott meg az öröknyugalom! Ellenséges területeken, átkozott földeken szóródtak szét szeretettjeink csontjai és porai. De sziveinkben megmaradtak teljes magasztos szépségükben és ma is mindnyájan itt vannak közöttünk, értük kiontott vérünkkel kivívott ősuj hazánkban! Itt érezzük őket, a huszadik század áldozatait, az elvetemült, kétszínü, közömbös, "civilizált" és embertelen emberiség legártatlanabb mártirjait.

Igy emlékezünk Berehovo-Beregszász és közeli meg távoli környéke zsidóságának drága ezreire, akiket a legigazságtalanabb sors sujtott. Dicsfénnyé kristályosodott emléküket ujjáéledt ősi hazánkban örökítjük meg. Mélységes gyásszal, tehetetlen bosszúvággyal és gyötrő fájdalommal hajtjuk meg árva fejeinket és soha-el-nem-muló szeretettel fordulunk áldott emlékük felé, minden gondolatunkkal, örök kegyelettel most — és minden idők végtelenségéig!

kapott nevek beirását. Elhatároztuk, hogy ezen album végén kinyomatjuk Beregszász és környéke zsidó áldozatainak névsorát. Ez nem kettős munka, hanem szeretetünk és tiszteletünk kifejezése, amit szeretetteinkkel szemben érzünk. Az albummal együtt igy egy kisebb "Jizkor-könyv" lesz kezetekben, mert sokan, főleg külföldi barátaink nagy része, nem tudnak az itteni egyetlen Emlékkönyvben lapozgatni és hozzátartozóik neveit megtalálni.

Magyarázzátok tehát gyermekeiteknek és gyermekeitek gyermekeinek, Beregszász és környékéről származó drága barátaink:

Ott születtek, ott nevelkedtek, ott robotoltak, ott éltek drága szüleitek és nagyszüleitek. De nem lettek ott eltemetve. Sokan ugy érezték, hogy kötve vannak házaikhoz, üzleteikhez, földjeikhez, szőlőkertjükhöz, gyáraikhoz, amelyeket a semmiből teremtettek és építettek. Többségük nem örökségbe kapta vagyonát, hanem két kezükkel, verejtékükkel és *vérükkel* építették azt, utódjaik jövőjére gondolva. Ime — itt a nagymama, a nagyapa képei, amott nagybácsik és nagynénik, akiket *ti nem ismertetek.* Ez egy külön Világ volt, amelyet a vészkorszak örvényei elnyeltek. És ez, drága gyermekeink, ez a ti világotoknak is egy része...

Ezért Ti az uj nemzedék lányai és fiai, az ujjáéledés nemzedéke — őrizzétek szivetek diszhelyén a *szeretetet és tiszteletet gyökereitekhez, ahová ez a maréknyi szerény képecske vezet el benneteket. Ti is, lányaink és fiaink, unokáink és dédunokáink és azok, akiknek családjából emlék se maradt, mégcsak egyetlen kép sem — lássátok ezekben a drága személyekben, az öregekben és fiatalokban, akik a képekről* oly egyszerüen és bizalmasan, mosolygós vagy komoly arccal tekintenek rátok, *a Ti őseiteket* is! Ez az album köteles, lelkileg és érzésben, az egész beregszászkörnyéki zsidóságot egy nagy és nemes közös családdá összehozni. Egy olyan családdá, amelynek oroszlánrésze már nincs velünk! De *közös emlékük* mint egy nemzeti vagyon marad meg sziveinkben.

Befejezésül, illendő megköszönni azon keveseknek a segítségét, akik hozzájárultak munkánkhoz: neveket, képeket, iratokat küldtek, vagy legalább buzdító-levelet. Köszönet a szerkesztői és kiadó-bizottság tagjainak. Külön kiemeljük baratnőnk-büszkeségünk adományát, *Kaszab Juci* festőnőnek, aki megható festményét adta cimlapunkra. Imrének a cionista családról irt soraiért. Köszönet azoknak is, akik képekkel bombáztak bennünket, amelyek nem voltak alkalmasak részünkre. Külföldi barátainknak, akik tettre buzdítottak bennünket. Külön köszönet *Jisrael Jarkoni* (Fucki) barátunknak, aki a vészkorszak áldozatainak indexét előkészítette. Köszönjük a bizalmat, a türelmet, a segítséget, a jóakaratot, az erkölcsi támaszt a ránkrótt feladat sikeres befejezésére.

Fogadjátok szerény albumunkat szivesen és szeretettel, a nagyértékü, fényesmultu drága beregszászi zsidóság utolsó maradékát.

Becslésünk szerint a kb. 8000 beregszászi és környéki zsidóságból, akik 1938 végén ott éltek, vagy 1000 személy él szétszórva a világon, ennek fele Izraelben. Ez a szám évről-évre, hónapról-hónapra csökken, a természetes emberi folyamat nem kegyelmez nekünk sem. Mint legfőbb emberi és zsidó kötelességet, igyekeztünk összpontosítani a vészkorszak áldozatainak neveit a "Jizkor-könyv"-ben. Sajnos, ez a szent feladat soha befejezést nem nyerhet. Az *összes* mártirokat már nem jegyezhetjük fel. Sok családból — hirvívő se maradt. Se rokon, se szomszéd, se barát. Talán-talán, a hiányzó neveknek egy kis töredéke felbukkanhat itt-ott az album valamelyik képén...

Ha majd ebben az albumban lapozgatni fogunk, csak akkor érezzük majd, hány kép *hiányzik*. Nem várhattunk és nem terjeszkedhettünk további ösvényekre, sietni kellett a meglévőt összegyüjteni — amig lehet. Meg akartuk örökíteni legalább a hitközségi elnökök képeit. Nemcsak képeket nem kaptunk, még nevek is hiányoznak! Másrészt, a lüktető ifju cionista szervezetekről száz és száz kép maradt, de csak korlátolt mennyiséget közölhetünk le, hogy az arányosságot valahogyan megőrizzük. Minden túlzás nélkül megállapíthatjuk, hogy a Betár és a Hasomér Kadima helyicsoportjai, országos viszonylatban Csehszlovákia legjobban megszervezett, legaktivabbak pontjai voltak. A Hasomér Kadima elérte, hogy parancsnoka a cionista kongresszusra lett delegálva, (nagy tisztelet annakidején). A Betar soraiból két Naciv (országos parancsnok) került ki és két beregszászi a Betár világközpontjának tagjaivá vált (egyik az Ecel parancsnokságában volt). E nemzeti-cionista nevelésnek köszönhető, hogy e szervezetek sokszáz tagja idejében alijázhatott, többségük "illegálisan".

És most, kedves Vérke-parti testvéreink, barátnők és barátok, tisztelettel bemutatjuk Nektek, ami a beregszászi hitközségből megmaradt. Virágzó gyümölcsfa volt a beregszászi hitközség népünk kertjében, édes gyümölcsöt adott a zsidóság és a cionizmus részére. De vad szelek és viharok próbálták azt kidönteni és a gyökereit megsemmisíteni. Amig mi élünk, a fa még áll, de a *gyökereket elégették* és a megsárgult falevelek hullanak, hullanak... A fa soha többé nem fog kirügyezni, de a gyümölcsöt, amit adott, szintén nem fogják elfelejteni soha!

Áhitattal és szeretettel nyujtjuk át a mult képeit a jövő nemzedékeinek. Azok annak a kornak a mindennapi valóságát tükrözik vissza; az *utolsó tanuvallomásokat* arról a nagy és rémteljes korszakról; egyszerü és lángeszű testvérek emberöltőjéről; kis családokról amelyekben nagy lélek élt, amelyekben a szeretet mindig legyőzte a nézeteltéréseket és akik már nem élték meg, hogy utódjaik és a megmaradottak nemzedéke megvalósítsa száz nemzedék álmát: Izrael államának letesítését! Az a nemzedék, amely még hitt a diaszpórai jobb életben és jövőben — már végleg eltünt. A képek egyetlen emlékeitek a gyerekkorról, iskolai évekről, családjainkról, közéleti ténykedéseitekről. Minden kép egy-egy MEMEMNTO a tragikus életfordulatra. E képek átváltoztatták városunkkal szembeni pozitiv álláspontunkat — egy tömegsir légkörére, egy történelmi orkánná, amely az emberi szolidaritás érzelmeit, két nép közötti barátságot elsöpörte és betetézte azt a szakadást, amelyet beheggeszteni soha többé nem lehet!

Nem mentegetődzünk eme amateur-munkában előforduló hibák miatt. Például: nem sorolhattuk fel a képeken megjelenő nagyszámú személyek neveit. Nem mindenkit ismertünk. Ezért inkább nem hoztunk névsorokat és számozásokat; a nemzsidók neveit se részleteztük, hiszen nem róluk irtunk és nem nevüket akarjuk megőrizni. Ne keressetek tehát mindenütt neveket. Minden fejezetben igyekeztünk minél több nevet említeni és ezúton is megörökíteni azokat.

Hitközségünk "Jizkor-könyve" ma egy szakember kezében van, aki befejezi az utóbbi években

gyökeret vert uj hazájában, társadalmi és anyagi sikon talpraállt, családot alapított és ujabb nemzedéknek adott életet, a vészkorszak megmenekültjei biztonságban és nyugalomban élhetnek világszerte, de a zsidó tragédia mérhetetlen fájdalma, drága mártirjaink végzetes sorsának bús árnyéka kisérni fogja őket mindörökké.

Beregszász — Berehovo — Beregovo központi zsidó város *volt*. Földrajzilag ugyan Kárpátaljához tartozott a városka, vagyis a tőzsgyökeres, nagyértékü keleteurópai zsidósághoz, de a valóságban városunk zsidósága modernebb és *cionistább* volt, mint néptársaink a tartomány többi városaiban. (Jellemző: a beregszászi zsidóság többsége *nem* beszélt a galuti jiddis nyelven, hanem a helyi lakosság nyelvén. De nagyrészük hüen betartotta atyai tradicióit). A hitközség tagjainak kulturszinvonala is meghaladta az akkori *átlagot*.

Ez az album csupán a vészkorszakot megelőző évekre és általánosságban csak a huszadik évszázadra vonatkozik. Ha könyvet irtunk volna városunk zsidóságának történetéről, az történelmi pontosságra és autentikus iratokra alapozható. Ezek nem voltak birtokunkban. A rettenetes vészkorszak rányomta bélyegét mibenlétünkre, gondolatainkra, fontolásainkra. Nehéz "szülővárosunknak" nevezni azt a helyet, amely kiokádott bennüket és nem keveset járult hozzá drága családjaink megsemmisítéséhez! Az a korszak felejthetetlen az átélőknek és képekben akarjuk azt megörökíteni, anélkül hogy szétterjednénk az idők távlatába. Nem pillanatfelvétel, csak 1–2 nemzedék életének lerögzítése.

A feladat nagyságához viszonyítva — kevés anyag állott rendelkezésünkre, amelynek okai — mi vagyunk! Ha a beregszásziak többsége itt élne Izraelben, mégcsak gondolhattunk volna egy "körút"-ra közöttük. De miután *minden* lépés egy maroknyi önkéntes fáradozásának eredménye, csak levélben fordulhattunk Hozzátok. És ha Ti, drága sorstársaink és "honfitársaink" nem tartottátok fontosnak idejében elküldeni a képeket és iratokat, az esetleges panaszokra vagy birálatra a cim: Ti vagytok. *Ti*, drága barátaink, akik szétszórva vagytok a világon, a Ti kötelességetek lett volna minket keresni és megtalálni!

Másrészt, nem felejtjük el, hogy majdnem mindnyájan, nagyrészt az 1944-es év nyomására — sietve, ijedve-menekülve, a pribékekkel a nyomunkban, pokolsötét lelkiállapotban hagytuk el házainkat. Se az "illegális" bevándorlók, se a munkaszolgálatosok, még kevésbbé a gettóból a halálvagonokba cipelteknek nem volt alkalmuk, gondolatuk és erejük — képeket és iratokat menteni. Amit mégis magukkal vittek, az elpárolgott családjainkkal együtt a népünkre leereszkedett sűrű fojtó-fekete füstben — örökre...S amikor az édeskevés megmenekült visszatért "judenrein" városunkba, a "jó" szomszédok, a zsidó lakások "örökösei" gondoskodtak róla, hogy az elrabolt vagyonból törmelék se maradjon emlékbe!

Érzelgősségünk a multnak szól, nem annak a városnak. Mégha álmunkban, vagy rémálmunkban barangolunk is a város utcáin, az ismert házak és üzletek között, amelyekben születtünk és szüleinkkel éltünk, ismét csak a helyi lakosság tekintetével találkozhatunk, amely ujra és ujra emlékeztet bennünket, hogy ezek a polgárok nem akartak vagy nem tudtak könnyíteni az áldozatokon, nem azonosították magukat velünk, sőt örültek a deportálásnak és elrabolták vagyonukat. Mindezt emlékezetünkben tartjuk és nem tisztíthatjuk meg azoknak a lelkiismeretüket. De ebben az albumban az *akkori* helyzetet igyekeztünk lerögzíteni, mielőtt egész világunk összeomlott. Ezért hoztuk ki a megmaradt képeket a gazdasági-, sport, — kultur — és cionista életből és a házak képeit; ez az album egy utolsó felkiáltás: EMLÉKEZZETEK RÁJUK! Beregszász zsidóságának szívéhez es gondolatához Cion volt a legközelebb, ők is a cionizmus megvalósításáról álmodtak és olyan nevelésben részesítettek bennünket, amelynek az uj nemzedék megmenekülését köszönheti.

Magyarországhoz való visszacsatolása német politikai nyomás következménye volt és viszonzásképen Magyarország német szövetségessé vált, rávetette a beregszászi zsidóságra a vész árnyékát. Következtek a "zsidó törvények", amelyeknek szelleme és célja a zsidó polgárok megalázása és a gazdasági életből való kiszorítása volt. Katonai szolgálat helyett munkaszolgálatra kötelezték őket. Az egymást sürün követő szigorító rendelkezések eleinte nem törték meg a zsidóságot, azok ellen összetartással, a sorsközösség vállalásával próbáltak küzdeni.

1941-ben kezdődött a zsidóság elpusztításának szomorú fejezete. Először letartóztatták azokat, akik képtelenek voltak magyar honosságukat igazolni. Ezek közül mintegy 250 főt elszállítottak az időközben német megszállás alá került Lengyelországba és átadták a németeknek. 1942-ben a férfiak többségét munkaszolgálat ürügyével mozgósították s kényszermunkára Ukrajnába vezényelték. Kegyetlen magyar keretlegények felügyelete alatt kellett dolgozniok, akik többek között aknamezők megtisztítására használták a zsidókat s kényszerítették őket, hogy testükkel robbantsák fel az aknákat. A rossz táplálkozás, a nehéz munka, az aknarobbantások és a fagyhalál következtében sokszáz beregszászi férfi pusztult el 1942/43 telén.

1943 januárjában, a vörös hadsereg ellentámadása nyomán, a magyarok 2000 zsidó megmaradt munkaszolgálatost hurcoltak magukkal, gyalog — 1000 kilométer távolságra Dorosic környékéig. Az éhinségtől legyengült zsidók nagyrésze kiütéses tifuszjárványban hullott el. 1943 husvét táján a dorosici "kórházba" (néhány istálló) szállították őket, a honvéd keretlegények a betegekre gyujtották a szalmafedelü istállókat és a tüz elől menekülőket agyonlőtték! Az ilyen módszerekkel elpusztított ezrek között volt párszáz beregszászi. Akik a Dontól vonultak vissza a magyar hadsereggel és orosz fogságba estek, százával haltak éhen az orosz fogolytáborokban. Alig párszázan vonultak be a Szvoboda generális csehszlovák hadseregébe és rész vettek Csehszlovákia minden részének felszabadításában.

1944 elején öregeken, nőkön és gyermekeken kivül alig maradtak a beregszászi zsidó hitközségek tagjai közül. A németek már visszavonulóban voltak minden hadszintéren és a zsidók reménykedni kezdtek, hogy mihamar felszabadulnak a rémuralom alól. Sajnos, a csalódás gyors volt és keserü. 1944 március 19-én a németek megszállták Magyarországot.

Alig 10 nappal később, a Gestapo bevonult Beregszászba. A szokásos pénzzsarolás után, a pészach előtti szombaton kinevezték a zsidó tanácsot és sulyos személyi szabadságkorlátozási rendeleteket léptettek életbe. Kijárási tilalmat rendeltek el, megtiltották a város elhagyását, kikapcsolták a zsidók telefonkészülékeit, elkobozták a jármüveket és rádiókat. Elrendelték a zsidó lakosság összeírását s a megszégyenítő sárga csillag viselésére kötelezték őket.

Pészach utolsó napján — szombaton — a város és vidéke zsidóságát, mintegy 12.000 főt, a keresztény lakosság örömére, a város egyik téglagyárába terelték s ott, a legnagyobb zsúfoltságban, viz és a legminimálisabb higiéniai követelmények hiányában, a zsidó tanács felelőssége és a Gestapo brutális parancsnoksága alatt fogva tartották. Különböző híresztelésekkel itt is sikerült a németeknek elterelni a figyelmet ördögi tervüktől s az összeterelt zsidók végig nem hitték, hogy a pusztulás küszöbén állnak.

Május 14-én elkülönítették az öregeket, anyákat és gyermekeket a munkabiró fiataloktól és másnap tehervagonokba zsúfolták őket és Ausschwitzba szállították. Május 17-én és 19-én további két transzport indult el végzetes utjára és a város zsidótlanítása ezzel befejeződött. Igy pusztult el egykori virágzó közösségünk.

A háboru után akadtak egyesek a hitközség tagjai között, akik uj életet akartak kezdeni "szülővárosukban", sőt a hitközséget is feléleszteni. De egyhamar kitünt, hogy erre nincs kilátás. Aki csak tehette, elhagyta a várost. 400-ra becsülik azoknak a számát akik Izraelbe alijáztak. Mások főleg tengerentuli országokba kerültek. Bár a megmaradt beregszászi zsidóság javarésze

A BEREGSZÁSZI-BEREHOVOI ZSIDÓ HITKÖZSÉG RÖVID TÖRTÉNETE
(Kivonat a Beregszász és környéke JIZKOR-KÖNYVÉBŐL)

Beregszász városa az első világháboru végéig az osztrák-magyar monarchiához tartozott. 1919-ben a várost, mint Kárpátalja szerves részét, a monarchia felosztásával a Csehszlovák Köztársasághoz csatolták. 1938-ban, Kárpátalja többi részével együtt szovjet-orosz uralom alá került.

A helyi zsidó település kezdete a 17-ik századba nyulik vissza. Az 1735-ből származó okmányok tanusága szerint a város zsidó lakossága akkor nem haladta meg a 100 főt. Szervezett hitközségi élet csak a 18-ik század második felében indult meg. A gyülekezet első rabbijaként reb Jicchak Rochlitzot említi a krónika. Majd 1861-ben Avraham Jehuda Leib Schwartz, a Chatam Szofér tanitványa foglalta el a beregszászi rabbi székét.

Utódjául 1883-ban Slomo Schreibert (Szofér), a Chatam Szofér unokáját választották meg a beregszászi hitközség rabbijává. Az ő müködési ideje a beregszászi illetve berehovoi zsidóság aranykora volt.

Az osztrák-magyar monarchia törvényhozói szervei 1867-ben megszavazták a zsidó hitfelekezet tagjai egyenjogusításáról szóló törvényt, amely érvénytelenítette a zsidó polgárok gazdasági, társadalmi és személyi jogaikat korlátozó összes törvényeket. Ennek folytán a zsidóság aránylag rövid idő alatt ugy gazdasági, mint kulturális téren jelentős tényezővé vált.

Beregszászban is elsőrendü szerepet töltöttek be a zsidók a város és a tartomány gazdasági és politikai életében. A kereskedők és szabadfoglalkozásuak tulnyomó többsége zsidó volt; számos gyárüzemet alapítottak, földbirtokot és szőlőket vásároltak. Különösen a Csehszlovák Köztársasag idején vittek a zsidók vezető szerepet a város társadalmi és politikai életében. Annak ellenére, hogy az anyagi jólét és társadalmi felemelkedés bizonyos mértékben asszimilációs folyamatot váltott ki a lakosság körében, általában a berehovoi zsidóság nem tért le a tradició utjáról.

Schreiber Slomo főrabbi halála után a hitközségi tagok egy része az elhunyt főrabbi vejét, Hirsch Slomo rabbit választotta meg főrabbivá, amit a chaszid vallásos csoport élesen ellenzett. A kisebbségben maradt chaszidok kiváltak a hitközségből, azonban az állam törvényei nem tették lehetővé két azonos irányzatú hitközség müködését, ezért a vallásosabb chaszid-réteg kényszerült neolog hitközségbe tömörülni.

A cionista eszme már a század elején kezdett terjedni a lakosság intellektuális köreiben, de tömegmozgalommá csak a harmincas évek során vált, különösen az ifjuság köreiben. A huszas években a cionista ifjusági mozgalom egyedüli képviselője a Hashomer-Kadima cserkészcsapat volt. 1929-ben megalakult a Betar, majd a Hapoel Hamizrachi, Bné Akiva és a Hasomér Hacair egyesületek.

1938 őszén Csehszlovákia a hitleri megszállástól való félelmében mozgósította hadseregét. A zsidó kisebbség hadköteles férfiai is bevonultak és ők voltak a kisebbségek között az egyedüliek, akik lelkesen fogtak fegyvert és készek voltak a köztársaság megvédésére. A többiek elfogadták a "bécsi egyezményt", amely a németek kezére juttatta a Szudeta-vidéket és visszacsatolta Magyarországhoz Délszlovákiát és Kárpátalja egy részét, igy többek között Beregszászt is.

A Csehszlovák köztársaság idején Hitler uralomra-jutása nem aggasztotta tulságosan a beregszászi zsidóságot. Azonban a tény, hogy Csehszlovákia feldarabolása és a város

Felajánlottuk a Vári–családnak, hogy ezt az albumot
volt hitközségi elnökünk **VÁRI SÁNDOR**
és ottmaradt hozzátartozói emlékének szenteljük.
Az élő Vári–nemzedék (Vári Sanyi és dr. Vári Gyuri)
elhatározta, hogy ezt a tiszteletet és elismerést visszasugározzák
az **egész berehovoi zsidó hitközség** emlékére és megörökítésére,
amit elismeréssel jegyzünk itt fel.

TARTALOM:

A képek kisérő–szöveget angolra forditotta: JISZRAEL JARKONI

Beregszász utcáinak térképét rajzolta: MIKI EISDÖRFER

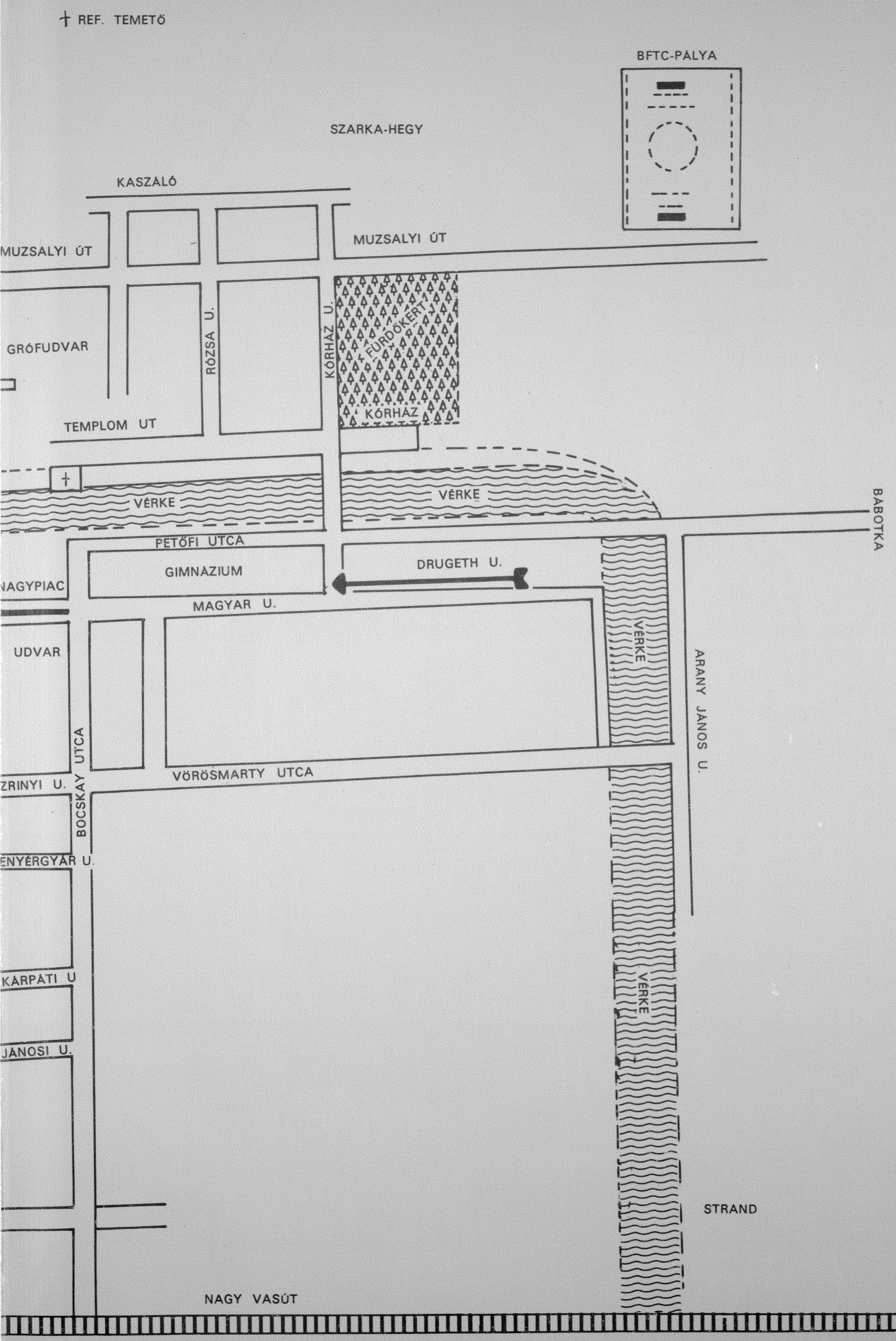
A cimlapot festette: KASZAB JUCI

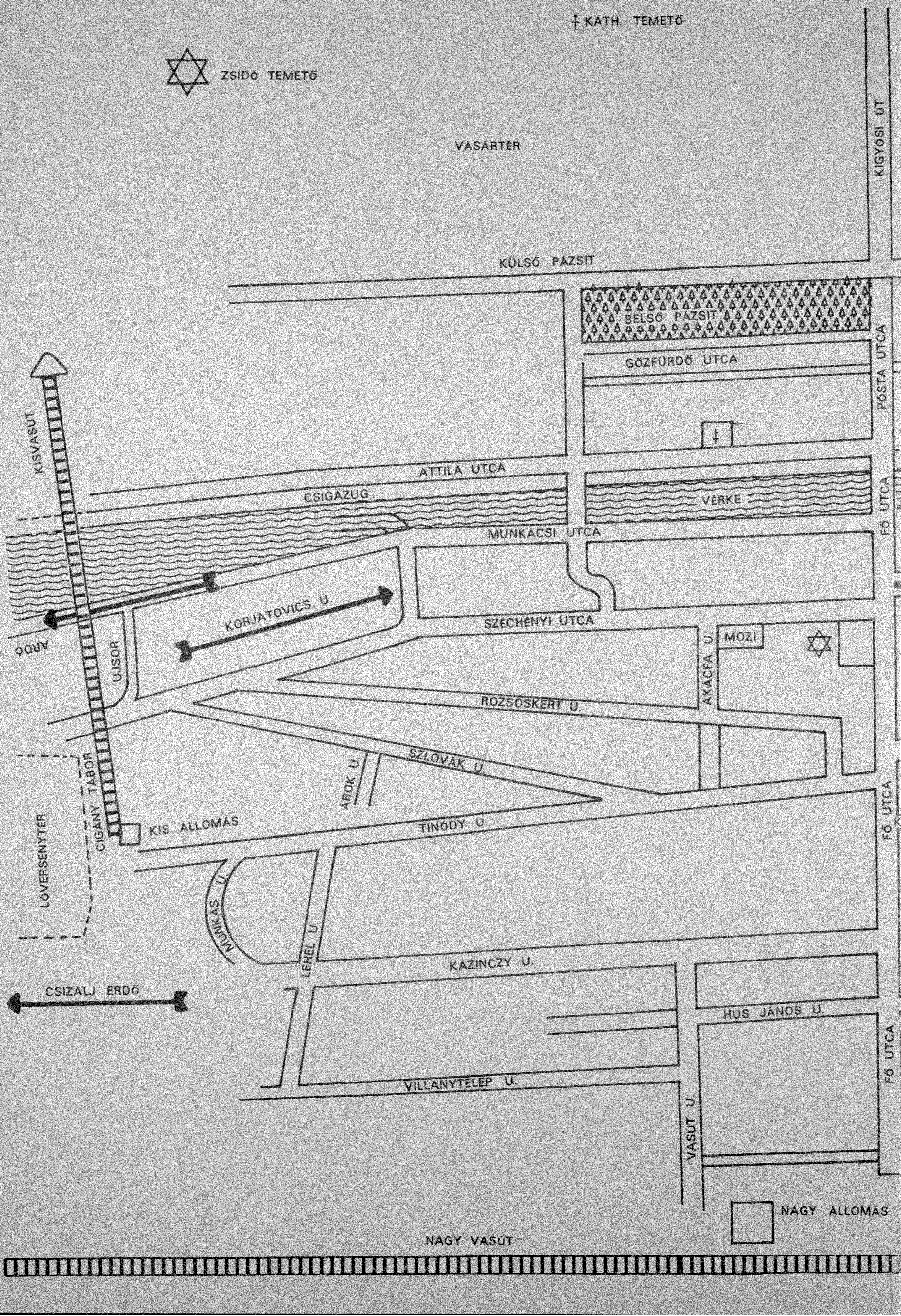
Tel-Aviv–Natanya (Izrael) – 5749–1989

BEREHOVO–
BEREGSZÁSZ
ZSIDÓSÁGA
KÉPEKBEN

Irta és szerkesztette: JEHOSHUA HALEVY

Kiadó: Berehovo–Beregszász és környéke zsidóságának köre

REF. TEMETŐ
BFTC-PÁLYA
SZARKA-HEGY
KASZÁLÓ
MUZSALYI ÚT
MUZSALYI ÚT
GRÓFUDVAR
RÓZSA U.
KÓRHÁZ U.
FÜRDŐKERT
KÓRHÁZ
TEMPLOM UT
VÉRKE
VÉRKE
BABOTKA
PETŐFI UTCA
GIMNÁZIUM
DRUGETH U.
NAGYPIAC
MAGYAR U.
UDVAR
VÉRKE
ARANY JÁNOS U.
BOCSKAY UTCA
VÖRÖSMARTY UTCA
ZRINYI U.
NYERGYÁR U.
VÉRKE
KÁRPÁTI U
JÁNOSI U.
STRAND
NAGY VASÚT

KATH. TEMETŐ
ZSIDÓ TEMETŐ
VÁSÁRTÉR
KIGYÓSI ÚT
KÜLSŐ PÁZSIT
BELSŐ PÁZSIT
GŐZFÜRDŐ UTCA
PÓSTA UTCA
KISVASÚT
ATTILA UTCA
CSIGAZUG
VÉRKE
FŐ UTCA
MUNKÁCSI UTCA
KORJATOVICS U.
SZÉCHÉNYI UTCA
ARDÓ
UJSOR
AKÁCFA U.
MOZI
ROZSOSKERT U.
SZLOVÁK U.
ÁROK U.
CIGÁNY TÁBOR
KIS ÁLLOMÁS
TINÓDY U.
FŐ UTCA
LÓVERSENYTÉR
MUNKÁS U.
LEHEL U.
KAZINCZY U.
CSIZALJ ERDŐ
HUS JÁNOS U.
FŐ UTCA
VILLANYTELEP U.
VASÚT U.
NAGY ÁLLOMÁS
NAGY VASÚT